АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Луцьк, 25 вересня 2025 року)

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародних економічних відносин
Центр студій Європейського Союзу

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Луцьк, 25 вересня 2025 р.)

Co-funded by the European Union

Електронне видання на CD-ROM

Луцьк
Вежа-Друк
2025

УДК 327.39(477:4)
А 43

Рекомендовано до друку вченою радою
факультету міжнародних відносин
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 2 від 25.09.2025 р.)

Рецензенти: **Чужиков В. І.** – доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;
Лютак О. М. – доктор економічних наук, професор, проректорка з науково-педагогічної роботи та досліджень Луцького національного технічного університету.

А 43 **Актуальні проблеми європейської інтеграції України** : матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Луцьк, 25 вересня 2025 р.) / за ред. А. О. Бояра ; Волинський національний університет імені Лесі Українки, Факультет міжнародних відносин, Кафедра міжнародних економічних відносин, Центр студій Європейського Союзу. – Луцьк : Вежа-Друк, 2025. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Об'єм даних 2,55 Мб.

ISBN 978-966-940-623-1

У збірнику матеріалів конференції висвітлюються актуальні проблеми європейської інтеграції України, які були розглянуті на Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції у м. Луцьку 25 вересня 2025 р., проведеної в межах проєкту «Центр досконалості Жана Моне «Волинський центр європейських студій: зелене та безпечне сусідство»» програми Європейського Союзу Еразмус+ ((№ 101085647 – VCES – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH). Розглядаються теоретико-методологічні проблеми європейської інтеграції, секторальні та горизонтальні політики ЄС, досягнення та новітні виклики європейської інтеграції України, особливості розвитку інституцій та права ЄС тощо.

Збірка розрахована на широке коло фахівців із міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіоналістики, спеціалістів, котрі працюють у структурних підрозділах органів державної влади й управління, істориків, політологів, економістів, студентів і викладачів, а також усіх, хто цікавиться проблемами європейської інтеграції України.

УДК 327-044.247:339.92(082)

© Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2025
© Колектив авторів, 2025

ISBN 978-966-940-623-1

ЗМІСТ

Chuzhykov Viktor, Olena Tsyrkun	Convergence of Economic Models of Ukraine and the EU in the Context of Its Enlargement	7
Mazur Nataliya, Oksana Kusznir, Kateryna Misiuk	Instrumenty krajowe polityki wdrażania gospodarki o obiegu zamkniętym w UE	8
Nekhaienko Oksana, Lytovchenko Artem	The Value Gap Between Ukraine and the European Union as One of the Sources of Euroscepticism ……..	11
Байло Олена	Відновлювана енергетика як чинник енергетичної безпеки України	13
Балак Ілона	Особливості політики згуртування ЄС в Іспанії	15
Бондар-Підгурська Оксана, Гусак Юрій, Бакланов Станіслав, Курзанцев Дмитро	Європейський інтеграційний вимір інноваційного промислового розвитку України	17
Бояр Андрій	Студії ЄС у ВНУ імені Лесі Українки: проєкт No 101085647 – vces – Erasmus-jmo-2022-HEI-TCH-RSCH	20
Бугіль Світлана	Сприяння транскордонній співпраці України та Європи в галузі туризму шляхом формування регіональних туристичних кластерів	22
Вітовщик Тетяна	Гармонізація податкової політики України з європейськими стандартами	25
Глєбова Алла, Максименко Сергій	Імплементація європейських стандартів комплаєнсу в проєктному менеджменті України: виклики та перспективи	28
Гоманюк Олександр	Концепція відкритого співробітництва в цифровому вимірі ЄС	30
Гончарова Ольга	Європейські підходи до збереження та популяризації культурної спадщини в умовах війни та український досвід їх імплементації	32
Гончарова Ольга	Досвід подолання тоталітарного минулого в країнах Центрально-Східної Європи: уроки для України	34
Гороть Алла	Генеза формування нормативного регулювання транскордонного співробітництва України й Республіки Польща в XX ст.	37
Гречанінов Федір	Фінансова архітектоніка пенсійного фонду України: виклики та тенденції	40
Делія Оксана, Делія Микола	ІКТ у структурах відкритого врядування як оперативний підхід політики ЄС	42
Дяденко Михайло	Сучасні тенденції розвитку інституту саморегулювання господарської та професійної діяльності в Україні в контексті європейської інтеграції	44
Єлова Тетяна	Польща як стратегічний адвокат України в Європейському Союзі	46
Ємельянов Олександр,	Головні напрями розроблення механізмів подолання	

Юрків Руслан	перешкод на шляху до впровадження в Україні стандартів ЄС з енергоефективності	48
Yermolaieva Viktoria	EU Offshores in International Financial Flows	50
Єсімов Сергій	Правове регулювання цифрової інфраструктури в Європейському Союзі	52
Живко Зінаїда, Живко Михайло, Шегинська Анастасія	Специфіка європейського виміру проєктного менеджменту в Україні: виклики та прогнози	54
Зелінська Олена	Окремі аспекти митно-тарифного регулювання ЄС: досвід для України на шляху до інтеграції	57
Кицюк Ірина	Корпоративна соціальна відповідальність в Європейському Союзі: сучасні виклики та стратегічні орієнтири	59
Козак Алла	Міжкультурна комунікативна компетенція у сфері міжнародних відносин	61
Конончук Ірина	Правовий статус європейської прокуратури	63
Корнелюк Ольга	Розвиток циркулярної економіки як чинник наближення України до стандартів Європейського зеленого курсу	65
Kruhlii Olena	The Role of Ukrainian Language in European Union Language Policy	68
Кулик Сергій	Досвід запровадження Fan ID в країнах світу	70
Кухарик Вікторія	Детермінанти цифрової економічної дипломатії Європейського Союзу	74
Лугова Марина	Управління проєктами як інструмент європейської інтеграції	76
Мазур Юлія	Вплив зовнішньоекономічної політики ЄС на торгівлю й інвестиції України	78
Мельник Тарас	Експортний потенціал України в деревообробній галузі у контексті європейської інтеграції	81
Науменко Наталія	Геополітичні та логістичні наслідки закриття польсько-білоруського кордону для ініціативи «один пояс – один шлях»	83
Науменко Наталія, Парфенюк Ірина	Масштаби, структура та соціально-економічні наслідки трудової міграція українців до ЄС у 2022–2025 роках	87
Науменко Наталія, Себій Назар	Вплив війни та процесу відновлення України на торговельно-економічні відносини з ЄС	89
Панас Вікторія	Бренди країн ЄС: досвід для України	92
Паскаль Олена	Європейські підходи до підготовки соціальних працівників у контексті реалізації Eu Youth Strategy	94
Паскаль Аліна	Спортивно-ігрові практики як інструмент соціальної адаптації українських дітей зі статусом тимчасового захисту в Данії: досвід міжкультурної інтеграції	97
Романюк Наталія	Особливості торговельно-економічних відносин України та ЄС в умовах війни (2022–2025 рр.)	100
Савчук Іван	Вплив широкомасштабних бойових дій на експорт зерна з України: значення країн-членів ЄС	104
Семеновська Лариса, Делія Роман	Індивідуалізація навчання як дидактичний пріоритет європейської інтеграції України	105

Скороход Ірина	Адаптація України до вимог Європейського зеленого курсу ….....	108
Скотний Павло, Пелещак Олег	Система санаційних процедур Європейського Союзу як гарантія сталого економічного розвитку	110
Соляр Вікторія	Ключові аспекти реформування інтитуційної складової інновацій в Україні у площині європейської інтеграції	112
Токарева Дар'я	Резилієнтність: теоретичні засади, методи розвитку та практичне значення в умовах сучасних викликів	115
Трофимук Іван	Залучення іноземного капіталу в Україну: стратегічні орієнтири в умовах євроінтеграції	117
Усик Лілія	Освітнє співробітництво в контексті відносин Україна–ЄС: обміни досвідом та перспективи відновлення шкіл після війни	119
Федірко Олександр	Трансформація торгівлі між Україною та ЄС в умовах військової агресії	119
Федонюк Роман	Космічна діяльність в ЄС: ініціатива щодо регулювання	122
Федонюк Сергій	Європейська інтеграція й VUCA-адаптація	125
Фоміна Олена, Тишко Олександр	Цифрова зрілість як детермінанта економічного зростання	127
Хлистік Мирослава	Медіація: вітчизняний та європейський досвід	129
Ходзицька Валентина	Зростання значення кліматичних аспектів для обліку за МСФЗ	131
Ходзицька Валентина	ESG-ризики: звітування зі сталого розвитку ……	133
Чернікова Інна	Практики Європейського Союзу у сфері охорони пам'яток історії та культури: перспективи застосування в Україні	135
Cherniak Oksana	The European Union Language Policy: Between Unity and Diversity	135
Чорномор Софія, Жибер Тетяна	Базова соціальна допомога в контексті вимог євроінтеграції	138
Южека Роман	Суд Європейського Союзу й Європейський суд з прав людини: різне бачення свободи релігії в європейському праві	141
Ямпольська Лариса	Регіональний вимір європейської інтеграції: політика ЄЕС/ЄС і Велика Британія (70-ті – 90-ті рр. XX ст.)	143

Chuzhykov Viktor – Doctor of Economic Sciences, Professor, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work and International Relations at Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman;
Tsyrkun Olena – Director of the Institute for English-Taught Programs at Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

CONVERGENCE OF ECONOMIC MODELS OF UKRAINE AND THE EU IN THE CONTEXT OF ITS ENLARGEMENT

The evolution of complex social and economic relationships within the context of European integration has often been controversial. Periods of optimism regarding Ukraine's potential to achieve full membership status have frequently been replaced by more pessimistic assessments of both realistic and unrealistic prospects. Even though the political factor was undoubtedly significant in these circumstances, it would be inappropriate to dismiss the economic component, as both prominent political analysts and specialists in international relations, particularly those in Europe, recognized its importance. Not entirely clear assessment of what needed to be done for a country seeking consolidation with the world's largest integration grouping also affected the the process. Among the traditional EU requirements, such as combating corruption, reducing the budget deficit and social spending, as well as other unpopular measures, strict adherence to what was known as the ‘Common Acquis’ (later ‘Acquis Communautaire’) became a significant one. Over time, these stringent requirements not only discouraged potential candidate countries from pursuing EU membership but also posed substantial challenges to harmonizing their systems. On the other hand, failing to implement the key provisions of the ‘Acquis’ could rapidly undermine the European Union, which certainly didn’t align with the interests of the peoples of Europe. Moreover, it is well known that the contradictions within various EU legal and economic documents were often found. Ukrainian researcher R. Petrov states that “there is still no unified approach to interpreting the scope and content of the concept of 'Acquis Communautaire' in the legal practice and the science of the EU law” [1, p. 144]. Therefore, the convergence of Ukraine's economic models with those of European Union member states and the entire Community presents a complex, multi-faceted challenge for the integration process. This task carries significant risks for both Ukraine, with rather specific model of development, and the EU, which may face difficulties in integrating a large country with a significant population. The situation is further complicated by russia’s war against Ukraine, as it is impossible to implement the main provisions of the 1991 “Acquis” on the whole territory of Ukraine.

On the other hand, the educational dimension, which involves fostering cooperation among universities, research and cultural institutions, environmental protection agencies, and trans-European networks, is gaining increasing significance within the European Union. The above considerations have made it possible to clearly distinguish six clusters of requirements for the preparatory stage of Ukraine’s integration, each encompassing a set of fundamental provisions. In our view, the most challenging for Ukraine to implement are those related to legal and fundamental rights (Section 23), financial control (Section 32), the internal market (Sections 1–9), digital transformation (Section 10), agriculture (Section 11), and other ones [2, p. 1–2].

One of the possible option for harmonizing relations is the implementation of joint research projects and the establishment of strong university alliances based on them. A prominent example is CIVICA, a scientific, analytical, and educational alliance created by ten leading European universities, including SGH Warsaw School of Economics. The latter took the initiative to launch the *CIVICA for Ukraine* project, which seeks to foster closer cooperation between five Ukrainian universities—including Kyiv National Economic

University named after Vadym Hetman–and their European partners. Among the alliance's key activities is the development of recommendations for Ukraine's further modernization and for facilitating the integration of Ukrainian students into the European educational environment [3].

References:

1. Petrov R. Transposition of the European Union's 'acquis' into the legal systems of the third countries : Monograph. Kyiv : Istina, 2011.

2. European Commission. (2022, June 17). *Commission opinion on Ukraine's application for membership of the European Union* (COM(2022) 407 final). Brussels: European Commission.

3. Degtyarova I., Metalnikova Y. (Eds.). Modernization and recovery of Ukraine from the perspective of Ukrainian and European students. Warsaw : SGH Warsaw School of Economics, 2023.

Mazur Nataliya – Dr. hab., Profesor, Kierownik Katedry Ekonomii Przedsiębiorstwa, Kamieniec Podolski Uniwersytet Narodowy imienia Iwana Ohijenki, Kamieniec Podolski, Ukraina;
Kusznir Oksana – Dr., docent, adiunkt Katedry Ekonomii Przedsiębiorstwa, Kamieniec Podolski Uniwersytet Narodowy imienia Iwana Ohijenki, Kamieniec Podolski, Ukraina;
Misiuk Kateryna – studentka studiów wyższych pierwszego stopnia (licencjackich), Narodowy Uniwersytet Iwana Franki we Lwowie, Lwów, Ukraina

INSTRUMENTY KRAJOWE POLITYKI WDRAŻANIA GOSPODARKI O OBIEGU ZAMKNIĘTYM W UE

Wdrażanie zasad gospodarki o obiegu zamkniętym (GOZ) na poziomie makro wymaga jasnego i kompleksowego systemu polityki publicznej. Powinien on obejmować regulacje prawne, mechanizmy zachęt finansowych i ekonomicznych oraz normy środowiskowe, które wyznaczają warunki ramowe dla funkcjonowania rynku w kierunku efektywnego gospodarowania zasobami i minimalizacji odpadów (rys. 1).

Wsparcie legislacyjne. Instrumenty legislacyjne stanowią podstawowy element polityki GOZ. Tworzą one ramy prawne dla wdrażania modeli obiegu zamkniętego, określają obowiązki producentów i konsumentów oraz ustanawiają odpowiedzialność za naruszenia norm środowiskowych. Przepisy krajowe koncentrują się w dużej mierze na harmonizacji z podejściami europejskimi, co obejmuje:

1) przepisy dotyczące gospodarki odpadami i zasobami, które ustanawiają hierarchię gospodarowania odpadami (zapobieganie powstawaniu, ponowne wykorzystanie, recykling, utylizacja, utylizacja);

2) mechanizmy rozszerzonej odpowiedzialności producenta (Extended Producer Responsibility, EPR);

3) wsparcie prawne dla ekoprojektu, mającego na celu tworzenie produktów nadających się do naprawy, ponownego użycia lub recyklingu;

4) obowiązki w zakresie sprawozdawczości i przejrzystości, które zapewniają cyfrowe rozliczanie przepływów materiałowych i rozliczalność przedsiębiorstw w dziedzinie zrównoważonego rozwoju.

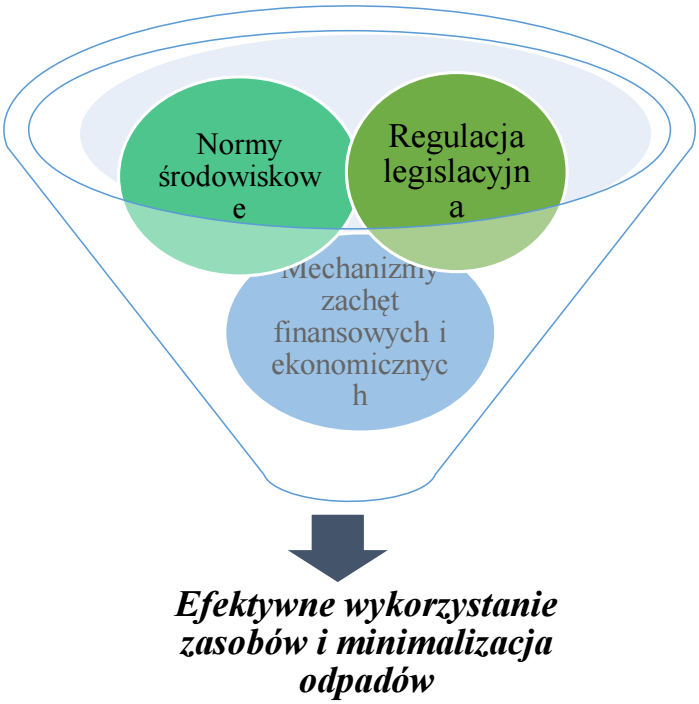

Rys. 1. *Instrumenty polityki państwa służące wdrażaniu GOZ*
Źródło: opracowanie własne

Zachęty fiskalne. Polityka fiskalna to potężny mechanizm promujący upowszechnianie praktyk GOZ. Poprzez system podatków, opłat i świadczeń finansowych państwo kreuje interes ekonomiczny w ograniczaniu zużycia zasobów. Do najpopularniejszych instrumentów należą:

1) podatki i opłaty środowiskowe, które ustanawiają opłatę za zanieczyszczenie środowiska lub składowanie odpadów;

2) dotacje i granty na rozwój technologii ponownego użycia, upcyklingu i odnawialnych źródeł energii;

3) ulgi podatkowe dla przedsiębiorstw wdrażających technologie oszczędzające zasoby, obniżone stawki VAT na towary naprawione lub ponownie wykorzystane;

4) zielone obligacje i specjalne instrumenty finansowe, których celem jest finansowanie innowacyjnych projektów GOZ.

W ten sposób mechanizmy fiskalne tworzą korzyści ekonomiczne dla firm, które wybierają strategie GOZ i zwiększają konkurencyjność przedsiębiorstw efektywnie korzystających z zasobów.

Normy i przepisy środowiskowe. System norm jest kluczowym warunkiem wstępnym wdrożenia GOZ, ponieważ określa minimalne wymagania dla produktów, procesów i technologii. Obejmuje on:

1) normy jakości powietrza, wody i gleby, które ograniczają zanieczyszczenia i zachęcają producentów do poszukiwania czystszych technologii;

2) normy produktowe, które przewidują wykorzystanie materiałów wtórnych i oznakowanie z informacją o możliwości recyklingu;

3) przepisy techniczne w zakresie efektywności energetycznej i gospodarki odpadami; systemy certyfikacji (ISO 14001, EMAS, EU Ecolabel).

Normy środowiskowe tworzą warunki rozwoju rynku surowców wtórnych i stanowią podstawę przejścia na gospodarkę efektywną.

Zatem połączenie norm prawnych, zachęt finansowych i systemu norm środowiskowych tworzy kompleksowe ramy instytucjonalne dla przejścia na GOZ. Polityka

państwa na poziomie makro nie tylko wyznacza strategiczny kierunek rozwoju, ale także kształtuje reguły gry, w których podmioty gospodarcze są motywowane do odpowiedzialnego działania w stosunku do zasobów i środowiska.

Jeśli chodzi o przepisy, UE koncentruje się na stworzeniu kompleksowych ram – ESPR (Ekoprojekt) to najnowocześniejsze narzędzie łączące ekoprojekt i cyfrowe paszporty produktów [1]. W Polsce kierunek wyznacza Mapa Drogowa [2], podczas gdy EPR reguluje odpowiedzialność producenta za odpady.

Jeśli chodzi o zachęty fiskalne: UE zapewnia znaczne środki finansowe za pośrednictwem Mechanizmu Odbudowy, podczas gdy Polska koncentruje się bardziej na instrumentach przyciągania inwestycji (SSE), wspieraniu innowacji (GreenEvo) i konkretnych programach klimatycznych (Czyste Powietrze) [3].

Porównując normy środowiskowe, można zauważyć, że DPP w UE to nowy poziom przejrzystości. W Polsce obowiązują tradycyjne przepisy dotyczące gospodarki odpadami, uzupełnione lokalnymi inicjatywami na poziomie gmin.

Polska ma kilka ważnych dokumentów i inicjatyw kształtujących krajowe podejście do GOZ. Wśród nich znajduje się Polska Mapa Drogowa Przejścia na Gospodarkę Obiegową (przyjęta w 2019 r.) oraz profile/raporty Europejskiej Agencji Środowiska i Europejskiej Agencji Środowiska (ETC), które aktualizują dane krajowe (profil kraju 2024) [4; 5]. Dokumenty krajowe podkreślają priorytety: zwiększenie efektywności gospodarowania zasobami w przemyśle, zmiany w sektorze odpadów, stymulowanie ponownego użycia i rozwoju rynków surowców wtórnych, a także potrzebę modernizacji infrastruktury recyklingu.

Według najnowszego profilu EEA/ETC (2024 r.) Polska charakteryzuje się znaczącym zatrudnieniem w sektorach gospodarki o obiegu zamkniętym: około 440–442 tys. osób zatrudnionych w działalnościach bezpośrednio związanych z gospodarką o obiegu zamkniętym (recykling, naprawy, wynajem itp.). Ponadto profil przedstawia strukturę krajowego zużycia materiałów (DMC) według kategorii materiałów oraz dynamikę produktywności zasobów (PKB/DMC) w porównaniu ze średnią UE. Dane te podkreślają, że Polska dysponuje znaczną bazą miejsc pracy w sektorach „zielonych”, ale zasobochłonność gospodarki i udział zużycia wtórnego pozostają poniżej najlepszych praktyk w UE (tabela 1).

Tabela 1

Kluczowe wskaźniki gospodarki o obiegu zamkniętym (2023 r.)

Wskaźnik	UE	Polska
Udział w obiegu zamkniętym w wykorzystaniu materiałów (CMUR), %	11.5	9.9
Wskaźnik recyklingu odpadów komunalnych, %	48.0	40.0
Produktywność zasobów (EUR/DMC)	2.3	1.6
Zatrudnienie w sektorach o obiegu zamkniętym, tysiące osób	4300.0	442.0

Źródło: opracowane przez autorów na podstawie danych GUS [6]

Skuteczne wdrażanie strategii gospodarki o obiegu zamkniętym wymaga nie tylko ram regulacyjnych i wsparcia finansowego, ale także systematycznego monitorowania postępów. Pomiar rozwoju gospodarki o obiegu zamkniętym ma kluczowe znaczenie dla oceny skuteczności polityk i inicjatyw UE, a także dla identyfikacji najlepszych praktyk. Aby ocenić osiągnięcia, zidentyfikować luki i zapewnić przejrzystość, Komisja Europejska wprowadziła Ramy Monitorowania Gospodarki o Obiegu Zamkniętym, które obowiązują od

2018 r. i zostały zaktualizowane w 2023 r. zgodnie z Planem Działań na rzecz Gospodarki o Obiegu Zamkniętym 2.0 [7].

Europejskie podejście do GOZ charakteryzuje się kompleksowym i systematycznym podejściem, kładącym nacisk na mechanizmy legislacyjne, zachęty rynkowe i transformację kultury konsumenckiej. Determinacja polityczna i wsparcie ze strony kluczowych instytucji UE stanowią podstawę stopniowej i nieodwracalnej integracji GOZ ze wszystkimi aspektami funkcjonowania społeczeństwa europejskiego.

Lista źródeł wykorzystanych:

1. The EU's first ESPR Working Plan is out: Tech companies need to consider DPP compliance now (2025). URL: https://www.techradar.com/pro/the-eus-first-espr-working-plan-is-out-tech-companies-need-to-consider-dpp-compliance-now
2. Poland´s Roadmap towards the Transition to the Circular Economy (2024). URL: https://www.interreg-central.eu/news/polands-roadmap-towards-the-transition-to-the-circular-economy
3. GreenEvo Green Technology Accelerator. URL: https://greenevo.gov.pl/en/
4. World Bank lends further €250 million to Poland for tackling air pollution (2020). URL: https://www.reddit.com/r/europe
5. Czerwionka, K., Kołecka, K., Kasprzyk, M., Fitobór, K., Wilińska-Lisowska, A., Gajewska, M. Circular economy in Poland: Good practices and recommendations – case study. *Journal of Ecological Engineering*. 2025. Vol. 26(3). P. 166–176. URL: https://doi.org/10.12911/22998993/199698
6. Główny Urząd Statystyczny. *Oficjalne statystyki SDG – wskaźniki dla celów globalnych*. URL: https://sdg.gov.pl/
7. COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Measuring progress towards circular economy in the European Union – Key indicators for a revised monitoring framework (2023). URL: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6b394bba-f300-11ed-a05c-01aa75ed71a1/language-en

Nekhaienko Oksana – PhD in Sociology, assoc. prof. V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine;
Lytovchenko Artem – PhD in Sociology (cand. of science), docent, assoc. prof. V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine

THE VALUE GAP BETWEEN UKRAINE AND THE EUROPEAN UNION AS ONE OF THE SOURCES OF EUROSCEPTICISM

The issue of Ukraine's European integration has occupied a central place in public and political discourse in recent decades. At the same time, alongside persistent support for the European course, a noticeable level of Eurosceptic sentiment has been recorded. This cannot be explained solely by the influence of external factors or the current political situation. Euroscepticism in the Ukrainian context is not only a (geo)political phenomenon, but also a manifestation of a deep-seated value gap between Ukraine and the countries of the European Union. This gap manifests itself in various areas – from attitudes toward democracy and governing institutions to the level of social trust, the perception of gender and cultural norms, and expectations related to economic and social issues. Comparative value studies, such as the World Values Survey (WVS) and the European Values Study (EVS), make it possible to identify these differences empirically and demonstrate that Ukraine's rapprochement with the EU is not only an institutional but also a cultural and value-based challenge.

According to R. Inglehart and K. Welzel's value-based model, Western European countries exhibit consistently high levels of secular-rational and emancipative values, in which tolerance, gender equality, individual autonomy, and trust in institutions prevail [2; 3]. According to the results of the 7th wave of the WVS, in Ukraine, the values of democratic participation are becoming increasingly significant, but a significant portion of society continues to rely on traditional practices and norms [6]. This discrepancy forms the basis of Eurosceptic sentiment: for some of the population, "European values" evoke a sense of threat to the traditional order (no matter how close or far from reality this feeling is); these people perceive such values as imposed from outside.

An equally important factor is the level of social trust. EU countries, especially those in Scandinavia, have high levels of institutional and interpersonal trust, which serve as the foundation for the functioning of democracy and civic participation [1]. In Ukraine, trust in state institutions is traditionally low; positive assessments are consistently recorded only for the army and volunteers [4]. This gap reinforces the skeptical perception of integration: the European "social contract" is built on the premise of trust in the state and legal institutions; for Ukrainian society, this premise is not self-evident.

An additional factor in Euroscepticism is that the European Union, especially after the migration crisis of 2015 and the energy crisis of 2022, is experiencing an internal debate about the limits of enlargement. In several Central and Eastern European countries (Poland, Hungary, and the Czech Republic), movements questioning the universality of liberal democratic values have gained strength. For Ukrainian society, this creates a double contradiction: on the one hand, integration with the EU is considered a civilizational choice, while on the other**,** Europe itself is not so homogeneous in its value orientations. This heterogeneity gives Ukrainian Euroscepticism additional grounds.

The issue of Ukrainians' social and cultural adaptation to the EU in the context of mass migration after 2022 deserves special attention. Ukrainian refugees generally demonstrate a high readiness to integrate into the labor market and educational institutions, yet they retain cultural habits associated, for example, with traditional family roles. This "partial integration" creates a paradox: while Ukrainians quickly assimilate the norms of their host countries in their everyday lives, persistent differences remain in their value systems. This gap also fuels a discourse of the incompatibility of certain aspects of Ukrainian culture with the European way of life.

Finally, we should consider the factor of "value acceleration". The war has radically altered Ukrainians' priorities: in the face of existential threat, the values of security, patriotism, and collective solidarity are displacing liberal and post-materialist attitudes [5]. In European societies, by contrast, climate policy, digital rights, inclusion, and sustainable development remain relevant. This value gap becomes especially noticeable in public debate: what is perceived as the central issue of the future in the EU often appears secondary in Ukraine against the backdrop of the war.

The situation is complicated by the marginalization of Euroscepticism in the official political discourse of the Ukrainian state and Ukrainian media. The war and the rally-around-the-flag effect contribute to the formation of seemingly obvious, but in fact contrived, associations: from Ukrainians' active struggle against the Russian invasion, politicians and journalists conclude that society as a whole has consciously chosen European integration; Eurosceptics are equated with separatists, and their numbers are claimed to be vanishingly small. The marginalization of Euroscepticism does not eliminate it, but rather perpetuates the value distance, fostering among Eurosceptics in Ukraine the belief that European values in Ukrainian reality are merely a fictitious propaganda cliché.

Euroscepticism in Ukraine cannot be explained solely by the legacy of the post-Soviet past or socioeconomic difficulties. It is complex in nature, rooted in differing interpretations of "European values," asymmetrical expectations regarding integration, and the varying pace

and logic of value transformations. Bridging this gap requires dialogue in which Europe perceives Ukrainian specificities not as an "aberration," but as the result of a unique historical experience, and Ukraine, in turn, adapts its own value orientations to pan-European ones without feeling a loss of identity.

The study was realized within the framework of ValEUs. Research & Education Network on Contestations to EU Foreign Policy (No101127800).

References:

1. EVS. *European Values Study 2017–2020. GESIS Data Archive*. GESIS, Cologne, 2020. DOI: https://doi.org/10.4232/1.13714

2. Inglehart R., Welzel C. Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence. Cambridge University Press, 2005.

3. Inglehart R., Welzel C. Changing mass priorities: The link between modernization and democracy. *Perspectives on Politics.* 2010. Vol. 8 (2). P. 551–567.

4. KIIS (2025). Dynamics of trust in social institutions in 2021-2024. URL: https://kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1467&page=1

5. Kulyk V. What Have We Learned about Ethnonational Identities in Ukraine*? Nationalities Papers.* 2023. No 1–16. DOI: https://doi.org/10.1017/nps.2023.41

6. WVS (World Values Survey). *Wave 7 (2017–2022). World Values Survey Association.* 2022. URL: https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp

Байло Олена – канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, м. Одеса, Україна

ВІДНОВЛЮВАНА ЕНЕРГЕТИКА ЯК ЧИННИК ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Більшість країн цивілізованого світу визнали розвиток відновлювальних джерел енергії як пріоритет для національної енергетичної політики. Затвердження Паризької кліматичної угоди, що передбачає утримання підвищення середньої світової температури у межах 2 °С, значно вплинуло на майбутній розвиток відновлювальних джерел енергії.

За інформацією Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження з посиланням на Міжнародне агентство з відновлюваних джерел енергії (IRENA), близько 33 % усіх потужностей у світі виробляють електроенергію з відновлюваних джерел. Загалом на глобальному ринку встановлено понад 2300 ГВт потужностей «чистої» електроенергетики. У 2023 р. загальне споживання первинної енергії у світі досягло рекордного абсолютного максимуму, збільшившись на 2 % порівняно з попереднім роком, до 620 ексаджоулів (EJ). Глобальне виробництво відновлюваної електроенергії (за винятком гідроенергетики) вийшло на рекордний рівень – зросло на 13 %, до 4,748 ТВт·год. [1, с. 29–30].

Україна не є виключенням. Європейська інтеграція України зумовлює необхідність системної трансформації національного енергетичного сектору відповідно до стандартів та вимог Європейського Союзу. Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає поетапну імплементацію директив і регламентів ЄС у сфері відновлюваних джерел енергії, підвищення енергоефективності та скорочення викидів парникових газів.

Державною програмою розвитку транскордонного співробітництва на 2021–2027 роки, яка затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від

14 квітня 2021 р. № 408, одним із завдань, які спрямовані на активізацію транскордонного співробітництва, визначено «створення сприятливих умов для розвитку екологічного підприємництва, зокрема у сфері відновлюваної енергетики та високотехнологічного перероблення відходів» [2].

Україна активно працює над збільшенням частки відновлюваних джерел енергії в енергетичному балансі країни. Залучення інвестицій у відновлювані джерела енергії, а також розвиток місцевих виробників обладнання та технологій можуть стати складниками для зменшення залежності від імпорту. Крім того, підтримка інновацій та нових технологій в енергетичній сфері, збереження енергії та розумних мереж дає змогу значно підвищити ефективність використання енергетичних ресурсів.

Використання потенціалу відновлюваних джерел енергії є одним із ключових напрямів на шляху створення енергетичної безпеки. Проте варто зауважити й на низку питань, які набувають актуальності у зв'язку із розширенням використання відновлювальних джерел енергії.

Ефективність використання відновлювальних джерел енергії, як правило, залежить від географічного розташування. Географічний фактор має обов'язково враховуватися в національній державній політиці для можливості ефективного управління.

Одним із найкращих способів стабілізувати відновлювальну енергетику є розширення можливості зберігання енергії. Установки зберігання енергії поки що залишаються новим напрямом діяльності для більшості інвесторів на території України. Однак, зважаючи на можливість установок зберігання енергії забезпечити балансування енергосистеми та пікових навантажень, інтеграцію з відновлюваними джерелами енергії, а також резервне живлення (енергонезалежність) об'єктів на сьогодні зростає інтерес до вказаних установок.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, у свою чергу, в межах наданих повноважень вживає заходи для збільшення кількості установок зберігання енергії.

Найпотужніші у світі системи накопичення та зберігання енергії на основі літій-іонних акумуляторів створюються у Каліфорнії, США. Це об'єкт Gateway Energy Storage, що має потужність 250 МВт ємністю, й об'єкт Moss Landing, який матиме досить значну ємність для зберігання та відправки в мережу енергії з максимальною потужністю протягом чотирьох годин у періоди високого попиту [3].

Одним із важливих питань залишається питання обмеженості металів та матеріалів, які є необхідними для розвитку відновлюваної енергетики.

Отже, «зелена» енергетика спирається на використання альтернативних порівняно з іншими джерелами (вичерпними та невідновлюваними), при виробництві енергії з яких завдається набагато меншої шкоди навколишньому середовищу (виділяється менше парникових газів та інших шкідливих речовин).

В умовах сучасних викликів підвищення ефективності державної політики у сфері відновлювальних джерел енергії є необхідним рішенням як для протидії глобальним кліматичним загрозам, так і для забезпечення енергетичної й економічної безпеки держави. Розвиток відновлювальної енергетики є основою стабільності економіки, забезпечення національної безпеки та післявоєнної відбудови України.

Державна політика у сфері відновлюваних джерел енергії охоплює комплекс заходів, спрямованих на розробку та впровадження програм підтримки відновлювальних джерел енергії, регулювання виробництва енергії, транспортування, зберігання та споживання, стимулювання інвестицій, здійснення контролю за дотриманням нормативних вимог і сприяння інноваційному розвитку цієї сфери.

В Україні в останні роки прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання відносин у сфері відновлюваної енергетики, які охоплюють довгострокові стратегії розвитку, закони та підзаконні акти, спрямовані на вдосконалення управління відновлювальною енергетикою та імплементацію європейського законодавства. Водночас імплементація європейських стандартів у сфері «зеленої» енергетики потребує подальшого удосконалення законодавчої бази й усунення існуючих колізій і прогалин. Перспективним напрямом є посилення транскордонного співробітництва та розширення інноваційних проєктів, що сприятиме інтеграції українського енергетичного ринку до європейського простору та підвищенню його конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Відновлювані джерела енергії: видання друге, доповнене / за заг. ред. С. О. Кудрі. Київ : Ін-т відновлюваної енергетики НАНУ, 2024. 492 с.

2. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021–2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України № 408 від 14.04.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-2021-%D0%BF#Text

3. Кошарська Л., Бредньова В., Нікіфоров, Ю. Розвиток зеленої енергетики на сучасному етапі як політика світового енергетичного переділу. *Вісник Одеського національного морського університету*, 2022. № 67. С.168–188. DOI: https://doi.org/10.47049/2226-1893-2022-1-168-188

Балак Ілона – канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКИ ЗГУРТУВАННЯ ЄС В ІСПАНІЇ

Політика згуртування Європейського Союзу є ключовим інструментом для подолання регіональної нерівності в Іспанії. Ця проблема залишається однією з найактуальніших для держави, оскільки значна фіскальна й економічна диференціація між автономними регіонами створює соціальну напругу й є однією з причин сепаратистських настроїв. Фінансові ресурси для реалізації цієї політики надходять як із Фондів згуртування ЄС, так і з національних та регіональних бюджетів.

Іспанія протягом 2000–2006 рр. була найбільшим бенефіціаром регіональної політики Брюсселя, проте надалі поступилася Польщі, а з 2021 р. – ще й Італії. Якщо у період 1989–2010 рр. рівень економічного розвитку в Іспанії мав тенденцію до зниження, то зі впровадженням політики згуртування ЄС ситуація почала змінюватися [2]. Отримані кошти спрямовуються на розвиток інфраструктури, інновацій, цифровізації, підтримку малого та середнього бізнесу, а також на «зелений» перехід. Протягом 2014–2020 рр. найбільшими адресатами регіональної політики Брюсселя в Іспанії стали чотири автономних регіони: Екстремадура, Канарські острови, Андалусія, Мурсія. За рахунок регіональної конкурентоздатності й територіальної конкуренції найбільшими отримувачами стали Канари й Мурсія, але поступилася Кастилія-Ла-Манча та нечисленні за населенням Мелілья й Сеута [1]. Наприклад, у період 2000–2006 рр. Іспанія отримала від ЄС 57,5 млрд євро, що дало змогу фінансувати структурні реформи. У бюджетний період 2021–2027 рр. для Іспанії передбачено отримання значних коштів у рамках політики згуртування ЄС на загальну суму близько 37,3 млрд євро [6]. Ці кошти надходитимуть із кількох основних фондів: Європейського фонду регіонального розвитку (ERDF); Фонду згуртування; Європейського соціального фонду плюс (ESF+). Фінансування розподілятиметься за принципом територіальної диференціації, де менш розвинені регіони отримають більшу частку коштів. Основними

профінансованими пріоритетами будуть зелений перехід, цифровізація, конкурентоспроможність, зайнятість.

Попри значні інвестиції, Іспанія досі має виражену регіональну нерівність. Наприклад, такий регіон як Мадрид посідає перше місце за ВВП на душу населення, що на 30–40 % вище за середній показник по країні. Каталонія має розвинену промисловість та високий рівень доходів населення, а, значить, й високий ВВП на душу населення.

Високий рівень регіонального ВВП у Країні Басків та Наваррі частково пояснюється їхньою особливою фінансовою автономією, так званим «концертом економіко». Принцип «концерт економіко» надає регіонам Країна Басків та Наварра право самостійно збирати більшість податків на своїй території, включаючи ПДВ та податок на доходи фізичних осіб. Після збору податків вони перераховують центральному уряду фіксовану суму, так званий «купо», за послуги, які надає держава (наприклад, армія, дипломатія, управління боргом). Ця система дає змогу регіонам утримувати більшу частину своїх податкових надходжень, що забезпечує їм значно вищий рівень фінансування та розвитку порівняно з іншими регіонами.

На противагу зазначеним регіонам, Екстремадура чи Андалусія відстають за показником ВВП на душу населення (60–70 % від середнього по Іспанії або й менше). Це створює напругу та є однією з причин сепаратистських настроїв.

Бюджетний федералізм в Іспанії базується на кооперативній моделі, що передбачає тісну співпрацю та розподіл фінансових повноважень між центральним урядом і 17 автономними спільнотами. Ця модель дає змогу регіонам мати значний ступінь фінансової автономії, але водночас вимагає координації для досягнення макроекономічної стабільності та вирівнювання міжрегіональної нерівності [3].

Регіональна нерівність також яскраво проявляється на ринку праці, де рівень безробіття може відрізнятися в рази. Так, регіони з розвиненою промисловістю та високою економічною активністю, як-от Країна Басків та Мадрид, демонструють значно кращі показники (7 % та 8,5 % відповідно). Південні регіони, які залежать від туризму та сільського господарства, мають високі показники безробіття. Наприклад, в Андалусії та на Канарських островах безробіття може перевищувати 17 %.

Новим підходом ЄС до політики згуртування, покликаним забезпечити зростання та розвиток на національному та регіональному рівнях ЄС, стали інтелектуальні стратегії спеціалізації. Цей підхід зосереджується на стратегіях розвитку, що ґрунтуються на особливостях місцевості. Прикладом є Естремадура, бідний регіон в європейському контексті, який між 2008 і 2014 роками демонстрував відхилення від середнього показника по ЄС, попри те, що він мав право на фінансування ЄС як регіон конвергенції. На початку програмного періоду 2014–2020 рр. спостерігалася позитивна динаміка, але з 2017 р. конвергенція припинилася, що свідчить про додатковий вплив інших факторів [4].

Станом на 2023 р. в ЄС передбачалося в подальшому виділити 23,4 млрд євро на програми Європейського фонду регіонального розвитку для Іспанії через одну національну тематичну програму та 19 регіональних програм – по одній для кожної автономної області або міста [5].

Іспанія виділила 8,5 млрд євро на фінансування заходів зі стимулювання зростання, конкурентоспроможності та продуктивності малих і середніх підприємств за допомогою інвестицій, що сприяють дослідженням та інноваціям. Понад 9 млрд євро – це інвестиції в «зелений» перехід регіонів до ресурсоефективної, кліматично нейтральної та конкурентоспроможної економіки. З цієї суми 3,3 млрд євро допоможуть Іспанії досягти своєї мети – виробляти 74 % електроенергії з відновлюваних джерел до 2030 р., майже 1,8 млрд євро спрямовуються на фінансування заходів з енергоефективності в громадських, комерційних та житлових будівлях [6].

Водночас Європейський фонд регіонального розвитку інвестує 1,4 млрд євро в поліпшення систем управління водними ресурсами. Іспанські програми планують виділити 1,1 млрд євро для забезпечення рівного доступу до охорони здоров'я та підвищення стійкості систем охорони здоров'я, покращуючи інфраструктуру й обладнання на всіх рівнях. Через національні та деякі регіональні програми Іспанія інвестує 2 млрд євро в підтримку інтегрованих стратегій сталого міського розвитку за допомогою грантів та фінансових інструментів, що охоплюють різні моделі міського розвитку, які відображають різноманітність іспанських міст [7].

Загалом, політика згуртування ЄС позиціонується як корисна для Іспанії, сприяючи зменшенню диспропорцій регіонального рівня розвитку. Проте виклики, пов'язані з внутрішньою диференціацією регіонів та політичними конфліктами, залишаються актуальними.

Список використаних джерел:

1. Кулаковський П. Регіональна політика Європейського Союзу в Іспанії. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2024. № 8 (3), 03. DOI: https://doi.org/10.51599/is.2024.08.03.03
2. Faina A., Lopez-Rodriguez J., Montes-Solla P. European Union regional policy and development in Spain: capital widening and productivity stagnation over 1989–2010. *Regional Studies*. 2018. Vol. 54 (1). P. 106–119. DOI: https://doi.org/10.1080/00343404.2018.1542127
3. Kokocinska M., Puziak M. Evolution of regional income disparities in large European economies. *Revista de Economia Mundial*. 2020. Is. 54. P. 128–148. DOI: https://doi.org/10.33776/rem.v0i54.3826
4. Madeira P. M., Vale M., Mora-Aliseda J. Smart Specialisation Strategies and Regional Convergence: Spanish Extremadura after a Period of Divergence. *Economies*. 2021. Vol. 9. Is. 4. DOI: https://doi.org/10.3390/economies9040138
5. Pluri-regional programme Spain ERDF 2021-2027. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/in-your-country/programmes/2021-2027/es/2021es16rfpr001_en
6. Spain – EU country profile. European Union. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-countries/spain_en
7. Spain launches new programmes for the European Regional Development Fund. 30 March 2023. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/whats-new/newsroom/30-03-2023-spain-launches-new-programmes-for-the-european-regional-development-fund_en

Бондар-Підгурська Оксана – докт. екон. наук, доцент, професор кафедри менеджменту, Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава, Україна;
Гусак Юрій – аспірант, спеціальність 073 «Менеджмент», Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава, Україна;
Бакланов Станіслав – аспірант, спеціальність 073 «Менеджмент», Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава, Україна;
Курзанцев Дмитро – аспірант, спеціальність 073 «Менеджмент», Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВИМІР ІННОВАЦІЙНОГО ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Актуальні проблеми європейської інтеграції України безпосередньо пов'язані з розвитком інноваційного промислового виробництва. Адже відповідність стандартам ЄС у сфері якості, цифровізації й екологічної безпеки вимагає модернізації підприємств і переходу до моделей Індустрії 4.0 та 5.0. Саме ці процеси відкривають

для України доступ до інвестицій, ринків та програм підтримки ЄС, що робить інноваційне виробництво ключовим чинником як успішної інтеграції, так й економічної стійкості в умовах війни та глобальної конкуренції.

Крім того, на тлі триваючого торговельного протистояння між США та Китаєм Україна має унікальні можливості – вона може замінити низку імпортних товарів, залучити інвестиції та стати виробничим центром. Отже, нове промислове виробництво є ключовим рушієм розвитку національної економіки України в умовах війни, повоєнного відновлення та глобальної конкуренції. Впровадження принципу інвестиційного балансу (61,8:38,2) між вітчизняними й іноземними інвесторами має стати фундаментальним регуляторним стандартом управління національним промисловим виробництвом [1].

Водночас автори наголошують на нагальній необхідності інвестицій у науку, інфраструктуру та освіту для переходу від сировинної економіки до моделі, що базується на виробництві та інноваціях.

Важливо враховувати світові тенденції як орієнтир для бізнесу, які не існують ізольовано. Це ті «хвилі», які можуть або підняти підприємства на новий рівень, або призвести їх до банкрутства. Щоб залишатися конкурентоспроможним, вкрай важливо адаптуватися до глобальних зрушень – від макроекономічних змін до технологічних проривів. Відповідно, інтеграція Індустрії 4.0 та Індустрії 5.0 представляє ключові шляхи модернізації національного виробництва та стала як глобальним, так і національним мейнстрімним порядком денним.

За цих умов необхідно визначити перелік стратегічних галузей, що потребують державної підтримки, та узгодити цей перелік із життєво важливими інтересами населення. Розвиток цих стратегічно важливих секторів на основі інновацій має стати основою економічної стійкості України в часи війни та глобальних викликів. Крім того, необхідно подолати ключові перешкоди для відновлення національної економіки в умовах війни та висококонкурентного глобального середовища. До них належать недостатній базовий промисловий потенціал, неефективне використання ресурсів, слабка інноваційна система та нерозвинене інституційне середовище [2–5].

У цьому контексті економічна наукова спільнота висловлює стурбованість щодо загрози надмірного дешевого китайського експорту, який негативно впливає на конкурентоспроможність вітчизняної промисловості. Щоб протидіяти цій загрозі, ми обґрунтовуємо важливість та необхідність розвитку інноваційного промислового виробництва на основі принципів Індустрії 4.0 та Індустрії 5.0 як рушійної сили економічного зростання України.

При цьому виокремлюється структурно-логічні зв’язок: «інноваційне промислове виробництво → необхідність модернізації → відповідність стандартам ЄС → інструменти та можливості інтеграції → економічна стійкість у глобальній конкуренції». А нагальні проблеми європейської інтеграції України надзвичайно саме так корелюються з розвитком інноваційного промислового виробництва:

1. Євроінтеграція як рамка для інноваційного розвитку. Європейський Союз ставить високі вимоги до стандартів виробництва, якості продукції, екологічної безпеки та цифровізації. Для України інтеграція означає необхідність: а) модернізації промислових підприємств за стандартами ЄС; б) впровадження принципів Індустрії 4.0 та 5.0, які вже інтегровані в європейський ринок; в) посилення ролі науково-дослідних інвестицій та трансферу технологій. Тобто інноваційне виробництво стає не просто внутрішнім вибором, а вимогою європейського курсу.

2. Відновлення України й європейська підтримка. Умови війни та відбудови зближують проблематику інтеграції з питаннями економічної стійкості: а) ЄС уже

надає Україні фінансування, доступ до програм Horizon Europe, InvestEU, Digital Europe; б) ці інструменти спрямовані саме на розвиток промислових інновацій, інфраструктури та освіти; в) відповідність українського виробництва нормам ЄС підвищує шанси на інвестиції та участь у європейських ланцюгах доданої вартості.

3. Глобальна конкуренція і стратегічні виклики інтеграції. Варто згадати, що є загроза дешевої китайської продукції, а Європейська інтеграція допомагає пом'якшити цю проблему: а) ЄС має механізми торговельного захисту (антидемпінгові мита, стандарти), які можуть захистити українських виробників; б) водночас доступ на ринок ЄС означає вихід у конкурентне середовище, де виживуть лише інноваційні підприємства. Тому ключова проблема інтеграції – не просто «відкрити ринки», а стати достатньо конкурентоспроможними, щоб ними скористатися.

4. Стратегічні галузі та синхронізація з ЄС. Є сенс згадати про потребу визначити пріоритетні галузі, що напряму співвідноситься з: а) Європейською зеленою угодою (Green Deal) – підтримка «чистої» енергетики, декарбонізації, «зеленої» металургії; б) Єдиним цифровим ринком ЄС – розвиток IT, електроніки, робототехніки; в) Європейською промисловою стратегією – акцент на інноваціях та безпеці ланцюгів постачання. Тобто, формування українських пріоритетів має узгоджуватися із загальноєвропейським баченням.

Отже, інноваційне промислове виробництво виступає ключовою умовою для успішної європейської інтеграції України та її економічної стійкості в умовах війни й глобальної конкуренції. Перехід до моделей Індустрії 4.0 та 5.0 дає змогу модернізувати національні підприємства, підвищити їхню конкурентоспроможність і забезпечити відповідність стандартам ЄС. Водночас це відкриває доступ до інвестицій, технологій та ринків Європейського Союзу. Визначення та підтримка стратегічних галузей, розвиток науки, освіти та інфраструктури є необхідними передумовами для переходу від сировинної економіки до інноваційної. Саме так Україна зможе використати свої унікальні можливості, протидіяти викликам глобалізації та посилити позиції на світовій арені.

Список використаних джерел:

1. Бондар-Підгурська О. В., Курзанцев Д. В., Бакланов С. О. Нове промислове виробництво як рушійна сила розвитку національної економіки в умовах війни, повоєнної відбудови та глобальної конкуренції. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : «Економічні науки»*. 2024. № 9. С. 19–26. DOI: https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-9

2. Бондар-Підгурська О. В. Науково-методологічний підхід до прогнозування та оцінки ефективності системи управління сталим інноваційним соціально-орієнтованим розвитком економіки на основі модернізованого індексу людського розвитку. *Проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 99–107.

3. Бондар-Підгурська О. В. Антикризові аспекти управління промисловістю в контексті сталого інноваційного соціально-орієнтованого розвитку держави. *Наука та інновації*. 2014. № 7. С. 27–31.

4. Бондар О. Проблеми розвитку інноваційної діяльності. *Бізнес-інформ*. 1998. № 9. С. 32–35.

5. Bondar-Pidhurska Oksana, Kurzantsev Dmytro, Baklanov Stanislav, Husak Yuriy. Innovative industrial production as a driver of Ukraine's economic development in the context of war, recovery and global competition. *The Third International Scientific-Research Conference for Doctoral Students and Young Researchers* (Tbilisi, July 1, 2025). Tbilisi : Sukhumi State University Faculty of Business and Social Sciences, 2025. С. 145–147.

Бояр Андрій – докт. екон. наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

СТУДІЇ ЄС У ВНУ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ: ПРОЄКТ No 101085647 – VCES – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH

Курс України на європейську інтеграцію є одним із головних імперативів зовнішньої політики нашої держави з перших років її незалежності. А на сьогодні досягнення у цьому напрямі беззаперечні – ми маємо статус країни-кандидата та розпочинаємо переговори про вступ. Тому, немає сумнівів, що вивчення та дослідження різних аспектів функціонування Європейського Союзу було, є й залишатиметься актуальним в Україні. Не залишається осторонь цього процесу й Волинський національний університет (ВНУ) імені Лесі Українки, у якому вже багато років функціонує навчально-науковий осередок європейських студій.

Початком становлення такого осередку з євроінтеграційної тематики у тоді ще Волинському державному університеті імені Лесі Українки можна вважати реалізацію на кафедрі країнознавства і міжнародних відносин у 2000–2001 рр. грантового проєкту № 2101571 Міжнародного фонду «Відродження» «Проблеми розвитку європейської інтеграції і транскордонної співпраці» в рамках мегапроєкту «Вища освіта: лідерство для прогресу» [1, с. 25]. З тих пір на факультеті міжнародних відносин на постійній основі проводяться навчально-наукові заходи з питань європейських студій, здійснюються відповідні дослідження, започатковуються нові курси та освітні програми, реалізуються міжнародні грантові проєкти. З тематики опубліковано 22 монографії, 5 навчальних посібників та підручників, 123 статті у наукових фахових виданнях України та зарубіжних країн, захищено 3 докторські та 8 кандидатських дисертацій, проведено понад 30 міжнародних та всеукраїнських конференцій, реалізовано 4 держбюджетні теми [2].

Реалізуються дві освітньо-наукові програми «Економіка сталого розвитку» та «Міжнародні відносини та стратегічні комунікації України та ЄС». На різних етапах функціонували спеціалізовані вчені ради з захисту кандидатських та докторських дисертацій з економіки та політології (К 35.015.06, Д 35.015.07, Д 32.051.09), де захищено близько десяти дисертацій з євроінтеграційної тематики. Проводилися всеукраїнські конкурси наукових робіт студентів та аспірантів з європейської та євроатлантичної тематики [2].

У 2008 р. при бібліотеці ВНУ імені Лесі Українки відкрито Інформаційний центр ЄС, а у 2022 р. – Центр студій ЄС на факультеті міжнародних відносин. Науково-педагогічними працівниками факультету набуто членства у всеукраїнських асоціаціях з європейських студій, взято участь у сотнях конференцій євроінтеграційного спрямування, пройдено десятки стажувань в університетах країн-членів ЄС. Осередок нині формує 15 вчених.

Одним із найбільш акцентованих протягом останніх років напрямом роботи осередку стала грантово-проєктна діяльність. Починаючи з 2016 р. ВНУ імені Лесі Українки реалізував чи продовжує реалізовувати 14 проєктів Жана Моне, з яких 12 модулів, дві кафедри та один центр досконалості. Усі вони за характером є повністю євроінтеграційними навчально-науковими проєктами. Для прикладу, зупинимось на доробку Центру досконалості Жана Моне «Волинський центр європейських студій: зелене та безпечне сусідство» (VCES), координатором якого є автор цих тез [3].

Проєкт VCES реалізовувався упродовж 2022–2025 років. У його рамках було проведено такі заходи:

- чотири прес-конференції;
- шість тренінгів щороку: 1) для викладачів і дослідників: «Європейський Союз та Україна: компетентний дослідник», 2) для шкільних вчителів: «Європейський Союз та Україна: компетентний педагог», 3) для представників бізнесу: «Європейський Союз та Україна: компетентний підприємець», 4) для старшокласників: «Європейський Союз та Україна: компетентний учень», 5) для співробітників органів юстиції та юристів-початківців: «Європейський Союз та Україна: компетентний юрист», 6) для публічних службовців: «Європейський Союз та Україна: компетентний публічний службовець» (загальний обсяг годин – 864); кількість учасників – 719;
- чотири відкритих курси щороку: 1) «Інтро до Європейського Союзу»; 2) «ЄС–Україна: безпечна та зелена взаємодія та дія»; 3) «Сталий розвиток бізнесу для зеленішої Європи»; 4) «Забезпечення безпеки в цифрову еру: досвід ЄС» (загальним обсягом 576 години); кількість учасників – 345;
- Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми європейської інтеграції України» (2025 р.).

Основними каналами комунікації в рамках проєкту VCES були й залишаються веб-сайт проєкту [3] та ФБ сторінка (https://www.facebook.com/groups/2433384333651499). Для забезпечення потреб і цілей проєкту було опубліковано силабуси усіх тренінгів та курсів, презентації тематичних модулів, буклет про заходи проекту, монографія «Зелений і безпечний Європейський Союз» (2023 р.), брошура «Міжнародні та європейські студії на ФМВ ВНУ імені Лесі Українки» (2024 р.) [2], монографія «Ведення сталого бізнесу в Європі» (2025 р.), збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (2025 р.), 10 статей у національних та міжнародних рецензованих журналах (2022–2025 рр.).

На етапі ініціалізації проєкту передбачалися такі ризики: поширення пандемічних захворювань, загроза збройних атак, які знижують інтерес потенційних учасників заходів до навчання, активність учасників, відвідуваність занять; неможливість досягнути запланованої кількості учасників заходів із тих чи інших причин; низька відвідуваність заходів; недосягнення кінцевих цілей проєкту; ризик того, що організаційна структура закладу (бенефіціара) не зможе забезпечити ефективну реалізацію заходів та рішень; ризик розподілу ресурсів у спосіб, що суперечить стратегічним цілям або принципу економічної ефективності; ризик того, що якість викладання або досліджень не досягне достатньо високого стандарту.

На початковому етапі реалізації проекту були вжиті такі заходи щодо усунення та/або зниження зазначених ризиків: перехід на он-лайн та (рідше) змішане навчання; розвиток комунікаційної стратегії для залучення ширшого кола учасників і забезпечення ефективної та прозорої проєктної діяльності (вебсайт університету та проєкту, сторінки та групи організаторів й учасників заходів у соцмережах, робота зі ЗМІ тощо); відеозапис занять і забезпечення подальшого вільного доступу учасників до них; налагодження та розвиток співпраці з Національним офісом Еразмус+; чіткий розподіл обов'язків усіх задіяних до реалізації проєкту осіб й їх документальна фіксація у вигляді розпорядження ректора; постійний моніторинг досягнення цілей стратегічного плану через портал ЄС; затвердження внутрішнього кошторису на увесь період реалізації проєкту; постійне підвищення кваліфікації ключовими тренерами та експертами проєкту, практикування регулярної оплати їх праці за проєктом у формі авторської винагороди тощо.

Таким чином, розвиток європейських студій у ВНУ імені Лесі Українки став важливою складовою частиною його науково-освітнього процесу. Від реалізації перших грантових проєктів на початку 2000-х років до створення Центру студій ЄС та Центру досконалості Жана Моне університет послідовно формував власну наукову школу з питань європейської інтеграції. Вагомими здобутками стали десятки

досліджень, навчальних програм, публікацій, міжнародних проєктів і конференцій, які сприяли розвитку академічної та практичної експертизи в цій сфері. Проєкт VCES підтвердив здатність університету ефективно поєднувати освітню, наукову та суспільно-комунікаційну діяльність, залучаючи широкий спектр учасників і забезпечуючи поширення знань про ЄС. Досвід ВНУ імені Лесі Українки є прикладом системного внеску українських університетів у процес європейської інтеграції нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Бояр А. О. Розбудова академічного потенціалу у сфері європейських студій: досвід Волинського національного університету імені Лесі Українки. *Міжнародні практики у сфері європейських студій: український досвід (до двадцятиріччя програми імені Жана Моне в Україні)* : моногр. / [О. Адамов, А. Бояр, О. Виговська та ін.]; за ред. Р. Калитчака. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. С. 25–38. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/11/dddegd-d-nddegdo_d1-4d3-4d1-2d3-4d3nddegnnn_2023_70n100_14.07.2023_dssd_24.09-YNqOlRNJQZIrwJgb-1.pdf

2. Факультет міжнародних відносин: міжнародні та європейські студії (з нагоди 30-річчя факультету) : брошура. Луцьк, 2024. URL: https://jmcoevces.wordpress.com/wp-content/uploads/2024/09/d0a4d09cd092-2024-spreads.pdf

3. Центр досконалості Жана Моне «Волинський центр європейських студій: зелене та безпечне сусідство» (VCES). URL: https://jmcoevces.wordpress.com

Бугіль Світлана – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри туризму, рекреації та краєзнавства, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені Степана Ґжицького, м. Львів, Україна

СПРИЯННЯ ТРАНСКОРДОННІЙ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПИ В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ ШЛЯХОМ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ

Глобалізаційні трансформації сучасного суспільства детермінують формування конкурентного середовища в усіх секторах економіки, зокрема в туризмі, що, у свою чергу, сприяє зміцненню його конкурентних позицій на міжнародному, національному та регіональному рівнях.

Створення транскордонних кластерів розглядається як інноваційна форма економічної взаємодії між державами, що сприяє забезпеченню сталого розвитку й економічної життєздатності прикордонних регіонів.

Попри те, що термін «кластер» досі не закріплений у чинному законодавстві України, його активно використовують у низці ініціатив, зокрема в Концепції створення кластерів в Україні та Концепції національної стратегії формування й розвитку транскордонних кластерів [1]. Хоча ці документи не набули статусу нормативно-правових актів, вони відіграли важливу роль у становленні інституційних засад для впровадження кластерного підходу до регіонального розвитку.

Транскордонні кластери являють собою інтеграційні структури, що об’єднують незалежні підприємства та установи, які функціонують у взаємопов’язаних галузях і територіально розміщені на суміжних прикордонних зонах двох або більше сусідніх держав [2].

Транскордонні кластери виступають формою реалізації транскордонного співробітництва, що має на меті підвищення конкурентоспроможності учасників кластеру шляхом спільного формування ланцюгів створення доданої вартості в межах прикордонного простору.

Основні напрями діяльності транскордонного туристичного кластера можуть охоплювати:

- розробку та просування спільних туристичних продуктів;
- позиціонування україно-європейського туристичного простору на міжнародному ринку;
- сприяння покращенню соціально-економічного стану прикордонних регіонів завдяки створенню нових робочих місць і підвищення рівня зайнятості населення;
- формування сприятливого середовища для ведення підприємницької діяльності у сфері туризму.

Європейський Союз реалізує цілеспрямовану політику підтримки кластерного розвитку, що передбачає:

- формування та відкриття доступу до спеціалізованої бази даних кластерів, яка містить відомості про їх кількість, географічне розташування та приклади успішного функціонування;
- створення освітніх платформ із метою інформування держав-членів і регіонів щодо ключових напрямів впровадження кластерної політики;
- підтримку пілотних проєктів і заходів, спрямованих на розробку ефективних механізмів виявлення та розвитку кластерних ініціатив.

Стимулювання кластерного розвитку в Європейському Союзі здійснюється через низку інституційних та програмних механізмів, зокрема:

1. *Європейська кластерна обсерваторія* – це інформаційна платформа, що надає аналітичні й інструментальні ресурси для кластерного розвитку. Серед ключових функцій – Cluster Mapping, який забезпечує доступ до актуальних карт європейських кластерів і дає змогу проводити порівняльний аналіз на основі ключових показників конкурентоспроможності. Крім того, обсерваторія публікує звіти про кластерні тенденції з акцентом на мегатренди, пов'язані з інтернаціоналізацією та глобальною промисловою трансформацією, а також визначає напрями спільних інтересів і потенційної співпраці.

2. *Європейський секретаріат кластерного аналізу та Європейська фундація кластерних досягнень (European Cluster Achievement Foundation)* – організації, які займаються розробкою методологічних підходів до організації кластерів й удосконаленням їхнього управління. Їхня діяльність охоплює проведення тренінгів, підготовку навчальних матеріалів та розробку схем фінансування кластерних ініціатив.

3. *Європейська платформа співпраці кластерів* – інструмент взаємодії між компаніями та кластерами країн ЄС і третіх країн. Платформа сприяє обміну досвідом, пошуку партнерів та просуванню кластерних ініціатив. Вона також включає концепцію стратегічного кластерного партнерства, фінансування якого здійснюється в межах програми COSME (Програма конкурентоспроможності підприємств та МСП). Ці партнерства орієнтовані на формування спільних стратегічних цілей для виходу на зовнішні ринки, тим самим зміцнюючи позиції європейських МСП на глобальному рівні.

4. *Проєкт CLUSTRAT («Розвиток інновацій через нові кластерні концепції»)* має на меті підтримку новітніх галузей промисловості та крос-секторальної взаємодії. У рамках цієї ініціативи 18 партнерів із країн Центральної Європи (Австрії, Чехії, Німеччини, Угорщини, Італії, Польщі, Словаччини та Словенії) спільно розробили стратегії розвитку інноваційних кластерних моделей та запропонували механізми транснаціонального і макрорегіонального співробітництва.

5. *Ініціатива Vanguard* спрямована на стимулювання економічного зростання через підходи розумної спеціалізації. Вона об'єднує регіони, зацікавлені в інтернаціоналізації кластерної діяльності, розвитку транскордонних кластерних мереж і партнерств, а також у розширенні сфери їх впливу та діяльності на основі інноваційних стратегій.

В Україні існує низка факторів, які можуть як сприяти, так і стримувати розвиток транскордонних кластерів.

Серед сприятливих умов варто відзначити:

- наявність елементів технічної та наукової інфраструктури, що створюють базу для інноваційного співробітництва;
- психологічну готовність потенційних учасників кластерів до взаємодії та спільної діяльності.

Водночас розвиток транскордонних кластерів стримується низкою системних бар'єрів, зокрема:

- відсутністю ефективної державної політики підтримки кластерного розвитку;
- нерозвиненістю навичок партнерської взаємодії між українськими суб'єктами господарювання, а також слабкою здатністю до формування спільних стратегічних планів із закордонними партнерами;
- недостатнім рівнем обізнаності учасників щодо кластерного підходу, його методології та потенціалу міжвідомчої взаємодії на рівні територіальних громад;
- загалом несприятливим бізнес-середовищем і низькою якістю управління підприємницькою діяльністю;
- слабкою орієнтацією більшості українських підприємств на міжнародні ринки;
- низьким рівнем розвитку інституцій, що мали б сприяти кооперації (торгово-промислові палати, галузеві асоціації), а також їхньою неспроможністю реалізовувати функції з просування регіональних економічних інтересів;
- недостатньою ефективністю процесів стратегічного планування та прийняття рішень щодо економічного розвитку територій.

Таким чином, для забезпечення ефективного розвитку транскордонних кластерів в Україні необхідно реалізувати низку ключових заходів:

1. Розробити та ухвалити національну програму розвитку транскордонних кластерів, яка має включати формування відповідних регіональних програм з урахуванням специфіки кожної прикордонної території. Така програма повинна сприяти узгодженню національних і регіональних інтересів суміжних територій.

2. Прийняти спеціалізований законодавчий акт, що регулює діяльність транскордонних кластерів, а також внести відповідні зміни до чинного Закону України «Про транскордонне співробітництво». Це дасть змогу на нормативному рівні закріпити поняття транскордонного кластеру та визначити базові принципи його функціонування на території України.

3. Створити мережу інформаційно-консультаційних структур у прикордонних регіонах, що надаватимуть підтримку в процесі формування та розвитку транскордонних кластерів. Важливо забезпечити можливості для професійних консультацій, обміну досвідом із закордонними партнерами, а також інтегрувати українські ініціативи в європейські програми, зокрема EUREKA. Участь у цій програмі, асоційованим учасником якої є Україна, відкриває можливості для реалізації інноваційних проєктів, які неможливо здійснити в межах однієї країни.

У сучасних умовах, коли зростає важливість транскордонного співробітництва між Україною та сусідніми державами, кластерний підхід набуває особливої актуальності. Він може стати ефективним інструментом формування національних конкурентних переваг, а також підвищення продуктивності вітчизняних підприємств через механізми вертикальної та горизонтальної інтеграції.

Окрему увагу заслуговує розвиток українсько-польського транскордонного туристичного кластеру, що має значний потенціал для сталого розвитку прикордонних регіонів. Зокрема, йдеться про можливість формування таких кластерів у межах Люблінського та Карпатського воєводств (Польща), а також Волинської та Львівської областей (Україна). Їх функціонування може стати важливим інструментом збереження природних ресурсів, охорони довкілля та культурної спадщини обох країн.

Список використаних джерел:

1. Носов О. Ю. Нормативно-правове регулювання кластеризації в Україні. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2019. С. 21–27.

2. Мікула Н. А. Транскордонні кластери. *Регіональна економіка*. 2009. № 2.С. 228–229.

3. Куля Н. Транскордонний туристичний кластер або майбутнє туризму Карпатського єврорегіону. URL: http://tourism.uz.ua/st29.html

4. Рекомендації щодо впровадження нових форм транскордонного співробітництва. Кол. авторів за ред. д. е. н., проф. Мікули Н. А. НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Львів, 2010. 150 с.

Вітовщик Тетяна – канд. екон. наук, доцент кафедри права та економіко-фінансової безпеки ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк, Україна

ГАРМОНІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ СТАНДАРТАМИ

Актуальність дослідження обумовлена стратегічним курсом України на європейську інтеграцію та необхідністю приведення національної податкової системи у відповідність до стандартів Європейського Союзу. Податкова політика є одним із ключових інструментів економічного регулювання, що визначає інвестиційну привабливість держави, рівень бюджетних надходжень та соціально-економічний розвиток суспільства.

У межах Угоди про асоціацію з ЄС Україна взяла на себе зобов'язання адаптувати національне законодавство до європейського acquis, зокрема у сферах податку на додану вартість, акцизного оподаткування та податкового адміністрування. Це вимагає не лише формального наближення законодавчих норм, а й суттєвої модернізації податкових інститутів, цифровізації процесів та підвищення прозорості податкової системи.

Водночас гармонізація податкової політики має двоїстий характер: з одного боку, вона відкриває перспективи інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, посилення конкурентоспроможності та залучення інвестицій, а з іншого – пов'язана з ризиками втрати частини податкового суверенітету та необхідністю структурних реформ у складних економічних умовах.

Таким чином, дослідження проблем і напрямів гармонізації податкової політики України з європейськими стандартами є надзвичайно актуальним як у науковому, так і в практичному вимірі, оскільки воно визначає фінансову стійкість держави та ефективність її інтеграції до ЄС.

Принципи податкової політики ЄС:

Прозорість та нейтральність – податкова система не повинна створювати штучних переваг чи бар'єрів для бізнесу.

Недискримінаційність – однакові правила для всіх суб'єктів господарювання незалежно від резидентності.

Гармонізація непрямих податків (ПДВ, акцизів) як основа функціонування єдиного ринку.

Фіскальна відповідальність – узгоджені підходи до бюджетної дисципліни, визначені Пактом стабільності та зростання.

Податок на додану вартість (ПДВ).

Єдиний підхід визначений Директивою 2006/112/ЄС.

Мінімальна стандартна ставка – 15%, допускається застосування однієї чи кількох знижених ставок (не менше 5%).

Загальні правила щодо відшкодування ПДВ, транскордонних операцій та електронної комерції.

Акцизні податки.

Регулюються директивами ЄС (2008/118/ЄС та ін.).

Встановлені мінімальні ставки акцизу на алкоголь, тютюн, енергопродукти.

Єдині правила адміністрування акцизів у межах внутрішнього ринку ЄС.

Корпоративне оподаткування

Хоча ставки податку на прибуток залишаються у компетенції держав-членів, ЄС координує політику протидії ухиленню від оподаткування.

Імплементація пакета BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) та Директиви ATAD (Anti-Tax Avoidance Directive).

Упровадження правил трансфертного ціноутворення, контрольованих іноземних компаній та звітності за країнами.

Адміністрування та прозорість.

Система обміну податковою інформацією між країнами ЄС (DAC, CRS).

Запровадження електронного адміністрування податків (e-invoicing, e-Declaration).

Боротьба з відмиванням коштів (AML) та фінансуванням тероризму через податкові механізми.

Екологічне та «зелене» оподаткування [1-3].

Поступове впровадження вуглецевого податку, податків на забруднення довкілля.

Використання податкових інструментів для стимулювання переходу до «зеленої економіки».

Основні напрями гармонізації податкової політики України з європейськими стандартами:

- удосконалення системи непрямих податків;
- приведення ставок та порядку справляння податку на додану вартість (ПДВ) у відповідність до Директив ЄС (зокрема, щодо стандартних та знижених ставок, порядку відшкодування);
- гармонізація акцизного оподаткування на алкоголь, тютюн, паливо й інші підакцизні товари відповідно до європейських мінімальних ставок;
- реформування корпоративного оподаткування;
- імплементація принципів протидії ухиленню від сплати податків у рамках плану BEPS (Base Erosion and Profit Shifting);
- запровадження правил контрольованих іноземних компаній (CFC) та обмеження маніпуляцій з трансфертним ціноутворенням;
- узгодження з європейськими підходами до оподаткування прибутку та захисту податкової бази;
- модернізація податкового адміністрування;

- цифровізація процесів справляння податків (e-invoicing, електронний обмін даними з ЄС);
- запровадження європейських стандартів прозорості та обміну податковою інформацією (CRS, DAC6);
- посилення інституційної спроможності податкових органів для забезпечення ефективного контролю;
- гармонізація митних та податкових процедур;
- узгодження митно-податкового регулювання відповідно до Митного кодексу ЄС;
- спрощення процедур для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та запровадження єдиного вікна для декларування;
- забезпечення фіскальної стабільності та прозорості;
- удосконалення механізмів бюджетного планування й контролю у відповідності до європейських принципів управління державними фінансами;
- поступове зменшення частки тіньової економіки та розширення податкової бази;
- запровадження європейських підходів до екологічного оподаткування;
- виконання вимог ЄС у сфері зелених податків (вуглецевий податок, екологічні збори);
- використання фіскальних інструментів для стимулювання переходу до сталого розвитку та енергозбереження [1–10].

Висновки.

1. Гармонізація податкової політики є ключовим чинником інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, оскільки вона забезпечує єдність правил оподаткування, знижує бар'єри у зовнішньоекономічній діяльності та підвищує довіру інвесторів.

2. Основними напрямами цього процесу є адаптація системи непрямих податків (ПДВ, акцизів) до європейських директив, удосконалення корпоративного оподаткування відповідно до принципів BEPS і ATAD, модернізація податкового адміністрування та впровадження європейських стандартів прозорості.

3. Запровадження європейських стандартів потребує глибоких інституційних реформ, зокрема цифровізації податкової системи, боротьби з тіньовою економікою та зміцнення спроможності податкових органів.

4. Гармонізація відкриває значні можливості для економіки України: зростання податкової дисципліни, посилення бюджетної стабільності, залучення іноземних інвестицій, а також наближення до стандартів сталого розвитку через екологічне оподаткування.

5. Водночас цей процес пов'язаний із певними викликами, серед яких – необхідність збереження податкового суверенітету, мінімізація ризиків надмірного фіскального навантаження та врахування специфіки національної економіки.

Отже, успішна гармонізація податкової політики України з європейськими стандартами є не лише юридичною вимогою Угоди про асоціацію, а й стратегічним завданням для забезпечення фінансової стабільності та сталого розвитку держави.

Список використаних джерел:

1. Korol V., Nebyltsova O. Ukrainian Tax Legislation and the EU acquis Novelties in the Context of BEPS Action Plan Implementation. *University Scientific Notes*. 2020. № 73. С. 221–234.

2. Lutsyk A., Dmytriv V. Harmonization of the excise taxation of alcoholic beverages and tobacco products in EU countries: experience for Ukraine. *RFI Scientific Papers*. 2022. № 1. С. 34–44.

3. Roman V., Slyvka Ya., Maslianka P. The tax policy of Ukraine within the framework of European integration processes. *EFP (Economics, Finance and Politics, або аналогічне видання)*. 2023. № 6. URL: efp.in.ua

4. Stashchuk O., Maslov R. The tax system of Ukraine and the EU countries: a comparative aspect. *Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*. 2024. № 3. С. 65–72.

5. Havrylyuk R., Patsurkivskyy P. Principles of harmonization of EU tax law. *Foreign Trade : Economics, Finance, Law.* 2024. № 1. С. 37–50.

6. Mushenok V. Genesis of legal regulation of principles of taxation system in Ukraine and the European Union. *Foreign Trade : Economics, Finance, Law*. 2020. № 110. С. 87–97.

7. Gurzhii T., Mushenok V., Gurzhii A. Legal mechanism for the application of tax benefits in Ukraine and the EU. *Foreign Trade : Economics, Finance, Law*. 2022. № 120. С. 256–289.

8. Dobrovolska Olena, Sonntag Ralph, Kachula Svitlana, Lysiak Liubov and Lastovchenko Pavlo. Tax policy and activation of internal factors of economic growth: EU experience for Ukraine. *Public and Municipal Finance.* 2024. № 1. С. 70–82.

9 Grytsyshen Dymytrii, Abramova Iryna, Islamli Jeyhun. Institutional and legal framework for the functioning of the EU tax systems. *Public Policy and Accounting*. 2025. № 1 (11). С. 3–9. URL: ppa.ztu.edu.ua

10. Vietska O. Harmonization of corporate income taxation in EU: experience for Ukraine. *Economy of Industry*. 2015. № 4. С. 69–92.

Глєбова Алла – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту і логістики, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», м. Полтава, Україна;
Максименко Сергій – аспірант кафедри менеджменту і логістики, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», м. Полтава, Україна

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ КОМПЛАЄНСУ В ПРОЄКТНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Обрання Україною курсу євроінтеграції обумовило потребу у поступовому узгодженні національних підходів до управління проєктами з європейськими нормами та директивами. Адже повномасштабне вторгнення Російської Федерації не тільки це питання актуалізувало, а й зробило стратегічним завданням для українських управлінців усіх рівнів. Оскільки відбудова, створення нових просторів, розвиток інфраструктури, нових логістичних марштарів не можливо здійснити без проєкного підходу, який передбачає прозорість і відкритість.

Європейський ринок висуває високі вимоги до відкритості та прозорості, антикорупційної діяльності, дотримання правових норм (законності) та етичності. Тому це обумовлює потребу в необхідності впровадження комплаєнсу, що дасть змогу забезпечити довіру з боку партнерів, інвесторів, донорів та стейкхолдерів.

Оскільки в європейській практиці використовується велика кількість стандартів, які є різними за своєю природою й які також іноді дублюються, то важливо створити єдину рамку управління: політики, процедур, механізмів та контрольних заходів. Це можливо здійснити саме за рахунок компаєнс-менеджменту, який дає змогу інтегрувати всі вимоги щодо антикорупційної, етичної, фінансової, екологічної, соціальної складової в єдину політику відповідності, що дозволяє уникати штрафів, репутаційних втрат у заборони доступу до ринку ЄС. Сформувати культури доброчесності, прозорості та підзвітності. Це можна обґрунтувати аналізом практики

реалізації міжнародних стандартів ISO, директив ЄС, які вже впроваджуються й які ще потрібно впровадити (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз практики використання стандартів ЄС, ISO, які є важливими для забезпечення прозорості та відкритості в проєктному менеджменті в Україні [систематизовано й складено на основі 3–6]

Категорія	Використовуються стандарти в Україні	Потрібно впровадити в Україні
Антикорупційний та правові стандарти	ISO 37001 (Anti-bribery management systems), Prozorro (адаптація до директив ЄС про держзакупівлі), Національна антикорупційна стратегія	Повна гармонізація з Директивами ЄС щодо державних закупівель, розширене застосування ISO 37002 (Whistleblowing Management System Essentials) [2].
Фінансовий комплаєнс	Адаптація AMLD V–VI (закон «Про запобігання відмиванню доходів»), контроль НБУ та Держфінмоніторингу	Повна імплементація MiFID II (ринок фінансових інструментів), EMIR (регулювання деривативів), посилення внутрішнього фінансового моніторингу в проєктах
Захист даних	Часткове впровадження GDPR у банківських, телеком- і цифрових сервісах	Повна адаптація GDPR у сфері державних та муніципальних проєктів, уніфікація з європейськими стандартами кібергігієни
Управління та етика	ISO 37301 (Compliance Management Systems) – поодиноке впровадження; ISO 26000 (Social Responsibility) у КСВ великих компаній	Системне застосування ISO 37301 на рівні держорганів і муніципалітетів; інтеграція OECD Guidelines for Multinational Enterprises у проєкти з міжнародними інвесторами
Екологія та сталість	ISO 14001 (Environmental Management Systems) в енергетиці та будівництві; початок нефінансової звітності за ESG	CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive) – обов'язкове впровадження; EU Taxonomy Regulation – визначення «зелених» проєктів; ISO 50001 (Energy Management)
Проєктне управління та фінансування	Виконання вимог EIB/EBRD (комплаєнс, соціальні й екологічні критерії), часткове застосування EU PRAG у грантових програмах	Повна адаптація EU PRAG у державних і регіональних проєктах; впровадження європейських стандартів управління ризиками у проєктному менеджменті (ISO 31000)

Отже, формування комплаєнс-менеджменту на основі міжнародних стандартів та директив дасть змогу створити єдину політику прозорості та відкритості, знизити рівень репутаційних втрат і ризиків, відкриє нові можливості щодо фінансування, сприятиме сталому розвитку та довірі стейкхолдерів.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт UkraineInvest. URL: https://ukraineinvest.gov.ua/
2. Whistleblowing management systems – Guidelines. URL: https://cdn.standards.iteh.ai/samples/65035/78453c4ab3a34468be64fbd5a31986ab/ISO-37002-2021.pdf
3. Загальний регламент про захист даних (GDPR). URL: https://gdpr-text.com/uk/
4. ISO 37301 Системи управління комплаєнсом. URL: https://tms.ua/sistemy-menedzhmenta/iso-37301-systemy-upravlinnia-komplaiensom/
5. Corporate sustainability reporting. URL: https://finance.ec.europa.eu/capital-markets-union-and-financial-markets/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en

6. EU taxonomy for sustainable activities. URL: https://finance.ec.europa.eu/ sustainable-finance/tools-and-standards/eu-taxonomy-sustainable-activities_en
7. Індекс сприйняття корупції-2021. URL: https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2021/
8. Індекс сприйняття корупції – 2022. URL: https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2022/
9. Індекс сприйняття корупції-2023: Україна покращила свій показник на 3 бали. URL: https://nazk.gov.ua/uk/uk/indeks-spryynyattya-koruptsii-2023-ukraina-pokraschyla-sviy-pokaznyk-na-3-baly/
10. Україна в Індексі сприйняття корупції – 2024. URL: https://cpi.ti-ukraine.org/
11. Європейська бізнес асоціація. *Індекс інвестиційної привабливості України*. URL: https://eba.com.ua/ research/doslidzhennya-ta-analityka/

Гоманюк Олександр – здобувач,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

КОНЦЕПЦІЯ ВІДКРИТОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ЦИФРОВОМУ ВИМІРІ ЄС

Формування Єдиного цифрового ринку (ЄЦР) Європейського Союзу є одним із ключових пріоритетів сучасної інтеграційної політики ЄС. Його реалізація передбачає створення єдиного простору, у межах якого товари, послуги, капітали та дані вільно переміщуються, а громадяни та бізнес отримують рівний доступ до цифрових технологій та інфраструктури. Центральним інструментом цього процесу виступає концепція відкритого співробітництва, яка базується на поєднанні інституційних механізмів, партнерських ініціатив та інноваційних підходів до цифрової інтеграції. Мета полягає у висвітленні ролі відкритого співробітництва у становленні ЄЦР, аналізі його практичних проявів та окресленні перспектив для країн-членів і партнерів ЄС.

Стратегія Єдиного цифрового ринку ЄС була запропонована Європейською Комісією у 2015 р. з метою досягнення синергії між країнами ЄС у царині новітніх технологій, транскордонної торгівлі та надання послуг у межах Єдиного цифрового ринку (далі – ЄЦР). Стратегія спрямована на те, щоб економіка, промисловість та суспільство Європи могли повною мірою скористатися перевагами нової цифрової ери. ЄС активно створює вільний та безпечний ЄЦР, де люди можуть безпечно спілкуватися, здійснювати покупки в інтернеті без кордонів, а підприємства можуть продавати свої товари/послуги через інструменти електронної комерції по всьому ЄС. Тобто, ЄЦР пропонує розширені можливості для: користувачів, малого та середнього бізнесу, інноваційних стартапів, креативного сектору, наукового та безпекозміцнюючого співробітництва у додаток до модернізації вже існуючих індустрій.

Головна мета Єдиного цифрового ринку ЄС – усунення зайвих регуляторних бар'єрів і перехід від окремих національних ринків до єдиного, із загальноєвропейськими уніфікованими правилами у трьох секторах Телекомунікації, Довірчі Послуги та Електронна Комерція.

Відкрите співробітництво (Open Method of Coordination) у контексті цифрової політики ЄС означає поєднання міждержавного та наднаціонального рівнів управління, що дає змогу гнучко реагувати на виклики цифрової трансформації. Йдеться не лише про інституційні рішення Європейської комісії та Ради ЄС, а й про

горизонтальну взаємодію держав-членів, громадянського суспільства, бізнесу та науково-дослідних інституцій.

Завдяки відкритому співробітництву ЄС зміг сформувати низку спільних стратегій – від «Європейської цифрової програми» до комплексного пакету «Цифрова Європа», які визначають цілі у сфері кібербезпеки, інновацій, розвитку інфраструктури та цифрових послуг.

Основні напрями реалізації відкритого співробітництва в ЄЦР:

1. *Уніфікація законодавства та регуляційних стандартів*. ЄС поступово гармонізує правила щодо захисту персональних даних (GDPR), електронної комерції, транскордонних цифрових послуг й авторського права. Це створює єдиний правовий простір для бізнесу та користувачів.

2. *Розвиток цифрової інфраструктури*. Ключовим завданням є забезпечення високошвидкісного інтернету, розгортання мереж 5G та підтримка хмарних технологій. Відкрите співробітництво дає змогу об'єднувати ресурси різних країн для реалізації масштабних проєктів.

3. *Інновації та цифрові компетентності*. ЄС підтримує розвиток досліджень і стартапів у сфері штучного інтелекту, big data та блокчейну, а також сприяє підвищенню цифрової грамотності населення.

4. *Кібербезпека та довіра до цифрового середовища*. ЄЦР неможливий без спільних заходів із кіберзахисту та протидії гібридним загрозам. Відкрите співробітництво забезпечує обмін інформацією між країнами, узгодження стандартів безпеки та реагування на інциденти.

5. *Транскордонна електронна взаємодія*. Особливе значення має розвиток електронних сервісів, сумісних між державами-членами (наприклад, eIDAS), що полегшує доступ до адміністративних і комерційних послуг.

Успішне функціонування ЄЦР напряму залежить від узгодженості дій держав-членів. Відкрите співробітництво забезпечує баланс між національним суверенітетом й інтеграційними інтересами ЄС. Воно сприяє усуненню цифрових бар'єрів, зростанню конкурентоспроможності європейських компаній та створює передумови для глобального лідерства ЄС у сфері цифрової економіки.

Завдяки цій моделі Європейський Союз може виступати як єдиний актор на міжнародній арені, відстоюючи свої інтереси у переговорах із США, Китаєм та іншими глобальними центрами сили.

Для України, яка поступово інтегрується до цифрового простору ЄС, відкрите співробітництво відкриває можливості адаптації до стандартів ЄЦР. Йдеться про модернізацію інфраструктури, впровадження регуляторних норм та участь у спільних проєктах. Україна може скористатися досвідом ЄС для розбудови власної цифрової економіки, а також посилити свою роль у спільному кіберзахисті та інноваційних ініціативах.

Висновки. Відкрите співробітництво є ключовим механізмом розвитку Єдиного цифрового ринку ЄС, оскільки воно забезпечує ефективну координацію політик, гармонізацію регуляторних стандартів та спільне використання ресурсів. Такий підхід дає змогу Європейському Союзу не лише зменшувати внутрішні цифрові розриви, а й зміцнювати свої глобальні позиції. Для України участь у цьому процесі є стратегічною можливістю, що сприятиме її економічній модернізації, цифровій трансформації та поступовому наближенню до членства в ЄС.

Список використаних джерел:

1. Andriukhina V., Homaniuk O., Yelova T., Korotkyi V., Kotsiuba V., Taradiuk R., Shuliak N. Digitalization and strengthening resistance to misinformation in Ukraine as the instrument of strategic communications. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research.* 14/01/XL. (Vol. 14, Is. 1, Special Issue XL). 2024. P. 97–103.

2. Homaniuk O. Cybersecurity as a Component of International Security. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research.* 2024. Vol. 14/02-XLIV, September. P. 90–93.
3. На шляху до єдиного цифрового ринку ЄС: електронна комерція, телекомунікації, довірчі послуги. 14 червня, 2021. URL. https://ucep.org.ua/doslidzhennya/na-shlyahu-do-yedynogo-czyfrovogo-rynku-yes-elektronna-komercziya-telekomunikacziyi-dovirchi-poslugy.html

Гончарова Ольга – канд. істор. наук, доцент, доцент кафедри історії України, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

Збереження культурної спадщини в умовах війни є одним із найскладніших викликів сучасності. Військові дії призводять не лише до фізичного знищення або пошкодження пам'яток архітектури, музейних колекцій, архівних фондів, а й до втрати нематеріальних форм культурної пам'яті – традицій, обрядів, локальних історій. Європейський Союз й окремі країни Європи мають значний і різноманітний досвід захисту культурної спадщини в умовах збройних конфліктів, стихійних лих та інших кризових ситуацій. У контексті повномасштабної війни в Україні цей досвід набуває особливої актуальності, адже дає змогу поєднати локальні ініціативи зі світовими та європейськими стандартами збереження й популяризації культурної спадщини.

Європейський досвід охоплює цілу систему правових, інституційних та практичних рішень, спрямованих на захист культурної спадщини в кризових умовах. Основою правової бази є Гаазька конвенція 1954 р. про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту та її Протоколи, які ратифікували більшість країн ЄС [1, с. 225]. У багатьох країнах Європи захист культурної спадщини інтегровано в державні стратегії безпеки. Наприклад, Франція та Нідерланди розробили національні плани дій на основі конвенційних положень, що визначають порядок евакуації та зберігання культурних об'єктів під час війни. Важливу роль відіграють організації, такі як «Blue Shield International» (Блакитний щит), що координує міжнародну допомогу в захисті культурної спадщини у кризових регіонах, та ICCROM (Міжнародний центр із вивчення збереження та реставрації культурних цінностей), який проводить тренінги з аварійного реагування для музейників, архівістів та реставраторів. У Німеччині та Італії створені спеціалізовані підрозділи в межах збройних сил, що відповідають за охорону пам'яток під час воєнних операцій. Сучасний європейський підхід робить ставку на оцифрування та 3D-сканування культурних об'єктів, що дає змогу не лише створювати цифрові копії для збереження, а й проводити віртуальну реконструкцію зруйнованих пам'яток. Прикладом є ініціатива «ReACH» (Reproducing Art and Cultural Heritage) у Великій Британії або проєкти Europeana – загальноєвропейської цифрової платформи, яка акумулює мільйони оцифрованих об'єктів із музеїв та архівів усіх країн ЄС. Під час криз країни ЄС практикують тимчасове розміщення культурних цінностей у безпечних зонах або за кордоном, із подальшим поверненням після стабілізації ситуації. Так, під час війни в Сирії та Іраку кілька європейських музеїв надали свої фонди для збереження

археологічних артефактів, щоб запобігти їх знищенню. Європейські практики роблять акцент на залученні місцевих громад до захисту культурної спадщини. У Польщі та Литві діють волонтерські програми, в рамках яких мешканці допомагають фіксувати стан об'єктів, здійснюють моніторинг пошкоджень і беруть участь у консерваційних роботах [2, с. 91, 115]. Цей комплексний підхід дає змогу не лише зберегти культурні цінності від фізичного знищення, а й забезпечити їх інтеграцію у світовий культурний простір, зберігаючи історичну пам'ять навіть у найскладніших умовах.

Одним з інструментів збереження у свідомості суспільства культурної спадщини є її популяризація. Це виступає також і важливим елементом культурної дипломатії та формування міжнародної підтримки. Європейський досвід показує, що підвищення обізнаності громадян про цінність культурної спадщини сприяє її фізичному збереженню та мобілізації ресурсів для охорони пам'яток у кризових ситуаціях. У багатьох країнах ЄС культурна спадщина активно інтегрується в публічний простір через виставки, тематичні фестивалі, інтерактивні експозиції, документальні фільми, вуличне мистецтво та цифрові медіа. Наприклад, у Франції та Італії поширена практика «музеїв просто неба» та інтерактивних міських маршрутів, що поєднують історичні локації з цифровими додатками. Європейські ініціативи, як-от Europeana або Google Arts & Culture у партнерстві з музеями ЄС, дабть змогу відвідувачам із будь-якої точки світу ознайомлюватися з колекціями у форматі 3D-турів. Це не лише зберігає культурний контент, а й відкриває його новим аудиторіям, що особливо важливо в умовах, коли доступ до фізичних об'єктів обмежений війною. В Іспанії, Німеччині та Нідерландах у школах та університетах діють спеціальні модулі, присвячені локальній та світовій культурній спадщині, де учні працюють над власними міні-дослідницькими проєктами, створюють цифрові архіви й історичні блоги. Такий підхід формує покоління, свідоме цінності культурної пам'яті. Використання спадщини у сфері дизайну, кіно, музики чи гастрономії не лише популяризує її, а й створює економічні стимули для збереження. Наприклад, у Словенії розроблено національну програму «Creative Europe Heritage», яка підтримує стартапи, що працюють із культурними артефактами й історичними сюжетами. У Литві та Чехії в період загроз культурній спадщині проводилися масштабні інформаційні кампанії у соцмережах та ЗМІ, щоб привернути увагу міжнародної спільноти до проблеми руйнування об'єктів історичного значення. Тож, популяризація культурної спадщини в європейському контексті є не другорядним елементом, а рівнозначним інструментом її захисту. Поєднання культурних, освітніх, цифрових та креативних методів дає змогу зробити спадщину більш видимою, актуальною та захищеною як у мирний час, так і в умовах війни.

Повномасштабна війна, розв'язана Росією проти України, призвела до безпрецедентних втрат культурної спадщини: від знищення унікальних архітектурних пам'яток і сакральних споруд до пограбування музейних колекцій і руйнування об'єктів нематеріальної культури. За даними Міністерства культури та інформаційної політики України, станом на початок 2025 р. зафіксовано 1255 випадків пошкодження чи повного знищення об'єктів культурної спадщини [4]. Водночас в Україні активно формуються ініціативи, які демонструють готовність суспільства та держави діяти у відповідності з європейськими та світовими стандартами захисту культурних цінностей. Ініціативи на кшталт Saving Ukrainian Cultural Heritage Online (SUCHO), Heritage Rescue Emergency Initiative та державної програми цифрової інвентаризації культурних об'єктів створюють багаторівневі бази даних, що фіксують стан пам'яток і колекцій. Ці бази сумісні з міжнародними платформами, що полегшує обмін даними з партнерами в ЄС. Музеї у Харкові, Львові, Одесі та інших містах розробляють мобільні експозиції та онлайн-тури, щоб показати культурні надбання регіонів навіть у разі обмеженого доступу до фізичних приміщень. Такі практики узгоджуються з європейською концепцією «музею без стін». Волонтерські групи в Києві, Чернігові та Миколаєві організовують роботи з консервації пошкоджених історичних будівель,

встановлюють захисні конструкції на вітражах та скульптурах. Цей досвід перегукується з польськими та литовськими практиками залучення місцевих громад до збереження спадщини. Українські художники, фотографи та документалісти активно створюють візуальні й мультимедійні проєкти, що не лише фіксують руйнування, а й формують нові наративи пам'яті та спротиву. Наприклад, таких, як: фотоархіви окупованих міст, інтерактивні карти знищених культурних об'єктів. Українські інституції беруть участь у спільних проєктах із музеями й університетами ЄС, отримують технічну та експертну підтримку у сфері реставрації, беруть участь у міжнародних кампаніях проти незаконного вивезення культурних цінностей [3, с. 42–45]. Інтеграція цих практик у загальноєвропейський контекст дає змогу Україні не лише зберегти власну спадщину, а й зробити свій внесок у розвиток спільних європейських стратегій захисту культурних цінностей у кризових умовах.

Таким чином, європейський досвід показує, що збереження культурної спадщини в умовах війни вимагає системного та багатовимірного підходу, в якому поєднуються правові, інституційні, технічні, освітні та культурні інструменти. Перспективним напрямом є поєднання захисту спадщини з її активною популяризацією через сучасні медіа, креативні індустрії та освітні платформи. Такий підхід не лише збільшує видимість культурних цінностей, а й залучає ширші кола громадськості до їхнього збереження. В умовах війни культурна спадщина стає не просто свідченням минулого, а й символом ідентичності та стійкості суспільства. Тому стратегія її захисту та популяризації має розглядатися як складова частина національної безпеки й європейської інтеграції України.

Список використаних джерел:

1. Гончарова О. С. Руйнування об'єктів культурної спадщини України в роки російсько-української війни та проблема їх захисту. *Сучасна російсько-українська війна: соціоісторичні реалії та перспективи :* матеріали Міжнар. конференції (м. Вінниця, 15 березня 2024 р.) / за ред. Р. О. Литвиненка. Констанц, 2024. С. 224–232.
2. Коваль Д. О. В ім'я мистецтва: міжнародно-правовий контекстуальний аналіз захисту культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом. Одеса : Фенікс, 2016. 418 с.
3. Культурна спадщина та національна безпека : аналіт. доп. / [В. Потапенко, Ю. Тищенко, Ю. Каплан та ін.] ; за ред. В. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 58 с.
4. 1255 пам'яток культурної спадщини постраждали в Україні через російську агресію станом на кінець грудня 2024 року. *Офіційний сайт Міністерства культури та стратегічних комунікацій України*. URL: https://surl.li/qqgths

Гончарова Ольга – канд. істор. наук, доцент, доцент кафедри історії України, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна

ДОСВІД ПОДОЛАННЯ ТОТАЛІТАРНОГО МИНУЛОГО В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Актуальність теми зумовлена тим, що процес європейської інтеграції України виходить далеко за межі політичних та економічних реформ і стосується глибинних трансформацій у сфері колективної пам'яті та ідентичності. Європейський Союз базується на спільних цінностях демократії, поваги до прав людини, верховенства права та критичного осмислення тоталітарного минулого. Для України, яка протягом

XX ст. пережила радянську окупацію, репресії, Голодомор і посттоталітарний спадок, питання подолання тоталітарної спадщини набуває особливого значення. Воно постає не лише як вимога європейських інституцій, а й як внутрішня потреба суспільства, що бореться за власну свободу та гідність у сучасних умовах російсько-української війни. Центрально-Східна Європа є простором, який має схожий історичний досвід радянського домінування та спільний шлях виходу з-під впливу тоталітарних систем. Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, країни Балтії після 1989 р. зіткнулися з проблемою переосмислення радянського минулого та інтеграції у європейський політичний і культурний простір. Вони виробили різні моделі декомунізації, люстрації, відкриття архівів та створення інституцій національної пам'яті, що стали складовою їхнього демократичного розвитку. Досвід цих країн є надзвичайно цінним для України, адже показує як успішні практики, так і потенційні виклики на шляху поєднання європейської інтеграції з процесом подолання тоталітарного минулого.

Після 1989–1991 рр. країни Центрально-Східної Європи обрали різні стратегії «очищення» державних інституцій і суспільного простору від слідів попередніх тоталітарних режимів. Модель люстрації (тобто тимчасового чи постійного обмеження доступу до посад для осіб, пов'язаних із спецслужбами або партійним апаратом) була широко застосована в Чехії та Польщі у 1990-х роках: правові механізми передбачали перевірку кандидатів на державні посади, відкриття певних реєстрів і, в окремих випадках, обмеження права займати державні посади. Країни Балтії та Польща одночасно здійснювали активну політику декомунізації – демонтаж монументів, перейменування вулиць, законодавчі кроки, спрямовані на усунення елементів радянської символіки з публічного простору [3, с. 41]. Ці політики частково відрізнялися за цілями (правосуддя, превенція чи формування національної ідентичності) та за правовими й етичними оцінками їх застосування.

Паралельно з законодавчими і символічними змінами виникали спеціалізовані інститути, покликані документувати й викривати злочинність тоталітарних режимів. У Польщі ключовою установою стала Instytut Pamięci Narodowej (Інститут національної пам'яті), що поєднує слідчу, архівну та просвітницьку функції – від розсекречення архівів до публічних виставок й освітніх програм. У країнах Балтії та Чехії також з'явилися музеї, меморіали й проєкти цифрових архівів, що забезпечили доступ громадськості до джерел і стали опорою для наукових та освітніх ініціатив [1, p. 159]. Інститути пам'яті відіграли роль як у юридичній (допомога у судових розслідуваннях), так і в культурно-освітній площині (викладання історії, видавнича діяльність, експозиції). Одночасно, активна роль державних інститутів пам'яті спричинила дискусії про політизацію «міністерств пам'яті» й ризики одностороннього трактування минулого.

Європейська інтеграція (умови вступу до ЄС, система «умовностей» та зовнішній контроль за реформами) виступила потужним стимулом для впровадження правових та інституційних змін у країнах ЦСЄ. Умови вступу змусили уряди здійснювати реформи у сфері прав людини, судочинства, адміністративної доброчесності, що опосередковано сприяло й процесам, пов'язаним із переосмисленням історичної пам'яті (відкриття архівів, незалежні суди для розгляду випадків порушень тощо). ЄС як зовнішній рамковий фактор не нав'язував єдиного рецепту пам'яті, але створив політичні та нормативні стимули для проведення реформ, важливих для демократизації й переходу від тоталітарного минулого [2, с. 315]. Одночасно євроінтеграційний шлях показав, що швидкість і спосіб подолання спадщини тоталітаризму залежали від внутрішньої політичної волі та громадянського запиту.

В процесі подолання тоталітарного минулого країни ЦСЄ зіштовхнулися з значними викликами та суперечностями. У посткомуністичному просторі з'явилася інтенсивна дискусія про співставлення (й в окремих випадках – «урівнювання»)

злочинів нацизму й комунізму. Ця проблематика проявляється в меморіальних практиках, музеях, законодавстві й публічних виступах: деякі актори наполягають на підкресленні радянської дискримінації та репресій нарівні з нацистськими злочинами; інші критично реагують, наголошуючи на різниці в характері Холокосту як організованого геноциду й намаганнях уникати історичного спрощення або політичної інструменталізації пам'яті. Ця суперечність породжує конфлікти в суспільному та міжнародному дискурсі, а також ризик запозичення «шаблонів жертв» у конкуренції пам'ятей. Політичні сили іноді використовують політику пам'яті як інструмент мобілізації електорату або легітимації політичних цілей – від «очищення публічного простору» до закону про «оборону доброго імені нації» [4, с. 59]. Такі практики можуть спричиняти «інструменталізацію історії»: цензурувати незручні архівні матеріали, законодавчо регулювати інтерпретації минулого, проводити демонтаж пам'ятників залежно від кон'юнктурних потреб. У результаті під ударом опиняється наукова автономія історичної дисципліни, виникає ризик ревізіоністських наративів та конфліктів із міжнародними історичними інституціями. Приклади останніх років у Польщі, Угорщині та деяких танших країнах показують, що політизована пам'ять може посилити внутрішні розколи й погіршити відносини з сусідніми країнами та міжнародними партнерами. Країни Центрально-Східної Європи здійснили декомунізацію і/або люстрацію з різною інтенсивністю та в різні періоди: країни Балтії та Польща були серед тих, хто вдався до відносно жорстких і швидких заходів, інші держави (наприклад, деякі країни пост-югославського простору) рухалися повільніше або обрали «м'якіші» моделі [2, с. 343]. Причини відмінностей – політична воля, рівень громадянського тиску, наявність правових механізмів, міжнародні стимули та специфіка внутрішньої політики (соціальна стабільність, економічні інтереси, роль еліт). Різні темпи й глибина реформ ускладнюють вибудову уніфікованих підходів до пам'яті й створюють поле для транснаціональних тертя (наприклад, коли одна держава вимагає визнання своїх історичних страждань на міжнародному рівні).

Із досвіду країн Центрально-Східної Європи для України випливають уроки, які полягають насамперед у необхідності послідовної й цілісної політики пам'яті. Приклади Польщі чи Чехії свідчать, що половинчасті або вибіркові заходи декомунізації та люстрації знижують довіру суспільства й створюють підґрунтя для ревізіоністських інтерпретацій. Тому для України важливо уникати фрагментарності й забезпечити прозорість та системність у цій сфері. Не менш значущим є інституційний вимір: досвід Польщі та країн Балтії демонструє, наскільки вагому роль відіграють спеціалізовані інститути національної пам'яті, музеї та архіви, які поєднують наукові дослідження з публічною історією та освітніми проєктами. Для України актуальним завданням є створення й підтримка подібних інституцій, здатних забезпечувати довготривалу й системну роботу з минулим. Окремої уваги заслуговує освітній аспект: країни ЦСЄ активно інтегрували тему тоталітарного минулого у шкільні та університетські програми, виховуючи нове покоління на засадах критичного мислення та відкритості. Україна також потребує формування культури осмислення історії, яка уникає надмірної ідеологізації й заохочує плюралізм інтерпретацій. Водночас приклад європейських сусідів доводить, що саме процес інтеграції до Європейського Союзу може стати потужним каталізатором демократичних трансформацій, включно з переосмисленням минулого. Для України рух у напрямі ЄС здатен виконати подібну функцію, закріпивши демократичні стандарти в політиці пам'яті. Разом із тим важливо враховувати й ризики, пов'язані з надмірною політизацією історії. Інструменталізація минулого може спричинити як внутрішні розколи, так і міжнародні конфлікти, про що свідчить досвід ухвалення спірних законів у деяких державах ЦСЄ. Тому Україна має орієнтуватися на баланс

між науковим підходом і публічними практиками пам'яті, забезпечуючи одночасно й збереження історичної правди, й суспільний консенсус.

Отже, досвід країн Центрально-Східної Європи переконливо показує, що подолання тоталітарного минулого є складним, багатовимірним і тривалим процесом, у якому поєднуються політичні рішення, інституційні зміни та культурно-освітні ініціативи. Польща, Чехія, Угорщина та країни Балтії демонструють різні моделі декомунізації й люстрації, але їх об'єднує прагнення інтегруватися в європейський простір через критичне переосмислення спадщини комунізму. Для України цей досвід є особливо важливим, адже боротьба за європейське майбутнє нерозривно пов'язана з формуванням нової політики пам'яті, що базується на принципах демократії, плюралізму та верховенства права. Водночас необхідно враховувати й виклики – небезпеку політизації минулого, ризик ревізіонізму та конкуренцію пам'ятей. Лише системний і збалансований підхід, поєднаний із орієнтацією на європейські цінності, дасть змогу Україні не лише позбутися тягаря тоталітарного спадку, а й зміцнити власну ідентичність та демократичну стійкість.

Список використаних джерел:

1. Schimmelfennig F., Sedelmeier U. (eds.). The Europeanization of Central and Eastern Europe. Ithaca, NY : Cornell University Press, 2005. xvii, 256 p.

2. Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід / за заг. ред. Ю. Шаповала. Київ : ІПІЕНД, 2013. 600 с.

3. Практики подолання тоталітарного спадку у країнах пострадянського простору (1991–2021 рр.). Науково-аналітична доповідь. А. І. Кудряченко (кер. авт. колективу), В. В. Солошенко, О. Ф. Деменко, А. Г. Бульвінський, В. М. Розумюк [та ін.]. Київ : Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2022. 192 с.

4. Траба Р. «Другий бік пам'яті». Історичні досвіди та їх пам'ятання в Центрально-Східній Європі. *Україна Модерна*. 2009. Вип. 4 (15). С. 53–62.

Гороть Алла – канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права юридичного факультету, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ГЕНЕЗА ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ Й РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА В ХХ СТ.

1990-ті роки започаткували якісно новий етап розвитку всіх форм транскордонного співробітництва, що реалізувалися вже в умовах Української незалежної держави й демократичної Польщі. Уже в першому міждержавному акті – Декларації про принципи та основні напрямки розвитку українсько-польських відносин (13.10.1990 р.) Сторони заявили про всебічне сприяння безпосередньому співробітництву українських та польських підприємств, виходячи з необхідності активізації й поглиблення торговельно-економічного, господарського та науково-технічного співробітництва (ст. 6) [1, с. 2]. Таким чином, один із важливих напрямів інтенсифікації українсько-польських стосунків – транскордонне співробітництво, одержав власну правову підставу й можливість широкої законотворчості у цьому напрямі.

У науковій літературі терміном «транскордонний регіон» позначають територію інтенсивного прикордонного співробітництва в усіх сферах життя. Іншими словами – це сукупність прикордонних територій двох держав із високим рівнем прикордонної співпраці [2, с. 46]. Під транскордонним співробітництвом слід розуміти також спільні дії, спрямовані на посилення й поглиблення добросусідських відносин між територіальними спільнотами або урядами, які перебувають під юрисдикцією кількох держав, та на укладення з цією метою будь-яких угод або домовленостей [3, с. 5–6].

Як свідчить світова практика, міжрегіональні зв'язки, із включенням до них транскордонного співробітництва, стали чи не найбільш поширеною сучасною формою міждержавних відносин. Особливо це стало помітним в умовах значного розширення правового поля міжнародного права на регулювання таких важливих сфер, як міжнародна економіка, гуманітарні відносини, міжнародна безпека, транспортні зв'язки й ін.

З моменту коли Україна затвердила стратегічний курс на Європейську інтеграцію важливою складовою інтеграційних процесів нашої держави в європейське співтовариство стає транскордонне співробітництво. Позитивні зрушення у відносинах з ЄС в 90-х роках ХХ ст. відкрили для України додаткові можливості, щодо інтенсифікації співробітництва та поглиблення ТКС із сусідніми регіонами членів ЄС, зокрема, із своїм стратегічним партнером – Республікою Польща.

Ще в перших програмах, створених на початку 1990-х рр. українсько-польських єврорегіонах «Карпатський» і «Буг» зазначалося, що головною метою їх функціонування є взаємовигідний економічний і соціальний розвиток територій, що входять до єврорегіонів, через зміцнення та розширення прикордонних зв'язків, у процесі реалізації спільних економічних, соціальних і культурних проектів, та максимального використання наявного природно-ресурсного й науково-технічного потенціалу прикордонних регіонів. Таким чином, західні прикордонні регіони України та східні прикордонні регіони Республіка Польща започаткували перехід від співробітництва за окремими транскордонними угодами до співробітництва в рамках єврорегіонів, що, у свою чергу, вимагав до підвищення ефективності існуючих організаційних форм ТСК, стратегічного планування та координації транскордонної діяльності.

Статус України, як сусідньої з ЄС держави, відкривав для західних прикордонних областей нові можливості щодо участі у відповідних програмах транскордонного співробітництва в рамках реалізації Програми добросусідства ЄС [4, с. 332].

Нормативне закріплення транскордонного співробітництва відбулося з підписанням Угоду між Урядом України й Урядом Республіки Польща про торгівлю та економічне співробітництво, стаття 3 якої проголошує, що Договірні сторони будуть надавати одна одній принцип найбільшого сприяння:

а) у прикордонній торгівлі з сусідніми країнами;

б) країнам, які беруть участь з Україною або Республікою Польща у митному союзі чи регіональній асоціації з економічного співробітництва, що вже створені чи можуть створюватися у майбутньому, а також у зонах вільної торгівлі країн Договірних Сторін [5]. Угода, яка укладалася на невизначений строк, засвідчувала визнання Договірними Сторонами перспективності цього напряму партнерських стосунків.

У подальших угодах були закладені важливі передумови розвитку міжрегіональних відносин між двома країнами. У них визначався правовий статус суб'єктів прикордонного співробітництва, чітко окреслено контактні зони по обидві сторони українсько-польського кордону.

Реальні позитивні зрушення відбулися у 1993 р. після приєднання України до Європейської рамкової конвенції про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними громадами або органами влади. Конвенція передбачала, зокрема, можливість підписання угод про транскордонну співпрацю між місцевими та регіональними органами влади, тобто підключення до активної правотворчості нижчого ешелону владних структур.

Новим етапом співробітництва стало підписання в травні 1993 р. у між урядами України й Республіки Польща Угоди про міжрегіональне співробітництво [6]. В ній, зокрема, говорилося про орієнтири майбутнього співробітництва прикордонних областей України й Польщі в масштабах Карпатського і Євробузького регіонів – більш структурованих і самостійних в організаційно-правовому відношенні формувань.

Також наступним кроком нормативного закріплення транскордонного співробітництва стало підписання 29 вересня 1995 р. двосторонньої Угоди про створення транскордонного об'єднання «Єврорегіон Буг». В її преамбулі зазначається, що основними напрямами співробітництва новоствореного єврорегіону є поєднання зусиль в економічній сфері, розбудові соціальної, інформаційної та виробничої інфраструктури, будівництві та модернізації інфраструктури кордону, розвитку транспортної мережі, науковій та культурній співпраці, охороні навколишнього природного середовища, обміні досвідом між відповідними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, взаємній допомозі в ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, боротьбі зі злочинністю та нелегальною міграцією тощо.

У листопаді 1995 р. Україна стала повноцінним членом Ради Європи. Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 р. була ратифікована Верховною Радою України у липні 1997 р. З цього моменту Україна була повністю готовою та відкритою до офіційної співпраці з країнами ЄС у межах транскордонного співробітництва.

Як зазначає в своєму дослідженні О. В. Захарова: «За час існування Єврорегіону було реалізовано значну кількість проєктів різної спрямованості, в окремі роки їх число доходило до 100 од., результатами яких серед іншого стали інфраструктурна модернізація міжнародного автомобільного пункту пропуску «Ягодин-Дорогуськ», українсько-польське партнерство в освітній сфері через створення підрозділів навчальних закладів в країні-партнері, програма збереження біосферного розмаїття в межах національних природно-ландшафтних парків країн-учасниць, реалізація природоохоронних проєктів у басейні річки Західний Буг у межах екологічної програми «Чистий Буг» тощо. Подальше існування Єврорегіону принесло б ще багато результатів у інфраструктурній, торговельно-економічній, освітньо-науковій та природоохоронній сферах, які б були корисними кожній країні-учасниці та їх співдружності» [7, с.70].

Отже, транскордонне співробітництво України й Республіки Польща було зумовлено не лише необхідністю взаємодії та розвитку прикордонних територій. Воно є стало наслідком двосторонніх інтеграційних процесів, які пронизують сферу інтересів окремих територіальних одиниць країн-сусідів.

Список використаних джерел:

1. Декларація про принципи та основні напрями розвитку українсько-польських відносин 13 жовтня 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_176#Text

2. Будкін В. С., Петренко З. О. Співробітництво прикордонних регіонів України і Польщі: сучасний стан та можливі перспективи. *Зб. наук. пр. «Україна і Польща – стратегія партнерства. Історія. Сьогодення. Майбутнє»*. Частина друга. Київ, 2002. С. 46–52.

3. Єврорегіон Буг: Волинська область. За ред. Б. П. Клімчука, П. В. Луцишина, В. Й. Лажніка. Луцьк, 1997. 448 с.

4. Демченко В. В. Актуальні завдання інституційного забезпечення розвитку транскордонного співробітництва в сучасних умовах євроінтеграції. *Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції: «Проблеми європейської інтеграції і транскордонного співробітництва*». Луцьк : Вежа, 2005. С. 331–337.

5. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про торгівлю та економічне співробітництво 01.10.1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 616_019#Text

6. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про міжрегіональне співробітництво 24.05.1993 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_171#Text

7. Захарова О. В. Участь України в функціонуванні Єврорегіонів. *Збірник наукових праць ЧДТУ.* Вип. 64. С. 64–75. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/255966-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-589137-1-10-20220503.pdf

Гречанінов Федір – аспірант, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

ФІНАНСОВА АРХІТЕКТОНІКА ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Пенсійна система є ключовим елементом соціального контракту між державою та громадянами. Згідно з теорією справедливості Дж. Ролза, соціальні інститути мають забезпечувати найбільш уразливим верствам суспільства справедливу частку ресурсів [1]. У цьому контексті пенсійні фонди постають не лише фіскальними інститутами, а й гарантіями соціальної рівноваги.

Модель життєвого циклу Ф. Модільяні пояснює економічну доцільність пенсійного страхування: у період активної зайнятості індивід накопичує ресурси (через внески), які компенсують втрату доходів у старості [2]. У свою чергу, Дж. Стігліц підкреслює значення пенсійних систем у зменшенні соціальної нерівності, особливо у кризових економіках [3].

Сучасна економічна теорія також враховує виклики демографічного старіння, про що пишуть Бредлі та Орзаг: класичні солідарні моделі без структурних змін не здатні витримати тиск зростаючого коефіцієнта залежності між працюючими та пенсіонерами. Вони наголошують на необхідності диверсифікації джерел фінансування пенсій – через накопичувальні системи, добровільні внески та інституційне інвестування.

Динаміка доходів і видатків ПФУ демонструє формальну збалансованість, проте ця рівновага досягається значною мірою завдяки бюджетним трансфертам. У 2016–2017 рр. частка державних дотацій у доходах Фонду сягала 54 %, що свідчить про критичну залежність від фіскальної підтримки. У 2024 р. цей показник знизився до 29 %, однак залишається далеким від стандартів фінансової автономії пенсійних фондів [4].

Основне джерело власних надходжень – єдиний соціальний внесок (ЄСВ). Його обсяг зріс із 159,5 млрд грн у 2014 р. до 497,8 млрд грн у 2024 р., проте рівень самофінансування Фонду так і не перевищив нормативне значення >0,8 (фактичний діапазон – 0,42–0,69). Це означає, що власних ресурсів недостатньо для покриття зобов'язань перед пенсіонерами.

Видатки ПФУ у 2024 р. склали 854,5 млрд грн (проти 243,5 млрд грн у 2014 р.), тобто зросли більш ніж утричі. Основними драйверами стали індексація пенсій, адміністративне підвищення соціальних стандартів та нові виплати у зв'язку з війною.

Чисельність пенсіонерів при цьому поступово зменшується (з 11,5 млн у 2014 р. до 10,3 млн у 2025 р.), що зумовлено демографічними та реформаторськими факторами.

На рис. 1 подано динаміку доходів і видатків Пенсійного фонду України у 2014–2024 рр. Видно, що доходи та витрати зростають майже паралельно, зберігаючи баланс, проте залежність від бюджетних трансфертів залишається вагомою.

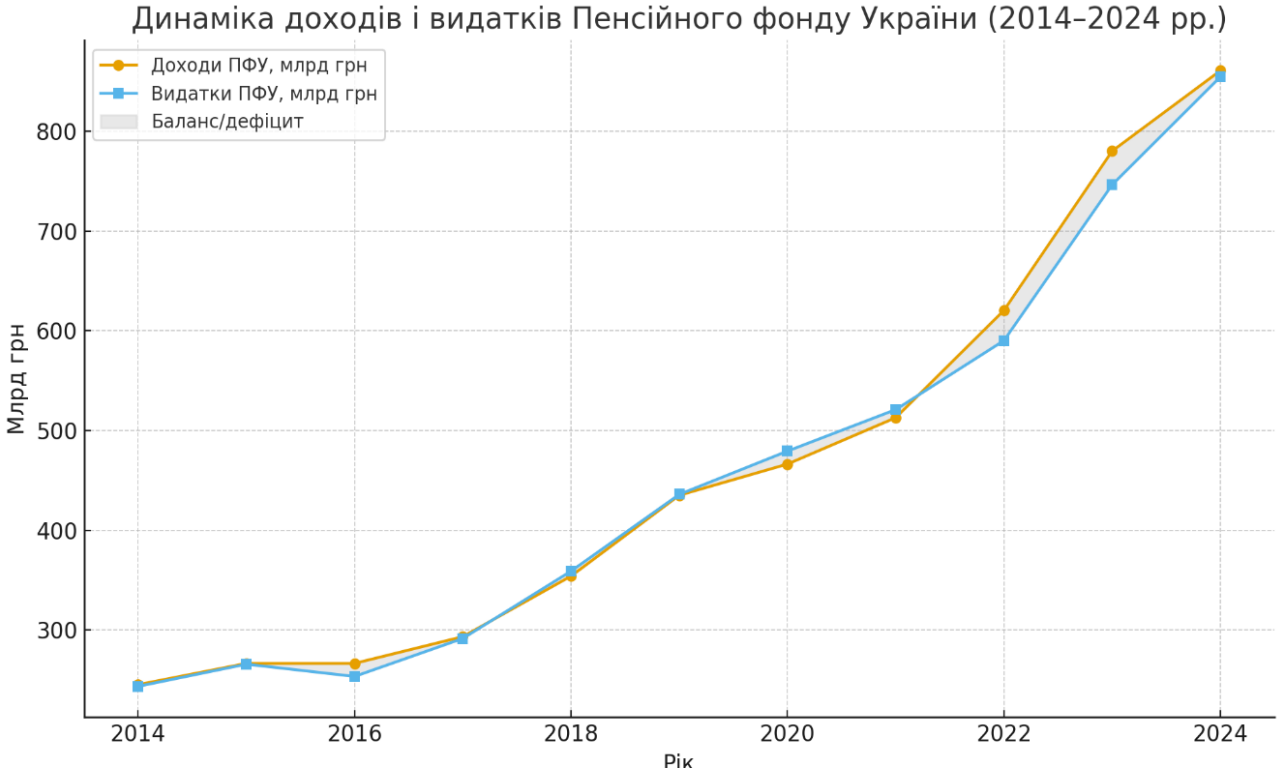

Рис. 1. *Динаміка доходів і видатків Пенсійного фонду України, 2014–2024, млрд грн [4]*

Аналіз підтверджує, що ПФУ перебуває у стані хронічної фіскальної залежності. Стійкість його функціонування забезпечується не стільки за рахунок ефективної мобілізації власних доходів, скільки завдяки значним бюджетним дотаціям. Це суперечить міжнародним стандартам [5], які визначають високий рівень самофінансування як базову умову фінансової незалежності пенсійних систем.

Серед стратегічних викликів – демографічне старіння, скорочення чисельності платників ЄСВ, високий рівень тінізації ринку праці та воєнні втрати населення. У цьому контексті актуальним є розвиток другого (накопичувального) рівня пенсійної системи, впровадження цифрових сервісів для адміністрування ЄСВ і детінізація зайнятості.

Аналіз доходів та видатків Пенсійного фонду України у 2014–2024 рр. засвідчив, що система солідарного пенсійного страхування функціонує у стані хронічної залежності від державного бюджету. Формальна збалансованість доходів і видатків досягається не за рахунок ефективної мобілізації власних ресурсів, а переважно завдяки значним трансфертам, які у кризові періоди становили понад половину загальних надходжень Фонду. Незважаючи на поступове зниження частки дотацій у структурі доходів у 2020–2024 рр., рівень самофінансування так і не досяг нормативного значення, що вказує на структурну вразливість системи.

Основним джерелом власних надходжень залишається єдиний соціальний внесок, обсяги якого демонструють стабільне зростання. Водночас тінізація ринку праці, скорочення чисельності економічно активного населення та воєнні втрати

істотно обмежують його фіскальний потенціал. Видаткова частина ПФУ зростала швидшими темпами, що пояснюється регулярною індексацією пенсій, запровадженням додаткових соціальних програм і збільшенням виплат у зв'язку з війною.

Таким чином, фінансова стійкість Пенсійного фонду України перебуває під впливом як внутрішніх демографічних й економічних чинників, так і зовнішніх кризових викликів. У стратегічній перспективі забезпечення його автономності можливе лише за умови комплексних реформ: розширення бази нарахування ЄСВ, стимулювання легальної зайнятості, впровадження накопичувальних механізмів, а також цифровізації адміністрування. Трансформація Пенсійного фонду з виплатного органу у багатофункціональний фінансовий інститут є необхідною умовою підвищення довіри громадян до держави та забезпечення гідного рівня життя людей похилого віку.

Список використаних джерел:

1. Rawls J. A Theory of Justice. Harvard University Press, 1971.

2. Modigliani F., Brumberg R. Utility Analysis and the Consumption Function. *Rutgers University Press*, 1963.

3. Stiglitz J. The Price of Inequality. W.W. Norton & Company, 2012.

4. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України. URL: https://www.pfu.gov.ua/od/category/byudzhet/zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/

5. World Bank. *The World Bank Pension Conceptual Framework*. Washington, DC : World Bank, 2020.

Оксана Делія, доктор наук з державного управління, доцент, директор, Полтавський фаховий кооперативний коледж, м. Полтава, Україна;
Микола Делія, аспірант, Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава, Україна

ІКТ У СТРУКТУРАХ ВІДКРИТОГО ВРЯДУВАННЯ ЯК ОПЕРАТИВНИЙ ПІДХІД ПОЛІТИКИ ЄС

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) здійснюють сьогодні й будуть чинити подальший вплив на організацію та функціонування урядів у контексті трансформації ролі останніх від електронних урядів до платформ масштабних інновацій і підтримки суспільства (відкритих урядів), вбудованих у більш широкі системи відкритого врядування. Концептуалізація структури відкритого врядування, яке забезпечена інформаційно-комунікаційними технологіями, характеризує переважну частину європейської стратегії [1].

Європейська Комісія пропонує три напрями розвитку системи відкритого врядування: відкриті дані (open data), відкриті послуги (open service), відкриті процеси (open process) (рис. 1).

Візуалізація ілюструє існуючу системну взаємопов'язаність між концепцією відкритого врядування й використанням ІКТ: від механізмів цифрової взаємодії до інструментів.

Отже відкриті дані постають найважливішим, стратегічним інструментом процесу вироблення політики. Разом із тим максимізація переваг відкритих даних потребує вирішення проблеми системного оприлюднення відкритих урядових даних; розкриття даних для ухвалення усвідомлених рішень громадянами у сфері охорони

здоров’я, освіти, оптимізації моделей споживання; гармонійного впровадження в усіх країнах-членах ЄС, відповідності правилам і вимогам, міжсекторальної взаємодії.

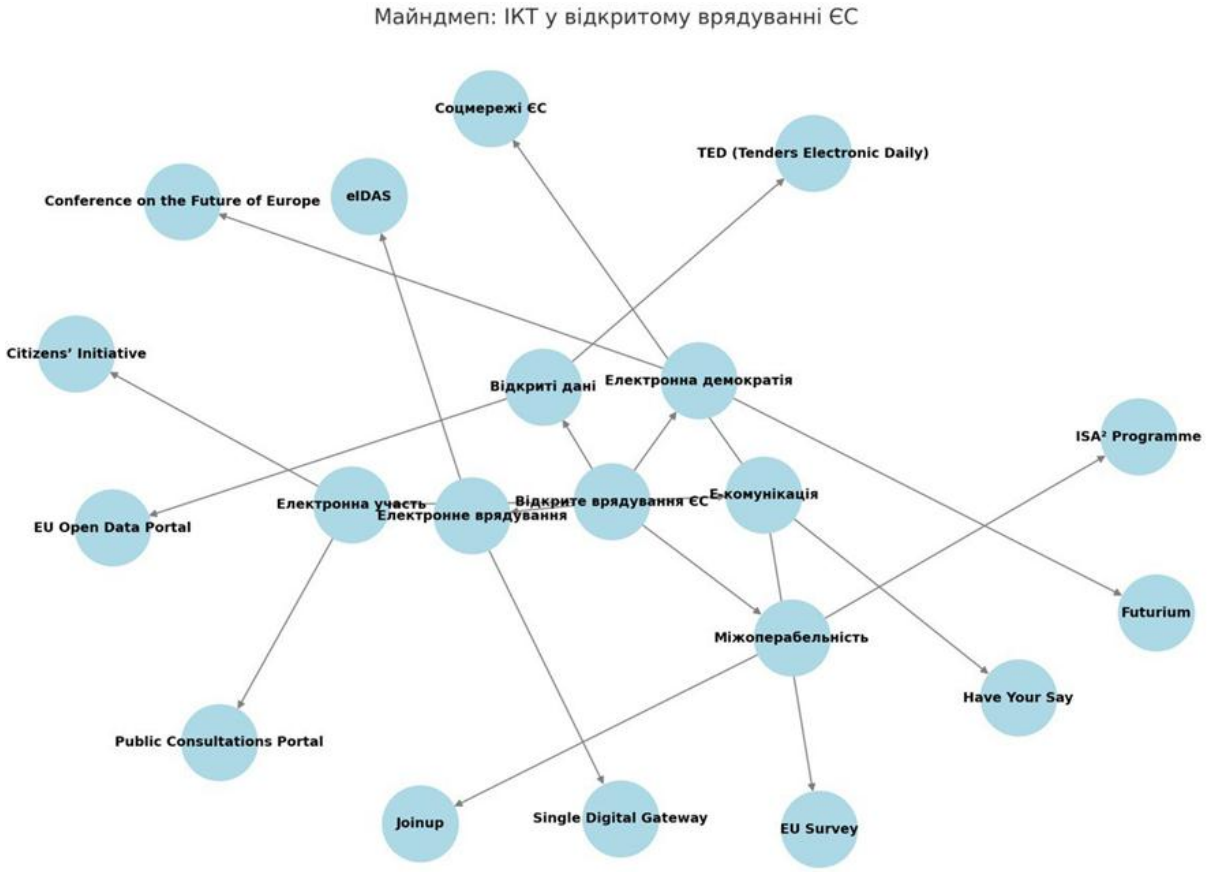

Рис. 1. *Механізми та інструменти інформаційно-комунікаційних технологій у відкритому врядуванні ЄС*

Тренди, які визначають розвиток відкритих послуг – персоналізація сервісів та застосування поведінкових підходів і дизайн-мислення у побудову цілісної архітектури надання послуг, традиційних і електронних.

Відкритий процес передбачає участь усіх легітимних суб’єктів у розробці політики, якщо ця участь є прозорою та суспільнозначущою. І це набагато більше, ніж електронна участь, статистичні дані за якою дають неоднозначні результати. За даними Євростату частка громадян ЄС 16–74 років, яка брала участь у голосуваннях, консультаціях щодо суспільно-політичних питань, у 2023 р. склала 8,5 % [2].

Відкритий процес – про включення широкого кола легітимних суб’єктів у процеси, роботу державного сектору та державного управління, процеси планування й розвитку, наприклад, через партисипативне бюджетування, розподілу дефіцитних ресурсів, управління активами тощо.

Проте зараз відкритий процес разом із відкритими даними, відкритими сервісами переживає дефіцит попиту громадян щодо участі, який необхідно вирішувати стимулами, спрощенням і персоналізацією. Існує також проблема сталості й адаптивності відкритих процесів, економії від масштабу залученості задля ефективності та результативності [3].

Отже, інформаційно-комунікаційні технології постали технологією загального призначення, яка є підґрунтям переважної більшості технологічних інновацій і розвитку загалом.

Глобальні виклики суттєво зменшили довіру до урядів у їх традиційній ролі задоволення суспільних потреб [4]. І одночасно створили можливості для взаємодії державного сектора з іншими суб'єктами для вирішення тих самих суспільних потреб, суб'єктивуючи відкрите врядування, у якому інформаційно-комунікаційні технології мають критично важливу функцію.

Список використаних джерел:

1. Ojo A., Millard J. (eds.). Government 3.0 – Next Generation Government Technology Infrastructure and Services. *Public Administration and Information Technology,* 2017. Vol. 32. DOI: 10.1007/978-3-319-63743-3_1
2. Online concultation or voting 2023: 8,5 % of EU people. URL: https://ec.europa.eu/eurostat
3. Community innovation survey. URL: https://ec.europa.eu/eurostat
4. Довіра до бізнесу, уряду та медіа: кому довіряють у світі? URL: https://forbes.ua/svit/

Дяденко Михайло – аспірант кафедри публічного управління і проектного менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології, ДЗВО «Університет менеджменту освіти», м. Київ, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ САМОРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

В умовах поглиблення євроінтеграційних процесів Україна стоїть перед завданням модернізації системи публічного управління та приведення національної регуляторної політики у відповідність до стандартів Європейського Союзу. Одним із додаткових інструментів досягнення цієї мети є розвиток інституту саморегулювання господарської та професійної діяльності. Передача частини регуляторних функцій від держави до об'єднань суб'єктів ринку чи професійних спільнот дає змогу не лише знизити адміністративний тиск на бізнес, а й підвищити якість регулювання.

Питання запровадження інституту саморегулювання господарської та професійної діяльності як ефективної альтернативи державному регулюванню, неодноразово порушувалося у працях українських науковців [1; 2].

Серед головних переваг саморегулювання, порівняно з традиційною моделлю регулювання, називають спрощення та уніфікацію правил, швидке впровадження змін, взаємну відповідальність усіх зацікавлених сторін [3]. Саморегулювання, порівняно з прямим державним втручанням, забезпечує вищий рівень довіри всередині спільноти та ефективніший контроль за дотриманням професійних й етичних стандартів. Саморегулювання може відігравати особливо позитивну роль у державах із низькою якістю публічного управління, компенсуючи неефективність державного нагляду через залучення до процесу публічного управління представників громадянського суспільства та бізнесу [4].

Необхідність інституціоналізації системи саморегулювання господарської та професійної діяльності в Україні було визначено однією з пріоритетних реформ у сфері розвитку підприємництва в Україні [5], хоча єдиного базового закону про саморегулювання так і не було ухвалено. При цьому продовжується тенденція щодо

унормування інституту саморегулювання в окремих сферах (медицина, адвокатура, будівництво, психічне здоров'я та ін.), що не сприяє формуванню єдиних підходів до інституту саморегулювання та стримує його розвиток.

Особливого значення вдосконалення інституту саморегулювання набуває в процесі європейської інтеграції України, оскільки положення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в частині регуляторної політики, конкуренції та публічного управління передбачає гармонізацію законодавства у сфері технічного регулювання, стандартизації, сертифікації, формування конкурентного середовища та інших сфер [6].

Аналіз положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зокрема Глав 13 «Торгівля та сталий розвиток», 6 «Підприємництво» та Розділу V «Економічне та галузеве співробітництво», показує наявність чітких зобов'язань щодо гармонізації регуляторного середовища – необхідності імплементації прозорих, передбачуваних і пропорційних правил ведення бізнесу, посилення захисту конкуренції та підвищення ефективності публічного адміністрування. Ці цілі безпосередньо корелюють із принципами саморегулювання.

Зазначені положення Угоди можуть бути ефективно реалізовані через делегування повноважень саморегулівним організаціям, особливо у сферах, де вимагається висока професійна компетенція (архітектурна діяльність, оціночна діяльність, аудиторська діяльність, фінансові ринки та ін.). Саморегулівні організації можуть розробляти технічні регламенти та стандарти, що відповідають європейським нормам (acquis communautaire), проводити сертифікацію фахівців, здійснювати нагляд за якістю послуг та виступати арбітром у вирішенні спорів. Це сприятиме швидшій адаптації національного ринку товарів і послуг до вимог ЄС та зменшить управлінське й фінансове навантаження на державні органи.

Розвиток саморегулювання в Україні також матиме позитивний вплив на запровадження принципів доброго врядування, забезпечення прозорості та участі заінтересованих сторін у процесах розроблення й ухвалення рішень.

Слід взяти до уваги, що в ЄС саморегулювання розглядається як додатковий механізм, що підсилює легітимність і гнучкість регуляторних процесів, використовуючи модель «саморегулювання під наглядом» [7].

Передача частини регуляторних функцій від держави до саморегулівних організацій, представлених об'єднаннями суб'єктів ринку чи професійних спільнот, створює передумови для зниження адміністративного тиску на бізнес та підвищення якості регулювання завдяки вищому рівню довіри всередині спільноти та ефективнішому контролю за дотриманням професійних й етичних стандартів.

Проте досвід інших країн дає підстави стверджувати, що інститут саморегулювання буде ефективним за умови наявності відповідного закону про саморегулювання, що включатиме вимоги прозорого доступу до професії, уникнення монополізації СРО, забезпечення відкритості та незалежного контролю за діяльністю СРО, а також підзвітності громадянам чи організаціям споживачів, тобто вироблення ефективних інструментів протидії монополізації та захисту конкуренції відповідно до норм ЄС.

Водночас добровільні етичні кодекси бізнесу можуть служити не тільки для вироблення та підтримання професійних норм (розробки й впровадження стандартів якості, контролю за дотриманням етичних норм, захисту прав споживачів та клієнтів), а й як спосіб імплементації міжнародно визнаних цілей сталого розвитку, а отже, саморегулівні спільноти можуть стати інструментом позитивних суспільних змін [8].

Останні тенденції в українському законодавстві підтверджують рух у напрямі розширення сфери саморегулювання. Зокрема, активно обговорюється проєкт Закону України «Про саморегулювання господарської та професійної діяльності» [9], який має на меті створення єдиної правової рамки для функціонування СРО. Крім того, елементи саморегулювання інтегруються в спеціальне законодавство, наприклад, у сферах медіа, реклами та ринків капіталу. Ці ініціативи свідчать про

визнання державою потенціалу саморегулювання як інструменту дерегуляції та підвищення конкурентоспроможності економіки.

Водночас, слід застерегти, що інститут саморегулювання може бути ефективним лише за умови створення належного правового фундаменту, а отже ухвалення комплексного базового закону є критично важливим. Такий закон повинен чітко визначати поняття «саморегулювання» та «саморегулівна організація», встановлювати прозорі вимоги до їх створення та діяльності, а також містити дієві механізми для запобігання монополізації ринків, захисту добросовісної конкуренції та забезпечення підзвітності СРО перед їхніми членами й суспільством. Лише за таких умов саморегулювання стане дієвим інститутом модернізації публічного управління на шляху України до повноправного членства в ЄС.

Список використаних джерел:

1. Медведчук О. В. Про удосконалення законодавства України з питань саморегулювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 20. С. 102–106. DOI: 10.32702/2306-6814.2018.20.102
2. Гончаренко О. М. Саморегулювання господарської діяльності: питання теорії та практики : монографія. К. : НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2019. 418 с.
3. Зелена книга «Саморегулювання в Україні» / Гончарук О., Заблоцький А., Лавриненко І., Малюська Д., Медведчук О. та ін. Київ : Офіс ефективного регулювання (BRDO), 2017. URL: https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/Prezentatsiya-ZK.pdf
4. Prabowo H. Y. Learning from the lessons behind the numbers. Wollongong : University of Wollongong, 2010. (Research Online Thesis Collection). URL: https://ro.uow.edu.au/ndownloader/files/50372091/1
5. Про схвалення Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні: *Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 № 308-р*. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/308-2018-%D1%80
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
7. Omarova S. T. Wall Street as Community of Fate: Toward Financial Industry Self-Regulation. *Cornell Law Faculty Publications*. 2010. URL: https://heinonline.org/hol-cgi-bin/get_pdf.cgi?handle=hein.journals/pnlr159&section=12
8. Balcerzak A. P., Pelikánová R. M. Projection of SDGs in Codes of Ethics–Case Study about Lost in Translation. *Administrative Sciences*. 2020. Vol. 10 (4). P. 95. DOI: https://doi.org/10.3390/admsci10040095
9. Проєкт Закону України «Про саморегулювання господарської та професійної діяльності» № 4221 від 15.10.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70181

Тетяна Єлова, кандидат політичних наук, доцент, докторант, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ПОЛЬЩА ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ АДВОКАТ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Європейська інтеграція України є одним із ключових зовнішньополітичних пріоритетів, що визначає напрям її реформ і міжнародної взаємодії. У цьому процесі особливе місце займає Польща, яка, спираючись на власний досвід вступу до ЄС та

геополітичне положення, послідовно виступає стратегічним партнером та адвокатом України. Зовнішньополітична стратегія Польщі в українському напрямку має багатовимірний характер: вона поєднує політичну солідарність, економічну доцільність та безпекові інтереси.

Метою дослідження є узагальнення ключових аспектів політики Польщі щодо євроінтеграційного шляху України, а також виявлення ролі Варшави як активного актора у формуванні східного виміру політики ЄС.

Вступ Польщі до ЄС у 2004 р. надав їй нові можливості впливати на формування європейської політики. Варшава активно просувала ідеї розширення Європейського Союзу на Схід, наголошуючи на стратегічній важливості України для регіональної стабільності та безпеки. Польща ініціювала низку політичних та концептуальних рішень, які сприяли розвитку Східного виміру Європейської політики сусідства, а також стала одним із засновників ініціативи «Східне партнерство».

Україна розглядалася не лише як сусідня держава, а й як потенційний стратегічний партнер, здатний посилити східний фронтир Європи. Для Польщі стабільна, демократична та прогнозована Україна була передумовою власної безпеки та розвитку.

Ключовим моментом у польсько-українських відносинах стала Помаранчева революція 2004 р., коли президент Олександр Кваснєвський виконав функцію посередника у врегулюванні політичної кризи в Україні. Це закріпило за Польщею статус активного гравця в регіональній політиці та сприяло формуванню її іміджу як захисника демократичних трансформацій у сусідніх країнах.

У подальші роки, попри зміни урядів, Польща зберігала стратегічну сталість у підтримці України. Особливо значущою стала її роль після 2014 р., коли російська агресія проти України поставила під загрозу європейську безпеку. Варшава активно просувала санкційну політику ЄС щодо Росії, підтримувала укладення та імплементацію Угоди про асоціацію, а також виступила адвокатом надання Україні безвізового режиму.

Інструменти зовнішньої політики Польщі:

Польща поєднує різні механізми для реалізації своєї стратегії:

- дипломатичні ініціативи у межах ЄС, зокрема просування східного вектору політики сусідства;
- економічну взаємодію – розширення ринків, розвиток інфраструктурних проєктів та підтримку малого й середнього бізнесу;
- політичну підтримку реформ в Україні, зокрема боротьби з корупцією, розвитку інституцій та адаптації законодавства до стандартів ЄС;
- міжнародну співпрацю у форматах Вишеградської групи та Східного партнерства, що посилювало голос Польщі на європейському рівні.

Значним кроком стала підтримка Польщею реалізації положень Угоди про асоціацію, що передбачали модернізацію української економіки та політичної системи, а також сприяння у набутті Україною статусу кандидата на членство в ЄС у 2022 р.

Польща поєднує у своїй політиці геополітичний прагматизм і культурну близькість із Україною. Спільна історія та сусідство формують підґрунтя для взаєморозуміння, хоча історичні стереотипи іноді ускладнювали діалог. Проте стратегічна орієнтація Варшави була спрямована на посилення європейської ідентичності обох держав та зміцнення регіональної солідарності.

Висновки. Зовнішньополітичний вектор Польщі щодо України поєднує елементи національних інтересів і солідарності з європейськими цінностями. Польща виступає не лише партнером, а й адвокатом України в ЄС, послідовно підтримуючи її демократичні й інтеграційні прагнення.

Від Помаранчевої революції 2004 р. до війни з Росією після 2014 р. Варшава залишалася ключовим союзником Києва. Її політика сприяла укладенню Угоди про

асоціацію, запровадженню безвізового режиму та набуттю статусу кандидата на членство в ЄС. Польща, використовуючи власний досвід та інституційний вплив, формує стратегічну підтримку України, що водночас зміцнює й позиції самої Польщі в Європейському Союзі.

Таким чином, польська політика щодо України стала важливим чинником геополітичної стабільності Центрально-Східної Європи та одним із каталізаторів подальшої європейської інтеграції України.

Список використаних джерел:

1. Copsey N., Pomorska K. Poand's power and influence in the European Union: The case of its eastern policy. *Comparative European Politics*. 2010. Vol. 8. № 3. P. 305.

2. Goldberg A. C., Brosius A., Vreese de C. H. Policy responsibility in the multilevel EU structure – The (non-)effect of media reporting on citizens' responsibility attribution across four policy areas. *Journal of European Integration.* 2021. Vol. 44. P. 381–409. URL: https://www.tandfonline. com/doi/pdf/10.1080/07036337.2020.1863959

3. Vachudova M. A. Europe Undivided: Democracy, Leverage, and Integration after Communism. Oxford & New York : Oxford University Press, 2005.

4. Шульга М. Підходи та позиції у дослідженні сучасних політичних євроінтеграційних процесів. *Український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації»*. 2012. № 2. С. 132.

Ємельянов Олександр – докт. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна;
Юрків Руслан – доктор філософії в галузі управління та адміністрування, доцент кафедри економіки та публічного управління, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

ГОЛОВНІ НАПРЯМИ РОЗРОБЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПОДОЛАННЯ ПЕРЕШКОД НА ШЛЯХУ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ СТАНДАРТІВ ЄС З ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ

Несприятливі кліматичні зміни, поступове скорочення запасів викопних енергоносіїв та інші чинники викликали необхідність досягти стійкої тенденції до скорочення споживання невідновних енергетичних ресурсів із забезпеченням при цьому належних темпів економічного зростання країн та регіонів. Вирішення цього завдання потребує підвищення ефективності використання невідновних енергоносіїв, у тому числі, й за рахунок заміщення їх відновними джерелами енергії [1].

Потрібно відзначити, що існують держави, для яких таке підвищення є особливо актуальним. До таких країн належить й Україна, для якої суттєве скорочення споживання невідновних енергетичних ресурсів могло б значно зменшити геополітичні, економічні, соціальні та інші загрози, що постають.

Іншим важливим напрямом зменшення або повного усунення цих загроз є реалізація євроінтеграційних устремлінь України. Важливість євроінтеграційних процесів для українського суспільства та економіки, серед іншого, полягає у тому, що при цьому відбувається поступове наближення правових, соціальних, екологічних та інших стандартів України до відповідних більш високих стандартів ЄС. Серед

стандартів ЄС важливе місце посідають також і стандарти енергоспоживання та енергоефективності [2]. Досягнення Україною цих стандартів є запорукою забезпечення її енергетичної незалежності, покращення стану навколишнього середовища та значної економії бюджетних видатків, а також витрат економічних суб'єктів та населення на закупівлю викопних енергоресурсів [3].

Проте, як показує практика, процес підвищення рівня ефективності споживання енергії в Україні є недостатньо швидким. Це стосується використання невідновних енергетичних ресурсів як промисловістю України, так і населенням та бюджетними установами. Внаслідок цього віддаляється перспектива реалізації в Україні стандартів ЄС з енергоефективності.

Недостатні темпи зростання енергоефективності у більшості галузей та сфер економіки України зумовлені існуванням значної кількості перешкод, які постають на шляху до такого зростання [4].

У зв'язку з викладеним вище, важливим засобом пришвидшення впровадження в Україні стандартів ЄС з енергоефективності є розроблення та реалізація дієвих механізмів подолання перешкод, які при цьому постають. Таке розроблення повинно відбуватися як на рівні держави та регіонів, так і на рівні підприємств, установ та домогосподарств.

Зокрема, до головних напрямів розроблення механізмів подолання інформаційно-комунікаційних та управлінських перешкод на шляху до впровадження в Україні стандартів ЄС з енергоефективності варто віднести: структурування інформації про перспективні заходи з енергозбереження; формування науково-методичного підходу до вибору найкращих каналів передавання інформації про перспективні заходи з енергозбереження для різних груп користувачів цієї інформацією; утворення переліку головних компетентностей у питаннях обґрунтування й ухвалення рішень щодо досягнення стандартів ЄС з енергоефективності, якими повинні володіти населення, підприємства та посадові особи органів державної влади та місцевого самоврядування; розроблення механізмів підвищення обізнаності населення, підприємств та посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування із напрямами та засобами енергозбереження з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; розроблення механізмів покращення компетентностей населення, підприємств та посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування у питаннях обґрунтування та ухвалення рішень щодо досягнення стандартів ЄС з енергоефективності.

Стосовно головних напрямів розроблення механізмів подолання економічних перешкод на шляху до впровадження в Україні стандартів ЄС з енергоефективності, то до цих напрямів варто віднести: моделювання впливу інструментів фінансово-кредитної політики на економічну ефективність реалізації підприємствами, установами та домогосподарствами заходів із підвищення енергоефективності; моделювання впливу інструментів податкової політики на економічну ефективність реалізації підприємствами, установами та домогосподарствами заходів із підвищення енергоефективності; оцінювання бюджетної ефективності фінансової підтримки державою й органами місцевого самоврядування заходів із підвищення енергоефективності; розроблення механізмів пошуку та залучення органами місцевої влади додаткових фінансових ресурсів для фінансування заходів із підвищення енергоефективності; розроблення механізму вибору найбільш пріоритетних напрямів підвищення енергоефективності, які фінансуватимуться за рахунок коштів місцевих бюджетів; розроблення механізму зростання умотивованості домогосподарств, підприємств й установ стосовно доведення рівня енергоефективності до стандартів ЄС на засадах надання пільгових кредитів за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів; розроблення механізму зростання умотивованості домогосподарств, підприємств й установ стосовно доведення рівня енергоефективності до стандартів ЄС на засадах надання субсидій за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів.

Зрештою, щодо головних напрямів розроблення механізмів подолання інституційних перешкод на шляху до впровадження в Україні стандартів ЄС, то до цих напрямів доцільно віднести: розроблення механізмів інформаційного забезпечення пошуку й усунення невідповідності змісту нормативно-правових актів України й органів місцевої влади, стратегій та планів реалізації енергетичної політики на загальнодержавному та місцевому рівнях стандартам ЄС з енергоефективності; розроблення механізмів внесення змін до змісту нормативно-правових актів України й органів місцевої влади з метою забезпечення надання підприємствам, установам та домогосподарствам фінансової підтримки й податкових пільг для стимулювання підвищення рівня енергоефективності; розроблення організаційних механізмів консультативно-правової допомоги підприємствам, установам та домогосподарствам, які прагнуть підвищувати рівень енергоефективності, з боку органів державної влади та місцевого самоврядування; розроблення механізмів організування взаємодії між учасниками процесу подолання перешкод на шляху до впровадження в Україні стандартів ЄС з енергоефективності із застосуванням передових форм такого організування, зокрема, енергетичних кластерів, центрів трансферу енергозберігаючих технологій тощо.

Реалізація перерахованих напрямів розроблення механізмів подолання інституційних перешкод на шляху до впровадження в Україні стандартів ЄС дасть змогу суттєво пришвидшити процес такого впровадження.

Список використаних джерел:

1. Красностанова Н., Яроміч С., Яценко О. Шляхи впровадження енергетичного менеджменту на підприємствах України. *Київський економічний науковий журнал*. 2024. № 6. С. 70–77.

2. Кишакевич Б. Ю., Настьошин С. Є. Економічні інструменти стимулювання розвитку відновлювальної енергетики та підвищення енергоефективності в ЄС. *Економічний простір*. 2024. № 190. С. 136–140.

3. Мільто В. А., Андрощук І. О. Ключові виклики у сфері енергозбереження України в контексті цільової програми зеленого переходу в країнах ЄС. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2024. Вип. 11 (44). С. 350–358.

4. Lesinskyi V., Yemelyanov O., Zarytska O., Symak A., Petrushka T. Development of a toolkit for assessing and overcoming barriers to the implementation of energy saving projects. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2020. Vol. 5 (3). P. 24–38.

Yermolaieva Viktoria – 4th year student of the Faculty of International Relations of Lesya Ukrainka VNU, Lutsk, Ukraine
Academic supervisor: **Boiar A. O.,** Head of the Department of International Economic Relations of Lesya Ukrainka VNU, Lutsk, Ukraine

EU OFFSHORES IN INTERNATIONAL FINANCIAL FLOWS

Problem statement. Offshore financial centers in the EU play an important role in global financial flows, facilitating both legitimate investment and illegal practices, including tax evasion and money laundering. The extent of hidden assets and illicit financial flows threaten the financial stability and tax revenues of the European Union. This creates a need to analyze the role of EU offshore centers and measures to increase transparency.

The purpose of research. The purpose of the study is to analyze the mechanisms of EU offshore companies in international financial flows, assess the extent of hidden wealth and illicit flows, and determine their impact on the European Union's economy. The study aims to identify key jurisdictions and recommend measures to reduce financial crime.

Research results. Offshore financial centers in the European Union – such as the Netherlands, Ireland, Luxembourg, and Cyprus – act as conduits. They offer low tax rates, simplified company registration procedures, and a high level of confidentiality, which attracts international capital [2]. According to a network analysis of global corporate ownership covering 98 million companies, the Netherlands serves as a conduit for flows into the energy sector, Ireland into technology, and Cyprus for Russian capital. These countries form schemes to avoid taxation using shell companies. In particular, the Netherlands and Ireland are key routes for foreign direct investment (FDI), which is often used to redirect profits to jurisdictions with zero tax rates [3].

The amount of hidden wealth in the European Union remains staggering. In 2018, individuals hid €3.4 trillion, which is 12% of the GDP of the EU and the UK. Most of these funds were placed offshore, particularly in deposits, securities, and real estate. The highest levels of hidden assets were recorded in countries such as Cyprus, Malta, and Portugal. This leads to significant financial losses for the EU-27, estimated at €124 billion annually, of which €103 billion is lost in personal income tax revenue. Globally, the total value of offshore wealth is approximately $9.8 trillion. However, following the introduction of the OECD's Common Reporting Standard (CRS) between 2017 and 2019, deposits in offshore financial centres (OFCs) fell by 8%, partly due to the transfer of assets to Hong Kong and Singapore [6].

Illicit financial flows (IFF) in Europe create a complex network in which interest rate differentials, trade transactions, and corporate tax disparities play a key role. A study covering the period 2006–2017 shows that the net errors and omissions (NEO) indicator in balance of payments illustrates the speculative nature of such flows, which exacerbate financial instability through the Lucas paradox effect, i.e., the outflow of capital from less developed economies to wealthier ones [5]. Luxembourg, which controls about 12% of the global offshore services market, is characterized by a high level of secrecy (8.20 within the EU compared to the global average of 5.00), which facilitates IFF processes through transfer pricing manipulation and the use of shell companies. Every year, global IFFs from developing countries reach a staggering $946.7 billion, a significant portion of which is channelled through European offshore financial centres [1].

Cyprus is an example of an EU offshore jurisdiction that serves as a conduit for dirty money, particularly Russian money. An investigation revealed 96 sanctioned Russians linked to 800 companies and trusts, including Roman Abramovich's assets in Cyprus: 14 trusts and 100 companies in other offshore jurisdictions. Minimal taxes and banking secrecy make Cyprus vulnerable to financial crimes [4].

In conclusion. European offshore centers such as the Netherlands, Ireland, Luxembourg, and Cyprus are important hubs for international financial flows. However, their activities also pose serious risks to economic stability and tax systems. These countries often facilitate tax evasion, capital flight, and the legalization of illicit income, causing significant financial losses to the European Union. In this case, it's important to strengthen control and ensure greater transparency to minimize the negative effects of offshore activities.

References:

1. Center for Global Development. *Europe Beyond Aid: Illicit Financial Flows*. URL: https://www.cgdev.org/sites/default/files/Europe-Beyond-Aid-Illicit-Financial-Flows_0.pdf

2. Financial Crime Academy. What Is Offshore? *AML Terms Explained*. URL: https://financialcrimeacademy.org/what-does-offshore-mean/

3. García-Bernardo J., Fichtner J., Heemskerk E. M., Takes F. W. Uncovering Offshore Financial Centers: Conduits and Sinks in the Global Corporate Ownership Network. *ArXiv*. URL: https://arxiv.org/abs/1703.03016

4. Le Monde. *How dirty money and Russian riches flow through Cyprus, a gateway to the EU.* URL: https://www.lemonde.fr/en/les-decodeurs/article/2023/11/14/dirty-money-and-russian-riches-flow-through-cyprus-a-gateway-to-the-eu_6255018_8.html

5. Manta A., Karasavvoglou A. Creating the illicit capital flows network in Europe – Do the net errors and omissions follow an economic pattern? *International Review of Financial Analysis*. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1059056020302483

6. Tax Observatory. *Monitoring the amount of wealth hidden by individuals in international financial centres*. URL: https://www.taxobservatory.eu/repository/monitoring-the-amount-of-wealth-hidden-by-individuals-in-international-financial-centres/

Єсімов Сергій – канд. юрид. наук, професор, професор кафедри адміністративно-правових дисциплін, Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Регулювання цифрової інфраструктури та цифрового середовища на рівні Європейського Союзу включає традиційні аспекти наднаціонального правового регулювання суспільних відносин у цифровій сфері:

– наднаціональне регулювання порядку обробки персональних даних у рамках єдиного цифрового простору;

– наднаціональне регулювання порядку доступу до офіційної державної інформації та інших неперсональних даних у просторі інтеграційного об'єднання;

– наднаціональні вимоги до надійності, безпеки, стійкості (передусім, екологічної) та захищеності інформаційно-комунікаційної інфраструктури;

– наднаціональні засади спільної протидії кіберзлочинності та кібертероризму, забезпечення кібербезпеки.

У 2020 р. на основі положень Цифрового компаса 2030: європейський шлях до цифрового десятиліття, розвиток наднаціонального регулювання єдиного цифрового простору було пов'язано з розробкою нового правового регулювання за трьома основними напрямами: цифрове середовище; цифрова інфраструктура; цифровий ринок [1].

Комплексне правове регулювання цифрової сфери на рівні Європейського Союзу сьогодні здійснюється в двох основних напрямах: вдосконалення наднаціонального регулювання єдиного цифрового середовища в частині забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних (Регламент про захист даних 2016 р., Регламент про кібербезпеку 2019 р., Директива про забезпечення загального високого рівня кібербезпеки в Союзі 2022 р.); розвиток наднаціональних правових основ єдиної цифрової (хмарної) інфраструктури (Регламент про вільний обіг неперсональних даних на території ЄС 2018 р., Європейська стратегія даних 2020 р., вимоги кліматичної нейтральності та енергоефективності, індекси цифрової економіки та суспільства [2–5].

Першим кроком на шляху розвитку наднаціонального регулювання цифрового середовища на рівні Європейського Союзу стало створення наднаціональної

правової бази у сфері забезпечення кібербезпеки. У 2013 р. був прийнятий спеціальний документ – Стратегія кібербезпеки ЄС, у 2016 р. – Директива з безпеки мережі та інформаційних систем (Директива NIS), у 2017 р. – План скоординованого реагування на великі кібератаки [6–8].

Особлива законотворча активності припав на 2018–2019 рр., коли був прийнятий набір законодавчих актів у сфері кібербезпеки, що включає Регламент про кібербезпеку. Наступним кроком у цьому напрямі стало прийняття в 2016 р. Загального регламенту захисту даних, а на сучасному етапі ключовим завданням реалізації цього напряму формування єдиного цифрового простору Європейського Союзу є розробка та впровадження нових стандартів регулювання та контролю цифрових продуктів і послуг.

Дані стандарти повинні поширюватися на внутрішніх і на зовнішніх учасників цифрового ринку. Створення зазначених стандартів ведеться в двох основних сферах – у сфері кібербезпеки та у сфері захисту персональних даних у цифровому середовищі.

Удосконалення наднаціонального правового регулювання у сфері кібербезпеки включає три ключові напрями розвитку наднаціональної нормативної бази. Ведеться робота з удосконалення системи сертифікації у сфері кібербезпеки, яка б забезпечувала надійний захист споживачів і бізнесу в цифровому середовищі. Нові стандарти сертифікації були прийняті в 2023 р. Загальною нормативною основою для впровадження цих стандартів стало внесення змін до Директиви про забезпечення загального високого рівня кібербезпеки в Союзі.

Досягнення рівня кібербезпеки, необхідного для формування єдиного цифрового простору, вимагає усунення прогалин і колізій, що існують у праві Європейського Союзу в частині вимог до забезпечення кібербезпеки. Подібні правові лакуни сьогодні присутні в регулюванні компетенції ЄС та держав-членів у сфері кібербезпеки, у сфері наднаціональних вимог щодо розкриття кібер-ризиків.

Побудова єдиного цифрового ринку в Європейському Союзі передбачає розробку та прийняття наднаціональних вимог щодо забезпечення кібербезпеки публічних закупівель об'єктів, робіт та послуг, пов'язаних із побудовою цифрової та хмарної інфраструктури на рівні Європейського Союзу та на національному рівні.

Наразі Європейська рахункова палата вже підготувала пропозицію щодо створення системи спільних публічних закупівель для створення цифрової та хмарної інфраструктури в масштабах Європейського Союзу, що є важливим кроком до формування надійного та безпечного цифрового середовища й єдиного цифрового простору Європейського Союзу.

Захист персональних даних у цифровому середовищі представляє другу актуальну складову діяльності Європейського Союзу у сфері побудови надійного та безпечного цифрового середовища. Нормативне регулювання захисту персональних даних на наднаціональному рівні на поточному етапі переважно зосереджено навколо положень GDPR, про повну імплементацію яких до національних правопорядків держав-членів Єврокомісія відзвітувала у червні 2020 р. [2].

Ключовою проблемою тут є той факт, що основними суб'єктами збору, зберігання та аналізу великих даних виступають компанії, інкорпоровані у США та Китаї. Подібна ситуація тягне фактичну втрату контролю над поводженням із персональними даними громадян Європейського Союзу. Подібна ситуація існувала досить тривалий час.

Необхідність удосконалення наднаціональної системи захисту персональних даних у Європейському Союзі стала розглядатися як невід'ємний елемент стратегії формування єдиного цифрового простору.

На сьогодні ведеться робота зі створення та прийняття стандартів та інструкцій у сфері посиленого захисту персональних даних у найбільш чутливих сферах суспільного життя. До 2030 р. планується повністю модернізувати систему захисту персональних даних, щоб вона забезпечувала високий рівень захисту даних і конфіденційності незалежно від конкретних обставин зберігання й обробки таких даних.

Список використаних джерел:

1. Цифровий компас – 2030: європейський шлях до цифрового десятиліття. URL: https://eufordigital.eu/uk/library/2030-digital-compass-the-european-way-for-the-digital-decade/
2. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text
3. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/881 від 17 квітня 2019 року про Агентство Європейського Союзу з питань мережевої та інформаційної безпеки (ENISA) та про сертифікацію кібербезпеки інформаційно-комунікаційних технологій, а також про скасування Регламенту (ЄС) № 526/2013 (Акт про кібербезпеку). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_024-19#Text
4. Regulation (EU) 2018/1807 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 on a framework for the free flow of non-personal data in the European Union (Text with EEA relevance.). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2018/1807/oj/eng
5. Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions a European strategy for data. COM/2020/66 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52020DC0066
6. A European strategy for data. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/strategy-data
7. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2022/2555 від 14 грудня 2022 року про заходи для високого спільного рівня кібербезпеки на всій території Союзу, внесення змін до Регламенту (ЄС) № 910/2014 та Директиви (ЄС) 2018/1972 та скасування Директиви (ЄС) 2016/1148 (Директива NIS 2). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9a3_001-22#Text
8. Cyber Security Incident Response Plan. URL: https://www.dataguard.com/cyber-security/incident-response-plan/

Живко Зінаїда – докт. екон. наук, професор, професор кафедри менеджменту авіаційної діяльності, Українська державна льотна академія, м. Кропивницький, Україна;
Живко Михайло – канд. юрид. наук, молодший дослідник, Науковий центр інноваційних досліджень, Пюссі, Естонія;
Шегинська Анастасія – магістр комп'ютерних наук, магістр психології, молодший дослідник, Науковий центр інноваційних досліджень, Пюссі, Естонія

СПЕЦИФІКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИМІРУ ПРОЄКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПРОГНОЗИ

У сучасних умовах глобалізації, інтеграції України в європейські та міжнародні структури, значного прискорення цифрових трансформацій та росту ролі міжнародної технічної й фінансової допомоги, проєктний менеджмент став ключовим інструментом реалізації стратегічних, соціальних, інфраструктурних та інноваційних проєктів. Євроінтеграційні процеси вимагають адаптації українських стандартів управління проєктами до норм ЄС, практик НАТО, міжнародних донорських агентств, таких як Європейський банк реконструкції та розвитку, ЄС, Світовий банк.

Військовий конфлікт, реконструкція, відновлення інфраструктури, а також зміни у державному управлінні створюють підвищені вимоги до прозорості, управління ризиками, ефективного контролю та моніторингу. Ці обставини обумовлюють необхідність глибшого аналізу європейського виміру проєктного менеджменту в Україні – тобто, як вітчизняні практики відповідають європейським стандартам, як можна інтегрувати найкращі підходи, та які є специфічні виклики.

Під час дослідження теми виявляються такі ключові проблеми: 1) розрив між стандартами та практиками – українські проєкти (особливо державні та муніципальні) часто відстають за застосуванням методологій, управління ризиками, цифрових інструментів і практик звітності згідно з європейськими нормами; 2) нестача кадрового потенціалу – недостатній рівень підготовки проєктних менеджерів за міжнародними стандартами (PMP, PRINCE2, Agile / Scrum, європейські рамки управління програмами/портфелями); 3) бюрократичні та нормативні бар'єри – закони, регулювання й процедури, що часто є громіздкими або не адаптованими, що уповільнює реалізацію проєктів і доступ до фінансування з міжнародних джерел; 4) фінансова нестабільність і невизначеність у зовнішньому середовищі – коливання курсу валют, ризики воєнного часу, корупційні ризики, нестача прозорості, що знижує довіру донорів та інвесторів; 5) культурно-соціальні фактори – різниця у стилі управління, очікуваннях щодо відповідальності, ризику, обов'язків; низький рівень сприйняття ризику та змін; інертність у підходах.

Розглянемо деякі з відомих досліджень в Україні:

О. Б. Данченко та ін. в монографії «Проєктний менеджмент: управління наукомісткими проєктами та портфелями проєктів» (2023) розглянули ціннісно-орієнтоване управління, управління ризиками та конфліктами у наукомістких проєктах, рішення в умовах нестабільності [1]. Г. М. Тарасюк в праці «Розвиток проєктного менеджменту: основні методології та тренди» (2023) провів аналіз тенденцій розвитку проєктного менеджменту в Україні, зокрема цифрові трансформації, використання Agile / гібридних методів [2]. О. Большая, І. Іщенко в праці «Інноваційний розвиток проєктного менеджменту в Україні» (2023) зробили аналіз інноваційних підходів, використання технологій, навчання менеджерів [3]. Л. Тірбах: «Проєктний менеджмент: особливості застосування у публічному секторі» проаналізував дослідження специфіки державних проєктів, нормативно-організаційних проблем [4]. Ю. Г. Бочарова, Т. В. Кожухова, О. В. Іщенко, Ю. Б. Лижник а праці «Детермінанти ефективності проєктного менеджменту» здійснили аналіз факторів, що визначають ефективність управління проєктами в Україні [5].

Що може виділити наше дослідження серед попередніх? Передусім – це орієнтація на європейські нормативні рамки та стандарти: порівняльний аналіз із стандартами ЄС, Європейської Комісії щодо управління грантами, програмами, фондами. Врахування воєнного контексту України та його впливу на проєктний менеджмент – нестабільність, ризики безпеки, змінність зовнішніх умов. Інтеграція методологій Agile / гібридних / адаптивних моделей у державному та муніципальному секторах, які традиційно працюють за каскадними чи бюрократичними підходами. Аналіз інструментів цифрової трансформації, IT-систем моніторингу та контролю (електронні платформи, діджиталізація), які відповідають європейському стандарту прозорості та звітності. Включення практичного кейсу або емпіричного дослідження на рівні міського управління або регіональної громади, що реалізує міжнародні проєкти або гранти, для демонстрації адаптації європейських підходів.

На основі аналізу можна спрогнозувати: 1) зростання частки проєктів, що реалізуються за участі міжнародних донорів та грантів, у тому числі підходів ЄС;

відповідно – підвищення вимог до стандартів управління; 2) поширення гібридних моделей управління (частково Agile, частково Waterfall), особливо в проєктах, де є непевність, мінливість умов; 3) поглиблення цифровізації: платформи моніторингу, системи управління ризиками, звітності й фінансового аудиту – із застосуванням IT та аналітики даних; 4) зростання ролі сертифікаційних стандартів управління проєктами (PMP, PRINCE2, стандартів ЄС) серед проектних менеджерів й організацій; 5) посилення державної політики щодо прозорості, контролю, протидії корупції у проєктних процесах, законодавчих реформ, адаптації нормативів до європейської практики.

Висновки. Європейський вимір проєктного менеджменту – це не просто імпорт стандартів, а адаптація міжнародних практик до українських умов з урахуванням специфіки воєнного стану, державного управління, культурних особливостей.

Головні виклики – нормативна та бюрократична несумісність, кадрова підготовка, фінансова нестабільність та соціально-культурні бар'єри. Проте існує суттєвий потенціал: наукові дослідження, проєктні практики у бізнесі та публічному секторі вже починають адаптувати інноваційні методи; міжнародна допомога й гранти стимулюють підвищення стандартів.

На основі вищевикладеного можемо запропонувати:

1. Розробити на державному рівні нормативно-правову рамку подвійної відповідності – українських й європейських стандартів управління проєктами. Наприклад, адаптація стандартів ЄС, PRINCE2, ISO 21500, PMI PMBOK.

2. Створити освітні програми сертифікації з міжнародно визнаних стандартів, у тому числі для державних і муніципальних службовців.

3. Інвестувати в IT-інфраструктуру: системи моніторингу, електронні платформи, аналітику даних, відкриті реєстри проєктів, фідуційні механізми для забезпечення прозорості.

4. Створення центрів обміну кращими практиками та досвіду між організаціями, бізнесом, академією – зокрема, із залученням міжнародних партнерів.

5. Проведення емпіричних досліджень кейсів на місцях – муніципалітетів, регіональних громад, державних агентств – для виявлення успішних адаптацій європейських стандартів і формування рекомендацій.

6. Акцент на управління ризиками та стійкість проєктів в умовах нестабільності – розробка методик для реагування на форс-мажори.

Список використаних джерел:

1. Данченко О. Б., Савіна О. Ю., Бедрій Д. І., Гайдаєнко О. В., Меленчук В. М. Проєктний менеджмент: управління проєктами та портфелями проєктів у наукомістких галузях. Черкаси : Пономаренко Р. В., 2023. 315 с.

2. Тарасюк Г. М. Розвиток проєктного менеджменту: основні методології та тренди. *Economy, Managemet and Administration.* 2023. № 4 (106). С. 26–32.

3. Большая Оксана, Іщенко Інна. Інноваційний розвиток проєктного менеджменту в Україні. *Via Economica*. 2023. № 3, С. 21–26.

4. Тірбах Леся. Проєктний менеджмент: особливості застосування у публічному секторі. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2023. № 3. С. 78–83.

5. Бочарова Ю. Г., Кожухова Т. В., Іщенко О. В., Лижник Ю. Б. Детермінанти ефективності проєктного менеджменту. *Торгівля і ринок України*. 2023. № 53. С. 7–16.

Зелінська Олена – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЄС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ІНТЕГРАЦІЇ

Процес європейської інтеграції України вимагає адаптації національного митно-тарифного регулювання до стандартів та практик Європейського Союзу. Митно-тарифний механізм є не лише інструментом забезпечення надходжень до державного бюджету, а й важливим фактором розвитку міжнародної торгівлі, конкурентоспроможності вітчизняних виробників й інтеграції до спільного економічного простору.

Система митно-тарифного регулювання ЄС базується на принципах гармонізації, прозорості та передбачуваності. Основою незалежної митної та загальної торгової політики ЄС є *Єдиний митний тариф*, який був введений у 1968 р. після скасування внутрішніх митних кордонів між країнами-членами. Він встановлює єдині ставки ввізного мита на товари з третіх країн, що забезпечує функціонування єдиного внутрішнього ринку та рівні умови для усіх суб'єктів господарювання. Важливим аспектом є застосування тарифних преференцій у рамках угод про вільну торгівлю, що дає змогу розширювати економічні зв'язки з ключовими партнерами.

Мита дають перевагу в ціні для товарів місцевого виробництва над аналогічними товарами, які імпортуються, й вони підвищують доходи для урядів. Одним із результатів Уругвайського раунду були зобов'язання країн знизити тарифи та «прив'язати» свої ставки митних зборів до рівнів, які важко підвищити. Нинішні переговори в рамках Дохійського порядку денного продовжують зусилля в цьому напрямі в галузі сільського господарства та доступу до несільськогосподарських ринків [3].

Митно-тарифний механізм застосовується для *стимулювання імпорту екологічно чистої продукції або обмеження ввезення шкідливих товарів*, що сприяє екологічній безпеці суспільства. Також європейська система митно-тарифного регулювання спрямована на обмеження ввезення товарів, вироблених із порушенням прав людини або з використанням дитячої праці задля формування етичного споживання та захисту суспільних цінностей.

Важливим інструментом в європейському митно-тарифному механізмі є *митний контроль товарів*. З одного боку, контроль має фіскальну функцію, яка захищає інтереси бюджету ЄС та бюджетів окремих держав-членів. З іншого боку, він виконує захисну роль, пов`язану з безпекою життя та здоров`я людей, рослин, тварин та навколишнього середовища. Митний контроль ЄС – це зразковий засіб захисту усіх складників соціально-економічного розвитку країн-членів ЄС у поєднанні із захистом довкілля та культурного капіталу.

Приміром, новаторським інструментом ЄС з 2023 р., спрямованим на зменшення викидів парникових газів у глобальному масштабі є механізм коригування вуглецевих кордонів (CBAM). Цей інструмент є частиною «Зеленого курсу» ЄС (European Green Deal), який має на меті досягти вуглецевої нейтральності до 2050 р. [2]. Впровадження такого механізму спрямоване на стимулювання екологічно чистого виробництва як в країнах ЄС, так і за його межами. Європейський Союз активно застосовує інструменти CBAM, механізм яких вимагатиме від українських експортерів відповідності сучасним екологічним стандартам. Для України, як частини європейського торговельного ланцюга, дотримання екологічних вимог стає новим

важливим напрямом, що потребує адаптації виробництва, зокрема у галузях металургії й енергетики до вимог «зеленої» трансформації.

Реалізація політики CBAM сприяє адаптації імпортерів до нових умов, передбачає інвестування в модернізацію виробничих процесів для зниження вуглецевого сліду та дає змогу ринкам поступово перейти до екологічно сталого виробництва та міжнародної торгівлі [1].

Для нашої держави досвід ЄС є надзвичайно цінним у контексті виконання положень Угоди про асоціацію та поступової інтеграції до митного простору ЄС. Впровадження європейських підходів передбачає гармонізацію тарифної політики, модернізацію митної інфраструктури, зокрема використання системи електронного декларування, та посилення боротьби з митними правопорушеннями. Важливою є також адаптація українського законодавства до Митного кодексу ЄС (2008 р.), що визначає сучасні стандарти управління зовнішньоекономічними потоками.

На сьогодні Митний кодекс ЄС є процедурним фундаментом для митного регулювання в країнах-членах ЄС. Основні законодавчі акти ЄС встановлюють загальні принципи митного законодавства, проте конкретні митні процедури визначаються через акти вторинного законодавства, серед яких ключове місце займає саме Митний кодекс ЄС.

Особливої уваги заслуговує цифровізація митних процедур. Україна вже розвиває систему електронного декларування, проте важливим кроком є інтеграція до європейських інформаційних систем, зокрема New Computerised Transit System (NCTS), яка забезпечує прозорість і швидкість митних операцій під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Система електронного декларування дасть змогу зменшити адміністративний тиск на бізнес та забезпечить ефективну інтеграцію України в єдиний митний простір.

Не менш важливим аспектом митної політики європейських країн є застосування методів нетарифного регулювання, оскільки вони визначають якість товарів і послуг, які находять до внутрішнього ринку ЄС. Передусім це стосується уніфікації технічних регламентів і стандартів, що передбачають приведення українського законодавства у відповідність до директив ЄС, що, у свою чергу, створить прозорий механізм контролю якості продукції на основі принципу «єдиного вікна» для перевірок.

Окремим аспектом є застосування захисних торговельних інструментів, зокрема антидемпінгових та компенсаційних заходів. Вони дають змогу попереджати недобросовісну конкуренцію, демпінг та захищати внутрішній ринок. Також посилюється увага до боротьби з митними правопорушеннями та контрабандою, що передбачає підвищення прозорості процедур й інтеграцію до європейської системи запобігання та боротьби з шахрайством (OLAF).

Разом із тим Україна стикається з низкою системних викликів, серед яких – необхідність забезпечення балансу між захистом внутрішнього ринку та лібералізацією торгівлі, а також зменшення корупційних ризиків у митній сфері. Європейський досвід підтверджує, що прозорість й автоматизація митних процедур є ключовими передумовами для досягнення конкурентних переваг.

Отже, для України надзвичайно важливим є комплексний підхід, що поєднує гармонізацію тарифної політики з глибоким реформуванням нетарифних механізмів. Лише поєднання цих двох напрямів дають змогу нашій державі ефективно інтегруватися у спільний економічний простір Європейського Союзу, зміцнити конкурентні позиції на міжнародних ринках і забезпечити сталий економічний розвиток. Таким чином, окремі аспекти митно-тарифного регулювання ЄС можуть бути успішно застосовані в Україні на етапі інтеграції до європейського економічного простору.

Список використаних джерел:

1. Даценко А. Вплив «CBAM» на розвиток та конкурентоспроможність металургійної галузі України. *Економіка та суспільство*. 2024. № 70. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-99

2. Екологічна сертифікація CBAM. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustmentmechanism_en

3. World Trade Organization. *Tariffs.* 2021. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tariffs_e/tariffs_e.htm

Кицюк Ірина – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ

У 2025 році корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) у Європейському Союзі (ЄС) перебуває на етапі глибокої трансформації. Цей процес тісно пов'язаний із впровадженням Цілей сталого розвитку ООН (SDGs) й оновленою політикою ЄС у сфері сталого розвитку. Від добровільних ініціатив КСВ переходить до регульованого, інституціоналізованого підходу, інтегрованого у ширшу архітектуру сталого фінансування та корпоративної відповідальності.

Європейська Комісія послідовно працює над вдосконаленням нормативної бази у сфері сталого фінансування, намагаючись поєднати прозорість із пропорційністю вимог, а також забезпечити доступність системи як для великих корпорацій, так і для малих і середніх підприємств (МСП) [1]. У цьому контексті особливої актуальності набуває поєднання регуляторних механізмів із ринковими очікуваннями й інноваційними рішеннями.

1. Нормативні зміни у сфері КСВ.

1.1. Корпоративна звітність зі сталого розвитку (CSRD).

У 2025 р. Європейська Комісія ухвалила пакет змін до Директиви про корпоративну звітність зі сталого розвитку (CSRD). Серед ключових рішень [1]:

- "Stop the clock" – відтермінування вимог до 2028 р. для другої та третьої хвилі компаній;
- звуження охоплення CSRD: обов'язкова звітність стосується лише великих компаній із понад 1000 працівниками;
- запровадження добровільного стандарту VSME для МСП Voluntary Sustainability Reporting Standard for SMEs) [2; 3], який обмежує обсяг даних, що великі компанії можуть вимагати від постачальників («value-chain cap») [4];
- перегляд стандартів ESRS, спрямований на скорочення показників звітності, усунення дублювань та спрощення вимог [5].

Ці зміни мають на меті зменшення адміністративного навантаження, особливо на МСП, та підвищення узгодженості з міжнародними стандартами.

1.2. Таксономія ЄС.

Таксономія сталої економічної діяльності зазнає спрощення [6; 7; 8]:

- компанії звільняються від обов'язку звітувати про діяльність, що становить менше 10 % обороту, капітальних або операційних витрат;
- відбувається перегляд критеріїв DNSH («do no significant harm»);

- розширюється перелік видів діяльності, що можуть визнаватися «сталими».

Таким чином, система стає гнучкішою та зручнішою для бізнесу різного масштабу.

1.3. Регламент SFDR (Sustainable Finance Disclosure Regulation) у фінансовому секторі.

Регламент SFDR, який регулює розкриття інформації про сталість у фінансових продуктах, перебуває на етапі перегляду. Очікувані зміни включають [9; 10; 11]:

- чіткішу класифікацію фінансових продуктів за сталими характеристиками;
- гармонізацію з CSRD і таксономією;
- запобігання грінвошингу;
- спрощення для інвесторів і підвищення зрозумілості інформації.

Мета цих змін – зробити фінансовий сектор ефективним двигуном сталого розвитку, зміцнити довіру інвесторів та знизити ризики маніпуляцій із «зеленим» іміджем.

2. Сучасні виклики.

Нинішня система КСВ у ЄС стикається з низкою труднощів:

- надмірне регуляторне навантаження, яке особливо відчувають компанії першої хвилі;
- складність стандартів та невизначеність під час перехідного періоду;
- ризики для МСП, які хоч і не підпадають під прямі вимоги CSRD, але вимушені відповідати очікуванням великих компаній у ланцюгах постачання.

Ці проблеми потребують адаптивних рішень, які поєднують законодавчі вимоги з реальними можливостями бізнесу.

3. Основні тенденції трансформації КСВ.

Сучасна модель КСВ у ЄС формується під впливом таких ключових тенденцій:

- від добровільності до обов'язковості – КСВ дедалі більше закріплюється у законодавстві;
- пропорційність регулювання – впровадження стандарту VSME та «value-chain cap» для зменшення навантаження на МСП;
- принцип подвійної суттєвості – увага як до впливу бізнесу на довкілля й суспільство, так і до впливу зовнішніх факторів на бізнес;
- гармонізація з міжнародними стандартами – узгодження з GRI, ISSB, SASB;
- зростання значення ESG у фінансуванні – інтеграція екологічних, соціальних та управлінських показників у процеси доступу до капіталу;
- технологізація КСВ – використання ШІ, великих даних, блокчейну та ESG-платформ для збору й перевірки даних [12];
- посилення ролі стейкхолдерів – зростання впливу працівників, споживачів і громадськості на корпоративні рішення.

Отже, корпоративна соціальна відповідальність у Європейському Союзі еволюціонує від добровільної ініціативи до комплексної регуляторної та стратегічної системи. Вона стає невід'ємною частиною корпоративного управління та фінансової політики.

Попри численні виклики – надмірне навантаження, складність стандартів і перехідні труднощі – ЄС демонструє гнучкість і прагне досягти балансу між прозорістю й ефективністю. Інноваційні підходи, підтримка МСП і гармонізація зі світовими стандартами створюють умови для інклюзивного сталого переходу.

Таким чином, у новій конкурентній реальності компанії, які активно інтегрують принципи сталого розвитку, отримують не лише відповідність вимогам законодавства, а й стратегічні переваги на ринку, зміцнюючи свою репутацію, довіру інвесторів і довгострокову стійкість бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Sustainable finance. *European Commission* : website. URL: https://finance.ec.europa.eu/news/sustainable-finance-2025-05-21_en
2. Questions and answers: Recommendation on a voluntary sustainability reporting standard for small and medium-sized undertakings (VSME). *European Commission :* website. URL: https://finance.ec.europa.eu/publications/questions-and-answers-recommendation-voluntary-sustainability-reporting-standard-small-and-medium_en
3. Commission presents voluntary sustainability reporting standard to ease burden on SMEs. *European Commission :* website. URL: https://finance.ec.europa.eu/publications/commission-presents-voluntary-sustainability-reporting-standard-ease-burden-smes_en
4. Omnibus package. *European Commission* : website. URL: https://finance.ec.europa.eu/news/omnibus-package-2025-04-01_en
5. Press release - EFRAG Shares Revised ESRS Exposure Drafts and Launches 60-Day Public Consultation. *EFRAG :* website. URL: https://www.efrag.org/en/news-and-calendar/news/press-release-efrag-shares-revised-esrs-exposure-drafts-and-launches-60day-public-consultation
6. Commission to cut EU taxonomy red tape for companies. *European Commission* : website. URL: https://finance.ec.europa.eu/publications/commission-cut-eu-taxonomy-red-tape-companies_en
7. European Commission adopts revisions related to Taxonomy Regulation. *PWC :* website. URL: https://viewpoint.pwc.com/us/en/pwc/in-briefs/ib202503.html
8. Platform on Sustainable Finance response to the public consultation on the draft delegated act amending the EU taxonomy delegated acts. *European Commission* : website. URL: https://finance.ec.europa.eu/publications/platform-sustainable-finance-response-public-consultation-draft-delegated-act-amending-eu-taxonomy_en
9. Sustainability-related disclosure in the financial services sector. *European Commission :* website. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/disclosures/sustainability-related-disclosure-financial-services-sector_en#legislation
10. Platform Briefing on SFDR and summary of its response to the Joint ESAs Consultation on SFDR RTS. *European Commission :* website. URL: https://finance.ec.europa.eu/system/files/2023-07/230704-sustainable-finance-platform-briefing-esas-consultation-sfdr_en.pdf
11. Joint ESAs Opinion On the assessment of the Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR). JC 2024 06. 18 June 2024. URL: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/2024-06/JC_2024_06_Joint_ESAs_Opinion_on_SFDR.pdf
12. Загвойська Л., Соловій І., Пелюх О. Штучний інтелект і блокчейн у бізнесі 4.0: можливості та виклики для сталого розвитку. *Grail of Science.* 2025. № 48. С. 140–150. DOI: https://doi.org/10.36074/grail-of-science.10.01.2025.014

Козак Алла – канд. пед. наук, доцент кафедри іноземних мов та перекладу, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ У СФЕРІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Сучасний світ – це результат активної взаємодії різних культур, що є наслідком глобалізаційних й інтеграційних процесів, які суттєво змінюють систему міжнародних відносин та їх структуру. Сьогодні важливою складовою частиною життя є здатність людини адаптуватися до постійно змінюваного середовища, й це стосується не тільки економічних чи політичних процесів, а й культурних обмінів. Зокрема, у сфері міжнародної дипломатії одним із основних завдань є ефективне налагодження контактів між представниками різних культур, що вимагає високої комунікативної

компетенції. Тому основна мета дипломата – це не лише вміння вести переговори, а й уникати непорозумінь, що можуть виникнути через культурні відмінності.

Актуальність. Міжкультурні непорозуміння – це невід'ємний елемент комунікації між представниками різних культур. Знання мови співрозмовника, його традицій та менталітету є ключовими для успішної дипломатичної діяльності. Особливо важливо для фахівців дипломатичної сфери володіти знаннями та навичками, які дають змогу будувати взаєморозуміння на основі культурних відмінностей. Професійна компетентність у дипломатії передбачає здатність спілкуватися на високому рівні, беручи до уваги соціокультурні контексти й інтерпретацію меседжів, що сприяє ефективному діалогу між культурами.

Мета дослідження. Метою цього дослідження є аналіз основних аспектів міжкультурної комунікативної компетенції дипломата, необхідної для успішного розвитку міжнародних відносин.

Міжкультурна комунікація є широким поняттям, що охоплює різноманітні форми взаємодії між людьми або групами, які належать до різних культур [1]. Важливою є також інша дефініція, яка акцентує на адекватному взаєморозумінні учасників комунікації, що належать до різних національних культур. Таким чином, міжкультурна комунікація не зводиться лише до мовної взаємодії; вона включає в себе багатий контекст культурних особливостей, що можуть суттєво впливати на процеси міжнародних відносин.

Ключовим елементом міжкультурної комунікації є міжкультурна комунікативна компетенція, що визначається як здатність спілкуватися з представниками інших культур, володіючи певними знаннями, уміннями та навичками [2]. Це включає готовність до адаптації в новому культурному середовищі, прагнення до взаєморозуміння й здатність досягати поставлених цілей у складних міжкультурних умовах.

Структура міжкультурної комунікативної компетенції. До основних складників цієї компетенції можна віднести [3]:

- ***систему комунікативної компетенції*****,** яка охоплює соціальні правила спілкування, що включають як мовні, так і невербальні аспекти. Це також включає знання культурних традицій і контекстів, що впливають на ефективність взаємодії;
- ***систему епізодичної комунікативної компетенції*****,** яка дає змогу адаптуватися до нестандартних ситуацій та знаходити найкращі способи реагування на непередбачувані зміни в комунікативному контексті;
- ***систему доцільної компетенції*****,** яка стосується якості комунікації, що повинна бути не лише ефективною, а й конструктивною, спрямованою на створення атмосфери взаємоповаги та співпраці, навіть у разі значних культурних відмінностей.

З огляду на вимоги сучасного глобалізованого суспільства, недостатньо лише володіти іноземними мовами у традиційному лінгвістичному контексті. Справжня міжкультурна комунікація включає глибоке розуміння етнічних особливостей, традицій, історії та культурних норм, що допомагає уникати недорозумінь і сприяє розвитку ефективних міжнародних відносин [4].

Висновки. Міжкультурна комунікація в контексті дипломатії є не лише обміном інформацією між культурами, а й процесом взаємного навчання й адаптації. Вміння розуміти культурні різниці, адаптуватися до нових умов і вибудовувати ефективну комунікативну стратегію є основою міжкультурної компетентності дипломата. Саме ці навички дають змогу створювати продуктивні міжнародні зв'язки, сприяючи розвитку глобальних відносин і мінімізуючи ризик непорозумінь.

Список використаних джерел:

1. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Кропивницький : Центральноукраїнський держ. ун-т ім. В. Винниченка, 2012. 315 с.
2. Щербина В. М. Міжкультурна комунікація у сучасному соціокультурному просторі. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2013. 254 с.
3. Ларіна Н. Б. Міжкультурна комунікація й особливості її проявів. *Держава та регіони. Серія «Державне управління»*. 2013. № 2 (42). С. 15–18.
4. How important is Intercultural Competence to international diplomacy? URL: http://afs.org/category/learning/

Конончук Ірина – канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРОКУРАТУРИ

Згідно зі статтею 86 Договору про функціонування ЄС, із метою протидії правопорушенням, які посягають на фінансові інтереси ЄС, Рада ЄС уповноважена засновувати Європейську прокуратуру на основі спеціальної законодавчої процедури шляхом прийняття відповідного регламенту, зокрема в межах співпраці з Євроюстом [1]. Європейська прокуратура створена Регламентом Ради (ЄС) 2017/1939 і розпочала свою діяльність 01 червня 2021 р.

Регламент Ради (ЄС) 2017/1939 є основним правовим актом, що визначає статус, структуру, компетенцію та процедурні аспекти діяльності Європейської прокуратури. Особливістю правового статусу Європейської прокуратури є те, що вона діє як єдиний офіс на території всіх держав-членів, що беруть участь у посиленій співпраці. При цьому, як зазначено в ст. 5 Регламенту Ради (ЄС) 2017/1939, Європейська прокуратура є незалежним органом, який не приймає вказівок від будь-яких осіб за межами прокуратури, держав-членів, інституцій, органів, служб чи агенцій Союзу. Європейська прокуратура є незалежною інституцією ЄС зі статусом юридичної особи [2].

Європейська прокуратура організована на двох рівнях – центральному й децентралізованому. Центральний рівень складається з Колегії, постійних палат, Головного прокурора ЄС, його заступників, прокурорів ЄС й адміністративного директора. Головний прокурор ЄС організовує роботу Європейської прокуратури, керує її діяльністю й представляє її у відносинах з інституціями ЄС, державами-членами та третіми сторонами. До складу Колегії Європейської прокуратури входять Головний прокурор ЄС і по одному прокурору ЄС від кожної держави-члена. Колегія ухвалює рішення щодо стратегічних та загальних питань і правила процедури. За пропозицією Головного прокурора ЄС та відповідно до внутрішнього регламенту Європейської прокуратури, Колегія створює постійні палати. Кожна палата складається з голови й двох постійних членів та приймає оперативні рішення. Прокурори ЄС діють як зв'язуюча ланка між постійними палатами й уповноваженими прокурорами ЄС у своїх державах-членах. Вони здійснюють моніторинг виконання завдань Європейської прокуратури у своїх державах-членах у тісних консультаціях з уповноваженими прокурорами ЄС. Адміністративний директор є уповноваженою особою Європейської прокуратури, відповідальною за адміністративні й бюджетні питання [2].

Децентралізований рівень представлений уповноваженими прокурорами, які перебувають у державах-членах та діють від імені Європейської прокуратури й повинні мати такі самі повноваження, як національні прокурори, щодо розслідувань, переслідувань і передачі справ на розгляд до суду. У кожній із держав-членів може бути два або більше уповноважених прокурорів ЄС. Вони діють від імені Європейської прокуратури у своїх державах-членах.

Діяльність Європейської прокуратури ґрунтується на принципах, які забезпечують ефективність та законність її функціонування, а також гарантують дотримання прав і свобод осіб, що залучаються до сфери її компетенції. Регламент Ради (ЄС) 2017/1939 визначає основні принципи діяльності Європейської прокуратури. Основними принципами діяльності Європейської прокуратури є її незалежність, верховенство права, пропорційність, субсидіарність, колегіальність і внутрішня ієрархічність, неупередженість, справедливість, ефективність та економічність процесуальних дій, прозорість та підзвітність.

Законодавство ЄС передбачає систему спільної компетенції між Європейською прокуратурою та національними органами влади в протидії злочинам, що зачіпають фінансові інтереси Європейського Союзу, на основі права Європейської прокуратури на відкликання.

Регламент Ради ЄС № 2017/1939 визначає матеріальну, територіальну та персональну компетенції Європейської прокуратури. Матеріальна компетенція Європейської прокуратури передбачає наявність чітко визначеного переліку кримінальних діянь, розслідування й кримінальне переслідування яких безпосередньо входять до повноважень прокурорів зазначеного органу.

Територіальна юрисдикція Європейської прокуратури реалізовується шляхом здійснення повноважень щодо розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 23 Регламенту Ради ЄС № 2017/1939. Європейська прокуратура має повноваження стосовно злочинів, якщо їх учинено було:

– на всій території або частині території однієї чи декількох держав-членів;

– громадянином держави-члена, за умови що вона має юрисдикцію стосовно таких злочинів, якщо їх учинено поза межами її території;

– поза межами ЄС, особою, до якої на момент учинення злочину застосовуються Положення про персонал або умови працевлаштування, за умови що держава-член має юрисдикцію щодо таких злочинів, якщо їх учинено поза межами її території [2].

Національне законодавство держав-членів відіграє роль у визначенні компетенції й функцій Європейської прокуратури, у разі якщо в Регламенті Ради (ЄС) 2017/1939 щось залишається неврегульованим. Щодо питань, не охоплених Регламентом, уповноважені прокурори проводять розслідування відповідно до національного законодавства. У деяких випадках Регламент безпосередньо відсилає до застосування національного законодавства під час розслідувань Європейської прокуратури (правила щодо слідчих заходів, транскордонних розслідувань, примусового виконання та досудового арешту) [3, с. 118].

Отже, Європейська прокуратура є новим наднаціональним органом ЄС, створеним із метою посилення боротьби зі злочинами проти фінансових інтересів Союзу. Європейська прокуратура виконує досудове розслідування, кримінальне переслідування та виступає стороною обвинувачення в судах держав-членів до ухвалення остаточного рішення в справі. До категорії правопорушень, які підпадають під юрисдикцію Європейської прокуратури, належать шахрайство, пов’язане з використанням коштів бюджету ЄС; відмивання доходів, отриманих у результаті PIF-правопорушень; активна й пасивна корупція, а також умисне привласнення бюджетних ресурсів посадовими особами, уповноваженими на управління

фінансовими активами. Розслідування та кримінальне переслідування в справах, що підпадають під компетенцію Європейської прокуратури, здійснюються на децентралізованому рівні уповноваженими прокурорами.

Список використаних джерел:

1. Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU). Consolidated version. *Official Journal of the European Union*, C 202, 7 June 2016. URL: https://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law/treaties/treaties-force.html

2. Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office ('the EPPO'). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2017/1939/oj

3. Єні О., Кучинська О., Циганюк Ю. Європейська прокуратура: взаємодія з державами-членами ЄС та перспективи взаємодії з Україною : монографія. Київ : Норма права, 2023. 346 с.

Корнелюк Ольга – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

РОЗВИТОК ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ЧИННИК НАБЛИЖЕННЯ УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Сучасний етап розвитку України характеризується прагненням до інтеграції у європейський політичний, економічний та соціальний простір. Забезпечення відповідності вітчизняної екологічної й економічної політики стандартам Європейського Союзу є одним із напрямів цього процесу. Європейський зелений курс (European Green Deal), ухвалений у 2019 р., став головним стратегічним орієнтиром сталого розвитку ЄС, який передбачає досягнення кліматичної нейтральності до 2050 р., зменшення негативного впливу виробництва та споживання на довкілля, а також перехід до циркулярної економіки [6].

Циркулярна економіка є сучасною моделлю організації господарської діяльності, що ґрунтується на принципах скорочення використання природних ресурсів, повторного використання матеріалів та мінімізації відходів. Циркулярна модель спрямована на збереження цінності продуктів, матеріалів і ресурсів якнайдовше в економічному обігу. З погляду інтеграційних процесів, циркулярна економіка є не лише інструментом досягнення кліматичних цілей, а й важливим елементом забезпечення конкурентоспроможності економік країн, що орієнтуються на внутрішній ринок ЄС [3].

Європейський Союз є лідером у розробці та реалізації стратегій, спрямованих на перехід до циркулярної моделі розвитку. Починаючи з Circular Economy Action Plan (2015), ЄС визначив основні напрями дій у сфері управління відходами, ресурсоефективності та підтримки екологічних інновацій. У 2020 р. був ухвалений оновлений План дій із циркулярної економіки, інтегрований до Європейського зеленого курсу. Його головними завданнями визначено такі: зменшення кількості відходів та стимулювання повторного використання; перехід до сталих продуктів із тривалішим життєвим циклом; зниження залежності від імпортної сировини; створення нових робочих місць у «зеленому» секторі. Особлива увага приділяється галузям із високим ресурсним навантаженням (будівництво, енергетика, транспорт, сільське господарство, харчова й текстильна промисловість). ЄС стимулює

впровадження інноваційних технологій, підтримує розвиток екоіндустріальних парків і систем замкнених циклів виробництва у цих секторах [5].

Країни-члени ЄС демонструють різні підходи до реалізації цієї стратегії. Так, Нідерланди прагнуть стати повністю циркулярною економікою до 2050 р., активно розвиваючи концепцію «відходи = ресурс». Німеччина має розвинену систему управління відходами та дієву модель «зелених» інновацій у промисловості, Данія робить успіхи в розвитку біоекономіки та повторному використанні ресурсів в енергетиці, Швеція відома використанням екологічного дизайну та ефективної системи вторинної переробки. Завдяки системній політиці, ЄС вдалося підняти рівень переробки відходів, зменшити викиди парникових газів і водночас стимулювати економічне зростання в «зелених» секторах. Для України важливим є врахування цього досвіду та поступове впровадження подібних механізмів у власну економічну політику.

В Україні циркулярна економіка перебуває на порівняно початковому етапі становлення, проте інтерес до цієї моделі зростає під впливом євроінтеграційних процесів. У 2017 р. було ухвалено Національну стратегію управління відходами до 2030 р., яка передбачає поетапне зменшення обсягів захоронення відходів і розширення практик їхньої переробки. Також Україна взяла зобов'язання щодо гармонізації законодавства з директивами ЄС у сфері довкілля відповідно до Угоди про асоціацію [2; 4].

Разом із тим існує багато проблем, які стримують перехід України до циркулярної моделі, серед яких: інституційні бар'єри (відсутність достатньої координації між державними органами, недостатньо стимулів для суб'єктів бізнесу); фінансові обмеження (нестача інвестицій в інфраструктуру з переробки відходів, технології та дослідження); технологічні обмеження (недостатній розвиток інновацій у виробничі сфері); соціальні фактори (невисокий рівень екологічної культури й обізнаності населення).

Окрім цього, війна призвела до руйнування значної частини інфраструктури, збільшення обсягів відходів та зростання екологічних ризиків. Проте в умовах повоєнного відновлення циркулярна економіка може стати для України інструментом екологічної модернізації, засобом економічної стійкості й інтеграції до єдиного ринку ЄС.

Розвиток циркулярної економіки в Україні має безпосереднє значення для виконання вимог та стандартів, визначених Європейським зеленим курсом:

- гармонізація законодавства України із законодавством ЄС у сфері управління відходами, екодизайну та ресурсоефективності сприяє формуванню єдиних стандартів для підприємницької діяльності. Це відкриває доступ до європейських ринків, де одним із критеріїв конкурентоспроможності є відповідність принципам сталого розвитку;
- циркулярна економіка сприяє зменшенню залежності від імпорту сировини та енергоносіїв. Використання вторинних матеріалів та розвиток відновлюваної енергетики створять можливості для підвищення економічної стійкості країни, що особливо актуально в умовах воєнних викликів і глобальних криз постачання;
- запровадження циркулярних підходів стимулює інноваційну активність і науково-технічний прогрес. Українські підприємства, що беруть участь у програмах ЄС, отримують доступ до фінансування, знань і технологій, що дає змогу прискорити перехід до сталих бізнес-моделей;
- розвиток циркулярної економіки формує нові ринки праці та робочі місця у сфері екологічних технологій, переробки відходів, «зеленого» будівництва та

відновлюваної енергетики. Це створює соціально-економічні передумови для відновлення територій та підвищення добробуту населення;

• циркулярна економіка сприяє виконанню міжнародних кліматичних зобов'язань України та наближенню до цілі кліматичної нейтральності до 2050 р.

Перехід до нової моделі потребує системного підходу, який повинен охоплювати законодавчі, інституційні, фінансові, освітні та суспільні зміни. Серед перспективних напрямів розвитку варто виокремити формування екоіндустріальних парків із замкненими виробничими циклами, де відходи одних підприємств стають ресурсом для інших, а також модернізацію енергетики на основі відновлюваних джерел та біоекономіки, що сприятиме скороченню викидів і підвищенню енергетичної незалежності країни. Важливим завданням є здійснення «зеленої» реконструкції міст й інфраструктури із застосуванням принципів енергоефективності й екологічного будівництва. В аграрному секторі та харчовій промисловості можливе ефективне використання біогазу, органічних добрив і технологій мінімізації харчових відходів. Значну роль у запровадженні циркулярних ініцітив відіграватимуть інноваційні технології та стартапи у сфері ресайклінгу, апсайклінгу, екодизайну й цифрових інструментів для управління ресурсами [1].

Для реалізації таких змін, необхідно посилити законодавчу базу, гармонізувавши її з директивами ЄС щодо управління відходами, екодизайну, сталого виробництва та споживання, що створить єдині регуляторні рамки для бізнесу й органів влади; забезпечити належну фінансової підтримки шляхом використання механізмів державно-приватного партнерства, активного залучення європейських фондів та інвестицій у «зелені» проєкти; розвивати освітні програми та наукові дослідження, орієнтовані на формування компетенцій у сфері циркулярної економіки, оскільки саме знання й інновації виступають фундаментом довгострокових змін. Важливо створювати умови для активної участі громад і місцевого самоврядування у впровадженні циркулярних принципів. Адаптація європейського досвіду створює для України можливості якісної трансформації економіки, підвищення конкурентоспроможності та інтеграції до європейського простору.

Список використаних джерел:

1. Корнелюк О. А. Циркулярна та низьковуглецева економіка в системі інклюзивної трансформації України. *Інклюзивна відбудова України: економічна, соціальна та просторово-технологічна реінтеграція* : монографія / заг. ред. : Павліха Н. В. Луцьк : ФОП Косенко А. О., 2025. 267 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/ 28324/1/mon_ inkl_vidbud2025.pdf#page=151

2. Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#n8

3. Павліха Н. В., Корнелюк О. А. Циркулярна модель як інноваційна система відновлення конкурентоспроможності регіонів і територіальних громад в Україні у воєнний і повоєнний періоди. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Сер. Економічні науки.* 2023. Вип. 3 (103). С. 179–193. DOI: http://doi.org/10.31713/ve3202317

4. Україна затвердила Національний план з енергетики та клімату в день початку перемовин про вступ до ЄС. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-zatverdyla-natsionalnyi-plan-z-enerhetyky-ta-klimatu-v-den-pochatku-peremovyn-pro-vstup-do-ies

5. Circular Economy Action Plan. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en

6. The European Green Deal. Striving to be the first climate-neutral continent. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

Kruhlii Olena – PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Translation, Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine

THE ROLE OF UKRAINIAN LANGUAGE IN EUROPEAN UNION LANGUAGE POLICY

The Ukrainian language has gained great importance in Europe language policy since the beginning of Russia's full-scale invasion of Ukraine. Nowadays it is regarded not only as the national language of a sovereign state but also as an efficient tool of cultural identity, diplomacy, and foreign policy and European integration.

Ukrainian serves as a core element in shaping national self-consciousness. For European institutions supporting the Ukrainian language means recognizing Ukraine's right to cultural distinctiveness and resisting forced assimilation. The European Parliament frequently emphasizes the use of Ukrainian alongside other EU languages during official sessions involving Ukrainian representatives. In 2023 Ukrainian began to be used more widely within EU institutions. The European Parliament and the Council of Europe allow Ukrainian translations of key documents, which expand Ukraine's participation in political processes. Major EU events such as the EU-Ukraine summits now include full Ukrainian interpretation services.

Interest in learning Ukrainian has grown across many European countries including Germany, Poland, Lithuania, the Czech Republic, and others. This trend reflects the desire of Europeans to integrate Ukrainian culture into educational and cultural area. Many academic institutions have expressed willingness to offer support to Ukrainians working and studying abroad as well as to students and academics that have already fled the country both in Europe and around the world. The support is mainly academic, financial, and counseling [1].

The University of Greifswald in Germany offers extra course on Ukrainian language and culture to supplement the existing B.A. and M.A. degree courses at the Faculty of Arts and Humanities introducing Ukrainian language courses as part of the modern language programs [2]. A few universities in Poland offer Ukrainian language courses within their Slavic studies departments. The Jagiellonian University in Poland provides Polish and Ukrainian Studies program which combines various disciplines. It is aimed at both Polish-speaking and Ukrainian-speaking students. It is related with major forms of cooperation in the political, social, cultural and economic fields between Poland and Ukraine as well as Polish and European Eastern policy, socio-political changes and European integration of Ukraine [3].

The large Ukrainian diaspora within the EU requires recognition of Ukrainian in education, media, and cultural initiatives. This aligns with the EU's broader policy on protecting linguistic diversity. For example, in Lithuania Ukrainian children in schools are offered the opportunity to study their native language as part of national minority education programs. According to the chancellor of the Ministry of Education, Science and Sports, Julius Lukošius, currently about 15 percent Ukrainian children who arrived in Lithuania can study in their native language. Out of more than 2,000 educational specialists who arrived, about 400 are already working in the Lithuanian education system [4].

Additionally, since 2022, Lithuania has allowed Ukrainians who were forced to relocate due to the war to study at its HEIs for free, with Vilnius covering 60% of the tuition costs for Ukrainian students, and the remaining amount covered by the Lithuanian HEIs. In

2023, Lithuania allocated 4.6 million Euros to fund the education of over 1,000 Ukrainians. In 2024, Lithuania will continue to compensate the tuition costs for Ukrainian students already enrolled in the country's HEIs [5].

Recently, Germany has introduced a profound innovation. Ukrainian will be taught as a second foreign language in some schools as a response to the increasing number of Ukrainian children studying in German schools due to the war in Ukraine. According to DW, more than 200,000 Ukrainian children were enrolled in German schools at the end of the last 2024 school year. In most schools students from Ukraine have the opportunity to study partially or fully in their native language. Many Ukrainian teachers have been hired by many German schools. According to the data provided by the state ministries of education, about 1000 teachers from Ukraine work in Bavaria, North Rhine-Westphalia, and Baden-Württemberg. It demonstrates an important role of Ukrainian-speaking teachers in supporting education for Ukrainian children abroad as well as Ukraine integration in Europe.

The state of Hesse has taken an unprecedented step: starting with the new 2024 school year, Ukrainian has become one of the possible second foreign languages that students can choose to study. There are about 200 Ukrainian teachers in Hesse, and now their knowledge will be used to teach Ukrainian not only to children from Ukraine, but also to German students who are interested in learning the language and culture of Ukraine. The pilot project will be launched in 16 schools in Hesse, including those in Frankfurt am Main, Kassel, and Wiesbaden. The state ministry of education notes that this step will help strengthen European self-identification and future economic cooperation with Ukraine [6].

Supporting Ukraine and Ukrainian language at the European level is viewed as a symbol of resistance to imperial practices that attempt to impose Russian as a dominant language. Thus, Ukrainian has become part of Europe's broader policy of defending democratic principles and cultural diversity. EU campaigns promoting freedom of expression and multilingualism now include Ukrainian as a language of resilience and solidarity.

In 2024 EU launched a new all-Ukrainian communication campaign "*Together We Learn and Grow. The EU and Ukraine Creating a Common European Future*" on EU support for education and youth in Ukraine in times of war. The campaign was geared towards raising awareness and creating an informed understanding among a diverse audience at large about the EU's contribution to accessible and comprehensive education in Ukraine, including the possibility of integration into the European Education Area; the EU's contribution to a safe and continuous lifelong education as well as new opportunities for Ukrainian youth and the academic community enabled by EU-funded programmes and projects. It will give comprehensive support to enable continuous sustainable education and to provide the country with professionals at all levels [7].

Thus, Ukrainian language plays a crucial role not only within Ukraine but also in shaping Europe's language policy. It strengthens cultural pluralism, supports democratic resilience, and affirms Ukraine's position as an integral part of the European community.

References:

2. List of Universities helping Ukrainian Students. URL: https://erudera.com/resources/list-of-universities-helping-ukrainian-students

3. University's Ukrainicum. URL: https://slawistik.uni-greifswald.de/en/study/study-offers/ukrainicum/

3. Polish and Ukrainian Studies. URL: https://studia.uj.edu.pl/en_GB/kierunki/wsmip/studia.pols.ukra

4. IOM Lithuania: Inclusion of Ukrainians in Lithuanian education – challenges become opportunities. URL: https://lithuania.iom.int/news/iom-lithuania-inclusion-ukrainians-lithuanian-education-challenges-become-opportunities

5. Lithuania Continues to Support Ukrainian Students! URL: https://mon.gov.ua/en/news/lytva-prodovzhuie-pidtrymku-ukrainskykh-studentiv
6. Interest in the Ukrainian language in higher education institutions. URL: https://visitukraine.today/
7. The EU and Ukraine Creating a Common European Future. URL: https://eu4ukraine.eu/en/whats-happening-en/campaigns-en/together-we-learn-and-grow-en/together-we-learn-grow.html

Кулик Сергій – канд. політ. наук,
доцент, доцент кафедри міжнародних
відносин, Волинський національний
університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

ДОСВІД ЗАПРОВАДЖЕННЯ FAN ID В КРАЇНАХ СВІТУ

Заходи безпеки на спортивних об'єктах завжди були актуальними. Так, під час правління прем'єр-міністра Великої Британії М. Тетчер ухвалили низку законів, що карали за насильство на стадіонах і прилеглих територіях. Також М. Тетчер ініціювала введення карток уболівальників, так званих «Fan ID», тобто своєрідних перепусток на спортивну подію. У зв'язку з цим виникла нова форма контролю за глядачами на стадіонах. Fan ID обмежують вільне відвідування футболу й дозволяють контролювати й отримувати інформацію про кожного, хто відвідує стадіон. Ці зміни вплинули як на шанувальників спорту, так й організаторів подій, що призвело до необхідності адаптації до нових правил.

Останніми роками заходи безпеки на футбольних матчах значно посилили, а у декількох країнах світу діють ідентифікаційні картки уболівальника. Першою систему Fan ID на іграх національного чемпіонату (Серія А, В та С) запровадила Італійська Республіка. Міністр внутрішніх справ Р. Мароні просував ідею «Tessera del Tifoso» у зв'язку з масовими заворушеннями на стадіонах, що кілька разів закінчилися трагедією. У сезоні 2009/2010 Міністерство внутрішніх справ Італії запровадило систему офіційно й з сезону 2011/2012 наявність Fan ID була обов'язковою для всіх, навіть незважаючи на те, що закон не був схвалений парламентом.

Паспорт вболівальника – це пластикова картка з чіпом, фотографією власника й основною інформацією про нього. Дітям до 14 років карта не потрібна, але її все одно можна отримати, заповнивши форму на сайті клубу. Після перевірки в системі правоохоронних органів вболівальнику надходить відповідь або зі схваленням, або з відмовою. Термін випуску картки – від 7 до 30 днів. Кожен клуб має свою власну картку вболівальника. Її вартість варіюється від 10 до 20 євро – кожен клуб встановлює свою ціну, деякі випускають безкоштовно за умови, що у фаната є сезонний абонемент. Fan ID в Італії – це банківська кредитна картка, з її допомогою можна купити квиток на гру, користуватися банківськими послугами. Міністерство внутрішніх справ унеможливило отримання картки вболівальника будь-ким, хто був засуджений, навіть без остаточного вироку, за злочини, скоєні на стадіоні протягом останніх п'яти років, або тим, хто отримав заборону на участь у заходах на стадіоні [2].

Вболівальники й відомі футболісти розкритикували запровадження картки вболівальника. Частина італійських клубів, наприклад, «Рома», об'єдналися з фанатами й погодили продавати квитки без карти вболівальника. Крім того, виник «чорний» ринок збуту ідентифікаційних карток. Їх продавали за підробленими документами – будь-хто міг потрапити на стадіон, заплативши трохи більше вартості

квитка. Коли цю схему припинили, ультрас почали бойкотувати походи на стадіон, що завдало збитків клубам – їхні керівники почали виступати за скасування Fan ID.

Згодом картка, що була створена як засіб контролю з боку уряду для виявлення небезпечних суб'єктів на стадіонах, стала атрибутом лояльності. Кожен клуб додав до документа низку додаткових послуг, спрямованих на те, щоб зробити життя вболівальника приємнішим: знижки на купівлю квитків і товарів з фан-шопу, прохід на заходи клубу й ранній доступ до продажів квитків.

Очевидний спад відвідуваності в одній із найбільш футбольних країн світу й жорсткі протести фанатів спонукали ініціаторів «tessera» пом'якшити проєкт. У серпні 2017 р. був підписаний Меморандум про взаєморозуміння. Відтоді наявність карти потрібна тільки для матчів, що їх правоохоронні органи вважають такими, що становлять високий ризик для громадського порядку, насамперед, дербі та ігор затятих суперників. З цієї причини клуби перетворили картку вболівальника на картку учасника. Сучасна «tessera» необхідна лише для купівлі квитка на виїзний сектор (купити квиток на домашню трибуну суперника ніхто не забороняє). Іноземним уболівальникам картка також не потрібна.

У чемпіонаті Туреччини з квітня 2014 р. діє карта «Passolig Card». У середовищі фанатів відома жорстокість турецьких ультрас: протягом багатьох років дербі та матчі в єврокубках закінчувалися кров'ю та різаниною. Фанати безперешкодно проносили на стадіони небезпечні предмети, що їх потім застосовували у бійках: ножі, палиці різних розмірів і гостроти, петарди. Уряд намагався з цим боротися, але не дуже успішно. Запеклі бійки траплялися навіть під час матчів. Використовуючи паперовий квиток, що не містив жодної особистої (ідентифікаційної) інформації, винуватці часто уникали покарання за свої злочини.

Крім того, у створенні карти «Passolig» не обійшлося без політики. У 2013 р. почалися масові протести у зв'язку з планами уряду вирубати дерева у парку Гезі на майдані Таксім у центрі Стамбула. На їхньому місці планували побудувати торговельні центри й транспортні розв'язки. Активними учасниками акцій були футбольні фанати трьох місцевих і водночас найпопулярніших клубів у країні – «Галатасарай», «Фенербахче» і «Бешикташ». Ворогуючі угрупування фанатів об'єдналися, все завершилося зіткненням із правоохоронними органами. Парк вдалось відстояти, але президент Турецької Республіки Р. Ердоган вирішив взяти під контроль усі фанатські угруповання. Тому 14 квітня 2014 р. з'явився закон № 6222 «Про запобігання насильству й безладам на спортивних об'єктах». Відповідно до нього всім бажаючим потрапити на стадіон двох вищих ліг потрібно було зареєструватися у системі квитків «Passo» й отримати картку «Passolig Card». Від паперових квитків відмовилися. Федерація футболу Туреччини пояснювала, що нововведення дасьб змогу убезпечити трибуни від хуліганів, прискорить прохід на стадіон, а також завдасть потужного удару по «чорному» ринку квитків. Крім того, на всіх аренах ввели систему відеофіксації та розпізнавання обличь.

«Passolig Card» – це модифікована передплачена персональна кредитна/дебетова картка (MasterCard). На ній написано повне ім'я, номер паспорта, номер мобільного телефону, дата народження, фотографія й логотип клубу за який ви вболіваєте [7]. Документ включає функцію проїзного, а за допомогою акаунту в системі «Passo» у 2019 р. її функціонал розширили й тепер також можна забронювати квитки на концерти, шоу, в кіно, театр. Оформлення картки платне – вартість залежить від клубу, який підтримує вболівальник: чим відоміша команда, тим дорожче обійдеться картка, всього сім цінових категорій. Так, фанати «Бешикташа» й «Галатасарая» платять 48,5 турецьких лір, «Фенербахче» – 48 лір, «Трабзонспора» – 40,5 лір, «Анкарагюджю» – 36 лір, інші – 27,5 лір. При цьому, якщо при реєстрації вболівальник вибрав якийсь конкретний клуб, то потрапити зі своєю карткою на матч інших команд, в якому не бере участь його фаворит, він не зможе. Таке обмеження було введено для уникнення провокацій і сутичок. Середній час доставки картки становить 15 днів. Картку потрібно поповнювати щорічно, в іншому випадку вона буде деактивована й вболівальник втратить можливість купувати

квитки. Комерційна система має переваги – зі створенням проєкту клубам пообіцяли відраховувати 47 % прибутку від продажу кожної картки. Щоб купити квиток на футбол у Туреччині, потрібно сплатити за нього через «Passolig».

Для туристів і гостей на трибунах передбачений одноразовий пропуск. Його можна оформити на стадіоні – вартість становить 15 лір. При покупці необхідно вказувати ті ж дані, що й при оформленні повноцінної карти [6].

Турецькі фанати сприйняли систему протестами. Причин цього було декілька. По-перше, збір значної кількості інформації. Крім стандартної паспортної інформації, вболівальники повинні зазначати місце роботи, адресу фактичного проживання й сімейний стан. По-друге, картки випускав маловідомий «Aktifbank», пов'язаний із зятем Р. Ердогана. Вболівальники були переконані, що таким чином банк наповнював свою клієнтську базу, бо при оформленні «Passolig Card» вони автоматично ставали клієнтами банку. «Асоціація солідарності з правами вболівальників» («Taraf-Der»), що захищала права уболівальників, закликали повністю бойкотувати «Passolig». «Taraf-Der» подала на «Aktifbank» і федерацію футболу в суд, стверджуючи, що особисті дані фанатів не захищені, а запровадження «Passolig» суперечить Європейській конвенції з прав людини. Практика підтвердила правоту «Taraf-Der»: у листопаді 2014 р. перед дербі «Бешикташ» – «Фенербахче» через збій «Passolig» дані фанатів опинилися у відкритому доступі. Тоді «Aktifbank» і ТФФ випустили шаблонну заяву: «Ми розуміємо почуття вболівальників із цього питання та приймаємо їхні вимоги. Ми змінимо роботу системи відповідно до їхніх побажань». Розгляд справи тривав довго. Отримавши відмову від судів нижчої інстанції, «Taraf-Der» намагалась її оскаржити у Конституційному суді, але безуспішно. По-третє, разом із «Passolig» ввели систему відеофіксації – на стадіонах встановили систему відеоспостереження із розпізнаванням особи. Після її введення порушникам блокувати «Passolig» і виписували їм тривалі заборони на відвідування – від трьох до шести ігор. Тому фанати оголосили, що не будуть оформляти «Passolig Card». Відвідуваність матчів зменшилась (у середньому на 50–60 %), клуби – втратили доходи й спонсорів, але уряд не змінив свого рішення. Вболівальники протягом чотирьох років бойкотували систему, але у 2018 р. почали поступово повертатися на трибуни.

Невдоволення фанатів перед виборами 2018 р. намагався використати М. Індже, кандидат у президенти Туреччини від опозиційної Республіканської народної партії. Він заявив: «Passolig» служить двом цілям. Одна – фінансування поплічників Р. Ердогана, а інша – створення профілю людей. Тож, коли Ердоган вийде на стадіон, вони не зможуть його освистати. Це поліцейський запобіжний захід»» [3]. Однією з передвиборчих обіцянок М. Індже було: «Якщо мене оберуть, я негайно скасую «Passolig»» [8].

У лютому 2024 р. Асоціація футбольних клубів прийняла рішення, що після закінчення сезону 2023/24 припиняє діяти контракт двох найсильніших ліг країни з «Aktifbank», який випускав картки «Passolig», а клуби матимуть можливість самостійно займатися реалізацією квитків або укладати контракти з різними підрядниками для створення системи з їхнього продажу. Це рішення однак не означало, що потрапити на трибуни можна без реєстрації в системі «Passo» [9]. Асоціація нагадала про те, що закон «Про запобігання насильству й безладам на спортивних об'єктах» продовжує діяти, тому надавати свої паспортні дані та реєструватися в системі для походу на футбол все ще потрібно.

У Мексиці рішення про впровадження Fan ID прийняли усередині січня 2022 р. Причин було лише дві. Перша – гомофобні вигуки, що регулярно лунали з трибун, і за які мексиканських фанатів неодноразово карали. Друга – масова бійка на стадіоні «Коррехидора» в Керетаро 5 березня 2022 р. Між фанатами «Атласу» й «Керетаро» після фінального свистка виник конфлікт, що переріс у бійку, під час якої постраждало 26 осіб, з них троє були доставлені до лікарень у важкому стані.

Концепцію цифрового обліку глядачів представили у Мексиці в листопаді 2022 р. [5]. Спочатку система запрацювала на матчах збірної Мексики. Футбольна федерація Мексики намагалася таким чином гарантувати, що «футбольні матчі будуть сімейним видовищем для всіх, вільним від проявів дискримінації, де вболівальники знайдуть середовище здорового співіснування». Для іноземних вболівальників, які відвідують стадіон, ідентифікатор вболівальника також обов'язковий [4]. Після цього Федерація футболу Мексики прийняла рішення, що це буде діяти й у матчах національного чемпіонату вищого дивізіону. До квітня 2023 р. підключити систему Fan ID міг кожен клуб за бажанням. Починаючи з 20 квітня 2023 р. із 16-го туру чемпіонату, електронний документ потрібний для фанатів усіх 18 команд на 17 стадіонах найвищої професійної футбольної ліги Мексики (Liga MX) [1].

Для всіх уболівальників є обов'язковим пред'явлення паспорта вболівальника біля входу на стадіони [10]. Fan ID Liga MX – це QR-код, що зберігається у телефоні. Квитки, придбані для відвідування матчів, пов'язані із особистими даними вболівальників, що зберігаються в єдиному онлайн-реєстрі. Під час реєстрації вносять ім'я, дату народження, фотографію й біометричні дані, сімейний стан, рід занять, адресу, номери контактних телефонів, адресу електронної пошти та посвідчення особи. У Мексиці Fan ID обов'язковий навіть для дітей. Важливо, що інформацію збирає Федерація футболу, а не держава. Отримати доступ до них правоохоронні органи можуть тільки після офіційного запиту.

Введення Fan ID Liga MX у Мексиці сприйняли спокійно. Уболівальникам, футболістам, тренерам, журналістам набридло втрачати очки від дій хуліганів. Крім того, у Мексиці ніхто не пов'язує запровадження Fan ID із посиленням державного контролю над громадянами й вболівальниками.

Отже, запровадження картки вболівальника у різних країнах світу викликало суперечливі результати. Основною причиною їхнього запровадження були масові заворушення на трибунах. До переваг застосування Fan ID належить: прискорене проходження контрольно-пропускних пунктів, прозорість та можливість відстеження входу та виходу вболівальників; можливість створення єдиної бази даних, що дає змогу проводити маркетингові дослідження та покращити фанатський досвід. Серед шанувальників футболу існують різні думки щодо цього: деякі вважають, що це ефективний спосіб підвищити порядок на трибунах, тоді як інші вважають це обмеженням своєї свободи. Це здебільшого характерно для країн із недемократичними політичними режимами, наприклад, Туреччини. Запровадження карток на законодавчому рівні тут пов'язують із політизацією спорту в країні, а саме, особистим втручанням президента Р. Ердогана у діяльність клубів, національної федерації та всезростаючим контролем державної влади над громадянами.

Висновки. Як засіб державного контролю для виявлення небезпечних осіб на стадіонах Fan ID згодом стала інструментом лояльності, що його використовують клуби у різних країнах світу. Футбольні клуби до початкового призначення картки додали низку інших послуг, спрямованих на те, щоб враження вболівальників від перебування на стадіоні були більш приємними. Тому поступово карти вболівальників запроваджують у різних країнах світу на різних рівнях.

Список використаних джерел:

1. A partir del 20 de abril, FAN ID obligatorio. URL: https://ligamx.net/cancha/detallenoticia/42744/a-partir-del-20-de-abril-fan-id-obligatorio

2. Cos'è la tessera del tifoso: costi, come funziona e come farla. URL: https://www.dazn.com/it-IT/news/calcio/cose-la-tessera-del-tifoso-costi-come-funziona-e-come-farla/3j77c9b1cpek13wqizufjhsjb

3. Cumhurbaşkanı Adayı İnce: «Wikipedia'yı Açıp, Passolig'i Kaldıracağım». URL: https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/adana/cumhurbaskani-adayi-ince-wikipediayi-acip-passoligi-kaldiracagim-12813453

4. FMF anuncia que pedirán Fan ID para asistir al México vs Jamaica. URL: https://www.espn.com.mx/futbol/mexico/nota/_/id/11795029/mexico-vs-jamaica-fmf-anuncia-que-peidiran-fan-id

5. Hernandez C. After last year's fan violence in Queretaro, has Fan ID technology ensured safety for Liga MX fans? URL: https://www.espn.com/soccer/story/_/id/37673027/after-last-year-fan-violence-queretaro-fan-id-technology-ensured-safety-liga-mx-fans

6. How do I get a Passolig card? URL: https://www.turkishfootballnews.com/how-do-i-get-a-passolig-card/

7. Jean-Benoit. Comment acheter une carte Passolig pour assister à un match de football en Turquie? URL: https://www.tourdumonde5continents.com/comment-acheter-une-carte-passolig-pour-assister-a-un-match-de-football/

8. Muharrem İnce: Anketler Erdoğan'ın uykusunu kaçırır. URL: https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44347647

9. Passolig kalktı mı, ne zaman sona erecek? Son dakika Kulüpler Birliği'nden önemli açıklama. URL: https://www.ntvspor.net/futbol/passolig-kalkti-mi-ne-zaman-sona-erecek-son-dakika-kulupler-birliginden-onemli-aciklama-65d3439e15d2e0006321f5db

10. Torres M., Gittins W. Liga MX introduces FAN ID: How can I get one? URL: https://en.as.com/soccer/liga-mx-introduces-fan-id-how-can-i-get-one-n

Кухарик Вікторія – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ДЕТЕРМІНАНТИ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Цифровізація стала визначальним чинником розвитку сучасної світової економіки та сформувала нові формати міжнародної взаємодії. У цих умовах зростає роль цифрової економічної дипломатії, яка забезпечує просування економічних інтересів держав та інтеграцію цифрових технологій у зовнішньоекономічну політику. Для Європейського Союзу цей напрям є ключовим елементом стратегії цифрового десятиліття, адже сприяє створенню єдиного цифрового простору, розвитку інновацій та підвищенню конкурентоспроможності на глобальних ринках. Системний підхід до формування цифрової економічної дипломатії поєднує політичні, економічні та технологічні інструменти, що дає змогу досягати стратегічних цілей та відповідати на виклики глобальної цифрової трансформації.

Цифрова економічна дипломатія Європейського Союзу розглядається як комплексна система, що інтегрує цифрові технології, економічну політику та дипломатичні інструменти для просування інтересів Союзу на глобальному рівні. Такий підхід сприяє формуванню єдиного цифрового простору, зміцнює конкурентоспроможність європейських компаній і підтримує економічну присутність ЄС на міжнародних ринках [7].

У структурі цифрової економічної дипломатії ключовими є стратегічні завдання, що охоплюють просування цифрової єдності ЄС, гармонізацію нормативних стандартів, стимулювання інноваційної діяльності та захист інтелектуальної власності. Значна увага приділяється створенню привабливого інвестиційного іміджу

ЄС, підтримці технологічних кластерів і презентації європейських цифрових рішень на глобальних майданчиках [6].

Функціональна модель цифрової економічної дипломатії поєднує три блоки: комунікативний, що забезпечує багаторівневу цифрову взаємодію з міжнародними партнерами; аналітичний, який включає моніторинг глобальних цифрових трендів й оцінку ризиків; та репрезентативний, спрямований на позиціонування ЄС як надійного партнера у сфері цифрових технологій і кібербезпеки [1].

Принципи цієї політики, визначені Європейською декларацією про цифрові права та принципи для цифрового десятиліття (2022), включають цифровий суверенітет, людиноцентричність трансформації, інклюзивність та безпеку цифрової інфраструктури. Їх реалізація сприяє захисту європейських цифрових цінностей, створенню рівних можливостей для громадян та розвитку спільної системи кіберзахисту [4].

Механізми реалізації цифрової економічної дипломатії охоплюють інституційний рівень (координація Єврокомісії, Європарламенту та національних урядів), фінансовий (програми Horizon Europe і Digital Europe Programme) та нормативно-правовий (гармонізація цифрового законодавства, застосування GDPR, DSA, DMA), [3].

Серед основних викликів розвитку – геополітична конкуренція у сфері технологій, посилення кіберзагроз та необхідність балансування між цифровим суверенітетом і глобальною співпрацею. Перспективи пов'язані з поглибленням інтеграції держав-членів у єдиний цифровий простір, розширенням міжнародних партнерств і формуванням глобальних стандартів цифрової економіки під лідерством ЄС [5].

Цифрова економічна дипломатія європейських інституцій виступає важливим інструментом забезпечення економічної присутності та політичного впливу ЄС у світі. Вона поєднує класичні дипломатичні методи із сучасними цифровими рішеннями, що дає змогу підвищити ефективність комунікацій, захистити стратегічні інтереси та сформувати сприятливі умови для інноваційного розвитку. Подальший прогрес у цій сфері залежить від узгодженості політики держав-членів, розвитку цифрових компетенцій та спільних інфраструктур, а також від здатності ЄС формувати глобальні стандарти цифрової економіки. Це відкриває перспективи зміцнення позицій Союзу як лідера цифрової трансформації та забезпечення сталого економічного зростання в умовах глобалізації.

Список використаних джерел:

1. Azeez I. A. A. The Influence of Digital Diplomacy on Foreign Policy. *Journal of Tourism Economics and Policy*. 2023. Vol. 3 (3). P. 189–203. URL: https://journalkeberlanjutan.com/index.php/jtep/article/view/770/682

2. European Commission. *Digital Europe Programme*. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/digital-programme

3. European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/european-declaration-digital-rights-and-principles-digital-decade

4. European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/european-declaration-digital-rights-and-principles-digital-decade

5. Lewin Schmitt. WHAT'S IN A TWEET? Twitter's impact on public opinion and EU foreign affairs. 2021. DOI: https://doi.org/10.24241/docCIDOB.2021.11

6. Maulana Y. I., Fajar I. Analysis of Cyber Diplomacy and its Challenges for the Digital Era Community. *IAIC Transactions on Sustainable Digital Innovation* 2023. Vol. 4 (2). P. 169–177. DOI: https://doi.org/10.34306/itsdi.v4i2.587

7. Nešković S., Đelić A. T., Duljević B. Digitalization of economic diplomacy and logistics with reference to the COVID pandemic-19. *Ekonomija: teorija i praksa*. 2023. Vol. 16(1). P. 217–229. URL: https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2217-5458/2023/2217-54582301217N.pdf

Лугова Марина – канд. екон. наук,
старший викладач кафедри
міжнародних економічних відносин,
Волинський національний
університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Європейська інтеграція України визначається не лише як стратегічний зовнішньополітичний курс, а й як внутрішня потреба модернізації держави. Шлях до членства в Європейському Союзі охоплює системні перетворення в політичній, правовій, економічній та соціальній сферах. Ці зміни неможливі без використання сучасних управлінських технологій, серед яких особливе місце посідає управління проєктами.

В умовах війни та відбудови країни проєктний підхід набуває ще більшого значення, адже він забезпечує концентрацію ресурсів на пріоритетних напрямах, координацію дій різних стейкхолдерів, прозорість використання міжнародної допомоги, моніторинг результатів реформ і відновлення. Таким чином, управління проєктами стає не просто технічним інструментом, а й стратегічною умовою інтеграції України до ЄС.

Управління проєктами базується на стандартах (PMBOK, PRINCE2, Agile, IPMA, ISO 21500), які визначають універсальні принципи:

- цільова спрямованість (фокус на результаті, а не на процесі);
- ресурсна обмеженість (час, бюджет, трудові ресурси);
- життєвий цикл проєкту (ініціювання, планування, виконання, моніторинг, завершення);
- управління ризиками (ідентифікація, аналіз, реагування);
- залучення стейкхолдерів (держави, бізнесу, громад, міжнародних партнерів) [1; 4].

В європейському контексті проєктне управління виступає не лише технічною методологією, а й культурою ведення змін, що ґрунтується на принципах прозорості, інклюзивності та сталого розвитку.

Інтеграція України до ЄС може бути розглянута як мегапроєкт або навіть портфель проєктів, що включає:

- політико-правовий напрям (гармонізація законодавства з acquis communautaire, реформа судової системи, антикорупційні заходи);
- економічний напрям (модернізація промисловості, доступ до єдиного ринку, підтримка МСП);
- інфраструктурний напрям (транспортні коридори TEN-T, енергетична інтеграція до ENTSO-E);
- соціально-гуманітарний напрям (освіта, наука, культура, мобільність громадян);
- цифрова інтеграція (єдиний цифровий ринок, кібербезпека, розвиток e-governance) [2].

Кожен із цих напрямів реалізується через десятки окремих проєктів, що вимагають координації, пріоритезації та синхронізації.

Україна вже інтегрується у численні програми ЄС, які реалізуються за проєктним підходом:

- Horizon Europe – підтримка досліджень, інновацій та трансферу технологій;

- Erasmus+ – розвиток освіти, академічної мобільності та цифрових компетентностей;
- COSME/Single Market Programme – стимулювання малого та середнього бізнесу;
- LIFE – фінансування екологічних і кліматичних проєктів;
- Connecting Europe Facility (CEF) – транспортна, енергетична та цифрова інфраструктура;
- Ukraine Facility (2024–2027) – комплексна програма ЄС із підтримки реформ та відбудови.

Усі ці інструменти вимагають від українських учасників володіння сучасними методами управління проєктами: від написання заявок до підготовки звітності за міжнародними стандартами.

Повномасштабна війна 2022 р. поставила Україну перед безпрецедентними викликами. Водночас вона відкрила вікно можливостей для формування нової проєктної культури:

- відбудова міст і громад реалізується через локальні відновлювальні проєкти, що підтримуються ЄС та міжнародними донорами;
- у сфері енергетики впроваджуються проєкти децентралізованої генерації та відновлюваних джерел енергії, які відповідають Європейському зеленому курсу;
- цифровізація державних послуг (Diia) стала проєктом національного масштабу, який водночас відповідає стандартам європейського цифрового ринку.

Таким чином, європейська інтеграція України та її відбудова після війни – це взаємопов’язані процеси, які вимагають компетентного проєктного управління.

Важливим кроком для підвищення ефективності проєктного управління в Україні є запровадження системи DREAM (Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management) – цифрової екосистеми для підзвітного управління відновленням. Вона дає змогу громадам подавати власні проєкти, фіксувати етапи їх реалізації та демонструвати результати. У свою чергу, донори та українська влада отримують можливість прозоро відслідковувати використання коштів. Це підвищує довіру міжнародних партнерів, сприяє залученню інвестицій та гарантує цільове використання ресурсів [3].

Крім того, DREAM упорядковує ключові процеси на всіх етапах управління публічними інвестиціями в режимі реального часу. Система впроваджує кращі світові практики підготовки, а також забезпечує найвищі стандарти прозорості та підзвітності [5]. Завдяки цьому українська модель проєктного управління наближається до європейських стандартів і зміцнює позиції України на шляху інтеграції до ЄС.

Попри досягнення, існують проблеми, що потребують вирішення:

1. Інституційна слабкість – нестача проєктних офісів у державних органах.
2. Людський капітал – обмежена кількість сертифікованих менеджерів управління проєктів у державному секторі.
3. Корупційні ризики – загроза неефективного використання європейських коштів.
4. Фрагментарність підходів – відсутність єдиної державної стратегії розвитку проєктного управління.
5. Синхронізація з європейськими практиками – потреба у гармонізації національних методик із європейськими стандартами (ISO 21500, IPMA ICB).

Управління проєктами є ключовим інструментом європейської інтеграції України. Воно забезпечує структурованість реформ, прозорість використання ресурсів, ефективну взаємодію з європейськими інституціями та контроль результатів. Перехід до проєктної культури управління сприятиме підвищенню конкурентоспроможності України, її гармонійному включенню до європейського економічного та політичного простору, а також забезпеченню сталого розвитку в умовах відбудови та глобальних викликів.

Список використаних джерел:

1. ДСТУ ISO 21500:2022. Управління проєктами, програмами та портфелями – Контекст та концепції. URL: https://pmdoc.ua/iso/iso21500/
2. План для Ukraine Facility 2024–2027. URL: https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf?fbclid=IwY2xjawGYNuBleHRuA2FlbQIxMAABHZGwLj7tVTkp1_xW_vzf8dEP66OhRaRS7jUN18PBTNqp4AwDfP_KJRlAGg_aem_olbe89k0iRgJDAYvIegIIQ
3. Що таке DREAM і як з ним працювати: алгоритм для громад і областей URL: https://rubryka.com/article/shho-take-dream/
4. A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK Guide). URL: https://tegnum.edu.pe/wp-content/uploads/2023/09/Project-Management-Institute-A-Guide-to-the-Project-Management-Body-of-Knowledge-PMBOK-R-Guide-PMBOK®%EF%B8%8F-Guide-Project-Management-Institute-2021.pdf
5. DREAM. *Система управління публічними інвестиціями*. URL: https://dream.gov.ua/ua

Мазур Юлія – здобувачка освіти 3 курсу факультету міжнародних відносин, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
Науковий керівник: **Бояр А. О.** – докт. екон. наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин ВНУ імені Лесі Українки

ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС НА ТОРГІВЛЮ Й ІНВЕСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Торгівля є одним із ключових факторів розвитку Європейського Союзу, сприяє економічному процвітанню, підвищенню конкурентоспроможності та розширенню внутрішнього та зовнішнього ринків. Вона забезпечує динамічний розвиток економіки, стимулює технологічні інновації та дає змогу країнам ефективно взаємодіяти у глобальному економічному просторі. У 2020 р. ЄС забезпечив 16 % світового експорту, що робить його одним із ключових акторів міжнародної торгівлі та підтверджує високий рівень інтеграції в глобальні ринки [2]. Водночас сучасна світова економіка демонструє тенденції до обмеження відкритих ринків, посилення торгових бар'єрів, що створює додаткові виклики для країн-членів ЄС та їхніх партнерів.

Для України зовнішньоекономічна діяльність є наріжним каменем зовнішньої політики. Активізація зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами ЄС відкриває нові можливості для розвитку економіки, проте потребує адаптації внутрішніх структур та підвищення конкурентоспроможності для ефективної інтеграції в європейський економічний простір [5].

Мета дослідження – аналіз впливу зовнішньоекономічної політики Європейського Союзу на розвиток торгівлі та інвестицій в Україні та виявлення ключових чинників інтеграції в європейський економічний простір.

Результати дослідження. Торговельні й інвестиційні відносини України з ЄС демонструють поступове поглиблення співпраці та зростаючий вплив європейського ринку на розвиток української економіки. Основними інструментами впливу ЄС на економіку України є положення Угоди про асоціацію, поглиблена й всеохоплююча зона вільної торгівлі та програми технічної та фінансової підтримки. Завдяки цим

механізмам ЄС активно сприяє залученню прямих іноземних інвестицій, створюючи сприятливі умови для модернізації виробництв, оновлення технологічного обладнання та підвищення ефективності діяльності українських підприємств. Особливу увагу приділено підтримці малих і середніх підприємств через надання консультацій, інформаційних матеріалів та програм технічної допомоги, що двє змогу їм виходити на ринок ЄС, розширювати присутність українських товарів та формувати належні інституційні умови для стійкого економічного розвитку [3].

Фінансова підтримка ЄС реалізується через ініціативу «Ukraine Facility», яка передбачає мобілізацію до 50 млрд євро грантів та кредитів у період 2024–2027 рр. У 2024 р. було мобілізовано близько 19,6 млрд євро, з яких вже надано 12,4 млрд євро, що створює реальні можливості для залучення інвестицій у відновлення та реконструкцію економіки. На конференції з відновлення України в Берліні у червні 2024 р. було підписано перші інвестиційні угоди на суму 1,4 млрд євро, що дає змогу залучити понад 6 млрд євро інвестицій у ключові сектори економіки, зокрема енергетику, інфраструктуру, сільське господарство та промисловість. Такі інвестиції сприяють підвищенню продуктивності виробництв, модернізації технологій, збільшенню обсягів експорту та залученню високотехнологічних виробництв до української економіки, одночасно стимулюючи інноваційний розвиток і підвищення конкурентоспроможності підприємств на міжнародних ринках.

Динаміка двосторонньої торгівлі між Україною та ЄС підтверджує стратегічну важливість європейського напрямку. До повномасштабного вторгнення росії в Україну обсяги торгівлі постійно зростали, незважаючи на вплив пандемії COVID-19. У 2021 р. обсяг торгівлі товарами та послугами між Україною та ЄС збільшився на 35 % порівняно з 2020 р. і досяг 62,5 млрд дол. У 2022 р. обсяг двосторонньої торгівлі зменшився на 5,2 % порівняно з 2021 р., що було зумовлено негативним впливом війни, порушенням логістичних ланцюгів, зростанням цін на ресурси й економічною невизначеністю [4]. Незважаючи на це, ЄС залишається найбільшим торговельним партнером України, а співпраця в рамках поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі дає змогу зберігати стабільні обсяги торгівлі та закладати основу для подальшої інтеграції української економіки в європейський простір.

Експортна структура України до ЄС включає продукти сільського господарства, металургійну продукцію та машинобудування, а імпорт з ЄС до України складається переважно з готових промислових виробів, автомобілів, обладнання та хімічної продукції. Основними партнерами є Німеччина, Польща, Італія та Франція. Частка ЄС у зовнішній торгівлі України перевищує 50 %, що свідчить про стратегічну значимість європейського напрямку. Водночас частка України у зовнішній торгівлі ЄС становить близько 5 %, що підкреслює необхідність посилення конкурентоспроможності та розширення присутності українських підприємств на європейських ринках.

Для ефективної інтеграції у внутрішній ринок ЄС Україна повинна здійснювати зважену внутрішню політику та проводити структурні реформи, спрямовані на розвиток належного врядування, підвищення конкурентоспроможності та привабливості для інвесторів [3]. Перспектива членства України в ЄС визначає стратегічний орієнтир для внутрішньої та зовнішньої політики держави, формуючи комплекс заходів щодо адаптації виробничих процесів, впровадження інновацій та підвищення якості продукції відповідно до європейських стандартів. Активне просування конкурентоспроможної продукції на ринки країн ЄС сприяє збільшенню валютної виручки, модернізації технологій, оновленню виробничих потужностей та підвищенню ефективності діяльності підприємств, що позитивно впливає на розвиток економіки загалом [1].

Сучасні глобальні виклики, зокрема пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення росії у 2022 р., спричинили значні економічні потрясіння як для України,

так і для ЄС. У 2020 р. падіння ВВП ЄС становило 5,7 %, проте завдяки заходам на національному та європейському рівнях, успішній кампанії з вакцинації та адаптації підприємств і домогосподарств до нових умов у 2021 р. було відновлено зростання на 5,4 % [4]. Водночас війна спричинила порушення глобальних ланцюгів поставок, зростання цін на товари та енергоресурси, посилення інфляційних процесів та економічну невизначеність, що безпосередньо вплинуло на економіку ЄС через географічну близькість, залежність від імпорту енергоресурсів і вразливість перед глобальними потрясіннями.

Під час п'ятнадцятого Огляду торговельної політики ЄС, проведеного 5 та 7 червня 2023 р., було підкреслено важливість співпраці з Україною та заходів підтримки під час збройної агресії росії, наданні статусу кандидата на вступ до ЄС та тимчасовій лібералізації торгівлі. Ці заходи дал змогу українським експортерам втримати виробництво, підтримати економічну стабільність та створити основу для подальшої інтеграції в європейський ринок [4].

Незважаючи на поступове зростання зовнішньоекономічного обігу, існують чинники, що гальмують ефективність експортно-імпортних операцій в Україні, серед яких використання застарілих технологій, технологічне відставання виробничих процесів, низький рівень рентабельності та обмежена інвестиційна й інноваційна активність. Для подолання цих проблем необхідне поєднання зовнішньої підтримки з боку ЄС із внутрішніми реформами, модернізацією підприємств, розвитком логістичної інфраструктури та підвищенням кваліфікації кадрів. Лише так забезпечується ефективна інтеграція України в європейський економічний простір, розвиток високотехнологічних секторів, стійке зростання економіки та зміцнення конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

Висновки. Як показує аналіз, зовнішньоекономічна політика ЄС у поєднанні з підтримкою тимчасових торговельних преференцій та програм лібералізації дає змогу Україні зберігати стабільність двосторонньої торгівлі навіть в умовах глобальних потрясінь, таких як пандемія COVID-19 та військова агресія росії. Співпраця з ЄС сприяє модернізації економічних структур, підвищенню конкурентоспроможності та залученню інвестицій у ключові сектори економіки. Це створює основу для подальшої інтеграції України в європейський економічний простір і зміцнення її стратегічних позицій на міжнародних ринках.

Список використаних джерел:

1. Ганзюк С. М., Якубович Т. О. Вплив євроінтеграції на зовнішньоекономічну діяльність та рентабельність українських підприємств. *Економічний простір*. 2020. № 160. С. 29–33. DOI: https://doi.org/10.32782/2224-6282/160-3
2. Григорова-Беренда Л. І., Каверіна, К. О. Торговельна політика та зовнішня торгівля Європейського Союзу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні економічні відносини. Економічна теорія та світове господарство.* 2022. № 16. DOI: https://doi.org/10.26565/2310-9513-2022-16-01
3. Кубатко О. В., Пімоненко Т. В. Торговельна політика ЄС та Україна : навч. посібник. Суми : Сумський держ. ун-т, 2019. 80 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/73002/1/Torhovelna_polityka.pdf
4. Міністерство економіки України. Департамент торговельних угод та розвитку експорту (15 червня 2023). *Огляд торговельної політики Європейського Союзу*. URL: https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=1ac01a7b-92e7-4598-a787-9a602f972944&title=OgliadTorgovelnoiPolitikivropeiskogoSoiuzu
5. Романенко В. А., Лебедєва Л. В. Зовнішня торгівля України з ЄС: тенденції, проблеми, перспективи. *Економіка і суспільство*. 2017. № 9. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/11.pdf

Мельник Тарас – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини» факультету міжнародних відносин, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ В ДЕРЕВООБРОБНІЙ ГАЛУЗІ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Деревообробна галузь України є важливим складником національної економіки, забезпечуючи значний внесок у формування доданої вартості, зайнятість у регіонах й орієнтацію країни на зовнішні ринки. У контексті європейської інтеграції перед галуззю постають як нові можливості, так і виклики, що пов'язані з дотриманням стандартів ЄС, екологічних вимог, сертифікаційних процедур та жорстких конкурентних умов внутрішнього ринку Союзу.

Деревообробна промисловість України характеризується високим експортним потенціалом. Основу товарної структури експорту до країн ЄС становлять: деревина і вироби з неї – 68 %, меблі – 23 %, папір та картон – 7 %, друкована продукція – 1 % [2]. У 2025 р. обсяг експорту деревини та виробів із неї становив близько 1,42 млн тонн на суму 671,8 млн дол. США, що перевищує показники 2024 р. на 6 % у фізичних обсягах і на 13 % у вартісному вираженні [9].

За структурою постачань переважають хвойні породи: сосна – 68,6 %, ялина – 19 %, дуб – 6,6 % [7]. Основні імпортери української продукції – Польща (28,5 %), Румунія (12,5 %), Німеччина (12 %), Угорщина (6,1 %), Італія (5,8 %) та інші країни Центральної та Західної Європи [2]. За даними Eurostat, у 2024 р. Україна забезпечила близько 12 % імпорту деревини ЄС, ставши другим постачальником після Китаю [6].

Водночас структура експорту свідчить про домінування низькопереробленої продукції: понад дві третини становлять колоди й пиломатеріали [8]. Це обмежує конкурентоспроможність та знижує експортну маржинальність.

Серед факторів, що сприяють розвитку галузі, варто виокремити:

- **ресурсний потенціал**: лісистість території України становить близько 15,9 % (Карпати, Полісся, північні регіони), що забезпечує стабільну сировинну базу [3];
- **геополітичне положення**: безпосередній кордон з ЄС зменшує транспортні витрати, а розвиток TEN-T створює додаткові можливості;
- **зростаючий попит у ЄС** після санкцій проти рф та Білорусі;
- **інтеграція стандартів і сертифікацій** (FSC, PEFC, EUTR), що відкриває вихід на ринки ЄС [5];
- **потенціал високої доданої вартості** у меблевому виробництві, столярних виробах та конструкційних матеріалах;
- **інвестиційну привабливість** через можливості модернізації виробництва та розвиток сегмента біоенергетики (пелети, брикети) [1].

Поряд із конкурентними перевагами існують суттєві обмеження:

- домінування сировинного експорту та залежність від світових цін;
- екологічні ризики та незаконні вирубки, що негативно впливають на імідж України в ЄС;
- логістичні бар'єри, зокрема висока вартість перевезень й обмеженість пропускних потужностей;
- застаріле обладнання на підприємствах, що стримує виробництво продукції високої якості;

- фінансові труднощі малого й середнього бізнесу (кредити, податки, нестабільна нормативна база);
- воєнні ризики, що знижують інвестиційну привабливість й ускладнюють доступ до ресурсних регіонів [4].

Для ефективного використання експортного потенціалу деревообробної галузі України необхідний комплексний підхід, що передбачає:

- перехід від сировинної моделі до виробництва продукції з високою доданою вартістю (меблі, паркет, конструкційні матеріали);
- модернізацію виробництва та впровадження енергоефективних технологій;
- розвиток логістики й транспортних коридорів у напрямку ЄС;
- державну підтримку у вигляді податкових стимулів, грантів, інвестиційних програм;
- просування та брендинг української продукції на міжнародному рівні як «екологічно відповідальної».

Таким чином, деревообробна промисловість України у процесі європейської інтеграції має всі передумови для зміцнення експортних позицій і трансформації в конкурентоспроможний сектор економіки. Ключовими факторами успіху є диверсифікація продукції, поглиблення переробки, адаптація до стандартів ЄС та активне залучення інвестицій. Системна державна політика та підтримка бізнесу дають змогу не лише зберегти, а й примножити роль галузі як одного з драйверів економічного розвитку України.

Список використаних джерел:

1. АДПУ на Українському Інвестиційному Конгресі 2025: деревообробна галузь – фокус на розвиток, експорт і партнерство. *Асоціація деревообробних підприємств України :* веб-сайт. URL: https://aweu.org.ua/general/adpu-na-ukrayinskomu-investyczijnomu-kongresi-2025-derevoobrobna-galuz-fokus-na-rozvytok-eksport-i-partnerstvo/
2. Державна служба статистики України. Веб-сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/
3. Огляд ринку деревини в Україні: тенденції та майбутні перспективи. *Державне агентство лісових ресурсів України* : веб-сайт. URL: https://forest.gov.ua/news/ohliad-rynku-derevyny-v-ukraini-tendentsii-ta-maibutni-perspektyvy
4. Пріоритетні напрями розвитку деревообробної промисловості України у повоєнний період : кол. моногр. / за ред. М. О. Кизима, І. О. Губарєвої ; авт. кол. : М. О. Кизим, І. О. Губарєва, В. Є. Хаустова, О. Ю. Полякова, Є. М. Крячко, Є. С. Колбасін, Р. В. Харченко, Т. А. Філатова. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2022. 268 с.
5. Регламент Європейського Союзу про лісоматеріали EUTR. *BM Certification :* веб-сайт. URL: https://ua.bmcertification.com/reglament-%D1%94vropeysykogo-soyuzu-pro-l%D1%96somater%D1%96ali-eutr/
6. European Commission EU trade with Ukraine - latest developments Statistics Explained. *Eurostat :* website. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_trade_with_Ukraine_-_latest_developments&utm_source=chatgpt.com
7. Export of wood from Ukraine increased by 13%. *112.ua* : website. URL: https://112.ua/en/eksport-derevini-z-ukraini-zris-na-13-najpopularnisi-vidi-sirovini-66712
8. Ukraine's National Export Strategy by 2030. *Bdo. Ukraine* : website. URL: https://www.bdo.ua/en-gb/insights-1/information-materials/2025/ukraine%E2%80%99s-national-export-strategy-by-2030#:~:text=Increase%20in%20exports%20of%20goods%20and%20services,help%20develop%20exports%20of%20high%20value%2Dadded%20goods
9. Ukrainian exports increased by 13.4% to USD 41 billion in 2024: Yuliia Svyrydenko. *Government Portal* : website. URL: https://www.kmu.gov.ua/en/news/ ukrainskyi-eksport-u-2024-rotsi-zris-na-134-do-41-mlrd-iuliia-svyrydenko

Науменко Наталія – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ГЕОПОЛІТИЧНІ ТА ЛОГІСТИЧНІ НАСЛІДКИ ЗАКРИТТЯ ПОЛЬСЬКО-БІЛОРУСЬКОГО КОРДОНУ ДЛЯ ІНІЦІАТИВИ «ОДИН ПОЯС – ОДИН ШЛЯХ»

У вересні 2025 р. Польща тимчасово/індетерміновано закрила усі (або більшість) автомобільних і залізничних пропусків на кордоні з Білоруссю у зв'язку з російсько-білоруськими військовими навчаннями («Zapad-2025») та пов'язаними інцидентами (дрони/повітряні порушення). Це фактично призупинило транзитні залізничні перевезення, що використовувалися для China–Europe Rail Express через Білорусь – Польща, створивши негайні логістичні шоки для ланцюгів постачання між Китаєм й ЄС [1; 2].

Це мало свої короткострокові та середньострокові наслідки для обмінних і логістичних ланцюгів:

- по-перше, потяги та вантажівки опинилися заблокованими на кордоні; залізничні перевізники змушені були відміняти рейси або шукати довгі об'їзди, що збільшило транзитні витрати та час доставки [3; 4];
- по-друге, тривала недоступність маршруту через Польщу зменшує привабливість цього коридору для перевізників і вантажовласників; частина трафіку тимчасово переїжджає на морські ланцюги (довше, але надійніше) або на альтернативні сухопутні маршрути [5; 6];
- по-третє, компанії-оператори, логістичні вузли (платформи перевантаження в Польщі/Білорусі) й суміжні галузі (страхування, склади) втрачають дохід; зростає вартість доставок для кінцевих імпортерів у ЄС [4].

Для Польщі на першому місці – національна безпека та внутрішня стабільність: закриття кордону – реакція на військові ризики та тиск щодо контролю кордону; також – політичний сигнал підтримки НАТО/ЄС у відповідь на посилення співпраці Білорусі з Росією. Економічний збиток для деяких секторів компенсується пріоритетом безпеки [1; 2].

Білорусь прагне зберегти транзитні доходи та політичну вагу як транзитної держави; у випадку закриття кордону Білорусь може використовувати політику транзиту як важіль тиску (включно з пропагандою та дипломатичними обміном). Водночас Мінськ прагне показати, що може бути «надійним» вузлом для КНР і РФ – але залежність від Росії посилює вразливість [7; 8].

Росія має двояке зацікавлення: з одного боку, вигідна дестабілізація транзиту через сусідів ЄС; з іншого – Росія може запропонувати альтернативні маршрути через свою територію (через російські залізничні коридори або Північний морський шлях), але ці маршрути підпадають під ризики санкцій/контроль й іноді дорожчі або політично небезпечні для західних компаній [9; 10].

Головна мета Китаю забезпечити безперервність торгівлі з ЄС за найкоротшими та найефективнішими маршрутами; тому такий шок підштовхує Пекін до пошуку альтернатив (переорієнтація на інші залізничні коридори, морські шляхи, Північний морський шлях, Транс-Каспійську / «Центральну» дорогу). Водночас Китай прагне мінімізувати політичні ризики й залежність від одного коридору [5; 11].

Перед Китаєм постала нагальна проблема розглянути альтернативні шляхи доставки своїх товарів в Європу:

1. Центрально-Азійський коридор (Trans-Caspian / Middle Corridor) – Китай → Казахстан → Каспій → Грузія/Азербайджан → Туреччина → ЄС. Перевагами цього

шляху є обхід підсанкційних Росії-Білорусі, помірний час доставки та політична підтримка від країн-учасниць ЄС. Обмеження полягають в інфраструктурних вузьких місцях, портово-залізничних перевантаженнях товарів, потребі додаткових інвестицій та координації своїх дій з урядами країн Центральної Азії, а також неможливістю швидкого поглинання усього обсягу експорту [11; 12].

2. Північний морський шлях (Arctic route) – скорочує час у сезони судноплавства, але перевезення залежать від сезонності, екологічних ризиків, потреби координувати з Росією (контроль доступу), нинішньої обмеженої пропускної спроможності. Потенційно цей шлях розглядається як стратегічна альтернатива у довшій перспективі [9].

3. Традиційні морські шляхи (через Суецький канал) більш надійні й масштабні, але вимагають тривалішого часу та додаткових витрати й можуть потерпати від інших регіональних ризиків (військові конфлікти на Близькому Сході, піратство). Значна частка вантажів може тимчасово бути «перенаправлена» в цей «коридор» [5].

4. Маршрути через Росію (Транс-Сибірський / Північний коридор) – коротші за морські, але політично чутливі (санкції, контроль транзитної політики з боку ЄС), вони залежать від відносин Пекіна з Москвою, у свою чергу, частина перевізників побоюється репутаційних/юридичних ризиків [10].

5. Комбіновані / інноваційні ланцюги – це мультимодальні перевезення, зміщення центрів перевантаження, «зелені» коридори з прискореним митним оформленням. На випадок тривалої нестабільності комбінованих ланцюгів такі перевезення вимагають додаткових інвестиції Китаю в інфраструктуру Центрального коридору [11; 12].

В цьому питанні переплелися політика й економіка. Тому:

- Китай пришвидшить політику диверсифікації логістики шляхом інвестицій в Транс-Каспійський коридор, агресивно проникати в порти Чорного моря через партнерів, буде інвестувати у розвиток мультимодальних вузлів у Середній Азії та Туреччині [10; 11];
- буде проводитися успішне розширення Центрально-Азійського коридору, який змінить розклад геологістичних впливів у регіоні, посилить роль Туреччини, Грузії, Азербайджану, Казахстану [12; 13].
- Польща використовує нинішнє закриття кордону як інструмент безпеки, Білорусь та Росія – як засіб тиску, а країни-перехідники посилять (здорожчать) переговорні позиції щодо інфраструктурних інвестицій [1; 8].

Відповідно до статистики Eurasian Rail Alliance Index (ERAI), у 2018–2019 рр. провідним імпортером китайських товарів, що надходили до Європи через білоруський транзит, була Німеччина, тоді як Польща посідала друге місце. Починаючи з 2020 р. ситуація змінилася, й саме Польща вийшла на перші позиції. Так, у 2021 р. понад 2,27 млн тонн китайських товарів було ввезено дев'ятьма європейськими країнами, серед яких лідирувала Польща (1,16 млн тонн), далі йшли Німеччина (822,2 тис. тонн) та Нідерланди (143,8 тис. тонн) (рис. 1).

У 2022 р. кількість країн-імпортерів зросла до десяти, а загальний обсяг імпорту становив 1,72 млн тонн. Основними споживачами продукції залишалися Польща (1,13 млн тонн), Німеччина (395,6 тис. тонн) та Бельгія (96,2 тис. тонн).

Проте у 2023 р. кількість держав, що здійснювали імпорт через Білорусь, скоротилася до шести, а загальний обсяг знизився до 928,3 тис. тонн. Польща утримувала лідерство (752 тис. тонн), значно випереджаючи Німеччину (86,2 тис. тонн) та Бельгію (52,7 тис. тонн) (рис. 1).

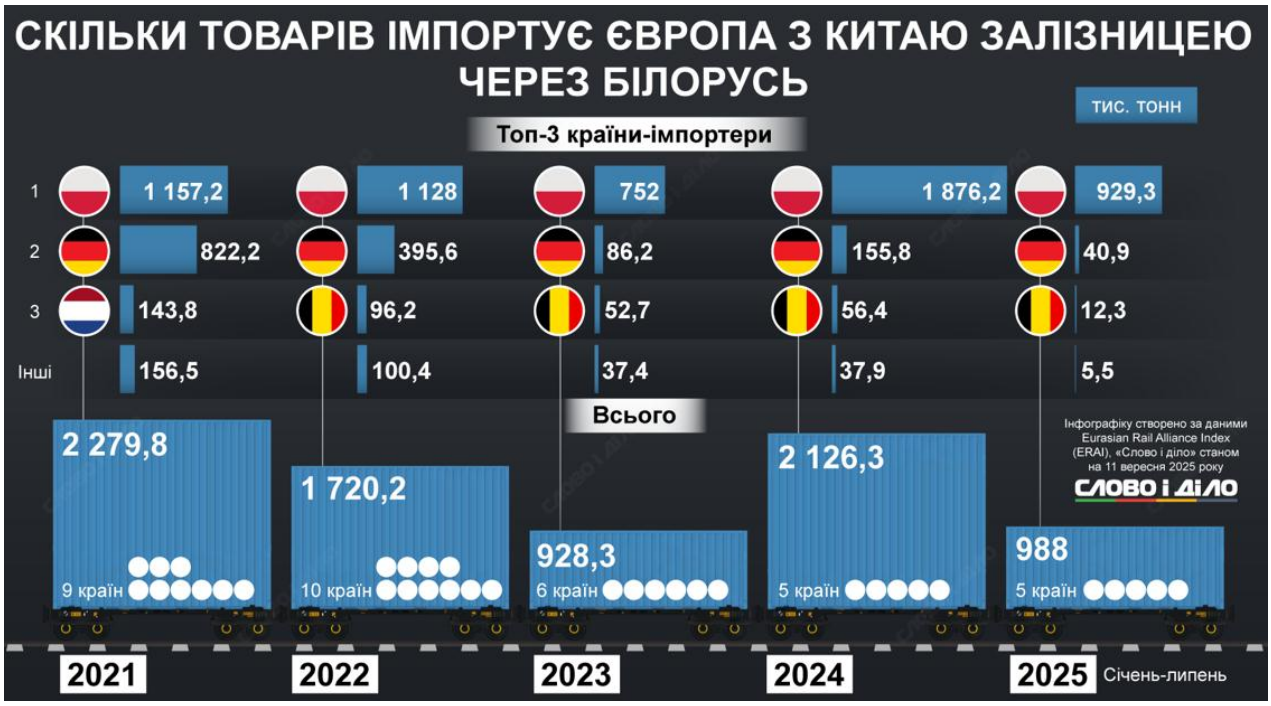

Рис. 1. *Динаміка обсягу імпорту китайських товарів через Білорусь у 2021–2025 рр.*
Джерело: [14].

У 2024 р. загальні показники знову продемонстрували зростання – до 2,13 млн тонн, хоча участь брали лише п'ять європейських країн. При цьому Польща досягла рекордного рівня імпорту за весь період спостережень – 1,88 млн тонн. Друге та третє місця посіли Німеччина (155,8 тис. тонн) і Бельгія (56,4 тис. тонн).

У січні–липні 2025 р. імпорт через білоруський коридор здійснювали також п'ять країн. Загальний обсяг перевезень становив 988 тис. тонн, з яких 929,3 тис. тонн припадало на Польщу. Далі йшли Німеччина (40,9 тис. тонн), Бельгія (12,3 тис. тонн), Нідерланди й Угорщина.

Для порівняння, сукупний обсяг імпорту китайських товарів до Європи всіма видами транспорту, за даними Євростату, виглядав таким чином: 65,1 млн тонн у 2021 р., 74,1 млн тонн у 2022-му, 71,4 млн тонн у 2023-му та 75,9 млн тонн у 2024 р. [14].

Інтерес України у контексті закриття кордону Польщі з Білоруссю та проблем із постачанням товарів із Китаю за маршрутом «Один пояс — один шлях» полягає в кількох стратегічних вимірах:

1. Логістичний та транзитний інтерес:

- Україна може стати альтернативним сухопутним коридором для китайських і азійських товарів до Європи, особливо через Чорноморські порти (Одеса, Чорноморськ, Південний) та подальше залізничне/автомобільне сполучення з ЄС через Польщу, Словаччину, Угорщину та Румунію;
- використання Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту (Middle Corridor), який проходить через Казахстан, Каспійське море, Кавказ і Чорне море, робить Україну важливою ланкою в доставці вантажів у ЄС.

2. Економічний інтерес:

- зростання транзитних платежів та розвиток власної транспортної інфраструктури (залізниці, порти, логістичні хаби);
- прихід китайських інвестицій у транспортні та складські потужності;
- можливість розширення експорту українських товарів у Китай та країни Азії через зустрічні вантажопотоки.

3. Геополітичний інтерес:

- посилення ролі України як ключового транзитного вузла між Азією та Європою, що відповідає інтеграційним планам із ЄС;
- зменшення залежності Китаю від маршрутів через Росію та Білорусь підвищує геополітичну цінність України для Пекіна та Брюсселя;
- це може сприяти поглибленню політичного діалогу з ЄС і НАТО, адже Україна стає стратегічним партнером у сфері безпеки ланцюгів постачання.

4. Безпековий інтерес:

- забезпечення стабільності та безпеки транспортних шляхів через територію України, особливо в умовах війни;
- отримання підтримки від ЄС та США у відновленні інфраструктури для зміцнення транзитної ролі.

Список використаних джерел:

1. Poland closing Belarus border due to Zapad military exercises, PM says. (9 Sep 2025). *Reuters*. URL: https://www.reuters.com/world/europe/poland-closing-belarus-border-due-zapad-military-exercises-pm-says-2025-09-09/

2. Ministry of the Interior and Administration. Poland has closed its border with Belarus. (12 Sep 2025). *GOV.pl.* URL: https://www.gov.pl/web/mswia-en/poland-has-closed-its-border-with-belarus

3. Much uncertainty remains around the Poland-Belarus border closure. (19 Sep 2025). *RailFreight.com.* URL: https://www.railfreight.com/specials/2025/09/19/...

4. Poland closes its border with Belarus, cutting off China's rail link to Europe. *Intellinews*. 2025. URL: https://www.intellinews.com/poland-closes-its-border-with-belarus-cutting-off-china-s-rail-link-to-europe-401963/

5. Kurasinska L. Poland's Shutdown of Belarus Border Disrupts China-Europe Trade Flows. (19 Sep 2025). *Forbes.* URL: https://www.forbes.com/sites/lidiakurasinska/2025/09/19/polands-shutdown-of-belarus-border-disrupts-china-europe-trade-flows/rus_border_disrupts_China–Europe trade flows

6. EU closely monitors possible trade impact of Poland-Belarus border closure. (18 Sep. 2025). *Euronews*. URL: https://www.euronews.com/my-europe/2025/09/18/...

7. Statement by the Ministry of Foreign Affairs of Belarus … MFA of Belarus. 2025. URL: https://mfa.gov.by/en/press/news_mfa/e169f54611895e51.html

8. Beszłej/jk Franciszek. Belarus uses stranded Polish trucks in propaganda push against Warsaw. (19 Sep. 2025). *TVPworld*. URL: https://tvpworld.com/89012963/belarus-lukashenko-uses-polish-trucks-stranded-on-the-border-as-propaganda?utm_source=chatgpt.com

9. China pioneers commercial route to Europe via the Arctic. (22 Sep 2025). *The Times*. URL: https://www.thetimes.co.uk/article/china-pioneers-commercial-route-to-europe-via-the-arctic-08sbmgr9l

10. Avdaliani Emil. The Middle Corridor Remains Supplementary to Major Trade Routes between the EU and China. (30 Apr. 2025). *The Central Asia-Caucasus Analyst*. URL: https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13864-the-middle-corridor-remains-supplementary-to-major-trade-routes-between-the-eu-and-china.html?utm_source=chatgpt.com

11. Realising the Potential of the Middle Corridor. (Dec 2023). *OECD*. URL: https://www.oecd.org/.../realising-the-potential-of-the-middle-corridor_c458041c.pdf

12. Why the Middle Corridor matters amid a geopolitical resorting. (2 Jun 2025). *Atlantic Council*. URL: https://www.atlanticcouncil.org/...

13. Can the Middle Corridor Transform Eurasia's Energy Architecture? (18 Aug. 2025). *ModernDiplomacy.eu*. URL: https://moderndiplomacy.eu/2025/08/18/...

14. Скільки товарів імпортувала Європа з Китаю залізницею через територію Білорусі. (11 вересня. 2025 р.). *Слово і діло.* URL: https://www.slovoidilo.ua/2025/09/11/infografika/ekonomika/skilky-tovariv-importuvala-yevropa-kytayu-zaliznyceyu-cherez-terytoriyu-bilorusi

Науменко Наталія – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна;
Парфенюк Ірина – здобувач вищої освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

МАСШТАБИ, СТРУКТУРА ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ДО ЄС У 2022–2025 РОКАХ

Трудова міграція українців є одним з найважливіших соціально-економічних явищ сучасності, яке загострилося та набуло нових рис у період після повномасштабного російського вторгнення. Період 2022–2025 років характеризується масовим виїздом населення, зміною географічних пріоритетів (країни ЄС) та впровадженням особливих правових режимів для українських біженців стосовно Директиви ЄС про тимчасовий захист. Аналіз масштабів, структури та наслідків цього явища має ключове значення для формування ефективної державної політики як щодо підтримки закордонної діаспори, так і щодо стабілізації соціально-економічної ситуації в Україні.

Внаслідок повномасштабного вторгнення Росії трудова міграція українців до країн Європейського Союзу набула безпрецедентних масштабів, суттєво змінивши свою структуру та спричинивши вагомі соціально-економічні наслідки як для України, так і для приймаючих країн. Аналіз періоду 2022–2025 років базується на наявних статистичних даних та прогнозних оцінках.

За даними Євростату, станом на початок 2025 р. статус тимчасового захисту в країнах ЄС мали близько 4,2 мільйона українців [1]. За даними UNHCR та IOM загальна кількість українців, зареєстрованих як біженці або переміщені за кордон (worldwide), оцінювалася у понад 5–6 млн у різні моменти 2022–2024 рр.; частина повернулася або перемістилася далі у 2024–2025 рр. (динаміка коливається залежно від періоду) [2]. Найбільшими країнами-реципієнтами стали Німеччина (понад 1,2 млн осіб), Польща (близько 987 тис.) та Чехія (близько 371 тис.). Прогнози на кінець 2025 р. залишаються складними й залежать від інтенсивності бойових дій, однак експерти, зокрема з Офісу міграційної політики, припускають можливу додаткову хвилю міграції навіть після завершення війни.

Серед трендів 2022–2025 років слід відзначити такі: хвиля масового виїзду – гостра фаза 2022–2023; у 2023–2025 – перехід від екстреної допомоги до інтеграції на ринку праці (значна частка бажає залишитися в приймаючих країнах довше). IOM у 2023–2024 рр. відзначала, що близько 60–65 % переселенців планували залишатися в країні перебування, а працевлаштування зростало у 2023–2024 рр. [3].

Жінки становлять абсолютну більшість дорослих мігрантів. Значну частку складають діти (близько 32–35 %). Частка чоловіків працездатного віку є значно меншою через обмеження на виїзд. Серед працездатних значна частка молоді та середнього віку. Оцінки зайнятості свідчать про поступове зростання частки працевлаштованих у 2023–2025 рр. на тлі розширення мовних курсів, програм визнання кваліфікацій і цільових заходів інтеграції; див. огляди OECD та Єврокомісії з фокусом на інтеграцію на ринку праці [4; 5]. За секторами, помітна участь у послугах, догляді, торгівлі, логістиці, будівництві, переробній промисловості; поширене працевлаштування нижче наявного рівня освіти в перші роки перебування [4].

Нова хвиля мігрантів має вищий рівень освіти порівняно з довоєнною трудовою міграцією. Однак багато хто, особливо в перші роки, був змушений погоджуватися на

роботу, що не відповідає їхній кваліфікації. З часом спостерігається тенденція до кращої інтеграції в ринок праці за фахом.

Відмінною рисою цієї хвилі міграції є висока частка жінок, дітей та людей із вищою освітою. Це створює феномен «втечі мізків» (brain drain), оскільки країни ЄС отримують кваліфікованих фахівців. Наприклад, значна кількість українських ІТ-спеціалістів, медиків, інженерів та педагогів інтегрувалися в ринки праці Німеччини, Польщі та Чехії.

Проте економічні наслідки для України є незворотними. Приватні грошові перекази залишаються важливим каналом підтримки домогосподарств і платіжного балансу; офіційна статистика НБУ містить річні та щомісячні публікації з деталізацією за способами та країнами [6]. Огляди міжнародних організацій підкреслюють стабілізуючу роль переказів під час шоків, їхній внесок у підтримку споживання та зменшення бідності. Водночас посилюється дефіцит кадрів у низці галузей (медицина, освіта, промисловість, будівництво, транспорт, ІТ), на що вказують аналітичні матеріали Мінекономіки та ринкові огляди служби зайнятості [8]. Наслідки для заробітних плат неоднорідні: у дефіцитних професіях посилюється конкуренція за персонал і зростає попит на автоматизацію та перекваліфікацію.

Політики ЄС і країнові практики. ЄС продовжив дію тимчасового захисту до 4 березня 2026 р., що забезпечує стабільний доступ до ринку праці, освіти та соціальних послуг у країнах-членах [5]. На національному рівні запроваджено швидші процедури доступу до занять, мовні курси, програми визнання кваліфікацій і підтримки підприємництва. Огляди OECD системно узагальнюють ці практики та результати інтеграції [4].

Механізми повернення та утримання людського капіталу. До пріоритетів належать: програми «репатріації талантів» для медицини, інженерії, освіти, ОПК та ІТ; податкові стимули й ваучери на перекваліфікацію для поверненців; розвиток дистанційної/гібридної зайнятості з українською податковою резидентністю; угоди про взаємне визнання кваліфікацій; муніципальні програми житла та догляду за дітьми. Досвід країн ЦСЄ свідчить, що поєднання конкурентних зарплат, спрощеного адміністрування та підтримки підприємництва підвищує ймовірність повернення висококваліфікованих спеціалістів [4].

У 2022–2025 рр. українська міграція до ЄС формується під впливом гуманітарного шоку та правового режиму тимчасового захисту. Найбільші групи під захистом – у Німеччині, Польщі та Чехії; зайнятість поступово зростає, але зберігаються бар’єри визнання кваліфікацій і мовної інтеграції. Для України ключові виклики – довготривалий відтік людського капіталу та дефіцит кадрів; водночас приватні перекази підтримують внутрішній попит і платіжний баланс. Політика має поєднувати інструменти інтеграції за кордоном із програмами повернення, перекваліфікації й адресної підтримки секторів із найбільшим кадровим розривом.

Список використаних джерел:

1. Eurostat. Temporary protection for persons fleeing Ukraine – monthly statistics *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics

2. UNHCR. Situation Ukraine – Operational Data Portal. *UNHCR*. URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine

3. International Organization for Migration. IOM. *Two years of response: IOM Ukraine & neighbouring countries 2022–2024*. 2024. URL: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl486/files/documents/2024-02/iom_ukraine_neighbouring_countries_2022-2024_2_years_of_response.pdf

4. Eurostat. *4,34 million under temporary protection in July*. Eurostat News article, 10.09.2025. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250910-1

5. OECD*. Ukrainian refugees: integration and labour market outcomes – country notes and briefs.* URL: https://www.oecd.org/migration/topics/ukrainian-refugees/

6. European Commission (DG HOME). *Temporary protection for people fleeing the war in Ukraine.* URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system/temporary-protection_en

7. Офіційний сайт Національного банку України. *Приватні грошові перекази в Україну; статистика платіжного балансу (щомісячні/річні дані, CSV/Excel).* URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#4

8. Офіційний сайт Міністерства економіки України. *Аналітика ринку праці та дефіциту кадрів (бюлетені/новини).* URL: https://www.me.gov.ua/

Науменко Наталія – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна;
Себій Назар – здобувач вищої освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ ТА ПРОЦЕСУ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ НА ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ З ЄС

Європейський Союз залишається головним торговельним партнером України: на частку ЄС припадало понад 50 % українського товарообігу у 2024 р. [2]. У 2024 р. загальний товарообіг між Україною та ЄС становив близько 67,2 млрд євро [2]. З них імпорт ЄС з України склав 24,5 млрд євро, а експорт ЄС до України – 42,7 млрд євро [2]. За даними Мінекономіки, у 2024 р. експорт України до ЄС оцінювався приблизно в 24,8 млрд дол. США (майже на рівні 2023 р.), а імпорт з ЄС – 35,7 млрд дол. США (зростання 9,4 % проти 2023 р.) [1]. Торговельне сальдо було негативним, так дефіцит зріс із 7,9 млрд дол. США у 2023 р. до 10,9 млрд дол. США у 2024 р. [1].

У структурі експорту домінують аграрні товари (зернові культури, олійні, насіння) та продукти переробки (соняшникова олія), а також чорні метали [1]. У 2024 р. до найбільших експортних груп належали соняшникова олія (5,1 млрд дол. США), кукурудза (5,1 млрд дол. США), пшениця (3,7 млрд дол. США), ріпак і соя [1]. У 2023 р. частка агрохарчових товарів в експорті становила майже 61 % [10].

У структурі імпорту: головними статтями залишаються енергетичні ресурси (паливо, природний газ – 16–20 % імпорту) [2], машини й обладнання (реактори, котли, електромашини, транспортні засоби – 5–11 %) [2], фармацевтика та добрива [1]. Це відображає потребу України в енергозабезпеченні й модернізації промисловості.

Повномасштабна війна 2022 р. різко скоротила експорт України. У 2022 р. зовнішня торгівля практично «обвалилася», у 2023 р. обсяг експорту впав майже на 18 % (до 36,2 млрд дол.) [10]. При цьому зниження було здебільшого пов’язане зі зниженням цін на аграрні товари, а не обсягів продажу: фактичний тоннаж експорту навіть трохи зріс [10]. ЄС лишався найбільшим імпортером українських товарів – близько 65,6 % у 2023 р. [10], однак стабільні європейські споживачі зерна (Польща, Угорщина, Словаччина) обмежили імпорт низки українських агрокультур [10]. Це призвело до перенаправлення значних обсягів на інші європейські ринки та екзотичні напрямки.

Змінилися й логістичні маршрути через повне блокування портів. Так, у 2022–2023 роках відвантаження здійснювалися перенаправленими сухопутними та річковими коридорами.

Відкриття нового морського коридору в Чорному морі у серпні–вересні 2023 р. двло змогу відновити повний перелік експортних товарів через порти Одещини (міста Одеса, Чорноморськ, Південний) [3]. Зокрема, експорт залізної руди зріс майже вдвічі, а раніше заборонені до вивезення металопродукти знову потрапили на світові ринки [3]. Цей коридор наприкінці 2024 р. забезпечив понад 95 % експорту української пшениці й кукурудзи [3].

Основним наслідком стало те, що війна посилила дефіцит торгівлі металами й корисними копалинами, водночас утримуючи агропродукцію в основних експортних нішах. Наприклад, металургійний експорт у 2023 р. впав на 35 %, рудний – на 45 % [10], тоді як аграрні поставки майже утримали існуючі обсяги.

З метою підтримки зруйнованої економіки України, ЄС запровадив тимчасове звільнення України від мит та квот (Автономні торговельні заходи, АТЗ) на всі товари. Це фактично скасувало ввізні мита та квоти до 5 червня 2025 р. [2]. Завдяки цьому з літа 2022 р. європейські споживачі отримали набагато більше українських товарів (особливо олії, зерна, деревини) [4]. Одночасно ЄС наростив експорт до України машин, електротехніки та інших технологічних товарів, підтримуючи критичну інфраструктуру й промисловість країни [4].

Відбулася зміна режиму з червня 2025 р.: після трирічного періоду «торговельного безвізу» з 6 червня 2025 р. ЄС відновив квоти на імпорт близько 30 українських товарів (передусім аграрних) [6]. Запроваджені квоти до кінця 2025 р. значно нижчі за обсяги безмитного експорту попередніх років – за оцінками НБУ, це може призвести до втрати валютної виручки 800 млн дол. США [6]. Тож короткочасно аграрні виробники можуть зазнати тиску. Водночас перемовини про модернізовану Угоду про асоціацію (DCFTA)**,** що завершилися 30 червня 2025 р., закладають нові правила торгівлі з урахуванням воєнного досвіду [2]. Очікується, що оновлена угода з нового транскордонного сезону закріпить певні лібералізаційні елементи (мінімізація тарифів, м'які коригування квот) під гарантії врегулювання техрегуляторних стандартів.

Європейський Союз є найбільшим донором відновлення України. За даними Ukraine Support Tracker (Кільський інститут), на весну 2024 р. зобов'язання ЄС у всіх формах підтримки досягали 84 млрд євро [5]. У 2024 р. для координації допомоги запроваджено «Ukraine Facility» (Український Фонд) – спеціальний інструмент бюджетної підтримки, що виділяє до 50 млрд євро (2024–2027 рр.) для кредитів і грантів на реконструкцію, модернізацію економіки й євроінтеграцію [7].

Серед інших ініціатив слід виділити Конференції з відновлення України (URC), де донорами за три роки було мобілізовано десятки мільярдів євро. На URC 2025 р. в Римі підписано нових домовленостей на 2,3 млрд євро, що мають залучити 10 млрд євро інвестицій в інфраструктуру, енерго- та ЖКГ-системи [9]. URC 2024 р. в Берліні забезпечила 1,4 млрд євро контрактів (запуск 3,2 млрд євро кредитів) [9]. URC 2023 р. в Лондоні спонукала приватних інвесторів та МФО надати 0,8 млрд дол США у проєкти відновлення [8].

Європейський інвестиційний банк під егідою пакету допомоги (2,3 млрд євро) на URC 2025 надав майже євро 600 млн кредитів на відновлення енергосистем (гідроелектростанції, теплопостачання) й транспортної інфраструктури (ремонт доріг, мостів, кордонів) [7]. Близько 270 млн євро із цієї суми пішло на оновлення теплоелектростанцій та об'єктів централізованого опалення, що покращує енергоефективність і надійність систем [7]. Для підтримки МСП було залучено кредитні лінії у розмірі майже 230 млн євро (через державні банки) із пріоритетом «зелених» інвестицій.

Ініціатива з експортних кредитів: запущено спеціальний InvestEU-фонд (300 млн євро) для страхування ризиків європейських експортерів до України [7]. Кожна країна ЄС

вже долучилася, щоб підсолювати кредити своїм компаніям. Це спрямовано на збереження постачання українським ринкам машин, будівельних матеріалів, технологій та «критичних товарів» [7]. Завдяки цьому європейські інвестори мають менші ризики, а українські бізнеси отримують доступ до сучасних виробів і фінансування.

Війна та відновлення перепрофілювали економічну взаємодію: відкриваються нетрадиційні канали та сектори співпраці. Незважаючи на труднощі військового часу, Україна нарощує експорт до країн, де зросли попит і ціни на національні товари. Наприклад, у 2024 р. експорт до країн Близького Сходу зріс на 25 %, до Південно-Східної Азії – на 31 % [3]. Рекордним став експорт цукру (750 тис. т) – нові партнери з'явилися в Туреччині, Лівії, Йорданії, Камеруні [3]. Україна також успішно перенаправляє зернові з ембаргованих сусідів (Польща, Угорщина) до Іспанії, Італії, Нідерландів, Німеччини, Бельгії тощо [7].

У сфері енергетичної та інфраструктурної співпраці теж відбулися певні зміни: відновлення пошкоджених енергосистем – пріоритет для обох сторін. ЄС уже фінансує ремонт гідроелектростанцій (міста Канів, Кременчук, Дніпро) [7], й розвиток відновлюваних джерел у містах [7]. У сфері транспорту збільшуються проекти модернізації залізниць й автошляхів (єврокоридори, зокрема М06 на захід) [4]. Ці проекти відкривають європейським компаніям замовлення, а Україні – нові технології та стандарти.

Українські виробники все активніше впроваджують європейські норми (конкуренції, технічного регулювання, санітарії тощо) [4]. Це створює можливості для спільних програм навчання і грантів. Зростає попит на експорт послуг (IT, консалтинг) при зближенні юридичного поля. Пакет допомоги МСП від ЄІБ і ЕБРР стимулює експорт українських комплектуючих та ІТрішень у проєкти ЄС.

Отже, війна завдала серйозного удару по торгівлі України – зменшилися експорт і зруйнувала логістичні потоки. Проте масований пакет економічної підтримки ЄС дав змогу уникнути критичного колапсу: українські товари досі мають привілейований доступ до європейського ринку (принаймні до середини 2025 р.) [2]. Завдяки реконструкції інфраструктури й новим маршрутам (чорноморським, залізничним, автошляхам) стабілізовано постачання та вивільнено експортний потенціал. ЄС через фінансування (Ukraine Facility, гарантії, інвестиції) не лише «латає» негаразди, а й активно готує умови для глибшої інтеграції України: адаптації до єдиних європейських норм і розширення двосторонньої торгівлі. На цьому фоні виникають нові можливості для взаємодії – в енергетиці, інфраструктурі, машинобудуванні, агросекторі та інших галузях – що можуть закласти основу стійких економічних зв'язків на майбутнє [7; 8].

Список використаних джерел:

1. Міністерство економіки України. *Зовнішня торгівля України у 2024 році*. 2025. URL: https://www.me.gov.ua
2. European Commission. *EU-Ukraine trade in goods – Statistics Explained*. Eurostat, 2025. URL: https://ec.europa.eu/eurostat
3. OSW – Ośrodek Studiów Wschodnich. *Ukraine's exports in 2024: Black Sea corridor as a game changer.* 2025. URL: https://www.osw.waw.pl
4. Centre for European Policy Studies (CEPS). *EU Support to Ukraine's Recovery: Instruments and Challenges.* 2024. URL: https://www.ceps.eu
5. Kiel Institute for the World Economy. *Ukraine Support Tracker*. 2024. URL: https://www.ifw-kiel.de
6. Національний банк України. *Macroeconomic and Monetary Review*. 2025. URL: https://bank.gov.ua
7. European Investment Bank. *Ukraine Recovery and Resilience Package*. 2025. URL: https://www.eib.org
8. European Bank for Reconstruction and Development. *Annual Report on Ukraine Operations.* 2024. URL: https://www.ebrd.com

9. Konrad-Adenauer-Stiftung. *Ukraine Reconstruction Conferences 2023–2025: Outcomes and Prospects*. 2025. URL: https://www.kas.de

10. Державна служба статистики України. *Зовнішня торгівля товарами України (2022–2024 рр.)*. 2025. URL: https://www.ukrstat.gov.ua

Панас Вікторія – магістр консолідованої інформації, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

БРЕНДИ КРАЇН ЄС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У сучасних умовах глобалізації бренд країни перетворюється на вагомий інструмент підвищення її міжнародної конкурентоспроможності. Системне формування національного бренду дає змогу державам зміцнювати свій міжнародний імідж, залучати інвестиції, розвивати туризм і просувати товари на зовнішніх ринках. Країни Європейського Союзу протягом останніх десятиліть приділяють значну увагу формуванню своїх брендів, інтегруючи їх у стратегії культурної дипломатії, зовнішньої політики й економічного розвитку. Україна, яка прагне до поглибленої європейської інтеграції, може використати позитивний досвід країн ЄС для посилення власного міжнародного бренду.

Термін *«бренд країни»* (*nation brand*) у науковій літературі трактується як сукупність символів, асоціацій, комунікаційних стратегій та практик, що формують сприйняття держави у світі [4; 5]. Він складається з кількох ключових елементів:

- економічний бренд (інвестиційна привабливість, конкурентоспроможність продукції);
- туристичний бренд (привабливість для мандрівників);
- культурний бренд (ідентичність, традиції, креативні індустрії);
- політичний бренд (цінності, демократичні інститути, роль у міжнародних відносинах).

Країни ЄС мають багатий досвід у створенні національних брендів (табл. 1).

1. **Німеччина.** Країна вибудувала бренд на основі якості, інновацій та надійності. Слоган ***Made in Germany*** перетворився на глобальний знак довіри, особливо в автомобільній та інженерній галузях [3]. Слоган «Німеччина – країна ідей» (Deutschland – Land der Ideen) є відомим висловом, який підкреслює значний внесок Німеччини в розвиток науки, техніки, філософії та мистецтва протягом історії, а також її нинішню роль як центру інновацій та передових технологій у багатьох сферах.

2. **Італія.** Поєднує культурно-історичну спадщину та сучасну індустрію моди, дизайну та гастрономії. Бренд ***Made in Italy*** асоціюється з естетикою, стилем та високою якістю [7].

3. **Франція.** Сильний туристичний бренд, підтриманий культурною дипломатією й експортом вин, моди, косметики.

4. **Іспанія.** Розвинула бренд завдяки туризму, національній кухні та спорту (футбол).

5. **Естонія.** Бренд ***«e-Estonia»*** позиціонує державу як цифрового лідера та інноваційний центр у сфері електронного урядування [8].

Таблиця 1

Бренди країн ЄС: досвід та уроки для України

Країна	Слоган/ брендова концепція	Основні інструменти брендингу	Ключові результати й ефекти	Що може використати Україна
Німеччина	«Made in Germany», «Germany – Land of Ideas»	Інноваційні та наукові виставки; підтримка стартапів; державні інвестиції у R&D	Формування іміджу надійного партнера в технологіях та науці; залучення іноземних інвестицій	Просування українського IT та інженерних рішень
Італія	«Made in Italy», мода, дизайн, гастрономія	Просування товарів із високою доданою вартістю (мода, дизайн, гастрономія); культурний туризм	Зміцнення бренду «якості та стилю»; асоціація Італії з культурою, мистецтвом та престижем	Розвиток бренду «Ukrainian Design», гастрономічний туризм
Франція	Бренд без офіційного слогану, асоціації з культурою, модою та гастрономією	Культурна дипломатія; розвиток «софтової сили» через мистецтво, кіно, кухню, моду	Зміцнення образу Франції як світового центру культури та стилю; потужна туристична привабливість	Позиціонування України як культурного центру Східної Європи
Іспанія	«España - verything under the Sun»	Масові туристичні кампанії; візуальна айдентика (сонце); промоція культури та пляжного відпочинку	Різке зростання туристичного потоку у 1980–1990-х рр.; Іспанія стала одним із світових лідерів туризму	Розвиток спортивного та гастрономічного бренду України
Естонія	«e-Estonia»	Розвиток цифрових сервісів; промоція e-Government; інноваційні IT-рішення	Світове визнання як «цифрової держави»; успішне позиціонування у сфері кібербезпеки та технологій	Інтеграція всіх реєстрів, розвиток кіберзахисту, формування цифрової культури серед населення

Джерело: складено автором за: [1; 2; 3; 6; 7; 8; 9].

За роки незалежності Україна кілька разів намагалася створити єдиний національний бренд. У 2021 р. було презентовано бренд ***Ukraine Now***, який позиціонує країну як сучасну, динамічну та відкриту. Після 2022 р. у світовому інформаційному просторі Україна сприймається як держава, що бореться за свободу та демократичні цінності. Цей образ варто закріплювати у стратегії країнового брендингу.

Основні проблеми:

- відсутність системної державної політики в сфері брендингу;
- низька впізнаваність українських товарів на зовнішніх ринках;
- інформаційна агресія з боку Росії, що формує негативні наративи.

Рекомендації для України:

1. ***Запозичити досвід ЄС у поєднанні економічного та культурного бренду.*** Підтримка високотехнологічних галузей та креативних індустрій.

2. ***Розвивати туристичний імідж.*** Після перемоги у війні – позиціонування України як країни культурних традицій, природної краси й унікальних маршрутів.

3. ***Системна комунікація*.** Єдиний бренд має використовуватися в дипломатії, бізнесі та промоції експорту.

4. ***Діджиталізація бренду.*** Використання соціальних мереж і сучасних платформ для формування позитивного іміджу серед молодих аудиторій у світі.

5. ***Розвиток підбрендів регіонів*.** Як у випадку Іспанії чи Італії, українські регіони можуть мати власні туристичні й економічні ідентичності.

Досвід країн ЄС свідчить, що національний бренд є потужним інструментом конкурентної боротьби на глобальному ринку. Німеччина, Франція, Італія та інші держави показали, як синергія економічної сили, культурної унікальності й ефективної комунікації може створити впізнаваний і цінний бренд. Для України формування стійкого бренду – це не лише іміджеве завдання, а й стратегічний ресурс для інтеграції до ЄС, залучення інвестицій та розвитку експорту.

Список використаних джерел:

1. Звіт про сприйняття України у світі 2024. *Brand Ukraine.* Веб-сайт. URL: https://brandukraine.org.ua/documents/187/UA_Ukraines_Global_Perception_Report_20241.pdf
2. Італія допоможе просувати бренд Made in Ukraine на світові ринки. *Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України.* Веб-сайт. URL: https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=b76f05e7-926d-43ab-8041-f98b2443b79c&title=ItaliiaMadeInUkraine
4. Німецькі бренди – як приклад відмінного маркетингу. *BizMag :* веб-сайт. URL: https://bizmag.com.ua/nimeczki-brendy-yak-pryklad-vidminnogo-marketyngu/
5. Anholt S. Competitive Identity: The New Brand Management for Nations, Cities and Regions. 1-st edition. Palgrave Macmillan, 2007. 160 p.
5. Fan Y. Branding The Nation: Towards A Better Understanding. *Place Branding and Public Diplomacy.* 2010. Vol. 6. Is. 2. P. 97–103. URL: https://www.academia.edu/5185202/Branding_the_nation_towards_a_better_understanding.
6. Gilmore F. A Country – Can It Be Repositioned? Spain – the Success Story of Country Branding. *Journal of Brand Management.* 2002. № 9. P. 281–293. DOI: https://doi.org/10.1057/palgrave.bm.2540078
7. Made in Italy, що свідчить про беззаперечну якість. *ELCASHMERE* : веб-сайт. URL: https://www.elcashmere.com/single-post/made-in-italy
8. Official website of e-Estonia. URL: https://e-estonia.com
9. Szondi G. The role and challenges of country branding in transition countries: the Central and Eastern European experience. *Journal of Place Branding and Public Diplomacy.* 2007. Vol. 3. P. 8–20. DOI: http://dx.doi.org/10.1057/palgrave.pb.6000044

Паскаль Олена – канд. пед. наук, доцент кафедри педагогічних технологій початкової освіти, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У КОНТЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ EU YOUTH STRATEGY

Підготовка соціальних працівників в Україні поступово виходить на новий рівень, адже саме ця професійна група дедалі частіше постає на передньому плані у вирішенні проблем, що безпосередньо стосуються дітей та молоді. Європейський вектор розвитку України зумовлює необхідність інтеграції у спільний освітній і соціальний простір, де ключову роль відіграють міжнародні політики, зокрема EU

Youth Strategy 2019–2027 [4]. Цей документ визначає стратегічні орієнтири молодіжної політики Європейського Союзу, які спрямовані на залучення молоді до процесів прийняття рішень, забезпечення інклюзії та створення рівних можливостей, а також підтримку сталого розвитку у соціальних і культурних середовищах. Актуальність теми підсилюється драматичними суспільними змінами, що стали наслідком війни та масштабної міграції українців. Молоді люди опинилися в особливо вразливому становищі: з одного боку, вони стають рушійною силою відновлення й демократичних трансформацій, а з іншого – стикаються з ризиками соціальної дезадаптації, втрати освітніх і професійних можливостей, психологічними травмами. За цих умов соціальна робота повинна не лише реагувати на проблеми, а й пропонувати інноваційні сервіси та моделі інтеграції, спираючись на кращі європейські практики.

Важливим викликом є й підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери. Сучасний соціальний працівник мусить бути здатним працювати в умовах багатокультурного середовища, розуміти принципи участі та інклюзії, володіти методами фасилітації та медіації, а також мати досвід взаємодії з молодіжними службами й громадськими організаціями. В українському контексті на цю потребу частково відповідає Державний стандарт вищої освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота» [2], однак практика показує, що зміст підготовки потребує постійного оновлення відповідно до європейських тенденцій.

З огляду на зазначене, дослідження європейських підходів до підготовки соціальних працівників у контексті реалізації EU Youth Strategy набуває особливої наукової й практичної значущості. Поєднання європейських рамкових орієнтирів і українських реалій дає змогу виробити стратегічний курс, що сприятиме формуванню нової генерації фахівців – компетентних, соціально відповідальних і готових працювати з молоддю в умовах кризових і посткризових трансформацій. Саме це відкриває перспективи для подальшої інтеграції України в європейський простір соціальної роботи та молодіжної політики.

Формування сучасних підходів до підготовки соціальних працівників у Європі значною мірою визначається рамковими документами, серед яких ключове місце займає EU Youth Strategy 2019–2027. Вона передбачає три стратегічні напрями: участь молоді у суспільному житті, інклюзія й різноманітність, а також взаємозв’язок між молодіжною політикою та сталим розвитком. Важливо, що документ не лише фіксує політичні пріоритети, а й пропонує конкретні механізми їх реалізації — створення молодіжних просторів, підтримку міжсекторальних партнерств та залучення молодих людей до процесів прийняття рішень. Європейські дослідники наголошують, що компетентнісний підхід у підготовці соціальних працівників поступово витісняє виключно знаннєву парадигму. Суттєвим орієнтиром є й «Youth Work Competence Model», розроблений SALTO Training and Cooperation Resource Centre [5]. Ця модель описує набір ключових компетентностей для роботи з молоддю: уміння фасилітувати процеси групової динаміки, розвивати інклюзивні практики, здійснювати міжнародну співпрацю. Отже, застосування цієї моделі у програмах професійної підготовки сприяє підвищенню якості молодіжних сервісів у країнах ЄС.

В українських дослідженнях спостерігається адаптація світових загалом та європейських підходів, зокрема, в контексті підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах європейської інтеграції України [3; 1]. Але цей процес відбувається фрагментарно: поодинокі університети інтегрують курси з молодіжної політики або забезпечують практику студентів у молодіжних центрах. Проте системного узгодження освітніх стандартів зі стратегічними рамками ЄС поки що бракує. Державний стандарт вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» [2] закріплює компетентності, пов’язані з інтервенціями в громадах, проте питання

молодіжної участі, інклюзії та міжкультурного діалогу залишаються поза чітко визначеним фокусом.

У ході дослідження, проведеного у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» зі студентами спеціальності 231 «Соціальна робота», було поставлено завдання перевірити ефективність інтеграції європейських рамкових документів – насамперед EU Youth Strategy 2019–2027 та Youth Work Competence Model – у систему професійної підготовки майбутніх фахівців. Мета полягала не лише в ознайомленні студентів із зазначеними концепціями, а й у створенні практичних модулів, що дають змогу застосувати європейські підходи в реальному освітньому процесі.

Інтеграція стратегічних орієнтирів EU Youth Strategy у професійну підготовку студентів спеціальності «Соціальна робота» реалізувалася через змістовий модуль, упроваджений у межах освітнього компонента «Культурно-дозвіллєва діяльність», що став експериментальною платформою для перевірки ефективності застосування європейських підходів в освітньому процесі. Структура модуля охоплювала низку тем, кожна з яких відображала один зі стратегічних напрямів. Перша стосувався молодіжної участі та демократії, у межах якого студенти моделювали засідання молодіжних рад, проводили вправи з фасилітації дискусій та шукали способи організації платформ для участі молоді. Друга тема зосереджувалася на інклюзії та різноманітності. Тут акцент робився на роботі з вразливими категоріями підлітків, зокрема внутрішньо переміщеними особами та дітьми з обмеженими можливостями. У процесі реалізації цього завдання студенти стикалися з реальними викликами інклюзивності, що вимагало від них розвитку нових комунікативних та емпатійних навичок. Третя пов’язувала соціальну роботу з цілями сталого розвитку, зокрема з екологічними ініціативами. Студенти організовували просвітницькі заходи для молоді, які поєднували соціальну активність з екологічною свідомістю, наприклад, воркшопи щодо «зелених практик» у громадах.

Особливе місце у програмі посідали методи, спрямовані на розвиток компетентностей. Використання LEGO® SERIOUS PLAY дало змогу студентам моделювати соціальні сценарії та візуалізувати образ ідеального молодіжного центру, що сприяло кращому усвідомленню ролі соціального працівника в організації культурно-дозвіллєвого простову. Метод «живих кейсів», побудований на реальних прикладах із діяльності молодіжних центрів Одеси, дав змогу студентам аналізувати як стратегічні рішення на рівні ЄС трансформуються у конкретних локальних практиках. Крім того, студенти вели рефлексивні щоденники, у яких фіксували, як саме вони застосовували компетентності Youth Work Competence Model у процесі виконання мікропроєктів.

Результати дослідження виявили низку важливих тенденцій. Найбільш продуктивним для студентів стало занурення в ігрові та фасилітаційні практики, адже саме вони дали змогу відчути себе здатними працювати з молодіжною аудиторією. Водночас робота з інклюзивними групами виявилася найскладнішою, оскільки саме тут проявилися певні прогалини у комунікативній підготовці майбутніх фахівців. Це вказує на потребу корекції освітніх програм у напрямі посилення тренінгових модулів, що формують навички міжособистісної взаємодії та толерантності. Досвід виконання міждисциплінарних завдань, зокрема пов’язаних із поєднанням соціальної роботи та екологічної активності, продемонстрував, що студенти здатні генерувати інноваційні рішення, якщо їм надається достатньо простору для творчої діяльності.

Таким чином, дослідження показало, що інтеграція європейських орієнтирів у підготовку майбутніх соціальних працівників може відбуватися не формально, а через створення реальних навчальних ситуацій, які вимагають від студентів практичного застосування нових знань і компетентностей. Саме цей підхід

забезпечує найбільш стійкі результати, адже компетентнісна парадигма починає працювати лише тоді, коли вона закріплена досвідом, а не обмежується описом у навчальних планах. Такий підхід дає змогу не лише підвищити рівень професійної компетентності майбутніх соціальних працівників, а й зробити освітній процес більш наближеним до реальних викликів сучасного суспільства. Перспективи подальших досліджень вбачаються в інтегруванні подібних модулів в освітні програми підготовки майбутніх соціальних працівників, акцентуючи на фасилітаційних практиках, інклюзивних технологіях та міждисциплінарних завданнях, що сприяють формуванню цілісної, компетентнісно орієнтованої моделі підготовки фахівців.

Список використаних джерел:

1. Палагнюк Ю., Сиса А. Підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах європейської інтеграції України. *Теорія і практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2017. № 2.
2. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ Міністерство освіти і науки України від 24.04.2019 р. Деякі питання стипендіального забезпечення : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 557. *Офіційне видання Міністерство освіти і науки України*. Київ. 2019.
3. Яковлєв М. В., Кабаченко Н. В. Освіта та професійна підготовка соціальних працівників: стислий огляд світової практики. *Наукові записки НаУКМА*. *Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота.* 2011. Т. 123. С. 54–60.
4. EU Youth Strategy 2019–2027. Brussels : European Union, 2018. European Commission. URL: https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/eu-youth-strategy-2019-2027.html
5. European Training Strategy. *A Competence Model for Youth Workers to Work Internationally. SALTO Training and Cooperation.* 2016. URL: https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-3460/CompetencemodelForYoutworker_Online-web.pdf.pdf

Паскаль Аліна – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальностями 231 Соціальна робота, 017 Фізична культура і порт, Державний заклад Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

СПОРТИВНО-ІГРОВІ ПРАКТИКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ ЗІ СТАТУСОМ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ В ДАНІЇ: ДОСВІД МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Повномасштабна війна в Україні спричинила безпрецедентний рівень міграції, коли сотні тисяч дітей разом із батьками були змушені шукати тимчасового прихистку в країнах Європейського Союзу. Значна частина з них отримала статус тимчасового захисту, який забезпечує правові та соціальні гарантії, але не знімає головних викликів адаптації: психологічні травми, пов’язані з досвідом війни, розрив із рідним соціальним середовищем, невизначеність майбутнього [2]. Додатковим бар’єром виступають мовні та культурні відмінності, що ускладнюють включення дітей у нові громади та навчальні колективи [4]. У цьому контексті спорт і гра постають універсальними «мовами інтеграції». Їхня сила полягає в тому, що вони дають змогу налагодити міжособистісні контакти без прямої залежності від знання мови,

створюють атмосферу довіри й відкритості, знижують рівень тривожності [3]. Спільна рухова діяльність формує досвід командної взаємодії, відповідальності за інших, що особливо важливо для дітей, які опинилися в умовах соціальної ізоляції та невпевненості [1].

Досвід занять зі стрибків на батуті у спортивному клубі м. Копенгаген (Данія) демонструє, що спортивно-ігрові практики можуть стати дієвим інструментом міжкультурної інтеграції. В умовах мультикультурного середовища саме спорт виявляється тим простором, де українські діти вчаться співпрацювати з ровесниками з іншої країни, поступово долаючи бар'єри комунікації та відновлюючи відчуття нормальності повсякденного життя [5].

Метою дослідження є аналіз того, як спортивно-ігрові практики, зокрема заняття з батуту, сприяють соціальній адаптації українських дітей зі статусом тимчасового захисту в Данії та формуванню в них досвіду міжкультурної взаємодії.

Для підтвердження теоретичних положень було розроблено та апробовано експериментально-дослідну програму використання спортивно-ігрових практик у роботі з українськими дітьми, які отримали статус тимчасового захисту в Данії. Програму реалізовано на базі батутного клубу м. Копенгаген протягом 2022–2025 рр. Учасниками стали 36 дітей віком від 9 до 14 років, які відвідували секцію стрибків на батуті.

Структура програми включала три послідовні етапи: адаптаційно-діагностичний, інтеграційно-тренувальни та соціально-комунікативний етапи. На першому етапі здійснювалася початкова діагностика рівня соціальної адаптації дітей. Для цього використовувались опитувальники та спостереження за поведінкою у групі. Самі заняття мали ознайомчий характер: проводилися прості ігрові вправи, командні естафети, колективні розминки, метою яких було зниження тривожності та формування відчуття безпеки. Поступово діти вчилися сприймати спортивне середовище як простір підтримки й співпраці.

Наступний етап був спрямований на активну інтеграцію та розвиток комунікативних навичок. У цей період використовувались завдання у парах і малих групах, зокрема вправи на синхронні стрибки, ігри на віддзеркалення рухів чи передачу імпровізованих комбінацій. Така форма взаємодії стимулювала дітей до спілкування та співробітництва. Особлива увага приділялася формуванню мікролідерств: кожна дитина отримувала можливість на певний час стати капітаном команди, обрати вправу чи запропонувати нову гру. Це сприяло розвитку впевненості в собі й посиленню почуття власної значущості.

Завершальний період був спрямований на розширення соціального простору та залучення місцевих ровесників. Діти з України та Данії виконували завдання у змішаних командах, створювали спільні композиції на батуті, брали участь у ігрових змаганнях. Поряд із цим організовувалися відкриті заняття, на яких були присутні батьки й представники громади. Така форма роботи сприяла міжкультурному діалогу, зменшувала бар'єр «свої – чужі» та підкреслювала відкритість спортивного простору для ширшого соціального середовища.

Українська та данська спортивні традиції мають різні акценти, однак у процесі спільної діяльності вони взаємодоповнюють одна одну. Для української моделі характерним є підхід, заснований на змагальності та командності, коли увага приділяється досягненню результату, розвитку витривалості та формуванню сили волі. У дитячо-юнацькому спорті в Україні домінує культура, орієнтована на дисципліну й високі стандарти підготовки. Це дає дітям відчуття чітких правил і стимулює їхнє прагнення досягати більшого.

Данська система тренувань має інші акценти, оскільки розвивається під впливом політики «sport for all» (спорт для всіх), яка базується на принципах інклюзії,

рівності й орієнтації на процес, а не виключно на результат. У спортивному середовищі Данії пріоритет віддається задоволенню від занять, розвитку співпраці та формуванню позитивного емоційного клімату. Такий підхід зменшує рівень стресу в дітей, дає можливість кожному відчути себе успішним і важливим для колективу, навіть якщо спортивні показники не є високими.

Поєднання цих двох моделей створює унікальний простір для адаптації українських дітей у Данії. Змагальний дух і наполегливість, які вони приносять із власного досвіду, поєднуються з атмосферою толерантності та підтримки, характерною для данських секцій. У результаті формується гібридна модель взаємодії: діти з України поступово засвоюють демократичні цінності та вчаться отримувати задоволення від процесу, водночас демонструючи власну силу, витримку й командний ентузіазм, які збагачують групу. У спільних тренуваннях це проявляється у тому, що українські підлітки часто беруть на себе роль ініціаторів або неформальних лідерів у командних вправах, тоді як данські діти забезпечують атмосферу прийняття та відкритості. Завдяки цьому вдається досягти балансу між прагненням до результату й вмінням насолоджуватися самим процесом, що робить заняття ефективними не лише з фізичного, а й з соціально-виховного погляду. Такий синтез двох підходів знижує рівень тривожності, сприяє формуванню довіри у групі та створює сприятливі умови для набуття дітьми нових громадянських компетентностей.

Отже, реалізація експериментально-дослідної програми дала змогу зафіксувати низку позитивних змін у поведінці та настрої дітей, що брали участь у заняттях. Насамперед відзначалося поступове зниження рівня тривожності та замкненості. Діти, які на початку уникали активних форм комунікації або намагалися залишатися осторонь групових завдань, з часом почали брати участь у спільних іграх, проявляти ініціативу та відчувати себе впевненіше у новому середовищі. Спортивно-ігрова діяльність створювала умови, у яких страх помилки чи нерозуміння мови переставали бути бар’єром, адже головним інструментом спілкування став рух і дія.

Помітним результатом стало формування дружніх міжкультурних контактів. Спільні вправи та командні завдання сприяли виникненню нових соціальних зв’язків не лише серед українських дітей, а й між ними та данськими ровесниками. У змішаних групах поступово з’явилася атмосфера партнерства: діти підтримували одне одного, ділилися враженнями після занять, домовлялися про зустрічі поза межами клубу. Це засвідчує, що спортивне середовище може виступати містком між культурами, де взаємодія відбувається природно й невимушено.

Важливим ефектом програми було й підвищення самооцінки учасників. Діти отримували досвід успіху через маленькі досягнення: вивчення нової вправи, успішний синхронний виступ, похвалу від ровесників чи тренера. Для тих, хто пережив травматичний досвід війни й вимушеної міграції, це мало особливе значення, адже допомагало відновлювати почуття власної цінності та впевненості у власних силах.

Зміни відбулися й у площині соціальної активності. Частина дітей почала охочіше брати участь у шкільних заходах, зокрема спортивних святах чи гуртках, а також висловлювала бажання долучатися до волонтерських ініціатив у громаді. Це свідчить про те, що через спортивно-ігрові практики відбувається поступове формування громадянської позиції, яка виявляється в готовності брати відповідальність і діяти на користь колективу.

Узагальнюючи результати, можна констатувати, що програма не лише сприяла фізичному розвитку та зміцненню здоров’я дітей, а й виконала соціалізуючу функцію. Зниження тривожності, встановлення дружніх контактів, підвищення впевненості в собі та зростання соціальної активності – усе це підтверджує дієвість спортивно-ігрових практик як інструменту соціальної адаптації та міжкультурної інтеграції українських дітей у новому середовищі.

Особливо важливим є поєднання українських і данських підходів у спортивному середовищі. Традиційна для України орієнтація на змагальність та дисципліну гармонійно доповнилася інклюзивною культурою датських секцій, де акцент робиться на процес і задоволення від занять. Такий синтез створює простір, у якому діти вчаться цінувати й власні досягнення, й командну взаємодію, розвивають довіру та формують громадянські компетентності.

У підсумку можна зазначити, що спорт, інтегрований у систему соціальної роботи, здатний виконувати функцію каталізатора позитивних змін у житті дітей-біженців. Він допомагає відновити довіру до навколишнього світу, створює умови для формування ідентичності у новому культурному середовищі та водночас стає платформою для розвитку громадянської свідомості, що відповідає європейським цінностям інклюзії та солідарності.

Список використаних джерел:

1. Coalter F. Sport for Development: What Game Are We Playing? London : Routledge, 2013.
2. Lives on Hold: Profiles and Intentions of Refugees from Ukraine. Geneva : UNHCR, 2023. Quality Physical Education: Guidelines for Policy-Makers. Paris : UNESCO, 2017.
3. Supporting the integration of refugee children from Ukraine in education. Brussels : European Commission, 2022.
4. Walseth K. Sport within Muslim organizations in Norway: Ethnic segregated activities as arena for integration. *Leisure Studies*. 2016. Vol. 35 (1). P. 78–99.

Романюк Наталія – канд. геогр. наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ЄС В УМОВАХ ВІЙНИ (2022–2025 рр.)

З початком повномасштабного вторгнення Росії на територію України в лютому 2022 р. зовнішньоекономічна діяльність нашої країни зазнала суттєвих викликів: порушилися логістичні маршрути постачання української продукції на світовий ринок, було зруйновано інфраструктуру, відбувалися перебої у виробництві, частина підприємств була знищена або залишилася на непідконтрольній території України. Саме тісна співпраця України з Європейським Союзом стала однією з ключових стратегій виживання в умовах війни.

Торговельно-економічні відносини між Україною та ЄС регулюються Угодою про асоціацію, яка включає поглиблену й всеохоплюючу зону вільної торгівлі (ПВЗВТ). З 1 січня 2016 р. розпочалося її тимчасове застосування, а у повному обсязі ПВЗВТ почала діяти з 1 вересня 2017 р. За цих умов ЄС став найбільшим торговельним партнером України, на частку якого протягом 2022–2024 рр. припадало понад 50 % зовнішньоторговельного обороту: у 2024 р. – 53,8 % торгівлі товарами, у 2023 р. – 56,6 %, у 2022 р. – 55,2 % [1; 5; 6]. Україна є 16 найбільшим торговельним партнером ЄС, на частку якого у 2024 р. припадало 1,3 % від загального обсягу торгівлі товарами ЄС. Загальний обсяг торгівлі товарами між ЄС та Україною у 2024 р. досяг 67,2 млрд. євро, а це свідчить про зростання більш ніж удвічі з моменту набрання чинності Угоди про асоціацію та дію ПВЗВТ [5].

Ринок країн-членів ЄС є основним для збуту української аграрної та металургійної продукції. Основними товарними статтями українського експорту до ЄС у 2024 р. за вартістю були зернові (18,1 % від загального обсягу експорту), тваринні або рослинні жири та олія (12,5 %), олійне насіння (10 %), залізо та сталь (7,8 %), а також руди, шлаки та зола (7,8 %). ЄС постачає до України критично необхідні товари в умовах війни: паливо, техніку, озброєння. Імпорт з ЄС до України у 2024 р. мав таку структуру: мінеральні палива (~16 %), електрична техніка (~10 %), машини і обладнання (~9.7 %), моторні транспортні засоби (~9.5 %), а також зброя та боєприпаси (~7.7 %). Ці товари напряму пов'язані з обороноздатністю, відновленням інфраструктури та модернізацією економіки [8].

У період повномасштабної війни Європейський Союз не лише залишився головним торговельним партнером, а фактично «економічним тилом» України. Після початку повномасштабного вторгнення Росії й блокади чорноморських портів, у травні 2022 р. ЄС створив логістичну «подушку безпеки»: спеціальні транспортно-логістичні коридори («шляхи солідарності») для підтримки українського експорту й імпорту. Через ці шляхи Україна отримала стабільний сухопутний і річковий маршрут експорту до ЄС, що став альтернативою заблокованим чорноморським портам. Це не лише підтримало експорт, а й забезпечило безперервність імпорту критичних товарів.

У червні 2022 р. ЄС запровадив «економічний безвіз» (автономні торговельні преференції) для України, який полягав у скасуванні мит, тарифів та квот на українські товари, що експортуються до ЄС. Мета – дати українським виробникам вільніший доступ до європейського ринку, допомогти втримати економіку в умовах війни. Це означало, що Україна могла ввозити до ЄС необмежені обсяги зерна, олії, металу та інших товарів без додаткових платежів. Імпорт з ЄС в Україну автономні торговельні преференції (АТП) напряму не регулювали, це були односторонні поступки з боку ЄС, тому вигода була саме для українського експорту.

АТП діяли з 4 червня 2022 р. до 5 червня 2025 р. [9]. Протягом цього періоду вони двічі продовжувалися (у 2023 та 2024 рр.), а в 2024 р. разом із продовженням дії АТП було запроваджено механізм «екстреного гальмування», який мав захистити внутрішній ринок ЄС від надмірної конкуренції з боку української продукції. Він спочатку стосувався трьох груп чутливих товарів – птиці, цукру й яєць, а згодом поширився ще на зернові (пшеницю, кукурудзу, ячмінь) та олійні культури. Механізм «екстреного гальмування» починав діяти тоді, коли обсяги українського чутливого товару перевищували середній рівень експорту за 2022–2023 рр. Після цього автоматично відновлювалися тарифи або квоти. Прикладом використання такого механізму є запровадження тарифних квот із 2 липня 2024 р. на експорт яєць та цукру з України до ЄС [3].

АТП надали значні переваги Україні протягом 2022–2024 рр. (табл. 1), однак вони були тимчасовими й викликав дебати серед виробників ЄС щодо конкуренції. Після завершення дії АТП Україна повернулася до звичайних умов Угоди про асоціацію: знову з'явилися тарифні квоти на окремі товари (зернові, м'ясо птиці, цукор тощо). Це відразу позначилося на обсягах українського експорту сільськогосподарської продукції, вони почали зменшуватися. Наприклад, обсяги експорту зернових (зокрема пшениці та кукурудзи) до ЄС різко впали, приблизно на 30 % порівняно з аналогічним періодом попереднього року [2].

30 червня 2025 р. Європейська Комісія завершила переговори з Україною щодо основних принципів переглянутої угоди, яку часто називають ПВЗВТ 2.0. (табл. 1). Запропонована угода спрямована на модернізацію існуючої системи, розширення доступу до ринку та поглиблення економічної інтеграції. Нові домовленості також покликані закріпити більш стабільні умови, але будуть жорсткіше регламентовані з позицій стандартів, екологічності, транспорту, сертифікації тощо.

Модернізована угода побудована на основі трьох ключових принципів [4]:

• рівні умови торгівлі: новий доступ до ринку обумовлений поступовим приведенням України до відповідних виробничих стандартів ЄС, таких як добробут тварин, використання пестицидів та ветеринарних препаратів;

• надійний захисний механізм: обидві сторони матимуть можливість вживати відповідних заходів у ситуаціях, коли імпорт може спричинити негативні наслідки для будь-якої зі сторін. Важливо, що ЄС може здійснювати оцінку можливих перешкод на рівні однієї або кількох держав-членів;

• розширення торговельних потоків: переглянута угода забезпечує баланс між підтримкою торгівлі України з ЄС та повним урахуванням чутливих питань певних сільськогосподарських секторів ЄС і зацікавлених сторін.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз умови торгівлі між Україною та ЄС: АТП – оновлена ПВЗВТ*

Параметри	Автономні торгівельні преференції (з 2022 до 5 червня 2025)	Оновлена ПВЗВТ, після червня 2025 р.
Мита	Усі мита на українські товари скасовані.	Знову діють базові правила ПВЗВТ: більшість товарів безмитні, але деякі аграрні товари підлягають митам після вичерпання квот.
Квоти	Скасовані повністю – українські товари могли постачатися в необмежених обсягах.	Відновлені тарифні квоти для «чутливих» товарів (зернові, м'ясо птиці, цукор, мед, яйця, деякі металургійні вироби).
Аграрна продукція	Безмитний і безквотний доступ до ринку ЄС.	Часткове повернення обмежень: встановлені нові квоти та контрольні механізми; додаткові умови – відповідність стандартам ЄС (SPS, екологія, безпека).
Металургія	Усі мита й квоти зняті, скасовані антидемпінгові заходи	Частина обмежень повертається, особливо для чутливих продуктів сталеливарної галузі.
Тривалість	Тимчасовий режим підтримки, діяв червня 2022 р. по червень 2025 р.	Довгострокова угода: переглянута ПВЗВТ, що інтегрує окремі преференції з АТП на постійній основі.
Політичний контекст	Надзвичайна міра підтримки України у війні.	Системний перегляд Угоди про асоціацію для глибшої інтеграції у внутрішній ринок ЄС.
Вигода для України	Максимально вільний доступ на ринок ЄС, значне зростання експорту агропродукції.	Стабільні та прогнозовані правила, збереження частини пільг, але більший контроль й обмеження, щоб зменшити тиск на фермерів ЄС.
Реакція ЄС	Протести фермерів і політична напруга в країнах-сусідах через дешеве українське зерно та інші сільськогосподарські товари.	Компроміс: підтримка України + захист аграріїв ЄС; умови узгоджені на рівні Єврокомісії.

*Складено автором.

На сьогодні більша частина торгівлі ЄС з Україною лібералізована, а оновлена ПВЗВТ зберігає близько 40 тарифних квот для певних видів сільськогосподарських товарів [7]. Їх можна поділити на 3 групи: перша – дуже чутливі товари (птиця, яйця, цукор), для яких повернені квоти значно більші, ніж у довоєнний період, але все ще значно обмежені; друга – помірно чутливі (кукурудза, ячмінь, пшениця), для яких

квоти значно збільшені, порівняно з довоєнним періодом, але не до рівня повної свободи імпорту; третя – менш чутливі / не чутливі (деякі молочні продукти, оброблені товари), для яких існує повна лібералізація або квоти дуже великі.

Позитивним аспектом співпраці є те, що Європейський Союз поступово інтегрує Україну в європейські ланцюги доданої вартості через оновлену ПВЗВТ, оскільки вона передбачає поглиблену співпрацю у сфері переробки, спільних підприємств, контрактного виробництва. Українські виробники отримують доступ до ринку лише за умови відповідності санітарним, фітосанітарним та екологічним нормам ЄС (SPS standards). Це означає інвестиції в модернізацію виробництва, контроль якості, сертифікацію – фактично інтеграцію у єдині правила гри внутрішнього ринку ЄС. Україна стає частиною «європейської харчової безпеки», постачаючи сировину й водночас нарощуючи переробку, що інтегрує її в агропродовольчі кластери ЄС.

Отже, протягом 2022–2025 рр. торговельно-економічні відносини між Україною та ЄС пройшли еволюцію від надзвичайної підтримки у вигляді автономних торговельних преференцій та логістичних «шляхів солідарності» до системного врегулювання у форматі оновленої ПВЗВТ. ЄС залишався головним ринком збуту української аграрної та металургійної продукції та постачальником критично важливих імпортних товарів. Водночас повернення тарифних квот і механізму «екстреного гальмування» відображає прагнення ЄС захистити власних виробників. Модернізована ПВЗВТ стала компромісом: вона зберегла ключові пільги для України, водночас поставила чіткі вимоги щодо відповідності стандартам ЄС й інтеграції у європейські ланцюги доданої вартості. Це відкриває для України перспективи якісної трансформації структури експорту – від сировини до продукції з більшою доданою вартістю, що водночас зміцнює економічну інтеграцію та наближає Україну до членства в ЄС.

Список використаних джерел:

1. Бюлетень стану торговельних відносин між Україною та ЄС у 2023 році. URL: https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=ae131754-36dc-4e6f-9a8f-89e872b8b451&lang=uk-UA&title=BiuletenPotochnogoStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTas&utmsource=chatgpt. com
2. AVD Lalita. *New EU trade regime imposes stricter conditions, restricting Ukraine's agricultural exports.* URL: https://www.spglobal.com/commodity-insights/en/news-research/latest-news/agriculture/082125-new-eu-trade-regime-imposes-stricter-conditions-restricting-ukraines-agricultural-exports?utm_source=chatgpt.com
3. Emergency brake triggered for eggs and sugar imports from Ukraine. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/media/news/emergency-brake-triggered-eggs-and-sugar-imports-ukraine-2024-07-01_en?utm_source=chatgpt.com
4. EU and Ukraine reach agreement in principle on a modernised trade relationship. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_1672?utm_source=chatgpt.com 5)
5. EU trade relations with Ukraine. European Commission. *Policy Trade Relationships: Countries and Regions: Ukraine*. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/ukraine_en
6. EU trade relationships by country/region. *Ukraine.* URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/ukraine_en?utm_source= chatgpt.com
8. EU updates on agriproduct quotas in Ukraine trade deal. URL: https://www.argusmedia.com/ja/news-and-insights/latest-market-news/2707022-eu-updates-on-agriproduct-quotas-in-ukraine-trade-deal?utm_source=chatgpt.com
9. New EU trade regime imposes stricter conditions, restricting Ukraine's agricultural exports. *S&P Global Commodity Insights*. URL: https://www.spglobal.com/commodity-insights/en/news-research/latest-news/agriculture/082125-new-eu-trade-regime-imposes-stricter-conditions-restricting-ukraines-agricultural-exports
9. The EU's autonomous trade measures in support of Ukraine and Moldova extended for another year. URL: https://www.mfa.gov.lv/en/article/eus-autonomous-trade-measures-support-ukraine-and-moldova-extended-another-year?utm_source=chatgpt.com

Савчук Іван – канд. геогр. наук,
асоційований дослідник, Міжуніверситетська
науково-дослідницька лабораторія 8504
«Географія міст», м. Париж, Франція

ВПЛИВ ШИРОКОМАСШТАБНИХ БОЙОВИХ ДІЙ НА ЕКСПОРТ ЗЕРНА З УКРАЇНИ: ЗНАЧЕННЯ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС

Зерновий сектор України продовжує відігравати фундаментальну роль у національній економіці. Зернові культури є основним експортним продуктом України, складаючи 23,0 % від загального обсягу виробництва країни у 2023 р. (за розрахунками Державної митної служби України). Широкомасштабний експорт зернових культур морським транспортом є ключовим фактором стабільності вітчизняної економіки. Проте триваючі активні бойові операції та морська блокада на початку широкомасштабних бойових дій зумовили значні зміни в економіці України, що безпосередньо вплинуло на здатність країни до великого експорту зернових. Зміни як загалом у виробництві та експорті зерна з України, так і в розрізі її регіонів в умовах широкомасштабних бойових дій є важливим питанням функціонування національної економіки. Необхідно зрозуміти ці зміни у виробництві зернових культур в країні загалом та які зміни відбулися в її регіонах.

Аналіз зернового сектору економіки України показав, що країна продовжує бути важливим гравцем на світовому ринку зерна в умовах тимчасової окупації частини її території та активних бойових дій, у т. ч. у регіонах, де зерновий сектор економіки набув значного розвитку за роки незалежності. Це стало можливим завдяки експортно-орієнтованій економічній моделі, в основі якої є агрохолдинги, що переважно залежать від експорту зерна. Домінування кукурудзи та пшениці у структурі національного виробництва зерна є наслідком саме експортної орієнтації зернового господарства України. В умовах широкомасштабних бойових дій експорт зерна після шокового 2022 р. було відновлено на середньому рівні 2010-х рр.

Зернове господарство України пристосувалося до нових складних умов широкомасштабних бойових дій після потрясінь 2022 р. Це безпосередньо вплинуло на обсяги виробництва зернових культур у державі. У 2023 р. загальне зниження національного виробництва зерна становило 6,7 % порівняно з 2020 р. Коливання у виробництві зерна в Україні зумовлені не лише активними бойовими діями, а також суттєве значення мають агрокліматичні умови.

Якщо сучасні тенденції у виробництві та експорті зернових культур збережуться, то на світовому ринку зерна Україна продовжуватиме бути важливим експортером кукурудзи та пшениці. Інші зернові культури переважно продовжуватимуть збувати на внутрішньому ринку. Отже, щоб зрозуміти зміни в зерновому господарстві в умовах широкомасштабних бойових дій, необхідно окремо проаналізувати виробництво зернових культур, кукурудзи та пшениці на національному та регіональному рівнях.

Кукурудза та пшениця становлять понад дві третини виробництва та експорту зернових культур України. В умовах широкомасштабних бойових дій міжрегіональні відмінності в їх виробництві та експорті лише зросли. Вирішальне значення мала тимчасова окупація частини території держави, яка раніше була важливим виробником зернових культур. Також суттєве значення мають активні бойові дії вздовж лінії фронту, які унеможливлюють активу господарську діяльність. Також мінування частини території України суттєво ускладнює використання території для вирощення зерна.

Під впливом широкомасштабних бойових дій, частка зерна в регіональному експорті найшвидше зросла в західних районах України. Зернове господарство

Волинської та Тернопільської областей переорієнтувалася на експорт зерна уже в 2023 р. Основною причиною таких змін у зерновій економіці цих західних районів України є переорієнтація окремих експортерів на збут зерна у Польщу.

Харківська область випала з числа провідних регіонів України за зборами зернових культур у 2023 р., тоді як Кіровоградська, Одеська та Черкаська області, розташовані в зоні обслуговування Одеської залізниці, навпаки збільшили своє виробництво й експорт. На тлі широкомасштабних бойових дій вона стала основним перевізником зерна на експорт в Україні. Водночас найбільше зросли обсяги поставок зернових із Волинської та Закарпатської областей – у 2,1 разу з 2020 по 2023 рр. Західні прикордонні регіони держави отримали новий потужний імпульс у своєму розвитку у наслідок релокалізації виробництва з інших регіонів України. Не оминув цей процес і сільське господарство, де у зерновому господарстві має місце процес збільшення виробництва й експорту зерна з огляду на близькість до кордонів країн-членів ЄС.

Суттєвим є збільшення експорту зернових культур в Одеській області, де обсяги їх експорту зросли з 2,4 до 4,2 млн т з 2020 по 2023 р. Переведення експортного відділу агрохолдінгу «Нібулон» до Одеської області призвело до зменшення експорту зерна з Миколаївської області з 5,9 до 3,2 млн т у ці самі роки. Це призвело до суттєвої зміни у географії як вирощування, так й експорту зернових культур загалом в Україні. Одночасно частка столиці держави – м. Києва, де розміщенні штаб-квартири більшості провідних національних агрохолдингів, в експорті зернових знизилася до 35,7 % у 2023 р.

У 2022–2023 роках відбулись суттєві зміни у виробництві та експорті зернових культур в Україні. У всіх регіонах, де мало місце зростання виробництва, це відбувалося за рахунок збільшення експортних поставок. Тому експортна орієнтація зернового господарства держави в умовах широкомасштабних бойових дій лише посилилась. За винятком Житомирської, Чернівецької та Донецької областей, пересічно регіони України експортували понад ¼ свого виробництва зерна у 2023 р. Найбільша частка експорту у виробництві зернових культур зафіксовано у Волинській, Закарпатській, Одеській та Миколаївській областях. Отже, з огляду на широкомасштабні бойові дії, близькість до ЄС та доступ до морських портів у країнах-членах цього міжнародного інтеграційного утворення нині є винятково важливим для функціонування зернового господарства України у сучасних умовах.

Семеновська Лариса – докт. пед. наук, проф., професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна;
Роман Делія – аспірант кафедри загальної педагогіки та андрагогіки, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ЯК ДИДАКТИЧНИЙ ПРІОРИТЕТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Проблема індивідуалізації навчання є однією з ключових у сучасній українській освіті, що підкреслюється такими документами, як Закон України «Про вищу освіту», Концепція Нової української школи та ін. Ця тема стає все більш актуальною завдяки кільком основним чинникам: 1) сучасні групи й класи складаються з індивідів, що мають різні здібності, темперамент, культурне походженням та стилі навчання;

індивідуалізація допомагає забезпечити якісну освіту для кожного, враховуючи унікальні потреби особистості; 2) новітні освітні технології дають змогу створювати адаптивні та інтерактивні навчальні платформи, які можуть бути налаштовані під запити конкретного учня; 3) у наш час зростає потреба у постійному особистісному розвитку та самовдосконаленні; індивідуалізований підхід дає змогу людині обрати власний освітній шлях та розвивати свої сильні сторони; 4) індивідуалізація стимулює самостійність, творчість та критичне мислення, оскільки студенти й учні можуть впливати на зміст і методи навчання; 5) індивідуалізоване навчання готує випускників до вимог сучасного ринку праці, допомагаючи їм розвивати унікальні навички.

Українські та закордонні вчені активно досліджують індивідуалізацію навчання, вивчаючи різні аспекти проблеми: теоретичні основи (вітчизняними науковцями, такими як С. Гончаренко, О. Савченко, М. Солдатенко, В. Сухомлинський та ін., проаналізовано принципи, структуру та умови ефективності індивідуалізації); цифрові технології (В. Биков, Н. Кононец, В. Кухаренко, Д. Лорілард, К. Тілле та ін. вивчають, як інтегрувати цифрові освітні технології для персоналізації навчання); психологічні механізми (М. Гриньова, О. Жданова-Неділько, Ю. Лавриш та ін. зосереджуються на внутрішніх актуалітетах особистості, таких як саморегуляція та саморефлексія, що є важливими для індивідуалізованого підходу); індивідуальні траєкторії (І. Каньковський, І. Краснощок, Я. Сухенко та ін. досліджують розробку персональних освітніх траєкторій, що є універсальним інструментом для впровадження індивідуалізації). Однак, маємо підстави констатувати, що незважаючи на значний науковий інтерес, в освітній практиці все ще залишається багато невирішених питань, що перешкоджають повній реалізації потенціалу індивідуалізації навчання.

Ідея індивідуалізації навчання має давнє походження, що сягає епохи Просвітництва. Одним з її ключових засновників був французький філософ Жан-Жак Руссо. Він стверджував, що процес навчання має адаптуватися до індивідуальних особливостей, потреб та інтересів дитини. Замість традиційного підходу, пропонував зосередитися на таких головних аспектах: навчання через досвід (діти мають отримувати знання не лише з книг, а й через безпосередню взаємодію з навколишнім світом); самостійне дослідження (важливо підтримувати природну цікавість особистості та заохочувати її до самостійного навчання) [3]. Німецький мислитель Йоганн Готфрід Гердер наголошував на нерозривному зв'язку освіти з культурною ідентичністю. Він вважав, що навчання має відбуватися в культурному контексті, з акцентом на освіті рідною мовою та врахуванні унікальності кожної особистості [2]. Наприкінці XIX – на початку XX століття прогресивні школи Дальтона та Декролі активно впроваджували індивідуалізований підхід. Вони використовували ігрові методи та практичні завдання, зосереджуючись на особистісному розвитку учнів. Ж.-О. Декролі, зокрема, заклав в основу своєї методики п'ять природних функцій (адаптація, відтворення, спілкування, символізація, робота) [1]. Італійська педагогиня Марія Монтессорі розробила метод, відповідно до якого діти обирають завдання й навчаються через самостійну діяльність, що сприяє їхньому індивідуальному розвитку. Американський філософ та педагог Джон Дьюї також підкреслював важливість активності особистості в навчальному процесі. Він стверджував, що освіта повинна ґрунтуватися на інтересах і потребах учнів, що робить її більш ефективною.

У сучасному технологічному світі індивідуалізація навчання отримала нове спрямування. Онлайн-освіта та адаптивні системи дають змогу створювати персоналізовані навчальні траєкторії, що враховують потреби, темп та стиль кожного студента чи учня. Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що подальший розвиток ідеї індивідуалізації ґрунтується на кількох ключових психологічних теоріях: теорія розвитку Жана Піаже (вчення підкреслює, що навчання має відповідати рівню когнітивного розвитку учня); теорія множинного інтелекту

Говарда Гарднера (концепція пропонує, щоб освіта допомагала студентам розвивати свої сильні сторони, незалежно від типу інтелекту); теорія ієрархії потреб Абрахама Маслоу (індивідуалізація допомагає задовольнити потреби студента й учня, створюючи сприятливі умови для його самореалізації та досягнення потенціалу); гештальт-психологія (звертає увагу на індивідуальне сприйняття інформації, що дає змогу оптимізувати процес навчання) та ін.

Сучасна індивідуалізація навчання охоплює кілька ключових дидактичних аспектів, які допомагають адаптувати освітній процес до потреб кожної особистості: діагностика – збір та аналіз даних про студента (учня) для розуміння його потреб, здібностей і рівня знань; персоналізація – розробка індивідуальних навчальних програм і матеріалів); гнучкість – надання студентам й учням можливості вибору методів, темпу та розкладу навчання; саморегуляція – формування навичок, що дають змогу студентам (учням) брати на себе відповідальність за власний освітній процес; зворотний зв'язок – постійний моніторинг й оцінка прогресу з можливістю коригування навчання.

Кен Робінсон, відомий англійський педагог, був палким прихильником індивідуалізації та розвитку творчості. Зазначимо ключові елементи його концепції: 1) учений зауважував, що творче мислення є настільки ж важливим, як і грамотність, і має бути пріоритетом у навчанні; 2) він закликав перейти від пошуку єдиної правильної відповіді (конвергентне мислення) до генерації множини рішень (дивергентне мислення), що є ключовим для інновацій; 3) педагог виступав проти універсального підходу «однаково для всіх», підкреслюючи необхідність гнучкої освіти, що відповідає унікальним здібностям, талантам й інтересам кожного учня (студента); 4) дослідник наголошував на важливості формування не лише академічних знань, а й фізичного, емоційного та соціального розвитку особистості; 5) спираючись на теорію множинного інтелекту Говарда Гарднера, він закликав визнавати та цінувати всі форми інтелекту, а не лише традиційно пріоритетні (мовний та логіко-математичний); 6) переконував, що освіта має вчити аналізувати інформацію та вирішувати складні проблеми (критично мислити), а не просто запам'ятовувати факти [4].

У багатьох розвинених країнах індивідуалізація навчання є ключовим елементом розвитку освітніх систем, хоча її реалізація має свої особливості. В американській освіті індивідуалізація досягається через: диференціацію, зокрема засобом використання різноманітних методів, матеріалів й інструментів оцінювання; технології (застосування інтерактивних дошок, спеціалізованих програм й онлайн-ресурсів); індивідуальні освітні плани (IEP); проєктну діяльність (надання можливості обирати теми для поглибленого вивчення); зворотний зв'язок (регулярне оцінювання прогресу та заохочення самооцінки); тісну взаємодію педагогів і батьків для кращого розуміння потреб учнів. Швейцарська освіта відрізняється високим ступенем децентралізації й індивідуалізації. Основні механізми включають: гнучкість як можливість вибору освітнього шляху на різних рівнях; дуальну систему (поєднання теоретичного навчання з практичним досвідом на робочому місці); створення персональних планів та надання додаткових занять для обдарованих або тих, хто потребує підтримки; оцінка на основі компетенцій; розвиток самостійності (заохочення особистості до вибору навчальних предметів і самостійного розв'язання дидактичних завдань). Британська педагогіка також дотримується принципів індивідуалізації, що проявляється в таких складниках: гнучкість програм (широкий вибір курсів, що дає змогу учням обирати предмети відповідно до їхніх інтересів); індивідуальні плани (SEN); комбінування групової й індивідуальної роботи з проєктними завданнями; диференціація (адаптація навчальних матеріалів до індивідуального темпу); система оцінювання (акцент не лише на знаннях, а й на навичках та вміннях); допомога учням у виборі предметів, що відповідають їхнім майбутнім кар'єрним цілям.

Отже, у сучасному освітньому просторі індивідуалізація навчання стає не просто трендом, а стратегічним пріоритетом для України на шляху до європейської інтеграції. Проведене дослідження підтверджує, що цей підхід є відповіддю на виклики динамічного суспільства, включаючи культурну, мовну й індивідуальну різноманітність студентів та учнів, а також потреби ринку праці. Застосування дистанційних та змішаних форм навчання, що стали особливо актуальними в умовах воєнного стану, ще більше підкреслює необхідність індивідуалізованого підходу для забезпечення безперервної й ефективної освіти.

Список використаних джерел:

1. Brehony K. A new education for a new era: the contribution of the conferences of the New Education Fellowship to the disciplinary field of education 1921–1938*. International Journal of the History of Education.* 2004. Vol. 40. № 5–6. P. 733–755. URL: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0030923042000293742
2. Forster M. Herder's Philosophy. Oxford : University Press, 2018. 352 p.
3. Knutsen T. L. Re-reading Rousseau in the Post-Cold War. *Journal of Peace Research*. 1994. Vol. 31. № 3. P. 247–262.
4. Robinson K. You, your child, and school : navigate your way to the best education. New York : Viking, 2018. 304 p.

Скороход Ірина – докт.екон. наук, професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

АДАПТАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ВИМОГ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Для України, яка має статус країни-кандидата на вступ до ЄС, адаптація до Європейського зеленого курсу (ЄЗК) є частиною ширшого процесу зближення з політиками та нормами ЄС. Попри надзвичайно складні умови, спричинені повномасштабною війною, Україна проголосила прихильність цілям ЄЗК і продовжує впроваджувати реформи у сфері клімату та довкілля.

Вступ до ЄС вимагатиме від України виконання значного масиву екологічного та кліматичного acquis communautaire – тобто нормативно-правових актів ЄС, які становлять основу Зеленого курсу. Це охоплює політики у галузі енергетики, промислових викидів, управління відходами, захисту природи, сільського господарства тощо [1].

У 2020 р. уряд України започаткував діалог з ЄС щодо ЄЗК, було утворено міжвідомчу робочу групу «Green Deal Ukraine». У квітні 2021 р. Україна оновила Національно визначений внесок за Паризькою угодою, визначивши ціль скоротити викиди парникових газів на 65 % від рівня 1990 р. до 2030 р., що показує готовність України рухатися синхронно з ЄС у кліматичній політиці. Окрім того, Україна заявила про намір досягти вуглецевої нейтральності не пізніше 2060 р. У 2023 р. уряд затвердив зовнішньополітичну стратегію України, яка передбачає реалізацію принципів Європейського зеленого курсу й інтеграцію в політику клімату та довкілля ЄС [2].

Протягом останніх років в Україні прийнято низку законодавчих актів, що наближають її до стандартів ЄС в екологічній сфері. Зокрема, у липні 2024 р. був прийнятий Закон України «Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення», який набрав чинності 8 серпня 2025 р. й впроваджує євроінтеграційні

підходи до промислового забруднення шляхом запровадження єдиного інтегрованого довкіллєвого дозволу замість кількох. Закон передбачає перехід на найкращі доступні технології та методи управління, цифровізацію дозвільних процедур та встановлює перехідний період для підприємств [3]. Також в Україні запущено Національну систему моніторингу, звітності та верифікації парникових викидів, шляхом прийняття Закону України № 4187 від 29 січня 2025 р., який повернув обов'язковість звітування для підприємств, що здійснюють викиди парникових газів [4].

В контексті впровадження ЄЗК Україна приділяє увагу відновлюваній енергетиці та водню. У лютому 2023 р. між Україною та ЄС було підписано Меморандум про стратегічне партнерство у сфері відновлюваних газів (водню, біометану) [5]. Це відкриває можливості в майбутньому експортувати український «зелений» водень до ЄС, розвивати виробництво біометану. Співпраця також триває у сфері критичної сировини. З 2021 р. діє стратегічне партнерство Україна–ЄС щодо критичних сировинних матеріалів й акумуляторів, що інтегрує Україну в європейські ланцюги постачання літію, рідкісних земель, кобальту тощо.

У сфері довкілля Україна гармонізує норми з ЄС щодо якості повітря, водної політики та поводження з відходами. Зокрема, в липні 2023 р. набув чинності Закон України «Про управління відходами», який вводить європейську ієрархію відходів, розширену відповідальність виробника, що є основою для переробки сміття замість захоронення [6]. Окрім того, ще у 2021 р. було ухвалено Закон України «Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України»[7], а з 2023 р. в Україні в обігу залишилися лише біорозкладні пакети.

Слід зауважити, що нині імплементація ЄЗК в Україні має серйозні виклики та перешкоди. Повномасштабна війна спричинила величезні екологічні збитки: знищення промислових об'єктів, забруднення земель, пожежі в екосистемах, підрив Каховської ГЕС тощо. Оскільки зусилля держави першочергово спрямовуються на воєнні потреби, частина «зелених» ініціатив сповільнилась. Проте в майбутньому активно будуть проводитись екологічні реформи. Планується впровадження сотень регламентів і директив ЄС в сфері довкілля. Зокрема, Україні доведеться адаптуватися до Механізму прикордонного вуглецевого коригування (CBAM). Починаючи з 2026 р. експорт сталі, цементу, добрив до ЄС вимагатиме врахування вуглецевого сліду. Це стимулює українську промисловість до декарбонізації, щоб зберегти доступ на ринок ЄС. У 2023 р. уряд України оголосив намір створити внутрішню систему торгівлі викидами до 2025 р., яка буде сумісною з EU ETS, аби інтегруватися в єдиний ринок вуглецю.

Українське суспільство та бізнес загалом підтримують «зелений курс», розуміючи, що це частина євроінтеграції. Війна, хоч і принесла руйнування, водночас стала поштовхом для переосмислення підходів до відбудови. Концепція «зеленого відновлення» (Build Back Better) передбачає, що відбудовані міста, енергосистема, промисловість мають бути сучаснішими й чистішими, ніж до війни. ЄС і міжнародні партнери планують інтегрувати екологічні критерії у плани відновлення України.

Таким чином, Україна поступово інтегрується в Європейський зелений курс. Незважаючи на воєнні виклики, тривають реформи у сфері клімату та довкілля, приймаються необхідні закони, запускаються «зелені» проєкти. Аналітики відзначають, що Україна демонструє як інструментальну відповідність (виконувати умови асоціації, щоб отримати фінансову та технологічну підтримку ЄС), так і антиципативну – на випередження впроваджувати нові норми ЄС, готуючись до членства та бажаючи прискорити післявоєнну модернізацію [2].

На нашу думку, ключовими пріоритетами реалізації Європейського зеленого курсу на найближчі роки є:

- зміцнення інституційної спроможності (наприклад, забезпечення прозорості у формуванні Енергетичної стратегії України);
- залучення громадськості до ухвалення рішень;
- виконання екологічних критеріїв для відкриття переговорів про вступ до ЄС;

- інтеграція до європейських ринків (енергетичного, вуглецевого);
- мобілізація ресурсів для зеленого відновлення України.

Таким чином, Європейський зелений курс може стати для України дорожньою картою модернізації, яка приведе до економічного зростання на засадах стійкості та забезпечить екологічно безпечне майбутнє для громадян. Для України адаптація до ЄЗК стала невід'ємною частиною євроінтеграційного шляху. Попри війну, Україна продовжує імплементацію екологічних директив ЄС, інтегрує свої ринки (енергетичний, сировинний) з європейськими, та закладає засади зеленої відбудови. Перспективи членства в ЄС та повоєнне відновлення країни неминуче пов'язані з виконанням вимог Європейського зеленого курсу – від скорочення викидів і розвитку відновлюваної енергетики до модернізації промисловості та сталого управління відходами.

Список використаних джерел:

1. Ukraine and European Green Deal – Annual Monitoring Report 2023. URL: https://dixigroup.org/en/analytic/ukraine-and-european-green-deal-annual-monitoring-report-2023/
2. Shyrokykh K. Ukraine and the European Green Deal. URL: https://theloop.ecpr.eu/ukraine-and-the-european-green-deal/
3. Закон України «Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення» № 3855-IX від 16.07.2024 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MN028663
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів» № 4187-IX від 29.01.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4187-20#Text
5. Меморандум про взаєморозуміння між Україною та Європейським Союзом щодо стратегічного партнерства у сфері біометану, водню та інших синтетичних газів. URL: https://uabio.org/wp-content/uploads/2023/01/Translation-MoU_UA-EU-Ukr.pdf
6. Закон України «Про управління відходами» № 2320-IX від 20.06.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text
7. Закон України «Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України» №1489-IX від 01.06.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-IX#Text

Скотний Павло – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри математики та економіки, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, м. Дрогобич, Україна;
Пелещак Олег – аспірант спеціальності С1 «Економіка та міжнародні економічні відносини», Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, м. Дрогобич, Україна

СИСТЕМА САНАЦІЙНИХ ПРОЦЕДУР ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ГАРАНТІЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Економіка Європейського Союзу функціонує в умовах постійних викликів, серед яких глобалізаційні процеси, фінансові кризи, пандемія COVID-19 та соціально-економічні потрясіння. Підприємства, що не можуть швидко адаптуватися до змін, ризикують опинитися в стані неплатоспроможності, що загрожує їхньому існуванню. У цьому контексті особливого значення набувають правові й організаційні механізми, які дають змогу забезпечити стійкість бізнесу й економіки загалом.

Санація у сучасному європейському праві визначається як комплекс заходів правового, фінансового й організаційного характеру, спрямованих на відновлення платоспроможності підприємств та збереження їхньої економічної цінності. Основною метою таких процедур є не ліквідація компанії, а забезпечення її подальшого функціонування на ринку, що дає змогу мінімізувати втрати для кредиторів, працівників та економіки загалом. Санаційні механізми поєднують юридичні інструменти з економічними методами управління кризою, що забезпечує комплексний підхід до стабілізації підприємства.

У контексті сталого розвитку санація розглядається як механізм, який сприяє економічній, соціальній та інвестиційній стійкості. Економічна складова передбачає збереження активів підприємства та його конкурентоспроможності; соціальна – забезпечення робочих місць та трудових прав; інвестиційна – підтримку прозорості та привабливості для інвесторів. Такий підхід дає змогу не лише відновлювати окремі підприємства, а й забезпечувати стабільність макроекономічного середовища, що є ключовим для розвитку держави та регіонів.

Превентивна реструктуризація, мораторії та санаційні плани є основними інструментами санації, які реалізуються на рівні Європейського Союзу. Їх застосування дає змогу підприємствам вирішувати проблеми ще до настання неплатоспроможності, забезпечуючи час і ресурси для планування та впровадження відновлювальних заходів. При цьому механізми, такі як cross-class cram-down і захист нового фінансування, створюють умови для ефективного залучення кредиторів та інвесторів, що стимулює стабільність бізнесу.

Система санаційних процедур ЄС демонструє тісний зв’язок між кризовим управлінням підприємством і концепцією сталого розвитку. Вона дає змогу гармонізувати інтереси підприємств, кредиторів та суспільства, зменшувати негативні соціальні й економічні наслідки неплатоспроможності та підтримувати довгострокове зростання. У цьому контексті санація виступає не лише як інструмент юридичного врегулювання, а як стратегічний механізм забезпечення економічної стійкості, соціальної стабільності й інвестиційної привабливості країн-членів ЄС.

Ключову роль у цьому процесі відіграла Директива (ЄС) 2019/1023 Європейського парламенту та Ради про рамки превентивної реструктуризації, прощення боргів та позбавлення права обіймати керівні посади, а також про заходи підвищення ефективності процедур, пов’язаних із реструктуризацією, неплатоспроможністю та прощенням боргів і про внесення змін до Директиви (ЄС) 2017/1132 (Директива про реструктуризацію та неплатоспроможність).

Директива була ухвалена у 20 червня 2019 р. та набрала чинності – 16 липня 2019 р., встановивши нову правову основу для створення механізмів превентивної реструктуризації в країнах-членах ЄС. Її ключова мета – дати боржникам у фінансових труднощах можливість вчасно провести реструктуризацію боргів й уникнути банкрутства.

Основними елементами санаційних процедур є превентивна реструктуризація, яка дає боржнику змогу заздалегідь домовитися з кредиторами про зміну умов виконання зобов’язань, аби уникнути банкрутства; санаційний план (план реструктуризації), у якому визначаються кроки для відновлення платоспроможності, такі як відстрочка виплат, часткове списання боргів, залучення інвесторів або продаж активів; захисні заходи (мораторій), що передбачають тимчасову зупинку стягнення боргів і виконавчих процедур для надання боржнику часу на розробку й узгодження санаційного плану; списання боргів та звільнення підприємців від боргових зобов’язань, що дає підстави повністю або частково звільнити підприємців від заборгованості протягом обмеженого строку (до 3 років) і знову розпочати бізнес; а також позбавлення права обіймати керівні посади для керівників, які діяли недобросовісно або допустили зловживання, з метою запобігання повторним банкрутствам і захисту кредиторів.

Загалом Директива (ЄС) 2019/1023 є інструментом гармонізації законодавства держав-членів у сфері банкрутства. Україна вже імплементувала окремі положення цієї Директиви – ЗУ «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації», що сприятиме підтримці бізнесу, захисту робочих місць та формуванню більш привабливого інвестиційного середовища, що є важливим кроком до інтеграції України до ЄС та сталого відновлення економіки після війни.

Список використаних джерел:

1. Directive (EU) 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending Directive (EU) 2017/1132 (Directive on restructuring and insolvency) : European Union. *Official Journal of the European Union*, 26.6.2019, L 172/18. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32019L1023

2. Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради ЄС 2019/1023 і запровадження процедур превентивної реструктуризації: Закон України від 19.09.2024 № 3985-IX. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3985-IX#Text

Соляр Вікторія – канд. екон. наук, доц., доцент кафедри менеджменту та економіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ІНТИТУЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ У ПЛОЩИНІ ЄРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Сталий розвиток вимагає подальшої економічної інтеграції України із зовнішнім світом через торгівлю, інвестиції та створення науково-технологічнх мереж. На жаль, більшості сучасних українських підприємств не вдається отримати вигоду від потенціалу економічної інтеграції та глобальних ланцюжків створення вартості. Багато промислових стандартів сертифікаційних послуг як і раніше несумісні з нормами ЄС та Євразійського економічного союзу (ЄАЕС), а організаційні й управлінські можливості малого та середнього бізнесу обмежені для більш систематичного вивчення конкурентних можливостей для них [1]. Пропонуємо звернути увагу на ключові аспекти реформування інституційної складової інновацій в Україні у площині усунення вказаних вище недоліків та вироблення рекомендацій із покращення ситуації (табл. 1).

Отже, інноваційні стратегії в Україні відображають два систематичних упередження: перше – вузьке визначення інновацій обмеженого дослідженнями, передовими технологіями та стартапами; другий – як необхідність в умовах існуючої економічної діяльності та тенденцій. Переважна увага приділяється передовим технологіям, високотехнологічним галузям і стартапам, ігноруючи потенціал інновацій в інших галузях та державному секторі. Те ж саме стосується переваг у продуктових інноваціях та недостатньої уваги до інновацій у виробничих процесах, маркетингу та експериментування з новими бізнес-моделями [3]. Ці недоліки

важливо усувати систематично, враховуючи довгострокові проблеми з підвищенням продуктивності, нарощення потенціалу для поліпшення корпоративного управління та продуктивності фірм, для інновацій у сільському господарстві, сфері послуг і державному секторі.

Таблиця 1

Напрями усунення першочергових проблем розвитку інституцій інновацій у взаємодії з бізнес-структурами та державою [2]

Сегмент, що потребує вдосконалення	Рекомендації
Слабкі зв'язки між промисловістю та наукою, державними науково-дослідними установами, закладами вищої освіти та бізнесом не справляють позитивного впливу на динаміку інновацій. Потенціал використання державних науково-дослідних установ для інкубації інноваційних проектів вивчений не повністю, тоді як зв'язки з приватним сектором недостатні для узгодження дослідницької діяльності з потребами ринку.	- удосконалення інструментів прямого державного фінансування шляхом надання інноваційних ваучерів для стимулювання впровадження інноваційних ідей на неконкурентній основі; - запровадження конкурентних грантів на науково-дослідницьку та кооперативну діяльність для сприяння співпраці між науковими колами та промисловістю, забезпечуючи ретельний моніторинг та регулярну оцінку результатів; - підтримка державних науково-дослідних інститутів у створенні структур та можливостей, необхідних для зміцнення зв'язків між галузями господарства та наукою; - розширення каналів спільних досліджень та системи передачі технологій для полегшення операцій з інтелектуальною власністю; - покращення інфраструктури передачі технологій у ЗВО для комерціалізації інновацій державних установ.
Елементи інноваційної інфраструктури неефективні через брак фінансування, падіння інтересу та низьку потужність. Низький доступ до фінансування перешкоджає інноваційним новачкам та компаніям у розвитку бізнесу, оскільки комерційні банки вимагають високої застави.	- проведення комплексної оцінки стану інфраструктури підтримки інновацій , розробка внутрішніх стандартів її якості; - інтеграція консультативних послуг в портфоліо елементів інфраструктури МОН з метою охоплення усього циклу інновацій від проекту на ранній стадії до комерціалізації продукції; - стимулювання інвестицій в інноваційну діяльність шляхом впровадження пільгового фінансування для інноваційних проектів (таких як цільові кредити на НДДКР); - розширення прямих фінансових стимулів для НДДКР (кредитні гарантії, відшкодування процентних ставок та фінансування власного капіталу) .
Обмежені можливості для окремих прогресивних інноваційних структур: - розвитку бізнес-інкубаторів заважає стримування на ранніх стадіях започаткування стартапів та інноваційних підприємств; - розвитку кластерів перешкоджає відсутність критичної маси у певних галузях промисловості та відсутність стабільних зв’язків для побудови сильної регіональної економіки.	- перейняття досвіду діючих успішних інкубаторів; - створення рамки моніторингу та оцінки впливу інноваційних інкубаторів; - використання можливості державних науково-дослідних установ для інкубації ідей та розробки промислових прототипів, що відповідають потребам ринку, побудови відповідних структур стимулювання та підтримки створення ринку знань; - розробка чіткої політики кластерів із метою збільшення їх міжнародного рівня конкурентоспроможності шляхом зміцнення регіональних зв'язків (наприклад, створення стратегії регіонального співробітництва між зацікавленими сторонами з промисловості, наукових кіл та уряду).

Вважаємо, що основними складовими частинами формування та розвитку інноваційно-інтегрованих структур є:

1. Освітній компонент – визначення ролі закладів професійно-технічної, вищої освіти та загалом освітнього компонента у формуванні інноваційних екосистем, функцій та шляхів удосконалення діяльності науково-дослідної компоненти університетів під час генерації інновацій; впровадження комплексної оцінки конкурентоспроможності закладів вищої освіти в умовах переходу до інноваційної моделі економіки, підходів до оптимізації фінансування вищої освіти для підготовки фахівців, яких потребують інноваційно-інтегровані структури.

2. Підвищення кваліфікації персоналу інноваційно-інтегрованих структур шляхом системи «навчання протягом життя» та визначення їх економічних переваг в умовах формування інноваційної моделі розвитку економіки з урахуванням зарубіжного досвіду, визначення впливу професіоналів на розвиток якості людського капіталу інноваційно-інтегрованих структур, аналіз стану та тенденцій розвитку людських ресурсів при вимірюванні міжнародних порівнянь.

3. Організаційний та регуляторний вплив – визначення стратегічних напрямів підвищення конкурентоспроможності національної економіки та пріоритетів розвитку регіонів з погляду сучасної інноваційної динаміки, практичні аспекти покращення оцінки ефективності сучасної системи державних закупівель в Україні в контексті удосконалення процесу регулювання інноваційної діяльності та комплексного підходу, напрямів активізації діяльності територіальних громад у підтримці розвитку інноваційно-інтегрованих структур.

4. Фінансовий аналіз, аудит та інформаційне забезпечення – розробка підходів до фундаментального аналізу функціонування інноваційно-інтегрованих структур під впливом політичних та економічних подій в умовах соціально-економічної нестабільності, шляхів розвитку ринку аудиторських послуг для інноваційно-інтегрованих структур в Україні та світі, виявлення потреби учасників інноваційно-інтегрованих структур як користувачів результатів аудиту.

5. Податкове регулювання – визначення пріоритетів удосконалення системи оподаткування для виробників інноваційної продукції та забезпечення їх державної підтримки з урахуванням регіональних та галузевих пріоритетів, оцінка можливостей розвитку інноваційно-інтегрованих бізнес-структур в рамках існуючої в Україні податкової системи, розглядаючи податкові інструменти як стимули до управління інноваційною діяльністю.

6. Інвестиційна підтримка – обґрунтування шляхів підвищення інвестиційної привабливості вітчизняних виробників інноваційних продуктів за видами економічної діяльності в умовах посилення глобалізаційних процесів у світі, напрямів державної фінансової підтримки розвитку інноваційної діяльності в Україні.

7. Визначення напрямів формування соціального капіталу регіональних інноваційних кластерів, заохочення підприємницької діяльності через виявлення проблем та перспектив розвитку інновацій.

Незважаючи на політичні та соціально-економічні виклики, які уповільнюють прогрес, інновації в Україні будуть неухильно зростати. Інноваційна міць країни полягає, головним чином, в її людському капіталі. Однак регуляторні та інституційні обмеження, що випливають із нестабільного політичного й економічного середовища, перешкоджають його конкурентоспроможності й ефективному перетворенню цих можливостей на більш потужні інноваційні результати. Низька залученість ділового сектора до досліджень та розробок, скромна частка високотехнологічного експорту та слабка здатність комерціалізувати інноваційні ідеї – все це перешкоджає переходу до економіки, заснованої на знаннях, ефективному використанню інновацій, потужностей та потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Соляр В., Радченко Л. Ключові інститути-новатори економічних перетворень. *Галицький економічний вісник*. 2021. Т. 69. № 2. С. 50–61.
2. Соляр В. В., Бурдика А. І., Пилипов С. А. Розвиток інституційної складової інноваційної системи: цінний міжнародний досвід і напрями його реалізації в Україні. *Економіка. Управління. Інновації*. *Сер. : Економічні науки [Електр. видання]*. 2021. № 1 (28). С. 1–14.
3. World Bank Group. *Doing Business: Measuring Business Regulations*. URL: http://www.doingbusiness.org

Токарева Дар'я – аспірантка спеціальності 053 «Психологія», Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, викладач кафедри педагогіки та психології ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

РЕЗИЛІЄНТНІСТЬ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ, МЕТОДИ РОЗВИТКУ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Вступ. Психологічна стійкість у сучасних умовах набуває особливого значення. Війна, інформаційне перевантаження та соціальні трансформації вимагають від особистості швидкої адаптації й уміння відновлювати внутрішні ресурси. У цьому контексті психологічна стабільність трактується як резилієнтність – здатність зберігати рівновагу, ефективно реагувати на кризи та підтримувати цілісність особистості [10].

Основні результати дослідження. Резилієнтність відіграє ключову роль у зниженні стресу, профілактиці вигорання та позитивній адаптації до криз, включно з тяжкими захворюваннями та втратами [10]. Первісно поняття походить із фізики, де описувало здатність матеріалів відновлювати форму, й згодом було адаптоване для психології. За Ф. Лозелем, резилієнтність виходить за межі опору стресу, охоплюючи витривалість, психологічні ресурси, соціальну підтримку й уміння надавати сенс труднощам [10].

Її розглядають як характеристику й як процес із трьома етапами: контакт зі стресом, активація захисних механізмів і взаємодія з факторами вразливості. Від їх результативності залежить адаптація чи патологічні реакції. Висока резилієнтність сприяє позитивному розвитку після кризи [14].

Вона формується завдяки оптимізму, гнучкості мислення, самоефективності, позитивному копінгу та соціальній підтримці. Особливо важлива для груп ризику — військових, дітей і педагогів, де виступає захисним чинником психічного здоров'я [9].

Дослідження показують, що резилієнтність розвивається через тренінги, психотерапію й соціальні програми, що знижують ризик розладів і вигорання [12]. Вона постає як ключовий складник психологічного благополуччя й ресурс у подоланні хронічного стресу та невизначеності.

Теоретичні основи резилієнтності. Концепт резилієнтності сформувався у психології 1960-х рр. у дослідженнях дітей із груп ризику, що пояснювали різницю між вразливістю та здатністю до адаптації. Ф. Лозель визначав її як комплексну характеристику, що поєднує фізичну витривалість, психологічні ресурси, соціальну підтримку та надання сенсу кризовим подіям [6].

Сучасні дослідження виокремлюють когнітивну (гнучкість мислення, пошук стратегій), емоційну (саморегуляція, оптимізм) та поведінкову (копінг, соціальні ресурси, розв'язання проблем) складові [9]. Її рівень залежить як від індивідуальних

факторів (самоефективність, гнучкість), так і від зовнішніх умов, зокрема соціальної підтримки [11].

Резилієнтність виконує буферну функцію: допомагає зберігати психічну рівновагу, прискорює відновлення після криз і знижує ризик психопатологій [7]. Вона трактується як процес із трьома етапами: контакт зі стресором, активація механізмів й їх інтеграція, що визначають адаптацію чи виснаження [6].

Отже, резилієнтність є багатовимірним явищем, яке поєднує особистісні ресурси, поведінкові стратегії та соціальний контекст, забезпечуючи психологічну стійкість навіть у кризах.

Роль резилієнтності у подоланні криз. У сучасній науці резилієнтність визначається як механізм позитивної адаптації, що дає змогу зберігати психологічне й функціональне благополуччя. Її ефективність зумовлюється когнітивною гнучкістю, емоційною саморегуляцією, соціальною підтримкою та інтеграцією ресурсів [11]. Вона знижує ризик стресових розладів й активує внутрішні можливості для конструктивної адаптації.

Важливим виміром є посттравматичний ріст, що включає набуття нових ресурсів і переосмислення цінностей [1]. Резилієнтність виявляється як у сфері особистих криз, так і в професіях із високим рівнем стресу (медицина, військова служба, освіта). На рівні суспільства вона сприяє відновленню після воєн і катастроф [5].

В Україні, де війна триває з 2014 р., особливої ваги набуває резилієнтність ветеранів і переселенців. За Ю. Палик, доступ до психологічної підтримки є ключовим викликом післявоєнної реінтеграції [16]. Дослідження Я. Андрушко показало, що серед переселенців основним чинником резилієнтності є соціальна підтримка, що визначає рівень психічного здоров'я навіть за однакового стресу [17].

Міжнародні програми, зокрема «Invisible Wounds of Ukraine», акцентують на необхідності спеціалізованих втручань для подолання невидимих травм і підтримки ветеранів та їхніх родин [15]. Резилієнтність військових проявляється не лише у подоланні наслідків бою, а й у волонтерстві, взаємопідтримці та професійній адаптації, що створює новий сенс життя та сприяє психологічному зростанню.

Висновки. Резилієнтність є багатокомпонентним явищем, що поєднує особистісні ресурси, соціальну підтримку й психотерапевтичні та освітні практики. Вона виступає захисним і водночас розвивальним механізмом, забезпечуючи здатність до відновлення й психологічного зростання навіть у кризових умовах.

В умовах війни та глобальних криз вона стає стратегічним ресурсом для адаптації й розвитку суспільства. Перспективним є ширше впровадження резилієнтних практик в освіту, терапію та соціальні програми задля формування стійких спільнот.

Список використаних джерел:

1. Ассонов Д. Розвиток концепції резилієнсу в науковій літературі. *Психологічні студії*. 2019. URL: https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/219
2. Бех І. Д. Становлення професіонала в сучасних соціальних умовах. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2008. № 2. С. 109–115.
3. Богданов С. О., Чернобровкін В. М., Панок В. Г. та ін. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах : навч.-метод. посіб. Київ : Університетське вид-во «ПУЛЬСАРИ», 2017. С. 17–22.
4. Грішин Е. Резилієнтність особистості: сутність феномену, психодіагностика та засоби розвитку. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Серія «Психологія».* 2021. Вип. 64. С. 62–81.
5. Доброгорська О. М. Психологічні особливості резилієнтності українців під час війни. *Психологічний журнал*. 2023. С. 9–15.
6. Дмитришин С. Резилієнтність особистості: сутність феномену та методи розвитку. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2024. Вип. 20. С. 67–74.

7. Дядуш Е. Модель плекання резилієнтності у когнітивно-поведінковій терапії. Львів, 2020. С. 15–24.

8. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. С. 7–15, 70–87.

9. Кокун О. М., Мельничук Т. М. Резилієнс-довідник. Київ : ІІТЗН НАПН України, 2023. С. 7–10.

10. Лазос Г. П. Резільєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. *Актуальні проблеми психології. Консультативна психологія і психотерапія*. 2018. Вип. 14 (3). С. 26–64.

11. Малуха М. В. Особливості розвитку резилієнтності. 2023. С. 12–18.

12. Пляка Л. В. Методи розвитку резилієнтності у здобувачів вищої освіти. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Психологія.* 2023. Т. 34 (73). № 6. С. 50–55.

13. Руденко О. В., Гонтар Ю. В. Резилієнс у контексті розвитку резильєнтності особистості. *Прикладна психологія. Професійна й організаційна психологія.* 2022. № 2. С. 73–77.

14. Хамініч О. М. Резільєнтність: життєстійкість, життєздатність або резільєнтність? *Наук. вісник Херсон. держ. ун-ту. Серія «Психологічні науки».* 2016. № 6 (2). С. 160–165.

15. Home Base & Global Response Medicine. *Launch "Invisible Wounds of Ukraine" initiative to support Ukrainian service members, veterans, families and medical professionals*. 2022. URL: https://homebase.org/press-invisible-wounds-of-ukraine

16. Palik J. The reintegration of 5 million veterans may be Ukraine's next major battle: Results from a recent survey in Ukraine. *PRIO Blogs*. 2025, July 11. URL: https://www.prio.org/comments/1794

17. Wagner A. Researcher from Ukraine studies and displays resilience. *Penn State University News*. 2022. URL: https://www.psu.edu/news/health-and-human-development/story/researcher-ukraine-studies-and-displays-resilience

Трофимук Іван – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини» факультету міжнародних відносин, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНУ: СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Проблематика залучення іноземного капіталу в Україну набула особливої ваги в умовах воєнної агресії та паралельних процесів євроінтеграції. Відновлення інвестиційної привабливості держави розглядається не лише як чинник економічної стабілізації, а й як стратегічний елемент модернізації інфраструктури, енергетики та високотехнологічних галузей [2]. Метою цієї наукової роботи є визначення ключових орієнтирів державної політики та інституційних механізмів, що сприятимуть залученню іноземного капіталу, а також ідентифікація галузей із найбільшим інвестиційним потенціалом у контексті післявоєнного відновлення й інтеграції України до ЄС.

Одним із першочергових завдань державної політики у сфері інвестицій є формування стабільного та прогнозованого правового середовища. Розроблення уніфікованого інвестиційного кодексу з фіксацією сталих умов для інвесторів на 7–10 років може стати основою довіри. Важливим інструментом є укладання двосторонніх угод про захист інвестицій, що передбачають міжнародний арбітраж та гарантії з боку ЄС і міжнародних фінансових організацій [4].

Ключовим напрямом є створення інституційної інфраструктури для супроводження інвестиційних проєктів. Йдеться про запровадження механізму «єдиного вікна», розвиток платформ для підготовки bankable-проєктів та стандартизацію процедур. Важливим залишаються фіскальні стимули – податкові канікули, прискорена амортизація для greenfield-інвестицій, а також пільги для високотехнологічних підприємств [6].

Особливого значення набуває система управління ризиками, включно зі страхуванням воєнних та політичних загроз за підтримки міжнародних організацій (MIGA, DFC, ЄБРР) [5]. Доповненням до цього має стати післяінвестиційний супровід через інститут інвест-омбудсмена та моніторинг KPI реалізованих проєктів.

У післявоєнний період найбільш привабливими для іноземного капіталу визначаються галузі, що мають значний мультиплікативний ефект.

По-перше, це відновлення інфраструктури (транспорт, енергетичні мережі, порти, аеропорти), яке є базою для економічного розвитку та сфери державно-приватного партнерства.

По-друге, енергетика та «зелена» трансформація. Потенціал відновлюваної енергетики та водневої економіки України узгоджується з пріоритетами ЄС у сфері кліматичної нейтральності [6].

По-третє, сектор IT та цифрових сервісів, зокрема кібербезпека та DefenseTech, зберігає стратегічне значення як для економіки, так і для національної безпеки [1].

По-четверте, агропромисловий комплекс і переробка. Перехід від сировинної моделі до виробництва продукції з високою доданою вартістю дасть змогу посилити інтеграцію України в європейські ланцюги постачання [2].

Міжнародні фінансові інституції виступають каталізатором інвестиційних процесів в Україні, компенсуючи підвищені ризики воєнного періоду. ЄБРР у 2024–2025 рр. забезпечує масштабні інвестиції, які створюють позитивний сигнал для приватного сектору [3].

Програма EU/Ukraine Facility гарантує Україні багаторічну фінансову підтримку в обсягах десятків мільярдів євро, що спрямовується на критично важливі галузі [4]. Діяльність інших міжнародних організацій (MIGA, DFC, ЄІБ) полягає у наданні страхових гарантій, технічної допомоги та доступу до кредитних ресурсів, що значно підвищує привабливість інвестиційних проєктів.

Залучення іноземного капіталу в Україну в умовах війни та євроінтеграції потребує комплексного підходу, що включає стабільну державну політику, формування інституційних гарантій, розвиток галузей із високим потенціалом та тісну співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями. Стратегічними орієнтирами є забезпечення довгострокової передбачуваності умов, поєднання державних і приватних ресурсів та синхронізація національної економічної політики з пріоритетами ЄС.

Список використаних джерел:

1. IT Ukraine Association. *Ukrainian IT Export Results 2024.* Київ : IT Ukraine, 2025. URL: https://itukraine.org.ua

2. Світовий банк. *Ukraine Economic Update,* Spring 2024. Washington : World Bank Group, 2024. 45 p.

3. European Bank for Reconstruction and Development. *EBRD Strategy Implementation Plan 2025–2027.* London : EBRD, 2024. 64 p.

4. European External Action Service. *EU–Ukraine Facility.* Official portal of the European Union, 2024. URL: https://www.eeas.europa.eu

5. Reuters. *Ukraine war risk insurance: new mechanisms to attract foreign investment. –* London : Reuters, 2024. URL: https://www.reuters.com

6. UNCTAD. *World Investment Report 2024 : Investing in Sustainable Energy Transitions.* New York ; Geneva : United Nations, 2024. 250 p.

Усик Лілія – вчитель англійської мови, КЗ «Мангушський опорний заклад загальної середньої освіти І–ІІІ ст.» Мангушської селищної ради Маріупольського району Донецької області

ОСВІТНЄ СПІВРОБІТНИЦТВО В КОНТЕКСТІ ВІДНОСИН УКРАЇНА–ЄС: ОБМІНИ ДОСВІДОМ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ ШКІЛ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Я представляю школу з Донеччини, з Мангуша, яка нині перебуває в окупації. Попри це, ми продовжуємо працювати онлайн. Наші діти навчаються з різних місць – частина залишається на окупованих територіях, інші в Україні чи в країнах Європи.

Ми бачимо майбутнє нашої школи не лише у відновленні будівлі після деокупації, а й у відновленні самої освітньої спільноти. Тому зараз надзвичайно важливими є партнерства, обміни та співпраця з європейськими школами.

Для нас цінними є:

- поїздки українських учителів до шкіл європейських країн, знайомство з їхніми методиками, організацією освітнього процесу та психологічною підтримкою учнів;
- спільні навчальні проєкти й обміни досвідом;
- залучення учнів до міжкультурних та мовних програм.

Ми вже мали можливість відвідати Литву, де знайомилися з роботою освітніх закладів. Цей досвід дав нам нові ідеї та надихнув на пошук подальших партнерств. Ми прагнемо побачити більше європейських шкіл, щоб перейняти їхні напрацювання, отримати підтримку й сформувати власне бачення відновлення. Адже перед нами стоїть надзвичайно складне завдання – відродити школу, й теоретично, й як будівлю, й як живу спільноту.

Ми, зі свого боку, можемо поділитися досвідом роботи онлайн у найскладніших умовах, досвідом підтримки дітей, які пережили травму війни, втрату дому, розлуку з родинами. Наш шлях може стати унікальним внеском у спільний європейський освітній простір.

У ширшому сенсі це є частиною відносин між Україною та ЄС. Освітнє співробітництво – це місток, який поєднує українських дітей, учителів та громади з європейськими цінностями. Воно допомагає інтегрувати Україну в європейський простір не лише на політичному рівні, а й на щоденному рівні людських контактів, взаєморозуміння та солідарності.

Ми віримо, що українсько-польське партнерство та підтримка інших країн ЄС допоможуть зберегти освітню єдність зараз і стануть основою для відбудови шкіл у майбутньому. Це буде ще одним доказом того, що європейська інтеграція України — незворотній процес.

Федірко Олександр – докт. екон. наук, професор, завідувач кафедри європейської економіки і бізнесу, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Повномасштабна військова агресія Росії кардинально змінила динаміку та структуру економічної взаємодії між Україною та Європейським Союзом, перетворивши її з процесу поступової інтеграції на критично важливий механізм для

економічного виживання та стійкості Української держави. Забезпечення безперервності економічних зв'язків з ЄС стало ключовою стратегічною лінією, яка дала змогу Україні підтримувати макроекономічну стабільність, фінансувати життєво важливі державні функції та диверсифікувати свої торговельні потоки в умовах блокади.

Поточна система економічної співпраці між Україною та ЄС характеризується, насамперед, трьома основними трендами. По-перше, відбулася кардинальна переорієнтація зовнішньої торгівлі України на ЄС, який став провідним торговельним партнером. Ця переорієнтація була асиметричною: зростання імпорту з ЄС, що відображає нагальні потреби воєнної економіки у транспорті, енергетиці та фармацевтиці, значно перевищило динаміку експорту, що призвело до глибокого торговельного дефіциту. По-друге, ЄС став головним фінансовим донором України, забезпечивши її бюджетну стабільність через масштабну макрофінансову допомогу та запровадивши стратегічний інструмент Ukraine Facility (50 млрд євро), який пов'язує фінансування з інституційними реформами. По-третє, попри безпрецедентну державну підтримку, залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) залишається вкрай низьким через високі воєнні ризики, що створює значний виклик для довгострокового відновлення.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації, що розпочалося 24 лютого 2022 р., стало безпрецедентним викликом для економіки України, спричинивши значні людські, соціальні та економічні втрати. За даними Eurostat, у 2022 р. реальний валовий внутрішній продукт (ВВП) України різко впав на 28,8 % [10]. Руйнування інфраструктури, блокада морських портів, мінно-вибухове забруднення сільськогосподарських угідь та втрата виробничих потужностей призвели до розриву традиційних логістичних ланцюгів та значного скорочення обсягів виробництва.

В умовах військової агресії Європейський Союз перетворився на головного та фактично безальтернативного торговельного партнера України. До початку повномасштабної війни, у 2021 р., питома вага торгівлі товарами та послугами з ЄС становила 39,1 % від загального обсягу зовнішньої торгівлі України [2]. Однак, у 2024 р. частка ЄС в українському експорті сягнула 59 % [7]. Попри загальне зростання частки ЄС, динаміка експорту й імпорту була асиметричною, що мало значні наслідки для торговельного балансу України.

Військова агресія призвела до суттєвої зміни товарної структури українського експорту, що є прямим наслідком бойових дій та руйнування інфраструктури. До 2022 р. ключовими експортними категоріями були чорні метали (20,3 % у 2021 р.) та руди, шлаки (11,2 %) [2], однак, блокада морських портів та знищення ключових металургійних підприємств на сході України завдали цій галузі значних втрат, оцінених у 420 млн доларів щомісяця [9]. Як наслідок, частка заліза та сталі в імпорті ЄС з України різко знизилася з 11 % у 2021 р. до 5 % у 2024 р. [11].

Замість металургії, експортні потоки переорієнтувалися на агропромисловий комплекс (АПК). Ця переорієнтація стала можливою завдяки сухопутним маршрутам та дунайським портам, які, попри значно вищі витрати на транспортування (зростання вартості в 3–4 рази) та затримки на кордонах, залишалися єдиним доступним способом експорту масових вантажів. Як наслідок, у 2023 р. основними експортними категоріями до ЄС стали зернові культури (19,6 %), жири та олії (12,7 %), а також насіння й плоди олійних рослин (8,3 %) [6]. За даними Eurostat, частка України в імпорті ЄС соняшникової олії зросла з 87 % до 94 % у 2024 р. порівняно з 2021 р., а кукурудзи – з 51 % до 67 % [11]. Таким чином, війна фактично спричинила «вимушену деіндустріалізацію» експорту, замінивши експорт продукції з вищою доданою вартістю на сировинну.

Структура українського імпорту з ЄС також зазнала значних змін, відображаючи нагальні потреби воєнної економіки. У 2023 р. ключовими категоріями імпорту стали енергетичні матеріали (20,4 %), засоби наземного транспорту (11,3 %), реактори ядерні, котли, машини (8,2 %) та фармацевтична продукція (4,7 %) [6]. Це свідчить про критичну залежність від постачань з ЄС для підтримання життєдіяльності країни. Зростання імпорту енергетичних матеріалів та транспортних засобів є прямим наслідком потреби у відновленні зруйнованої інфраструктури, тоді як імпорт фармацевтики є критично важливим для забезпечення потреб медичної системи в умовах війни.

У відповідь на повномасштабну агресію, Європейський Союз у червні 2022 р. запровадив режим «торговельного безвізу» під офіційною назвою «Автономні торговельні заходи» (АТЗ), тимчасово скасувавши всі тарифи та квоти на український експорт [3]. Цей крок був не просто економічним інструментом, а стратегічним актом політичної солідарності, що надав Україні можливість підтримувати стабільні торговельні потоки в умовах, коли до 90 % експорту сільськогосподарської продукції проходило через заблоковані морські порти [1]. Режим АТЗ дозволив українським виробникам отримати життєво необхідні валютні надходження, що сприяло підтримці економічної стабільності.

Однак, саме успіх цього заходу – стрімке зростання експорту української агропродукції – створив нові політичні виклики всередині ЄС. Українські товари, що вільно надходили на європейський ринок, спричинили занепокоєння та масові протести фермерів у сусідніх країнах, зокрема в Польщі, Угорщині, Словаччині та Болгарії [4]. Це явище ілюструє, що економічна інтеграція є не лише технічним процесом, а й складним політичним компромісом, що вимагає балансу між підтримкою партнера та захистом інтересів власного внутрішнього ринку.

У відповідь на політичну напругу, у 2024 р. ЄС оновив АТЗ, додавши до них захисні механізми, відомі як «аварійні гальма» [5]. Ці механізми дають змогу автоматично відновити тарифні квоти на особливо чутливі сільськогосподарські продукти, такі як м'ясо птиці, яйця, цукор, овес, кукурудза, крупа та мед, якщо їхній імпорт перевищить середній обсяг, зафіксований у другій половині 2021 р. та протягом усього 2022 та 2023 рр. [4]. Ці заходи стали спробою ЄС зберегти політичну й економічну підтримку України, одночасно реагуючи на занепокоєння європейських фермерів. Однак, для українських експортерів це створює невизначеність щодо майбутніх умов торгівлі, що ускладнює довгострокове бізнес-планування [7].

Незважаючи на лібералізацію торговельних умов, ключовим бар'єром для українських експортерів залишаються логістичні й інфраструктурні обмеження. Заблоковані чорноморські порти, які до війни забезпечували 60 % експорту металургійної продукції, змусили українські компанії перенаправляти вантажі через дунайські порти та залізницю [9]. Ці маршрути є значно дорожчими, а їхня пропускна спроможність обмежена, що призводить до затримок на кордонах.

Крім фізичних бар'єрів, існують і нетарифні обмеження. Недостатня інтеграція українського бізнесу в європейські виробничі ланцюги та мала кількість компаній, які мають необхідні сертифікати для торгівлі з ЄС, також є значними перешкодами. За даними Торгово-промислової палати України, лише 17 тисяч українських компаній, або приблизно 1 % від загальної кількості, мають відповідні сертифікати [7]. Це свідчить про те, що навіть за сприятливих умов політики, фізичні та регуляторні обмеження виступають головними перепонами для повної реалізації потенціалу торгівлі.

Попри надзвичайні обставини, пов'язані з війною, Україна демонструє значний прогрес у виконанні Угоди про асоціацію, яка є ключовим інструментом її економічної та правової інтеграції з ЄС. Станом на 2022 р., Україна виконала 72 % усіх зобов’язань, передбачених Угодою, що є свідченням глибокої інституційної стійкості та стратегічної прихильності до європейського курсу [8]. Найбільшого прогресу досягнуто у сферах інтелектуальної власності, управління державними фінансами, статистики та правосуддя [8]. Такий високий темп адаптації законодавства до права ЄС, навіть під час війни, є потужним сигналом для європейських партнерів про здатність та рішучість України проводити системні реформи. Це зміцнює її позиції в

переговорах про майбутнє членство та демонструє, що економічна інтеграція є не лише політичною декларацією, а й реальним процесом.

Список використаних джерел:

1. Агросектор України: вплив війни та перспективи відновлення. URL: https://dlf.ua/ua/agrosektor-ukrayini-vpliv-vijni-ta-perspektivi-vidnovlennya/
2. Бюлетень стану торговельних відносин між Україною та ЄС у 2022 році. *Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України.* URL: https://me.gov.ua/Documents/Detail/5db05993-288d-4981-9f26-f0f6efe586e2?lang=uk-UA&id=688fe1c5-eaf6-4e40-aedb-edda 839179b7&title=ZagalnaInformatsiiaTaGrafikNa2024-Rik
3. ДО УВАГИ ЕКСПОРТЕРІВ: з 4 червня 2022 року у торгівлі між Україною та ЄС застосовуються умови, передбачені Регламентом Європейського Парламенту та Ради № 2022/870 від 30 травня 2022 року про тимчасову лібералізацію торгівлі, яка доповнює торгові поступки, що застосовуються до української продукції відповідно до Угоди про асоціацію. *Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України*. URL: https://me.gov.ua/Documents/Detail/351bbe54-d274-4a71-9141-58023629451c?lang=uk-UA&id=99515de8-4512-4941-afaa-ca5887a9b4f4&title=PerelikPriiniatnikhKrain
4. ЄС готує нові пропозиції про лібералізацію торгівлі з Україною. URL: https://forbes.ua/news/torgovelniy-bezviz-evrokomisiya-gotue-novi-propozitsii-pro-liberalizatsiyu-torgivli-z-ukrainoyu-15042025-28912
5. ЄС продовжив торговельну підтримку України ще на один рік. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/єс-продовжив-торговельну-підтримку-україни-ще-на-один-рік_uk
6. Показники торговельно-економічного співробітництва Україна-ЄС. URL: https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelno-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/pokazniki-torgovelno-ekonomichnogo-spivrobitnictva-ukrayina-yes
7. Розвиток торгівлі між Україною та ЄС у рамках європейської інтеграції. *BDO.* URL: https://www.bdo.ua/uk-ua/insights-2/information-materials/2025/what-developments-are-expected-in-eu-ukraine-trade-in-the-context-of-european-integration
8. Україна виконала 72 % зобов'язань за Угодою про асоціацію з ЄС. *Укрінформ*. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3687090-ukraina-vikonala-72-zobovazan-za-ugodou-pro-asociaciu-z-es.html
9. Україна щомісяця втрачає по $420 млн через неможливість експортувати метал через порти – дослідження. *ThePage.ua.* URL: https://thepage.ua/ua/news/eksport-metalu-z-ukrayini-skilki-vtrachaye-shomisyacya-v-2022-roci
10. Economic developments in European Neighbourhood East countries. *Statistics Explained*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Economic_developments_in_European_Neighbourhood_East_countries
11. EU trade with Ukraine - latest developments. *Statistics Explained / Eurostat*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_trade_with_Ukraine_-_latest_developments

Федонюк Роман – аспірант першого курсу ОНП «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» факультету міжнародних відносин, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

КОСМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ЄС: ІНІЦІАТИВА ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ

На сьогодні продукти людської діяльності, пов’язаної з освоєнням космосу, стали критичними для функціонування цілих галузей економіки, забезпечення національної безпеки держав та невід’ємною частиною повсякденного життя людей. Від надійності сигналу супутникової навігації залежать життя тисяч пасажирів

авіалайнерів, стабільний супутниковий зв'язок є запорукою успішних військових операцій, а дані супутникового спостереження за Землею дають змогу підвищувати продуктивність сільського господарства, протидіяти екологічним лихам та техногенним катастрофам.

Водночас глобальна геополітична турбулентність призводить до того, що держави, за наявності відповідних спроможностей, намагаються створити власні можливості в отриманні «космічного» продукту, мінімізувавши залежність від зовнішніх постачальників. Це призводить до стрімкого зростання кількості суб'єктів космічної діяльності, а також космічних апаратів в навколоземному космічному просторі.

Космічна інфраструктура стала як активом, що надає численні можливості, так і фактором загроз внаслідок зовнішніх впливів.

У зв'язку з цим, з однієї сторони, необхідно забезпечити надійність функціонування і стійкість космічних систем та відповідної наземної інфраструктури, а з іншої – зменшувати потенційні небезпеки, пов'язані з експлуатацією космічної техніки, її негативним впливом на екологію нашої планети та збільшенням кількості космічного сміття.

Незважаючи на це, належне регулювання космічної діяльності стало частиною національного законодавства лише невеликої кількості сучасних держав. Зокрема, й в ЄС на сьогодні немає відповідного комплексного правового акту.

Водночас, 25 червня 2025 р. Європейська Комісія опублікувала проєкт Космічного закону ЄС (EU Space Act – EUSA), що має встановити гармонізовані рамки для космічної діяльності на усій території ЄС з метою забезпечення безпеки, стійкості та зрівноваженості щодо навколишнього середовища під час розвитку конкурентоспроможності ЄС у космічній сфері [1].

Проєкт EUSA, крім іншого, визначає низку термінів та понять у сфері космічної діяльності, а також пропонує запровадити регулювання щодо ведення таких видів космічної діяльності, як управління та контроль об'єктів, що виводяться у відкритий космос, надання космічних пускових послуг, первинний прийом та обробка даних супутникового зв'язку та спостереження за Землею, надання послуг та здійснення діяльності у відкритому космосі, послуги з уникнення зіткнень у космосі [4].

Зокрема проєктом EUSA пропонується запровадити обов'язкові вимоги за такими напрямами:

1. *Уніфікована система надання дозволів та контролю для постачальників космічних послуг.* Зокрема усі суб'єкти, що мають намір постачати послуги, пов'язані з космічною діяльністю, будуть зобов'язані отримати відповідний дозвіл уповноваженого органу держави-члена ЄС. Процедура видачі дозволу передбачатиме підтвердження технічної відповідності суб'єкта вимогам безпеки, стійкості та екологічності, передбачених проектом EUSA. Також буде унормовано процес надання Європейською Комісією повноважень приватним компаніям здійснювати експлуатацію космічних активів, що належать ЄС.

Окремі вимоги стосуватимуться суб'єктів, зареєстрованих за межами ЄС, які мають намір постачати космічні послуги в ЄС. Крім іншого, вони будуть зобов'язані користуватися відповідними сервісами запобігання космічних зіткнень та зареєструватися в спеціальній базі даних, яку буде вести Європейське космічне агентство.

Відповідальні органи держав-членів ЄС мають бути уповноваженими здійснювати контролюючі функції щодо постачальників космічних послуг та технічних органів, які здійснюють оцінку дотримання вимог безпеки, стійкості та сталого розвитку згідно з вимогами EUSA. Недотримання встановлених вимог та зобов'язань може призвести до накладення штрафів або інших стягнень.

2. *Вимоги щодо безпечності космічного простору*. Проєктом EUSA пропонується запровадити низку спеціальних вимог, спрямованих на зниження

ризиків зіткнень у космосі та протидію збільшенню кількості космічного сміття, а також радіохвильового та світлового забруднення відкритого космосу. Зокрема, оператори пускових послуг будуть зобов'язані готувати плани безпеки під час запусків, які передбачатимуть відповідні заходи. Оператори космічних апаратів повинні будуть забезпечити належні можливості відстеження орбіт космічних апаратів, а також технічні можливості (наявність рушійної установки) для їх маневрування з метою уникнення зіткнень та утилізації на кінцевому етапі функціонування. Окремо передбачено вимоги до операторів мега- та гігаугрупувань космічних апаратів [4].

3. *Вимоги щодо безпеки та стійкості*. Очікується, що EUSA доповнить вимоги Директиви щодо інформаційної та мережевої безпеки (Network and Information Security Directive) та Директиви про стійкість критичних суб'єктів (Critical Entities Resilience Directive), які стосуються низки операторів наземної інфраструктури підтримки космічних послуг. Зокрема такі оператори будуть зобов'язані реалізувати комплекс заходів з управління ризиками, яким можуть піддаватися їх мережі й інформаційні системи з метою забезпечення стійкості космічної інфраструктури та збереження контролю за космічними місіями. Такі заходи стосуватимуться усього життєвого циклу місій від побудови концепції до припинення реалізації [5]. Вказані положення EUSA підтвердять ідею, що космічні системи належать до критичної інфраструктури ЄС [3].

Проєкт EUSA також запровадить деталізовані вимоги до постачальників космічних послуг щодо управління ризиками у сфері кібербезпеки.

4. *Екологічні вимоги*. Очікується, що EUSA уповноважить Європейську Комісію розробити та впровадити методологію Оцінки життєвого циклу та класифікацію продуктивності для космічних апаратів. Проєкт також передбачає конкретні вимоги до космічних операторів щодо збору даних про вплив їхньої діяльності на навколишнє середовище, подання декларації екологічного сліду їх діяльності в рамках заявки на отримання дозволів щодо надання космічних послуг [4].

Крім того на космічних операторів буде покладено зобов'язання вживати заходів для зменшення такого впливу [5].

11 вересня 2025 р. закінчився термін громадського обговорення проекту EUSA, надалі продовжуватимуться дискусії щодо нього в Європейській Раді та Європейському Парламенті. Остаточний розгляд в Європарламенті запланований на кінець жовтня.

Після набрання актом чинності він стане обов'язковим у всіх державах-членах ЄС і буде застосовуватися з 1 січня 2030 р. з перехідним періодом у два роки [2].

Отже, навіть наведена незначна частина регуляторних нововведень з низки, передбачених проектом EUSA, вказує на комплексний підхід в ЄС до регулювання космічної діяльності в контексті курсу Європейської Комісії на технологічну й, в тому числі, космічну суб'єктність Європи.

Реалізація положень EUSA створить передумови для надійного та безпечного постачання космічних послуг із врахуванням екологічних аспектів, формування єдиного космічного ринку Європи з уникненням його фрагментації.

Негативним аспектом прийняття акту може бути передбачена ним велика кількість нових регуляторних інструментів стосовно суб'єктів космічної діяльності, що, безперечно, ускладнить ведення бізнесу у цій сфері.

Впровадження вимог EUSA стане важливим напрямом адаптації законодавства України до права ЄС. Такий процес вимагатиме не тільки підготовки якісно нового Закону України «Про космічну діяльність» та низки актів Кабінету Міністрів України, а й коригування інституційної складової у сфері реалізації космічної політики України.

Список використаних джерел:

1. EU Space Act. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-space-act_en
2. EU Space Act. URL: https://www.technologyslegaledge.com/2025/06/eu-space-act/
3. EU Space Act. Updates https://www.european-space-act.com/
4. Proposals for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the safety, resilience and sustainability of space activities in the Union. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/document/download/0adeee10-af7a-4ac1-aa47-6a5e90cbe288_en?filename=Proposal-for-a-Regulation.pdf
5. Finan Seán, Maynard Paul. The European Commission announces a proposal for the first EU Space Act. URL: https://www.globalpolicywatch.com/2025/07/the-european-commission-announces-a-proposal-for-the-first-eu-space-act/

Федонюк Сергій – канд. геогр. наук, доцент кафедри міжнародних відносин, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ Й VUCA-АДАПТАЦІЯ

Розглянуто специфіку адаптації ЄС до викликів нестабільності відповідно до концепції світу VUCA за [1].

Європейська інтеграція дедалі чіткіше постає як система управління волатильністю, невизначеністю, складністю та неоднозначністю. У відповідь на мінливість подій ЄС переходить від тривалих бюрократичних циклів до режиму коротких ітерацій: завчасно сформовані сценарії дій, попередньо узгоджені «пакети рішень», прискорені процедури координації між інституціями та державами-членами. У такому аспекті вирішальними стають раннє виявлення сигналів, швидка верифікація, синхронізовані повідомлення та вбудовані механізми корекції курсу без політичних витрат для учасників.

Невизначеність долається поєднанням стратегічної автономії з «керованою багатозначністю» у комунікаціях: ключові наративи окреслюють рамки й «червоні лінії», водночас залишаючи простір для маневру різним національним позиціям, що підсилюється гнучкою архітектурою рішень у політиках, де опції взаємозамінні, а інструменти – взаємодоповнювані.

Складність багаторівневих криз адресовано через мультистейкхолдерну взаємодію. У практичному вимірі це означає включення урядових структур, регуляторів, академічних центрів, медіа, фактчекінгових спільнот та технологічних платформ у спільні цикли моніторингу, аналізу та реагування. Дані циркулюють між рівнями «влада – платформи – громадянське суспільство – ринки», а рішення приймаються на перетині правових, технологічних і соціальних обмежень. Неоднозначність інформаційного простору зменшується завдяки інтегрованій стратегічній комунікації: єдині рамки повідомлень, стандартизовані процедури верифікації контенту, швидка локалізація меседжів під авдиторії та розгортання мереж партнерів для підсилення довіри. Головним ресурсом стає прозорість, адже чим ясніші підстави рішень і зрозуміліші механізми їх реалізації, тим нижча вразливість до дезінформації та маніпуляцій.

Кейс війни проти України прискорив зсув від вертикальних ієрархій до мережевої «співтворчості безпеки», де вирішальними є швидкість обміну даними, інтероперабельність систем і готовність до колективної мобілізації.

На цьому тлі ЄС вибудовує багатовекторну траєкторію VUCA-адаптації, поєднуючи інституційну еволюцію з технологічним і суспільним оновленням. На рівні

управління це означає перехід від лінійних політичних циклів до моделі «постійної готовності»: попередньо узгоджені сценарії між інституціями, скорочені вікна прийняття рішень, правові «пісочниці» для швидкого тестування інструментів і механізми зворотного зв'язку, що дають змогу коригувати курс без втрати легітимності.

У безпековому вимірі пріоритетами стають інтероперабельність, захист критичної інфраструктури та здатність до швидкого розгортання, від кіберстійкості й протидії гібридним операціям до укріплення військово-промислової бази, логістики й спільних спроможностей. Енергетична адаптація ґрунтується на диверсифікації джерел, розбудові гнучких ринків і масштабуванні відновлюваної генерації, що знижує волатильність і вартість ризику для промисловості та домогосподарств. У промисловій політиці центр тяжіння зміщується до стратегічних ланцюгів постачання (критична сировина, мікроелектроніка, боєприпаси), створюються «захисні контури» для ключових технологій і стимулюється спільний попит, аби зменшити фрагментацію й прискорити інноваційні цикли.

Цифрово-інформаційний трек передбачає інтеграцію аналітики даних у вироблення політик, етичну рамку для ШІ, узгодження стандартів верифікації контенту та прозорість алгоритмічних систем, що впливають на суспільні процеси.

Комунікаційно ЄС переходить від реактивного спростування до проактивної «архітектури довіри»: синхронізовані наративи, локалізація повідомлень під регіональні реалії, партнерства з медіа, науковими інституціями та платформами для швидкої валідації фактів і зменшення «інформаційної тіні». Політика розширення адаптується до невизначеності через проміжні етапи інтеграції, «маяки» реформ і фінансово-інституційні інструменти, що підтримують спроможності країн-кандидатів і знижують політичні транзакційні витрати для Союзу. Соціальна стійкість забезпечується поєднанням адресної підтримки вразливих груп, інвестицій у навички (перекваліфікація для зеленого й цифрового переходів) та участю громад у співтворенні рішень, що підсилює легітимність і зменшує протестний потенціал у періоди трансформацій.

Горизонтально всі напрями з'єднані «операційною матрицею» VUCA: раннє попередження (сенсори ризиків і спільні бази даних), опційність (модульні інструменти політики, які можна швидко комбінувати), мережевість (партнерства «уряд – наука – ринок – громадянське суспільство»), прозорість (відкриті обґрунтування рішень й аудит ефектів) та навчання на подіях (постійні after-action reviews і докоригування нормативних рамок). Така конфігурація дає змогу ЄС знижувати волатильність через швидкість і координацію, керувати невизначеністю завдяки сценарному плануванню й стратегічній автономії, долати складність через мультистейкхолдерні механізми та скорочувати неоднозначність завдяки інтегрованій стратегічній комунікації. У сумі це формує масштабовану операційну логіку для середовища, де кризи є не винятком, а постійним контекстом розвитку.

У підсумку формується масштабована операційна логіка: раннє попередження й короткі цикли ухвалення рішень; модульні інструменти політики, які легко комбінуються; мережеві партнерства, що забезпечують стійкість і легітимність; інтегровані стратегічні комунікації як інструмент забезпечення єдності. Вона придатна для подальшого розширення Союзу та здатна утримувати баланс між швидкістю, правовою передбачуваністю й демократичною відповідальністю – саме те, що потрібно Європі в умовах постійних турбулентностей VUCA-середовища.

Список використаних джерел

1. Федонюк С. Архітектура нестабільності: колаборативна комунікація у VUCA-світі міжнародної політики. Луцьк : Вежа-Друк, 2025. 516 с.

Фоміна Олена – докт. екон. наук, доцент, професор кафедри маркетингу, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна;
Тишко Олександр – аспірант кафедри економіки підприємства, ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Дрогобич, Україна

ЦИФРОВА ЗРІЛІСТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Сучасний економічний розвиток ґрунтується на все більшому впровадженні цифрових технологій у процес суспільного виробництва, діджиталізації суспільних відносин, відбувається поширення інформаційно-комунікаційних технологій, мобільного зв'язку, хмарних сервісів, штучного інтелекту. Наразі маємо нову економічну систему, що ґрунтується на інформації, цифрових інноваціях й ідеї випереджаючого розвитку. Для оцінки рівня готовності впровадження та застосування цифрових технологій для розвитку й досягнення своїх стратегічних цілей економічною системою використовується показник цифрової зрілості, який включає в себе рівень технологічного розвитку, організаційну та стратегічну готовність до цифрових трансформацій. Рівень цифрової зрілості надає інформацію про реалізацію потенціалу, використання інноваційних технологій для підвищення продуктивності економічної системи, зменшення витрат, створення можливостей для розвитку економіки.

Під цифровою зрілістю більшість вчених розуміють готовність і здатність організації змінюватися та застосовувати інноваційні цифрові технології залежно від наявних ринкових тенденцій, щоб залишатися конкурентоспроможними у глобальному вимірі. «Цифрова зрілість – це здатність швидко реагувати на можливості ринку або використовувати їх переваги на основі поточних наборів технологій, кадрових ресурсів і цифрових технологій. Це здатність організації здійснити цифрову трансформацію не лише з точки зору цифрових технологій, але й у масштабах усієї організації, включаючи людей, культуру та процеси, для досягнення кращих бізнес-результатів» [6]. «Цифрова зрілість – це показник того, наскільки організація готова ефективно використовувати цифрові технології. Вона враховує не лише наявність інструментів, а й інтегрованість у процеси, навички персоналу, управління даними, рівень автоматизації та використання IT, здатність до інновацій, екологічну відповідальність (зелена цифровізація)» [3]. Під цифровою зрілістю національної економіки розуміється інтегральний рівень готовності країни впроваджувати, адаптувати та ефективно використовувати інноваційні цифрові технології в усіх сферах суспільного виробництва, що включає не лише розвиток цифрової інфраструктури, а й рівень цифрової грамотності населення, здатність інституцій до цифрової трансформації, а також інтеграцію цифрових практик у стратегічне управління задля забезпечення сталого економічного зростання, добробуту громадян та конкурентоспроможності економіки.

Для оцінки цифрової зрілості національної економіки використаємо індекс цифровізації економіки та суспільства (ICT Development Index, IDI) у зв'язку із валовим внутрішнім продуктом (ВВП). Вважаємо, що таке поєднання надає інформацію про рівень цифрової трансформації суспільства в контексті економічного розвитку й економічного зростання економіки країни. IDI є одним із основних показників, який характеризує рівень цифровізації країни й її здатність ефективно використовувати цифрові технології для стимулювання економічного розвитку. ВВП на душу населення є важливим індикатором продуктивності економіки та добробуту

населення. Зв'язок між рівнем цифровізації та рівнем зростання ВВП можна обґрунтувати за допомогою теорії економічного зростання на основі впровадження інноваційних технологій, зокрема цифрових технології, запропоновану у дослідженні Brynjolfsson і McAfee [2], які підкреслюють, що технологічні інновації є одним із основних рушіїв економічного зростання. У контексті IDI це означає, що країни з високим рівнем цифровізації здатні ефективніше використовувати технології для покращення продуктивності праці, зниження витрат й оптимізації виробничих процесів, що в кінцевому результаті сприяє зростанню ВВП [1]. Зважаючи на це, зростання продуктивності праці через цифрові технології передбачають розвиток цифрових технологій, таких як штучний інтелект, автоматизація, Інтернет речей, великі дані, що сприяє розширенню можливостей і безпосередньо впливає на зростання продуктивності праці. Також можна використати модель оцінки впливу цифровізації на зростання ВВП, що базується на оцінці різноманітних факторів та застосуванні економетрії, зокрема використанні лінійної регресійної моделі, де IDI виступає як незалежна змінна, а ВВП на душу населення – як залежна змінна [2]. Цифрові технології дають змогу зменшувати витрати та підвищувати ефективність виробництва, відкривати нові ринки, що сприяє країнам із високим рівнем цифровізації суспільних відносин досягати вищих темпів економічного зростання, показником якого є зростання ВВП на душу населення [1]. Дослідження, проведене World Bank [6] в рамках звіту «Digital Dividends», підтверджує, що рівень цифровізації суттєво впливає на економічну ефективність та зростання ВВП. Країни з високими показниками IDI демонструють вищі темпи зростання економіки та підвищення рівня життя населення. Зокрема, країни, які активно впроваджують цифрові технології, мають більші шанси на стабільний економічний розвиток, що зумовлює зростання ВВП на душу населення. Існуючі аналітичні звіти (ITU, OECD, World Bank) підтверджують загальну тенденцію позитивного кореляційного зв’язку між рівнем цифровізації та валовим внутрішнім продуктом (ВВП), однак потребують більш деталізованого аналізу в контексті реальних даних і регіональних відмінностей [4; 5].

Рівень цифровізації країни, що відображається через IDI, має значний вплив на економічне зростання, оскільки цифрові технології підвищують ефективність виробничих процесів, зменшують витрати та відкривають нові можливості для бізнесу. Стимулювання цифрової трансформації й інтеграція нових технологій в економічні стратегії може бути ефективним шляхом для країн, що прагнуть досягти високого рівня економічного зростання та покращення добробуту населення. Таким чином, зв'язок між IDI та ВВП є прямим і взаємозалежним. Відповідно для досягнення сталого економічного зростання країни повинні активно інтегрувати цифрові технології в усі аспекти своєї економіки, створюючи умови для розвитку цифрової зрілості та максимального використання цифрових інструментів в усіх сферах економічної діяльності на мікро- й макрорівні.

Список використаних джерел

1. Замлинський В. А., Жук Н. Л., Осик С. В., Мартіянова М. П. Сучасна бізнес-діагностика: цифрова зрілість та відновлення екосистем. *Український журнал прикладної економіки та техніки.* 2023. № 3. URL: http://ujae.org.ua/suchasna-biznes-diagnostyka-tsyfrova-zrilist-ta-vidnovlennya-ekosystem/

2. Brynjolfsson E., McAfee A. The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. W.W. Norton & Company, 2014. P. 7–10, 21–23, 45–50, 45–67. URL: http://digamo.free.fr/brynmacafee2.pdf

3. Win-Win EDIH: Цифровізація без втрат – як не спалити бюджет на модні рішення. URL: https://business.diia.gov.ua/history-of-success/win-win-edih-tsyfrovizatsiia-bez-vtrat-iak-ne-spalyty-biudzhet-na-modni-rishennia

4. Digital Economy Report 2021. *United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)*. URL: https://unctad.org/publication/digital-economy-report-2021
5. OECD Digital Economy Outlook 2020. *Organisation for Economic Co-operation and Development.* URL: https://www.oecd.org/digital/digital-economy-outlook-2020.htm
6. The World Bank. *World Development Report 2021: Data for Better Lives*. URL: https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2021

Хлистік Мирослава – доктор філософії у галузі права, старший викладач кафедри права та економіко-фінансової безпеки, ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк, Україна

МЕДІАЦІЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Україна, зважаючи на свій статус країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу, послідовно впроваджує міжнародні стандарти та здійснює заходи щодо покращення доступу до правосуддя. Відповідно до положень Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», гармонізація національного законодавства із правом ЄС є одним із ключових пріоритетів на шляху до євроінтеграції [1]. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток альтернативних способів врегулювання спорів, зокрема медіації.

Медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [2]. Прийнято вважати, що медіація як соціальний й юридичний інститут виникла у 30-х роках XX ст. в часи Великої депресії у США, а через кілька десятків років поступово закріпилась у країнах англосаксонського права [3, с. 156–157]. На сьогодні цей вид альтернативного вирішення спорів успішно застосовується у багатьох країнах світу у різних варіаціях.

Найрозповсюдженішими вважаються оцінювальна та фасилітативна моделі медіації, які ще у 90-х роках минулого століття виокремив Леонард Ріскін [4]. Медіатор, який використовує оцінювальну модель медіації, як правило, є юристом-практиком, має значний досвід у врегулюванні конфліктів у певній галузі та на прохання сторін може надавати консультації щодо ймовірних шляхів вирішення спору, пропонувати найоптимальніший, на його думку, варіант угоди та повідомляти про найбільш очевидний результат судового врегулювання. Медіатор, який обирає фасилітативну медіацію, припускає, що саме сторони конфлікту, які розуміють і знають ситуацію найкраще, ніж будь-хто інший, можуть віднайти спільне рішення для врегулювання конфлікту, а основна місія медіатора у такому випадку полягає у роз'ясненні та покращенні спілкування між сторонами без втручання у процес прийняття та формування угоди. Медіатор-фасилітатор не має права пропонувати сторонам власні варіанти можливих шляхів розв'язання конфлікту чи рекомендувати (або схвалювати) якийсь варіант із наявних.

Проаналізувавши зміст вітчизняного Закону про медіацію, можна констатувати, що в українському законодавстві закріплено саме фасилітативну (класичну) модель медіації, за якої медіатор не має повноважень пропонувати власні варіанти врегулювання конфлікту й не може «приймати рішення по суті конфлікту (спору) між сторонами медіації», «медіатор повинен бути неупередженою особою, яка допомагає сторонам конфлікту (спору) здійснювати комунікацію, досягати порозуміння та

проводити переговори», а консультації та рекомендації має право надавати лише «щодо порядку проведення медіації та фіксування її результатів» (стаття 7 Закону України «Про медіацію») [2]. Схожі норми закріплені й у законодавстві інших країн. Наприклад, відповідно до частин 9 та 10 статті 8 Закону Грузії про медіацію, «медіатор допомагає сторонам у досягненні мирової угоди з метою вирішення спору, враховуючи принцип вільного, незалежного та поінформованого прийняття сторонами рішень як щодо процесу медіації, так і щодо її кінцевого результату. Медіатор не має права самостійно приймати рішення щодо спору між сторонами» [5]. З метою забезпечення неупередженості та нейтральності медіатора закон та професійна етика позбавляють його повноважень надавати юридичні консультації, проводити правову оцінку та юридичний аналіз справи.

Водночас варто зауважити, що у міжнародній практиці поряд з фасилітативною моделлю медіації закон дає змогу застосовувати й оціночну медіацію. До прикладу, законодавство деяких країн в окремих випадках наділяє медіаторів повноваженнями пропонувати сторонам варіанти вирішення їхнього спору (у чому прослідковуються елементи оціночної медіації), втім, як правило, обумовлюється, що пропозиції медіатора не є обов'язковими для сторін і надаються лише за їхнім проханням та згодою. Так, відповідно до частини 3 статті 8 Закону Словенії про медіацію в цивільних і комерційних справах, «медіатор повинен діяти незалежно та неупереджено та прагнути до рівного ставлення до сторін, беручи до уваги всі обставини справи». Разом із тим, частина 4 цієї ж статті дозволяє медіатору «вносити пропозиції щодо вирішення спору протягом усього процесу медіації». Проте, «рішення, запропоноване медіатором, не є обов'язковим для сторін» [6]. Польський цивільний процесуальний кодекс передбачає, що медіатор проводить медіацію, використовуючи різні методи, спрямовані на досягнення дружнього врегулювання спору, у тому числі шляхом надання допомоги сторонам у формулюванні пропозицій щодо врегулювання спору, або, за згодою сторін може вказати шляхи вирішення спору, які не є обов'язковими для сторін [7].

Міжнародна практика свідчить про високу ефективність застосування медіації в розв'язанні конфліктів різної природи – у сфері сімейних, трудових, цивільних, господарських, земельних та інших правовідносин. В Україні інститут медіації лише формується, отримавши додатковий поштовх для більш активного й ефективного застосування після прийняття Закону України «Про медіацію» у листопаді 2021 р., яким офіційно було встановлено підстави, умови та порядок застосування саме фасилітативної моделі медіації, проте, як свідчить міжнародний, зокрема європейський, досвід, у світі активно використовуються й інші моделі медіації (наприклад, оціночна), що може стимулювати подальший розвиток вітчизняної медіації та розширення можливих варіацій її застосування.

Список використаних джерел:

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text

2. Про медіацію: Закон України від 16 лист. 2021 р. № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#n133

3. Леко Б., Чуйко Г. Медіація : підручник. Чернівці : Книги XXI, 2014. 520 с.

4. Riskin L. Understanding Mediators' Orientations, Strategies, and Techniques: A Grid for the Perplexed, 1 Harv. Negot. L. Rev. 7. 1996. 51 p. URL: http://scholarship.law.ufl.edu/facultypub/668

5. მედიაციის შესახებ: საქართველოს კანონი. 18.09.2019. № 4954-Ის. URL: https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4646868?publication=2

6. Zakon o mediaciji v civilnih in gospodarskih zadevah (ZMCGZ). Sprejeto: 23. 5. 2008. *Pravno-Informacijski Sistem Republike Slovenije* : website. URL: https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO5289

7. Kodeks postępowania cywilnego: Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. *Internetowy System Aktów Prawnych:* strona internetowa. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19640430296

Ходзицька Валентина – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та консалтингу, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ЗРОСТАННЯ ЗНАЧЕННЯ КЛІМАТИЧНИХ АСПЕКТІВ ДЛЯ ОБЛІКУ ЗА МСФЗ

Зростання значення кліматичних аспектів для обліку за МСФЗ є однією з найважливіших і найбільш динамічних тенденцій у сучасному світі обліку та корпоративної звітності. Це зумовлено поєднанням глобальних викликів, регуляторних змін та зростанням очікувань із боку стейкхолдерів.

Зміни клімату призводять до зростання частоти та інтенсивності екстремальних погодних явищ (повені, посухи, шторми, лісові пожежі), що можуть фізично пошкодити активи підприємств, порушити ланцюги постачання, призвести до простоїв виробництва та зростання витрат на відновлення. Пов'язані вони зі змінами в політиці, законодавстві, технологіях та споживчих уподобаннях, що виникають у процесі переходу до низьковуглецевої економіки. Це включає податки на викиди вуглецю, суворіші екологічні норми, зростання вартості традиційних енергоресурсів, а також втрату ринкової частки для компаній, які не адаптуються. Зростання кількості судових позовів проти компаній, які звинувачуються у недостатньому реагуванні на кліматичні зміни або у наданні недостовірної інформації про свій екологічний слід. Нездатність компанії адекватно реагувати на кліматичні виклики може призвести до втрати довіри споживачів, інвесторів, партнерів та співробітників, що негативно позначиться на її вартості та можливості залучення капіталу [1].

У світі прослідковується значне посилення регуляторного тиску та вимог до звітності. Глобальні ініціативи, як рекомендації Робочої групи з питань розкриття фінансової інформації, пов'язаної з кліматом (TCFD – Task Force on Climate-related Financial Disclosures), стають де-факто стандартом для розкриття кліматичної інформації. Розробка Міжнародною радою зі стандартів сталого розвитку (ISSB – International Sustainability Standards Board) нових стандартів МСФЗ зі сталого розвитку (наприклад, IFRS S1 «Загальні вимоги до розкриття фінансової інформації, пов'язаної зі сталим розвитком» та IFRS S2 «Розкриття інформації, пов'язаної з кліматом») свідчить про інтеграцію кліматичних аспектів безпосередньо у фінансову звітність. Дедалі більше країн впроваджують обов'язкові вимоги до розкриття нефінансової (у т.ч. кліматичної) інформації, що впливає на компанії, які звітують за МСФЗ [2].

Зростають запити щодо інвесторів та фінансових ринків. Зростає популярність інвестування з урахуванням екологічних, соціальних та управлінських факторів (ESG). Інвестори вимагають від компаній прозорої інформації про їхню діяльність у сфері зміни клімату для оцінки ризиків, можливостей та довгострокової стійкості. Компанії з високими кліматичними ризиками та/або недостатнім розкриттям відповідної інформації можуть зіткнутися з вищою вартістю залучення капіталу або

обмеженим доступом до нього. Агентства, що надають кредитні рейтинги, починають включати кліматичні ризики до своїх методологій оцінки, що безпосередньо впливає на можливості компаній щодо позик [1].

На тлі зростаючої уваги до екологічного обліку Комітет з тлумачень МСФЗ (IFRIC) також розглянув питання кліматичних витрат у фінансовій звітності. Останні публікації Комітету з тлумачень стосувалися аналізу витрат на придбання вуглецевих кредитів та їх віднесення до витрат на науково-дослідницьку діяльність, розробки та визнання витрат на досягнення кліматичних цілей як матеріальних активів щодо МСБО 38 «Нематеріальні активи». Питання обліку придбаних вуглецевих кредитів залишається ґрунтовно невирішеним на рівні МСФЗ та потребує подальшої уваги. Також важливим є вплив на такі елементи фінансової звітності (згідно з МСФЗ):

– **Оцінка активів:** Кліматичні ризики можуть призвести до знецінення основних засобів, запасів (наприклад, вугільні електростанції, що стають «застряглими активами»), нематеріальних активів.

– **Зобов'язання:** Можуть виникати нові зобов'язання, пов'язані з екологічними штрафами, витратами на декарбонізацію, рекультивацію земель, юридичними претензіями.

– **Витрати:** Зростання операційних витрат через податки на викиди, інвестиції в «зелені» технології, витрати на страхування від кліматичних ризиків.

– **Доходи:** Можливості для зростання доходів за рахунок розвитку «зелених» технологій, енергоефективності, нових екологічно чистих продуктів/послуг.

– **Розкриття інформації:** Вимога розкривати не тільки кількісні показники (викиди парникових газів), а й якісні аспекти (стратегія управління кліматичними ризиками, цілі декарбонізації, вплив на бізнес-модель).

Особливої уваги для обліку потребує актуалізація кліматичних витрат для вдосконалення обліку за МСФЗ**.** Кліматичні ризики, які раніше розглядалися переважно як «нефінансові», тепер дедалі більше визнаються такими, що мають прямий та суттєвий вплив на фінансове становище, результати діяльності та грошові потоки компанії, а отже, потребують відображення у фінансовій звітності за МСФЗ. Бухгалтери та аудитори повинні інтерпретувати та застосовувати існуючі МСФЗ (наприклад, МСБО 16 «Основні засоби», МСБО 36 «Зменшення корисності активів», МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації», МСФЗ 9 «Фінансові інструменти») з урахуванням кліматичних ризиків та можливостей. Виникає потреба в розробці та застосуванні нових методологій для оцінки впливу кліматичних змін на вартість активів, величину зобов'язань та формування фінансових прогнозів. Адекватне відображення кліматичних аспектів у звітності за МСФЗ має підвищити прозорість та порівнянність фінансової інформації, що є критично важливим для інвесторів та інших стейкхолдерів[1].

Таким чином, зростання значення кліматичних аспектів для обліку за МСФЗ відображає фундаментальний зсув у сприйнятті бізнес-ризиків та можливостей, а також прагнення фінансового світу до більш комплексного та сталого відображення реалій діяльності компаній в умовах глобальних кліматичних викликів. Це вимагає від усіх учасників процесу фінансової звітності постійного навчання, адаптації та вдосконалення методик.

Список використаної літератури:

1. Стандарти розкриття інформації про сталий розвиток за МСФЗ (SAAG-IFRS SDS). URL: https://www.bdo.ua/uk-ua/insights-2/information-materials/2025/sustainability-at-a-glance-ifrs-sustainability-disclosure-standards-(31-december-2025)

2. Міжнародні стандарти фінансової звітності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010#Text

Ходзицька Валентина – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та консалтингу, ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна

ESG- РИЗИКИ: ЗВІТУВАННЯ ЗІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

В ЄС на зараз діє директива CSRD, яка відіграє ключову роль у звітуванні сталого розвитку. Директива CSRD зобов'язує компанії розкривати екологічні, соціальні та управлінські показники, а міжнародні інвестори мають орієнтири на IFRS S1 та S2.

Звіт зі сталого розвитку є елементом стратегічного управління. Некомпетентно сформована звітність призводить до труднощів з отриманням фінансування та кредитів, втрати довіри з боку міжнародних інвесторів та впровадження необхідних облікових політик, що стали необхідними ще «учора».

Вкрай важливим є актуалізація розуміння вчасного складання резильєнтної звітності задля уникнення регуляторних ризиків, які актуалізуються новими штрафами, ризику втрати довіри, розуміння оцінки ESG-рейтингу міжнародними банками та партнерами при ухваленні рішень щодо фінансування та ризиків помилкової стратегії розвитку компанії – відсутність системи збору ESG-даних управління підприємством.

Суб'єкти звітування та їх зацікавлені сторони можуть мати різні погляди на очікування організації у царині сталого розвитку. Ці відмінності значно впливають на підготовку звітності.

Глобальна ініціатива зі звітності як одна з найпоширеніших у системах зі звітності сталого розвитку, визначає суттєвість за двома підходами. Перший підхід акцентує увагу на соціальні, екологічні й економічні наслідки діяльності суб'єктів звітування, що є значущими для широкого кола зацікавлених осіб. Другий підхід маштабує питання впливу на рішення стейкхолдерів. Різні зацікавлені особи мають різні підходи на важливість суттєвості питань. Альтернативний підхід має Рада зі стандартів обліку сталого розвитку, що не вважає важливим враховувати думки стейкхолдерів під час визначення суттєвості. Вони актуалізують перелік суттєвих аспеків сталого розвитку для прийняття. Рада зі стандартів сталого розвитку звертає увагу на економічному важелі питань сталого розвитку. Директива ЄС про нефінансову звітність визначає подвійність тлумачення суттєвості, виділяючи:

- фінансову суттєвість;
- соціально-екологічну суттєвість.

Це констатує складність суттєвості як концепції обліку та підзвітності в контексті сталого розвитку. Окрім актуалізації соціальних інтересів, динаміка суттєвості різних питань може трансформуватися через призму здобуття нових знань та розширення розуміння. Це масштабується у царині сталого розвитку, де колективне усвідомлення взаємопов'язаних очікувань на сталість та їх зв'язку з економічною діяльністю продовжує еволюціонувати. Ця еволюція важлива для того, щоб урахувати всі відповідні наслідки та розглянути четверту ключову концепцію, яка розкривається через екстерналювання.

Зовнішні наслідки визначаються як ефекти діяльності, які впливають на суб'єкти звітування чи осіб, які не враховані в оцінюванні такої діяльності. Потрібно враховувати пролонгованість витрат (приміром, забруднення повітря від промислових підприємств має негативний вплив на здоров'я населення, тому потрібним є обов'язкове врахування таких негативних наслідків у прогнозованій звітності суб'єктів господарювання.) Зовнішні наслідки є важливою парадигмою для обліку та підзвітності у сфері сталого розвитку, оскільки вони можуть значно впливати на різних стейкхолдерів. Рішення, яке приймає організація або особа, може

мати далекосяжні фінансові наслідки для інших осіб чи суспільства загалом. З облікового погляду зовнішні наслідки можна розглядати як витрати, врахування яких є проблематичним з погляду традиційного бухгалтерського обліку. Але вони є суттєвими для царини сталого розвитку, оскільки мають вплив на довкілля, соціальні фактори й економіку. Тому облік та вплив зовнішніх наслідків все більш масштабується для звітуючих суб'єктів.

Прикладом важливості зовнішнього впливу на сталий розвиток є актуалізація мінімізації викидів CO_2. Раніше суб'єкти господарювання не враховували викиди парникових газів у своїй обліковій практиці, й суспільство загалом мало обмежене усвідомлення щодо їх потенційних наслідків. Важливим є усвідомлення відсутності планування витрат звітуючими суб'єктами на зменшення викидів CO_2, але ці витрати несе суспільство й довкілля. Наразі, коли витрати на зменшення викидів CO_2 визнані й зміцнився науковий консенсус щодо зміни клімату, суспільство активно реагує на кліматичну кризу. Уряди країн та суспільство розглядають різні підходи для зниження рівня викидів CO_2, значними стає торгівля викидами вуглецю та обкладання податками на викиди вуглецю. Однак коли викидам CO_2 надається монетарна вартість – за допомогою таких механізмів, як вуглецевий ринок, податок на викиди вуглецю або механізм внутрішньоорганізаційного ціноутворення, – облік зазнає глибокої трансформації.

Зростання рівня забруднення, зниження якості повітря та води, а також зміни клімату – це лише кілька прикладів зовнішніх ефектів, які можуть мати серйозні наслідки для життя людей та природи. Тому врахування зовнішніх наслідків актуалізується для забезпечення сталого обліку та звітності. Важливе обґрунтування зосереджується на фінансовій основі суспільства. Суб'єкти сталого розвитку та звітності усвідомлюють, що врахування зовнішніх наслідків змінить фінансові результати та конкурентоспроможність. Споживачі також зможуть впливати на ціни, коли обирають товари та послуги, а інвестори враховують зовнішні наслідки при прийнятті інвестиційних рішень.

Таким чином, розгляд впливу зовнішніх наслідків дає змогу оптимізувати вартість екологічних та соціальних ресурсів у фінансових розрахунках, які впливають на фактори оцінки успіху, такі як рентабельність. Це актуалізується у царині конкурентності сучасного бізнесу. Важливо розуміти, що інтеграція зовнішніх наслідків у процеси оцінки не вимагає їхньої монетизації. Різні методи оцінки можуть використовувати різні підходи, які включають якісні та кількісні оцінки. Ця гнучкість квінтесується як ключова особливість обліку та підзвітності зі сталого розвитку, втім інформативність відбувається в різних формах та одиницях виміру, що здійснює негативний вплив на порівнянність та аналіз показників. Також, інтеграція зовнішніх наслідків у процеси оцінки дає змогу більш повно й точно враховувати їхній вплив на суспільство та довкілля, сприяючи досягненню досконалішого розвитку.

Суттєвість впливає на визначення основних груп стейкхолдерів. Інформація, яка формує бухгалтерську практику та є вкрай важливою у суб'єктів господарювання для прийняття ефективних соціально-управлінських рішень має значні недоліки в аспекті суттєвості. Несхвалені події підвищують ризики для всіх сторін, але одночасно актуалізують незручну істину: деякі господарюючі суб'єкти виявляються більш вразливими до ризиків сталості. Водночас, аналіз фінансової звітності, складеної за МСФЗ доводить, що потенційно серйозні ризики не відображаються належним чином. Їх розміри роблять їх вкрай впливовими, з особливим акцентом на фінансову сторону питання.

Список використаних джерел:

1. Sustainability Accounting Studies: A Metasynthesis / M. Gil-Marín та ін. *Sustainability*. 2022. Т. 14. № 15. С. 9533. URL: https://doi.org/10.3390/su14159533.

2. Adams *C. A., Larrinaga* C. Progress: engaging with organisations in pursuit of improved sustainability accounting and performance. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. 2019. № 32 (8). P. 2367–2394. URL: https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/AAAJ-03-2018-3399/full/html

3. Astudillo Moya M., Porras Rivera R. Social Accounting Model for Mexico Based on Institutional Sector Accounts. *Gestión y política pública*. 2021. № 30 (1). P. 61-99. URL: https://www.scielo.org.mx/scielo.php?pid=S1405-10792021000100061&script=sci_abstract&tlng=en

4. Gray R., Owen D., Adams C. Accounting & Accountability: Changes and Challenges in Corporate Social and Environmental Reporting. Prentice Hall*.* 1996. 332 c.

5. GRI, UN Global Compact. Business Reporting on the SDGs: An Analysis of the Goals and Targets. *United Nations.* 2017. URL: www.unglobalcompact.org/library/5361

6. Dillard J., Vinnari E. Critical dialogical accountability: From accounting-based accountability to accountability-based accounting. *Critical Perspectives on Accounting*. 2019. Т. 62. С. 16–38. DOI: https://doi.org/10.1016/j.cpa.2018.10.003

7. Freeman R. E. Strategic Management: A Stakeholder Approach. *Cambridge University Press*. 2010. 276 s. URL: https://www.scirp.org/(S(i43dyn45teexjx455qlt3d2q))/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1209107

8. Rinaldi L., Unerman J., Tilt C. The Role of Stakeholder Engagement and Dialogue within the Sustainability Accounting and Reporting Process. *Sustainability Accounting and Accountability*. Routledge. 2014. P. 86–107. URL: https://www.scirp.org/%28S%28351jmbntvnsjt1aadkozje%29%29/reference/referencespapers.aspx?referenceid=3102132

9. Mitchell R. K., Agle B. R., Wood D. J. Toward a Theory of Stakeholder Identification and Salience: Defining the Principle of Who and What Really Counts*. The Academy of Management Review.* 1997. Т. 22. № 4. P. 853. URL: https://doi.org/10.2307/259247

10. Stakeholder Theory: The State of the Art / A. C. Wicks та ін. University of Cambridge ESOL Examinations, 2016. URL: https://doi.org/10.1002/9781405164771.ch1

11. Arnstein S. R. A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*. 1969. Т. 35. № 4. P. 216–224. URL: https://doi.org/10.1080/01944366908977225

12. KPMG International. Sustainable Insight: The essentials of materiality assessment. *KPMG International.* URL: https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2014/10/materiality-assessment.pdf

13. Unerman J., Bebbington J., O'dwyer B. Corporate reporting and accounting for externalities. *Accounting and Business Research*. 2018. Т. 48. № 5. P. 497–522. URL: https://doi.org/10.1080/00014788.2018.1470155

Чернікова Інна – канд. істор. наук, доцент,
доцент кафедри історії України,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ: ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України одним із провідних викликів для української нації є збереження культурної спадщини. Пам'ятки історії та культури є носіями нашої ідентичності, які мають бути збережені для нащадків. Тому досвід та практики Європейського Союзу (ЄС) у сфері охорони пам'яток набуває нового осмислення в контексті російсько-української війни та післявоєнної відбудови України.

На Гаазькому саміті 1969 р. європейські уряди задекларували тезу про те, що Європа складається з держав із різними національними характеристиками, а їхній розвиток, прогрес та культура є найважливішими факторами для світового балансу та миру.

У 1973 р. на Саміті в Копенгагені було прийнято «Декларацію про європейську ідентичність», за якою 9 держав домовилися про захист культурної спадщини в умовах багатонаціонального підходу та важливості її збереження.

Одним із перших дієвих імпульсів ЄС щодо захисту архітектурної та природної спадщини є «Рекомендація Єврокомісії державам-членам щодо охорони архітектурної та природної спадщини» 1974 р. (№ 76/65/ЄЕС від 20.12.1974 р.), яка загалом заявила про інтерес до охорони пам'яток історії та культури. Європейський парламент ухвалив спеціальне рішення про захист культурної спадщини держав-членів Європейського економічного співтовариства. Зокрема, висувалася ініціатива щодо створення переліку культурних цінностей, виділення фінансів для відновлення та захисту творів мистецтва, вживання заходів щодо боротьби з незаконним перевезенням творів мистецтва [5].

Протягом 1980–1990-х рр. запроваджуються норми регулювання руху об'єктів у галузі культури; відбувається піднесення активності європейського суспільства щодо збереження культурної спадщини. У науковому дискурсі цей підхід отримав назву «культурна європеїзація», який позначає третю хвилю інтеграційних процесів [3, с. 5].

Зокрема, «Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини» (Валлетта, 16 січня 1992 р.), яку підписали держави-члени Ради Європи та інші держави-учасниці Європейської культурної конвенції, наголошує на тому, що «європейській археологічній спадщині, яка є свідком стародавньої історії, серйозно загрожують руйнування від зростаючої кількості великих проектів освоєння територій, природних ризиків, нелегальних або непрофесійних розкопок і недостатньої поінформованості громадськості» [3, с. 190] та підкреслює, що «відповідальність за охорону археологічної спадщини має покладатися не тільки на безпосередньо заінтересовану державу, а й на всі європейські країни з метою зменшення ризику руйнування й сприяння збереженню такої спадщини шляхом заохочення обмінів експертами й досвідом» [3, с. 191].

Систематичні заходи ЄС з розвитку та підтримки об'єктів культурної спадщини в міжнародному контексті активізувалися у 2000-ті роки. В результаті викристалізувалась ідея міжкультурного діалогу як основної лінії єдиної європейської політики, спрямованої на «консолідацію загального культурного простору в Європі» [2, с. 180].

Зокрема, «Конвенція про охорону підводної культурної спадщини (Париж, 2001 р.) «прихильна до підвищення ефективності заходів на міжнародному, регіональному та національному рівнях для зберігання in situ або, якщо це необхідно для наукових цілей або з метою охорони, для обережного видобування підводної культурної спадщини» [3, с. 200].

«Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини» (2003 р.) окреслила значення цієї термінології «у таких галузях: а) усних традиціях та формах вираження, зокрема в мові як носії нематеріальної культурної спадщини; б) виконавському мистецтві; в) звичаях, обрядах, святкуваннях; г) знаннях та практиці, що стосуються природи та всесвіту; д) традиційних ремеслах [3, с. 226]. У Стаття 21 цієї «Конвенції» чітко визначені форми міжнародної допомоги: а) дослідження, що стосуються різних аспектів охорони; б) надання послуг експертів та спеціалістів-практиків; в) підготовки всього необхідного персоналу; г) розробки нормативних та інших заходів; д) створення та забезпечення функціонування інфраструктур; є) надання обладнання та ноу-хау; ж) інших форми фінансової й технічної допомоги, зокрема у відповідних випадках надання позик із низькими

процентними ставками та пожертв [3, с. 233]. Цей досвід може нести надзвичайно потужну допомогу Україні в практичному сенсі.

Зараз в ЄС запроваджено понад 20 правових актів, що регулюють сферу охорони культурних цінностей, захист культурних прав людини та культурну діяльність загалом [2, с. 181]. Більшість із них були ратифіковані та набрали чинності для України.

До початку російського вторгнення 2014 р. Україна активно залучалася у міжнародні відносини у сфері охорони культурної спадщини. Зокрема, три пам'ятки історії та культури України увійшли до списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО: Резиденція Митрополитів Буковини і Далмації (2011 р.), Дерев'яні церкви Карпатського регіону (2013 р.), Стародавнє місто Херсонес Таврійський (2013 р.).

«Закон України про охорону культурної спадщини» (2000 р.) [3, с. 251] засвідчив готовність України до інтеграційних кроків у сфері збереження культурної спадщини й управління охороною пам'яток історії та культури.

На окрему увагу заслуговує той факт, що 19 вересня 2013 р. Верховна Рада України ратифікувала «Рамкову Конвенцію Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства» (Конвенція Фаро, 2005 р.) [1, с. 34]. У Статті 3 сторони «погоджуються сприяти розумінню спільної спадщини Європи, яка складається з: а) усіх форм культурної спадщини в Європі, які разом складають спільне джерело пам'яті, розуміння, самобутності, згуртованості й творчості, а також б) ідеалів, принципів і цінностей, які отримані з досвіду, накопиченого завдяки прогресові й конфліктам минулого, та які сприяють розвиткові мирного й стабільного суспільства, яке ґрунтується на повазі прав людини, демократії та верховенстві права» [3, с. 242–243]. Україна засвідчила свою готовність до співпраці та визнання європейських цінностей збереження культурної спадщини.

Отже, можна виділити основні напрями діяльності ЄС у сфері збереження культурної спадщини: охорона європейських пам'яток історії та культури; співробітництво між різними культурними та пам'яткоохоронний інституціями різних країн; взаємообмін провідними фахівцями, надання галузевих консультацій. Цей досвід є надзвичайно корисним для пам'яткоохоронної справи України. Перспективи його використання або запозичення з елементами адаптації для України в контексті викликів сьогодення є важливим напрямом інтеграційних процесів.

Список використаних джерел:

1. Баланюк Ю. Європейський та український досвід збереження культурної спадщини. *Український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія психологія комунікації*». 2016. № 4. С. 34.

2. Котляр О. І., Маринів І. І., Трагнюк О. Я. Співробітництво держав-членів Європейського Союзу у сфері охорони культурних цінностей: становлення та розвиток. *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право* / голов. ред. Ю. М. Бисага. Ужгород : Вид. дім «Гельветика», 2023. Т. 3. Вип. 75. С. 179–184.

3. Культурна політика Європейського Союзу. Хрестоматія : навч. посіб. / Упорядники : Кеда М. К., Соломенна Т. В. Чернігів : Нац. ун-т «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 2022. 468 с.

4. Рішняк О. Культурна спадщина у воєнному конфлікті: міжнародний досвід другої половини XX – на початку XXI ст. та українська дійсність. *Український історичний журнал*. 2022. № 4. С. 159–173.

5. 75/65/EEC: Commission Recommendation of 20 December 1974 to Member States concerning the protection of the architectural and natural heritage. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A31975H0065

Cherniak Oksana – PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Translation, Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine

THE EUROPEAN UNION LANGUAGE POLICY: BETWEEN UNITY AND DIVERSITY

The language policy of the European Union (EU) is a key part of its democratic and cultural framework. It combines the goal of unity with respect for the linguistic diversity and cultural heritage of member states. All 24 official languages of the EU have equal standing in legal and political procedures, and citizens have the right to communicate with the institutions in their native language and get a response in the same language [3]. This creates a special space for democratic communication, although it involves significant financial costs. Each year, the EU spends approximately €1 billion on the translation and simultaneous interpretation of documents and meetings, which accounts for less than one percent of the total budget; however, this investment helps ensure the transparency and accessibility of governance [5].

A key aspect of EU language policy is its focus on the principle of "mother tongue + two foreign languages", which requires every citizen to be proficient in at least two languages other than their native language. According to Eurobarometer [4], 65% of Europeans have studied at least one foreign language in school, with English being the most common (97% of students), followed by French (34%) and German (23%). More than 40% of EU citizens are fluent in at least one foreign language in their daily lives (European Commission, 2023). This confirms that multilingualism in the EU is not only officially stated but also actively practiced in education.

Educational and cultural programs are being actively implemented to put these principles into practice. The Erasmus+ program is the largest academic mobility initiative, covering students, teachers, and young people. Between 2014 and 2020, more than 4 million people participated in the program, for whom language training was an integral part of their international exchange [2]. The annual European Day of Languages, celebrated on September 26, raises awareness of multilingualism, draws attention to regional and minority languages, and encourages lifelong language learning [1]. The European Commission's initiatives to develop translation and interpretation infrastructure (DG Translation, DG Interpretation) also play an important role in ensuring inclusive and transparent communication at the supranational level.

In addition, the EU supports the development of the European Language Label, an award for innovative projects in the field of language teaching and learning that encourages the use of the latest methods and digital technologies. The Creative Europe program, which aims to support the translation of literary works, is also of great importance, as it promotes cultural exchange and interlingual dialogue. As part of its digital policy, multilingual online tools are being developed, including the European Language Resource Coordination (ELRC), which populates databases for machine translation systems, ensuring their quality and taking into account linguistic diversity. A separate area of focus is the support of regional and minority languages. Although the EU has no direct competence in the internal language policy of member states, it actively relies on the European Charter for Regional or Minority Languages (1992), ratified by most European countries. This contributes to the protection of languages such as Catalan, Basque, Corsican, Galician, Welsh, etc., which are an important element of cultural identity.

Despite its successes, EU language policy faces a number of challenges. These include the dominance of English, which has increased since Brexit, the financial costs of multilingualism, and the need to protect regional and minority languages from extinction [6]. However, the EU views these problems as long-term challenges, striking a balance between the pragmatics of integration processes and cultural diversity.

For Ukraine, which is on the path to European integration, the experience of the EU's language policy is extremely relevant. This involves combining state language policy with the protection of the rights of linguistic minorities, developing a multilingual education system, and actively participating in international educational programs. This makes it possible to harmonize national language policy with European standards, which will facilitate integration into a common cultural and educational space.

Thus, the European Union's language policy is a complex yet comprehensive mechanism aimed at preserving cultural and linguistic diversity, shaping European identity, and ensuring effective intercultural communication. All its programs prove that multilingualism is seen not as an obstacle but as a strategic resource that strengthens integration processes, promotes citizen mobility, and develops the EU's competitiveness in a globalized world. At the same time, contemporary challenges – the strengthening of English as a lingua franca after Brexit, the growth of migration flows, the need for digital resources for translation and language education – pose the task for the EU of finding new balances between unity and diversity. In this context, the relationship between official, regional, and minority languages, which is regulated, in particular, by the European Charter for Regional or Minority Languages, is of particular relevance. The EU's experience can be useful for Ukraine, which, while integrating into the European space, is also forming its own language policy aimed at harmonizing national priorities with the principles of cultural pluralism and linguistic democracy.

References:

1. Council of Europe. *European Day of Languages*. URL: https://edl.ecml.at
2. Erasmus+ Programme. *Facts and Figures*. URL: https://erasmus-plus.ec.europa.eu
3. European Commission. *Multilingualism policy*. URL: https://commission.europa.eu
4. European Commission. *Special Eurobarometer 386: Europeans and their languages*. Brussels, 2023. URL: https://europa.eu/eurobarometer
5. European Parliament. *Languages and translation*. URL: https://europarl.europa.eu
6. Phillipson R. Linguistic Imperialism. Oxford : Oxford University Press, 1992. 304 p. URL: https://www.academia.edu/84488883/Robert_Phillipson_Linguistic_imperialism_Oxford_applied_linguistics_Oxford_and_New_York_Oxford_University_Press_1992_Pp_ix_365

Чорномор Софія – магістрантка факультету фінансів, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна;
Жибер Тетяна – докт. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів імені Віктора Федосова, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

БАЗОВА СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА В КОНТЕКСТІ ВИМОГ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Соціальний захист традиційно є одним із ключових напрямів державної політики України, особливо в умовах воєнних дій та трансформаційного періоду, пов'язаного з відновленням та євроінтеграцією. Потреба у модернізації системи соціального захисту обумовлюється як внутрішніми чинниками, такими як зростанням кількості

внутрішньо переміщених осіб, зниженням реальних доходів населення, демографічними викликами, так і зовнішніми чинниками: необхідністю узгодження адресності й ефективності соціальних виплат із соціальними стандартами та практиками Європейського Союзу. В цих умовах Уряд у 2025 р. започаткував експериментальний проєкт із запровадження базової соціальної допомоги, який має на меті оптимізувати наявні види соціальних виплат і посилити адресність підтримки найбільш уразливих груп населення.

Механізм базової соціальної допомоги полягає у встановленні єдиної базової суми виплати на місяць у розмірі 4500 грн. Допомога розраховується як різниця між сукупною базовою величиною соціальних допомог для всіх членів домогосподарства та середньомісячним доходом сім'ї [1]. Таким чином, кожна сім'я отримує право обирати між збереженням існуючих соціальних виплат і переходом на нову систему підтримки [2]. Ця модель, на думку аналітичних центрів [3–4], покликана знизити складність доступу до допомоги, усунути дублювання виплат і підвищити прозорість розподілу коштів. Разом із тим, базова соціальна допомога ставить нові вимоги до якості збору даних про доходи громадян, ефективності адміністрування та здатності органів соціального захисту здійснювати верифікацію інформації.

Бюджетний вимір реформи є одним із найважливіших, незважаючи на облік цих виплат Пенсійним фондом України. Для фіскальної збалансованості й у частині підзвітності Пенсійний фонд України вже тісно інтегровано у бюджетний процес України. За попередніми оцінками VoxUkraine [3], темпи зростання видатків на соціальний захист у середньостроковій перспективі залишаються нижчими за рівень інфляції та не враховують повною мірою демографічних змін – зменшення частки молоді та збільшення пенсіонерів у складі населення України. Це створює ризики того, що нова базова соціальна допомога, попри її адресність, може стати додатковим навантаженням на державний бюджет без чітких джерел покриття. Аналітики наголошують на потребі закріплення програми у середньострокових бюджетних планах із визначенням стабільних джерел фінансування, а також на необхідності балансування між видатками на соціальний захист, освіту й охорону здоров'я.

Євроінтеграційний вимір соціальної політики створює додаткові стимули для реформ. Угода про асоціацію та переговори щодо вступу України до ЄС передбачають імплементацію принципів соціальної інклюзії, рівного доступу до послуг та прозорості адміністрування. Це означає, що реформа соціальних виплат має супроводжуватися гармонізацією системи моніторингу, посиленням підзвітності, створенням механізмів запобігання зловживанням і корупції. Дослідження Центру Разумкова [4] вказує на те, що саме сфера соціальної політики є однією з тих, де імплементація Acquis communautaire (фр) як правничих засад ЄС може стати інструментом не лише інтеграції, а й внутрішньої модернізації українського державного управління.

Окремим викликом залишається інституційна спроможність органів соціального захисту. В умовах війни й обмежених людських і фінансових ресурсів Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України та Пенсійний фонд стикаються з необхідністю одночасно обслуговувати нові програми допомоги, забезпечувати виплати внутрішньо переміщеним особам та пенсіонерам, а також підтримувати цифрову інфраструктуру. Міжнародні організації, зокрема Світовий банк та ЮНІСЕФ, наголошують на критичній ролі цифровізації процесів й інтеграції баз даних, що дасть змогу уникнути дублювання виплат, надасть потенціал покращити верифікацію доходів і підвищити адресність допомоги.

Реформування соціального захисту в Україні через запровадження базової соціальної допомоги є важливим кроком до модернізації й узгодження із

європейськими стандартами. Водночас ця трансформація потребує чіткої фінансової стратегії, нарощування інституційної спроможності та політичної волі. Ключовими пріоритетами мають стати: поступове масштабування програми з оцінкою її результативності, інтеграція інформаційних баз для якісної перевірки доходів, відображення витрат на соціальний захист у середньострокових бюджетних планах та розробка системи звітності, яка відповідатиме вимогам Європейського Союзу. Лише за цих умов нова модель соціального захисту зможе ефективно відповідати на сучасні виклики та водночас сприяти євроінтеграційним прагненням України.

Список використаних джерел:

1. Пенсійний фонд України. *Офіційні роз'яснення щодо базової соціальної допомоги*. Київ, 2025. URL: https://www.pfu.gov.ua/tr/293313-bazova-sotsialna-dopomoga/
2. R2P (Right to Protection). *Базова соціальна допомога: переваги та виклики. Аналітична записка.* Київ, 2025. URL: https://r2p.org.ua/page/bazova-sotsialna-dopomoha-perevahy-i-vyklyky-eksperymentalnoho-proiektu
3. VoxUkraine. *Бюджетна декларація: аналіз та оцінка прогнозів Уряду на 2025–2027 роки. Аналітичний огляд.* Київ, 8 липня 2024. URL: https://voxukraine.org/otsinka-byudzhetnoyi-deklaratsiyi-na-2026-2028-roky-trendy-prognozy-obmezhennya
4. Центр Разумкова. *Європейська інтеграція України: стан, виклики, перспективи. Аналітична доповідь*. Київ, 2025. URL: https://razumkov.org.ua/images/2025/05/2025-European_integration.pdf

Южека Роман – доктор філософії в галузі права (PhD in Law), член Громадської організації «Спілка освітян України», Україна, м. Дніпро, Дніпропетровська область
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-6031-4182

СУД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ Й ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ: РІЗНЕ БАЧЕННЯ СВОБОДИ РЕЛІГІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРАВІ

Питання свободи віросповідання займає особливе місце у європейській правовій традиції, що знайшло своє закріплення як у статті 9 Європейської конвенції з прав людини, так і у статті 10 Хартії основних прав ЄС. Проте попри формальну спільність ціннісних орієнтирів, практика двох основних судових органів – Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та Суду Європейського Союзу (далі – Суд ЄС) – показує наявність істотних відмінностей у способах тлумачення й реалізації цього права. Особливо це проявляється у випадках, коли релігійна свобода перетинається з іншими правовими або суспільними інтересами, як дотримання принципу секулярності, нейтралітету в трудових відносинах або збереження публічного порядку.

ЄСПЛ виходить із комплексного підходу до цього права, наголошуючи, що воно охоплює не лише внутрішню свободу переконань, а й право на зовнішнє вираження своєї віри. До таких форм прояву належить, наприклад, носіння релігійного одягу чи участь у богослужіннях. Водночас Суд визнає, що зовнішні прояви можуть бути обмежені, але лише тоді, коли таке втручання має законне підґрунтя, переслідує суспільно важливу мету та відповідає вимозі пропорційності. Відомі справи, такі як «Лаутсі проти Італії [Lautsi v. Italy]» [1], «Евейда та інші проти Сполученого Королівства [Eweida and Others v. the United Kingdom]» [2] та «S.A.S. проти Франції [S.A.S. v. France]» [3], демонструють, що ЄСПЛ готовий надати державам певну свободу дій у визначенні балансу між релігійними свободами й іншими цінностями, характерними для кожного конкретного національного контексту.

Іншу позицію демонструє Суд ЄС, який підходить до оцінки свободи релігії крізь призму регулювання трудових відносин, рівності та недискримінації. У рішеннях у справах *Achbita v. G4S* [4] та *Joined Cases IX v WABE eV and MH Müller Handels GmbH v MJ* [5] Суд дійшов висновку, що за певних умов компанія має право запроваджувати політику нейтральності, яка передбачає заборону на носіння релігійних символів. Основна умова – застосування таких правил до всіх працівників без винятку, незалежно від їх релігійних переконань. Це свідчить про перевагу формального підходу, в межах якого релігійна свобода може поступатися загальним правилам, встановленим у межах корпоративної культури чи трудового права.

Отже, маємо дві різні моделі: одна базується на індивідуальному підході до захисту релігійної ідентичності (ЄСПЛ), інша – на інституційному нейтралітеті та рівному ставленні (Суд ЄС). Таке розходження у правових підходах породжує колізії, особливо для держав, які є водночас членами Ради Європи та Європейського Союзу. Відсутність єдиного підходу уніфікації стандартів може створювати правову невизначеність як для органів влади, так і для громадян.

У зв'язку з цим зростає потреба в координації між вищезазначеними судовими інстанціями з метою гармонізації правових стандартів у сфері релігійної свободи. Йдеться, зокрема, про вироблення спільного механізму оцінки пропорційності обмежень і врахування як особистісного, так і суспільного інтересу. Такий підхід особливо актуальний у сучасній Європі, де культурне й релігійне питання стає дедалі складнішим. Встановлення чітких, зрозумілих і водночас чутливих до різноманітності правил дасть змогу забезпечити більш послідовну реалізацію прав людини, а також сприятиме зміцненню довіри до європейських інституцій загалом.

Список використаних джерел:

1. Рішення ЄСПЛ у справі «Лаутсі проти Італії [Lautsi v. Italy]» (заява № 30814/06) від 03 листопада 2009 року. URL: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-126146&filename=CASE%20OF%20LAUTSI%20v.%20ITALY%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20summary%20by%20the%20Lviv%20Laboratory%20of%20Human%20Rights.pdf&logEvent=Fals
2. Рішення ЄСПЛ у справі «Евейда та інші проти Сполученого Королівства [Eweida and Others v. the United Kingdom]» (Заяви №№ 48420/10, 59842/10, 51671/10 та 36516/10) від 15 січня 2013 року. URL: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/ docx/pdf?library=ECHR&id=001-125435&filename=CASE%20OF%20E.%20AND%20OTHERS%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20summary%20by%20the%20Lviv%20Laboratory%20of%20Human%20Rights.pdf&logEvent=False
3. Рішення ЄСПЛ у справі «S.A.S. проти Франції [S.A.S. v. France]» (заява № 43835/11) від 01 червня. 2014 року. URL: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/ docx/pdf?library=ECHR&id=001-150988&filename=CASE%20OF%20S.A.S.%20v.%20FRANCE%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20legal%20summary%20by%20the%20COE%20Human%20Rights%20Trust%20Fund.pdf&logEvent=False
4. Samira Achbita. Centre for Equal Opportunities and Opposition to Racism v G4S Secure Solutions, NV App no C157/15 CJEU (2017). URL: https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=188852&pageIndex=0&doclang=EN&=1
5. Joined Cases IX v WABE eV and MH Müller Handels GmbH v MJ, App no C-804/18 341/19 (CJEU 2021). URL: https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=244180&doclang=EN

Ямпольська Лариса – канд. істор. наук, доцент, завідувач кафедри всесвітньої історії, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна

РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ПОЛІТИКА ЄЕС/ЄС І ВЕЛИКА БРИТАНІЯ (70-ТІ – 90-ТІ РР. XX СТ.)

Регіональна політика є однією з ключових складових інтеграційних процесів у Європі, оскільки покликана зменшувати диспропорції у соціально-економічному розвитку як між окремими країнами, так і між регіонами. У 1970–1990-х рр. у межах Європейського економічного співтовариства (ЄЕС), яке згодом трансформувалося в Європейський Союз (ЄС), було закладено підвалини сучасної моделі регіональної політики: сформовано принципи фінансової підтримки, створено механізми міждержавної координації та інституційні інструменти, що визначили її подальший розвиток. Особливий інтерес викликає досвід Сполученого Королівства, де регіональна політика розвивалася в умовах специфічних викликів – деіндустріалізації, значної територіальної нерівності, високого рівня безробіття. Водночас Велика Британія активно використовувала можливості європейських фінансових інституцій, зокрема Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР), завдяки чому національні програми поєднувалися з європейськими ініціативами [1, с. 174].

Головна мета регіональної політики ЄЕС/ЄС полягала у вирівнюванні «Європи двох швидкостей» – зменшенні розриву між розвиненими північними країнами та відсталими південними регіонами, де рівень ВВП на душу населення коливався від 25 % до 70 % середнього показника по ЄС. Саме ці диспропорції вважалися серйозним викликом для європейської згуртованості [2, с. 52].

До найбільш гострих проблем ЄЕС/ЄС у другій половині XX ст. належали: низький рівень економічного розвитку сільських територій Португалії, Іспанії, Греції, Південної Італії та Ірландії; занепад традиційних промислових центрів (вугільної, текстильної, металургійної та суднобудівної галузей) у Бельгії, Німеччині, Франції та Великій Британії; а також протиставлення між перенаселеними мегаполісами та віддаленими периферійними районами [10, p. 84]. Спроби вирішення цих проблем були передбачені ще в «Римському договорі» 1957 р., де окремі статті регламентували створення Європейського інвестиційного банку для підтримки відсталих регіонів (ст. 130), функціонування Фонду орієнтації й гарантій сільського господарства (ст. 49) та діяльність Європейського соціального фонду (ст. 125) [12]. Аналізуючи розвиток регіональної політики ЄЕС, можна виокремити три послідовні етапи її еволюції.

І. У 1973–1985 рр., після вступу до Європейського економічного співтовариства у 1973 р. Великої Британії, Данії та Ірландії, виникла потреба у посиленні внутрішньої єдності, що стало підставою для створення Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР), який розпочав свою діяльність у березні 1975 р. на основі ст. 235 «Римського договору». В перші роки функціонування (1975–1977 рр.) фонд виділив 960 млн розрахункових одиниць, які спрямовувалися на будівництво промислових підприємств, розвиток інфраструктури, систем водо- та енергопостачання, а також соціальних послуг [2, с. 52]. Фінансування здійснювалося за квотовим принципом: обсяг видатків залежав від кількості субрегіонів, що відповідали критеріям допомоги. Серед 64 таких регіонів найбільше мали Велика Британія, Італія та Німеччина – по 11; Франція – 8; Іспанія – 7; Нідерланди – 4; Португалія, Бельгія й Греція – по 3; Данія, Ірландія та Люксембург – по одному. У результаті саме Італія та Сполучене Королівство стали головними реципієнтами коштів, отримавши відповідно 37 % та 24

% від загального обсягу [14, p. 28]. У цей період також з'явилися масштабні інтеграційні програми: у 1978 р. – заходи підтримки фермерів у Середземномор'ї й Ірландії; у 1981 р. – три аналогічні програми для західних островів Шотландії, французького департаменту Лозер і Бельгійських Арденн; у 1985 р. – шестирічні середземноморські програми допомоги проблемним регіонам Греції, Італії, Франції, Іспанії та Португалії [7].

II. У другій половині 1980-х – на початку 1990-х рр. питання збалансованого розвитку держав і регіонів ЄЕС загострилося через розширення Співтовариства: у 1981 р. до нього приєдналася Греція, 1986 р. – Іспанія та Португалія. Для економічної та соціальної конвергенції була ухвалена семирічна програма створення Єдиного внутрішнього ринку (ЄВР), що охопив 12 країн. Відповідні положення закріпив Єдиний європейський акт (ЄЄА) 1985 р., що включав розділ «Економічне і соціальне зближення» [11]. Запроваджена «система лімітів» у межах ЄФРР дала змогу більш точно враховувати рівень розвитку окремих регіонів, орієнтуючись на показники ВВП відносно середнього рівня по Співтовариству. Основними бенефіціарами фонду стали Італія (21,59–28,79 %), Іспанія (17,94–23,9 3%) й Велика Британія (14,48–19,31 %) [6, p. 112].

III. Новий етап розпочався після підписання Договору про Європейський Союз 7 лютого 1992 р., що започаткував постмаастрихтський період розвитку регіональної політики. Він був тісно пов'язаний із підготовкою до створення Економічного та валютного союзу та перспективами подальшого розширення ЄС на південь і схід. Одним із важливих рішень стало заснування Фонду єдності, який мав підтримувати держави з відносно низьким рівнем доходів, а також визначення стратегічних пріоритетів єдиної регіональної політики [13]. Серед ключових завдань – структурна перебудова відсталих територій, де ВВП на душу населення становив менше 75 % від середнього рівня у країнах ЄС за попередні три роки. Програмою були охоплені аграрні регіони Греції, Ірландії, Португалії, значна частина Іспанії, південь Італії, Корсика, Сардинія, Шотландські острови, Бельгійські Арденни та північному сході Франції. Лише у 1989–1993 рр. на їх розвиток було спрямовано 47,6 млрд екю [5, p. 135].

Сприяння розвитку сільських територій стало одним із пріоритетів регіональної політики ЄС. Основними завданнями визначалися диверсифікація аграрного виробництва, підтримка малого й середнього бізнесу, розвиток туристичної сфери, екологічні заходи та підготовка робочої сили [3, с. 198]. Для реалізації цих цілей у 1989–1993 рр. зі структурних фондів ЄЕС було виділено 3223 млн екю [6, p. 94]. Незважаючи на активність і масштабність програм, у межах ЄС і надалі існували суттєві диспропорції економічного розвитку як між державами-членами, так і всередині них. У Сполученому Королівстві вони були менш відчутними, ніж у більшості країн ЄЕС [4, с. 146].

Велика Британія реалізовувала власну регіональну політику, спрямовану на зменшення економічних диспропорцій між територіями. Значна частина депресивних регіонів – Північно-Західна Англія, Шотландія, Уельс та Північна Ірландія – отримали статус «зон допомоги», що охоплювали близько 15 % економічно активного населення. Вони поділялися на «зони розвитку» та «проміжні зони» [14, p. 30]. Додатково створювалися «підприємницькі зони», де промислові й торговельні компанії діяли на пільгових умовах: звільнялися від земельного податку на 10 років, без обмежень здійснювали капітальні витрати, отримували державну підтримку з підготовки фахівців. Дотації промисловим підприємствам надавалися відповідно до державних програм, тоді як інфраструктурні проєкти фінансувалися державними установами за участі Європейського фонду регіонального розвитку, Європейського інвестиційного банку, Європейського фонду досліджень і розробок, Європейського об'єднання вугілля і сталі [9]. Сільські райони отримували багатокомпонентну

підтримку. Це були безвідсоткові позики на будівельні роботи, гранти для орендарів виробничих приміщень, а також компенсації відсоткових ставок для малих фірм, які брали кредити на купівлю землі та облаштування територій [8, p. 28].

Наприкінці 1980-х рр. у межах британської регіональної політики стартувала спеціальна програма стимулювання малого бізнесу. Її реалізація відбувалася у співпраці місцевих органів влади з державними структурами, зокрема «Англійською корпорацією промислової власності» та «Агентством розвитку Шотландії та Уельсу». Вона передбачала надання дрібним підприємствам пільгових кредитів, а також передачу у користування чи продаж за низькими цінами виробничих площ [4, с. 147]. Було модернізовано виробничу базу, скорочено рівень безробіття, розширено інфраструктуру та сферу послуг, а також підвищено ефективність сільського господарства [5, p. 114].

Таким чином, регіональна політика ЄЕС/ЄС відіграла ключову роль у зменшенні розриву між розвиненими та депресивними регіонами, застосовуючи комплекс фінансових, інвестиційних і постіндустріальних механізмів розвитку. Досвід Великої Британії має практичне значення й для України, яка з 2022 р. отримала статус кандидата на вступ до ЄС. Серед важливих підходів – орієнтація на сучасну інфраструктуру як основу регіонального зростання, підтримка малого й середнього бізнесу, залучення інвестицій, розвиток високотехнологічних виробництв, поширення моделей сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Мусис Н. Усе про спільні політики Європейського Союзу ; пер. з англ. К. : «К.І.С.», 2005. 466 с.
2. Шамборовський Г.О. Регіональна політика Європейського Союзу. К. : Знання, 2011. 187 с.
3. Ямпольська Л. М. «Договір про Європейський Союз» (1992 р.) у контексті зовнішньої політики Великої Британії: між глобалізмом, регіоналізмом і національним суверенітетом. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Історичні науки.* 2023. Т. 34 (73). № 2. С. 195–204. DOI: 10.32782/2663-5984/2023/2.29
4. Ямпольська Л. М. Особливості регіональної політики ЄЕС та її вплив на розробку регіональних програм розвитку у Великобританії (1970 – 1990-ті рр.). *Збірник наукових праць ХДПУ ім. Г. С. Сковороди. Серія «Історія та географія».* Харків : ОВС, 2001. Вип. 10. С. 143–148.
5. Armstrong H. W., Taylor J. Regional Economics and Policy. Oxford : Blackwell Publishing, 2000. 448 p.
6. Dunford M., Perrons D. Regional Development and Inequality in the European Union. L. : Routledge, 1994. 295 p.
7. Grants and Loans from the European Community. *European Documentation*. Luxembourg, 1985. 85 p. URL: https://aei.pitt.edu/13538/1/13538.pdf
8. Morgan K., Sayer A. Regional Economic Policy and Its Impact in the UK. Oxford : Oxford University Press, 1998. 40 p.
9. Regions. *Statistical Yearbook*. Eurostat, 1994. 239 p. URL: https://aei.pitt.edu/70274/1/1994.pdf
10. Report on the Regional Problems in the Enlarged Community. Brussels : EU Commission – COM Document, 1973. 326 p. URL: https://aei.pitt.edu/5888/1/5888.pdf
11. Single European Act, 1985. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a519205f-924a-4978-96a2-b9af8a598b85.0004.02/DOC_1&format=PDF
12. Treaty of Rome (EEC), 1957. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0023
13. Treaty on European Union, 1992. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF
14. Yampolska L. M. EEC/EU Regional Policy and Regional Development Programs in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland (1970s – 1990s). *Current Research Areas in History, Political Science, Sociology, and Philosophy* (December 25–26, 2024. Riga, the Republic of Latvia) : International Scientific Conference. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. P. 27–32. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-517-4-6

Для нотаток

Наукове електронне видання CD-ROM

Актуальні проблеми європейської інтеграції України

Матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції
(м. Луцьк, 25 вересня 2025 р.)

(у*країнською, англійською, польською мовами*)

Друкується в авторській редакції

Верстка В. Й. Лажніка

Один електронний оптичний диск (CD-ROM). Об’єм даних 2,55 Мб.
Наклад 300 пр. Зам. 112. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. + 38 066 936 25 49).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.

Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, на грантодавець не можуть нести за них відповідальність.

[Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the authors only and do not necessarily reflect the views of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the grantor can be held responsible for them].

ВЕЖА-ДРУК
ISBN 978-966-940-623-1
9 789669 406231